

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Derleyen Rifat N. Bali

Derleyen Rifat N. Bali

Meçhul Yahudiler Ansiklopedisi II

Meçhul Yahudiler Ansiklopedisi II

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Meçhul Yahudiler Ansiklopedisi - II

Derleyen

Rıfat N. Bali

LİBRA KİTAP: 209

TARİH: 189

© Libra Kitapçılık ve Yayıncılık

Sayfa Tasarım: Güler Kızılelma

Kapak Tasarım: Bora Gürsoy

Kapak Görselleri: 1nci Sıra: Soldan 1 Gracia de Toledo, soldan 2 Anjel Sarfati, soldan 3 Mari Benmayor, soldan 4-5 Eliza Varon ve Marko Kario'nun düğünü.

2nci Sıra: Salomon de Toledo, Anjel Sarfati'nin torunuyla.

3ncü Sıra: Soldan 2 Şemoel Kohen, soldan 3 İsrail Ticaret ve Sanayi Bakanı, soldan 2 İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar.

1. Basım: 2017

ISBN 978-605-2380-12-3

Baskı ve Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Büro Malzemeleri

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Nispetiye Mah. Birlik Sokak No: 2

Nevin Arıcan Plaza

34340 Levent / İstanbul

Tel: (212) 269 30 00

Sertifika No: 20179

Libra Kitapçılık ve Yayıncılık Ticaret A.Ş.

Ebekızı Sokak Günaydın Apt. No: 9/2

Osmanbey / İstanbul

Sertifika No: 15705

Tel: 212-232 99 04/05

Fax: 212-231 11 29

E-posta: info@librakitap.com.tr

© Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik ya da elektronik metodlarla veya ileride icat edilecek sistemlerle hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez, yeniden satış amacıyla fotokopi de dahil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar veya kitapta yer alan belgelerle fotoğrafların bilimsel-akademik yayınlarda kullanılması, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

Meçhul Yahudiler Ansiklopedisi - II

Derleyen

Rıfat N. Bali

YAZARLAR

Tina A. ABOHAYRA 1963 yılında doğdu. Musevi 1.Karma İlkokulu ve Beyoğlu Özel Musevi Lisesi'nde okudu. En büyük tutkusu kitap okumak ve Türkiye'nin siyasi yakın tarihi incelemek. Kısa öyküleri ve henüz bitmemiş bir roman denemesi var.

Viktor ALBUKREK, 1931 yılında İstanbul'da doğdu. 1949 yılında Beyoğlu Özel Musevi Lisesi'nden mezun oldu. 1958 yılında Nimet Habib ile evlendi. Bir oğlu var. Klasik Batı müziği sevdalıdır ve keman çalar. Fransızca ve İspanyolca'yı iyi, İngilizce, Sefaradca ve Rumca'yı orta derecede bilir. Kışın Etiler'de, yazın Büyükdada'da yaşar. Halen emekli olup hobileri yanında şiir, hatıra ve makale yazmaktadır.

Rina ALTARAS 1966 yılında İstanbul'da doğdu. İsviçre'de biyokimya ve eğitim psikolojisi yüksek lisans derecelerini aldı. İstanbul'da başladığı piyano eğitimini Fribourg Konservatuvarı'nda sürdürdü, ayrıca şan bölümüne de devam etti. İstanbul'a dönüşünde özel sektörde orta ve üst kademede yönetici olarak çalıştı. 2014 yılında İTÜ-MİAM'da Müzik Yüksek Lisans derecesini aldı. Yönetim ve müzik deneyimlerinden yola çıkarak, takım olma ve müzik ilişkisini yaratıcı şekilde yorumladığı "Team Tuning" farkındalık çalışmasını geliştirdi. Bahçeşehir Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak müzik sosyolojisi, 20. yüzyıl düşünce akımları ve müzik, müzik işletmesi derslerini verdi. Halen İTÜ-MİAM'da müzik-sinirbilim alanında doktora çalışmasına devam etmektedir.

Raşel Rakella ASAL 1949 yılında İzmir'de doğdu. 1969 yılında İzmir Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi. İngilizce, İspanyolca ve Fransızca dillerine vakıftır. Edebiyatçılar Derneği ve Pen Derneği üyesidir. *Volga Hüzünü* (Boşders Yayınları, 2003), *Duyuyor musun Kalbim* (Boşders Yayınları, 2003), *Her Şey Sanki Bir Eski Zaman Düşünde Şimdi* (Boşders Yayınları,

2003), *İşte Bizim Gül Sokak* (Heyamola Yayınları, 2010), *Tıpkı Hayat Gibi* (Şenocak Yayınları, 2012), *Cecile* (Kafekültür Yayıncılık, 2012) kitaplarının yazarıdır.

Rıfat N. BALI, 1948 yılında İstanbul'da doğdu. 2001 yılında Sorbonne Üniversitesi, Ecole Pratique des Hautes Etudes'den mezun oldu. Fransızca ve İngilizceye vakıftır. Yayınlarının listesi www.rifat.bali.com adresinde mevcuttur. Libra Kitapçılık ve Yayıncılık A.Ş.'nin kurucu ortağı ve yöneticisidir.

İzak BARON, 1959 yılında İstanbul'da doğdu. Musevi 1. Karma İlkokulu'ndan sonra İstanbul Özel Alman Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi'ni bitirdi. Muhtelif firmalarda finans yöneticiliği yapmanın yanı sıra *Şalom* gazetesinde "Ağa Takılanlar" köşesini hazırlamaktadır. Evli ve iki kızı vardır.

Liezer BARON, 1944 yılında Sirkeci'de doğdu. İbrahim Müteferrika İlkokulu ve Kuledibi, Beyoğlu Ortaokulu'nda okudu, dönemin şartları gereği sonraki tahsilini Tahtakale piyasasında yaptı. Seramik ve züccaciye ticaretine yıllarca emek verdi. Evli, iki erkek çocuk, üç kız torun sahibidir.

İrving BARUH 1975 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaokul ve lise eğitimine Feyziye Mektepleri Vakfı Işık Lisesi'nde başladı. Lise eğitimini ABD'de tamamladı. Dört senelik Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. Çok iyi seviyede İngilizce ve orta seviyede İspanyolca dil bilgisine sahiptir. 2001 yılında, enformasyon teknolojileri sektöründe faaliyet göstermekte olan kendi şirketini kurdu. 2010 yılından beri *Şalom* gazetesinde yazmaktadır.

Aysel Finanser BEHAR 1944 yılında İstanbul'da doğdu. Sainte Pulchérie ve Notre Dame de Sion okullarından sonra İsviçre'de ekonomi okudu ve akabinde İngilizce ve Fransızca hocası oldu. On seneden beri Sharope blanco rumuzuyla Judeo-Espanyolca şiir, roman, çeviri, fıkra ve değişik konularda deneme ve makaleler yazmaktadır. İspanya'da yayınlanmış ödüllü şiirleri vardır. Halen İstanbul'da, evlat edindiği üniversiteli kızı ve beş kedisiyle yaşamaktadır. Öz oğlu ise Londra'da yaşayan tanınmış bir cerrahdır. İngilizce, Fransızca, İbranice, İspanyolca ve Judeo-Espanyolca bilmektedir.

Gila BENMAYOR, İstanbul doğumludur. Notre Dame de Sion Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okudu. Ardından İktisat Fakültesi'ne bağlı Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nda gazetecilik yüksek lisansını tamamladı.1981 yılında *Hürriyet* gazetesi Dış Haberler Bölümü'nde gazeteciliğe başladı. Bölüm şefliği, editörlük, muhabirlik yaptı. Uzun yıllar, Madrid, Cenevre ve İsrail'de Ortadoğu Barış Süreci'ni izledi. İspanya'nın Bask Sorunu'nu mercek altına aldığı yazılar dahil çok sayıda diziye imza attı. 2000'li yılların başından beri *Hürriyet* gazetesinde köşe yazıları yazıyor. Kültürel miras, şehircilik ve çevreyle ilgili yazılarından ötürü TMMOB Oktay Ekinci Basın Ödülü sahibi. Türk Eczacılar Birliği, Türk Serbest Mimarlar Derneği'nin "en iyi köşe yazısı" ödülleriyle sahip. Hayatını sadece gazetecilikten kazandı. Bir kızı var.

Sarit Asal BONFİL 1960 yılında İzmir'de doğdu. 1978 yılında İzmir Amerikan Kız Lisesi'nden mezun oldu. İngiliz Dili ve Edebiyatı dalında Boğaziçi Üniversitesi'nde lisans ve University of Miami'de yüksek lisans derecelerini aldı. 1996-2012 yılları arasında özel bir şirkette çalıştı. İzmir Yahudi tarihi üzerine sözlü tarih ve arşiv çalışmaları yapmaktadır. *Dünden Bugüne İzmir Sefarad Düğünleri* (Haziran 2012) kısa metraj belgeselin yönetmenlerindendir. Evli ve iki çocuk annesidir.

Suzan Selya ÇİPRUT 1955 İstanbul doğumludur. İlkokulu Şişli Terakki Lisesi'nde okuduktan sonra, Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi'ni bitirdi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz Filolojisi eğitimi gördü. Değişik firmalarda geçen on yıllık iş tecrübesinden sonra, 1984 yılında Reuters Haber Ajansı'na girdi, Medya Satış Müdürü olarak 25 yıl çalıştıktan sonra 2009 yılında emekli oldu. Halen, merkezi Amerika'da bulunan, gençliği geliştirici ve koruyucu ürünler üreten, doğrudan satış firması Jeunesse Global şirketinde bağımsız satış danışmanı olarak evden çalışmaktadır. Bir oğlu ve iki torunu vardır.

F. Işıl DEMİREL: Antropolog, Yazar. 1984 yılında İstanbul'da doğdu. Avlaremaz.com başta olmak üzere *Şalom*, *Agos*, *Evrensel*, *AltÜst* gibi yayınlarda yazılarını yayınlamaktadır. Yeditepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev almış, bu süreçte yüksek lisans tezi için "Çanakkale Yahudi Cemaati ile Gayrimüslim Politikaların İzinde" araştırmasını kaleme almıştır. Doktora tahsilini tamamlamakta olan Demirel, doktora tez araştırması için Sefarad kültürü ve kimliği üzerine çalışmaktadır.

Nesi ESKENAZİ 1968 yılında İstanbul'da doğdu. Claude Bernard Üniversitesi (Lyon) mezunudur. Özel bir şirkette ithalat-ihracat bölümünde çalışmaktadır.

ŞELİ GAON, 1953 yılında İstanbul'da doğdu. 1971 yılında İstanbul Üniversitesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne girdi. O dönemde dondurmak zorunda kaldığı üniversite eğitiminin son senesini 2001 yılında bitirdi ve birincilikle mezun oldu. Fransızca, İspanyolca ve İbraniceye vakıf. İki çocuk annesi. Türk Yahudi toplumunun farklı dernek ve kurumlarında 35 yıl gönüllü olarak çalıştı. Yirmi yıldır *Şalom* gazetesinde judeo-espanyol dilinde yazmakta ve Hahambaşılık'ta, yaşlılarla ilgili sosyal danışman olarak çalışmakta.

Albert HABİP 1957 İstanbul doğumludur. Talat Paşa İlkokulu'nun ardından Beyoğlu Özel Musevi Lisesi'nden 1973 yılında mezun oldu. İ.T.Ü. Mühendislik Mimarlık Fakültesi İnşaat Bölümü mezunu olup İTÜ kampüsündeki stajyerliğinin ardından Şantiye Şefi olarak mesleğe başladı. 35 yıl İnşaat Mühendisliği yaptı. Yapı Denetçisi oldu. *Musevi Lisesi-Beyoğlu ve Ötesi* (Gözlem, 2016) kitabının yazarıdır. İkisi de Matematik Mühendisi olan ikiz oğlan babasıdır.

David KOEN 1934 yılında Mersin'de dünyaya geldi. Mersin Ticaret Lisesi'nden mezun olduktan bir yıl sonra 1955 yılında İstanbul'a göç etti. Yedek subay olarak askerliğini bitirdikten sonra iki yıl kadar muhasebe işi yaparak çalışma hayatına başladı. 1962 yılında evlilik ile birlikte başlayan ve 53 yıl süren avize aydınlatma imalatı işini yaptı. 2015 yılında iki çocuk ve dört torun sahibi olarak kendini emekliye ayırdı.

Dora NİYEGO 1952 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaokul öğrenimini Sainte Pulchérie Fransız Okulu'nda, Lise eğitimini Robert Kolej'de tamamladı, Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümü mezunudur. Beyoğlu Özel Musevi Lisesi'nde ve muhtelif dershanelerde İngilizce öğretmenliği yapmıştır. *Şalom* gazetesinde Ladino lisanında makaleler ve Türkçe dilinde çeşitli yazılar yazmaktadır. Halen İngilizce tedrisatlı özel üniversitelerde hazırlık sınıfı öğrencilerine İngilizce dersleri vermekte. Evli olup iki oğlu vardır.

Albert SABANOĞLU İzmir'de doğdu. Beş yaşındayken ailece İstanbul'a yerleştiler. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da Saint Joseph Lisesi ve Robert Kolej'de tamamladı. Brown Üniversitesi'nde Elektronik Mühendisliği

ve Tarih okudu. Lisans üstünü Tufts Üniversitesi'nde (ABD) Matematik dalında yaptı. 1992 yılından bu yana Madrid'de oturuyor. IE Business School'da Finans ve Operasyon Bölümlerinde öğretim üyesi. Ayrıca tarih ve edebiyat çalışmaları var. Öykü ve çevirileri ABD, İspanya ve Türkiye'de yayımlandı.

Rivka Bihar WALDMAN: 1981 yılında İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde (2003),Yüksek Lisans eğitimini Högskolan Dalarna Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde (İsveç 2006) ve Doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde (2012) tamamladı. İspanyolca eğitimi, Ladino ve İspanyol edebiyatları üzerine İspanya, İsrail ve Türkiye'de çeşitli üniversitelerde konuşmalar yaptı ve hakemli dergilerde makaleleri yayımlandı. Ulus Özel Musevi Okulları ve Galatasaray Üniversitesi de dâhil olmak üzere farklı kurumlarda İspanyolca öğretmenliği yaptı. İspanyolcadan Türkçeye çevirdiği kitaplar arasında María Jesús Horta Sanz'ın, *İspanyol Milliyetçiliği: Kökenleri, İdeolojisi ve Ulusal Simgeler (1808-1870)* (Kriter 2016), Jordi Llobregat'ın, *Versalius'un Sırrı* (Büyükada Yayıncılık 2017) ve Jorge Majfud'un, *Kriz* (basıma hazırlanıyor, Tekin Yayınevi) kitapları bulunuyor. 2008 yılından itibaren İstanbul Uruguay Konsolosluğu'nda tercüman olarak görevli.

Reneta Sibel YOLAK Ankara'da doğdu. Ortaokulu TED Ankara Koleji'nde, liseyi de Nişantaşı Anadolu Lisesi'nde bitirdi. Daha sonra Boğaziçi Üniversitesi İngilizce öğretmenliğini bitirerek, aynı üniversitede Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık bölümünde yüksek lisansını tamamladı. 2005 yılında Boğaziçi Üniversitesi Gazetecilik seminerini başarıyla bitirerek *BÜMED*, *Göztepe Kültür Derneği*, *Genç Gelişim*, *Genç Öğrenci* dergilerinde ve *Şalom* gazetesinde yazmaya başladı. 2011 yılında İsrail'de, Levinski öğretmenlik okulunu başarıyla bitirdi. Halihazırda İsrail'de doktora öğrencisidir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	15
TAKDİM	17
SİNEMAYA, YEŞİLÇAM'A, KEMAL FİLM'E VE LUÇİKA'SINA AŞIK BİR ADAM: İZAK BEHAR	19
Tina A. ABOHAYRA	
MESLEKLERİM-UĞRAŞLARIM	31
Viktor ALBUKREK	
İŞİK KAYNAĞI	59
Rina ALTARAS	
ANILARDA KALAN RAŞEL HABİF (HALA) (1912-1993) LUNAALGAMİZ HABİF (1912-1986)	67
Raşel Rakella ASAL	
MARKO	87
Rıfat N. BALİ	
SABUNCU HAN'DAKİ KAŞER LOKANTA	93
İzak BARON - Liezer BARON	

"PATO ES, YA SE KOZE"	103
Irving BARUH	
İLACLARLA HAŞIR NEŞİR	111
Aysel Finanser BEHAR	
DEVİRİM KIZI GRACIA DE TOLEDO	119
Gila BENMAYOR	
İZMİR'İN "MORE"Şİ: RAV ŞEMOEL KOHEN	131
Sarit Asal BONFİL	
BAĞDAT'DAN İSTANBUL'A... BİR VARMIŞ BİR YOKMUŞ... ..	153
Suzan Selya ÇİPRUT	
DEL BANYO A KAZA ELİZA	167
Işıl DEMİREL	
İYİLİK MELEĞİ JİNET	187
Nesi ESKENAZİ	
BİRİCİK EŞİM MEİR GAON (1949-2016)	197
Şeli GAON	
ZELDİKAM (1927-2016)	211
Şeli GAON	
BÜYÜKBABAM AVRAM	223
Albert HABİP	
AYDINLATMADA 53 YIL	233
David KOEN	

İSTANBULLU BİR BEYEFENDİ: NESİM NİEGO	265
Dora NİYEGO	
GÖÇ YOLLARI	285
Albert SABANOĞLU	
DOKTOR MÖSYÖ SİMANTO KANETENNİ	295
Rivka Bihar WALDMAN	
ANKARA-İSTANBUL YOLLARININ KESİŞTİĞİ BİR AŞK ÖYKÜSÜ: ÇELA VE BARUH	311
Reneta Sibel YOLAK	
TOKAT'IN EN GÜZEL KIZI: BİR AŞK ÖYKÜSÜ	317
Reneta Sibel YOLAK	
DİZİN	323

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Adana Fotoğraf Amatörleri Derneği
AIDS	: Acquired Immune Deficiency Syndrome
BÜMED	: Boğaziçi Üniversitesi Mezunlar Derneği
CD	: Kompakt Disk
HIV	: Human Immunodeficiency Virus = İnsan Bağışıklık Yetmezlik Virüsü
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
İTÜ-MİAM	: İstanbul Teknik Üniversitesi Müzik İleri Araştırmaları Merkezi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization = Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TED	: Türk Eğitim Derneği
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Takdim

Bu çalışma 2016 yılında derleyip yayınladığım *Meçhul Yahudiler Ansiklopedisi* kitabının bir devamıdır. Bu ciltte yirmi bir yazar tarafından kaleme alınan yirmi üç Yahudi'nin portreleri yer almakta. Bunların "meçhul" sıfatı ile anılmalarının sebebi günlük hayatta rastladığımız onlarca insanlardan biri olmaları. Başka bir tabirle isimleri ve/veya simaları kamuya mal olmamış, "ünlü" olmayan insanlar. Her birinin hikâyesi ayrı. Bütün bu hikâyeler Türkiye'deki Yahudi toplumlarının kültürel ve sosyal hayatlarına değişik açılardan ışık tutmakta.

Bu kitapta yer alan iki anlatı (Viktor Albukrek ve David Koen) otobiyografik özellikler taşımakta ve bu iki kişinin ticaret hayatlarını anlatmakta. Bu ortak özellikleri ile de diğer anlatılardan biraz farklılar. Bunun sebebi şu. Elinizdeki bu çalışma ile ilgili yazı sunma çağrılarını yolladığımda aynı zamanda, şimdiye kadar hiç yapılmamış olan Türkiye'deki Yahudilerin iş âlemindeki hayatları ile ilgili ve en az on, on beş anlatının yer alacağı ayrı bir derleme kitabı için de yazı çağrısında bulunmuştum. Ne yazık ki o davete sadece Viktor Albukrek ve David Koen cevap verdi. Dolayısıyla yeterince yazı sunulmadığından ayrı bir derleme kitabı hazırlama imkânı hasıl olmadı. Yazı sunmuş olan bu iki kişinin anlatılarını da bu derlemeye dâhil ederek değerlendirmeye karar verdim.

Yazıların sıralaması yazarların soyadlarının alfabetik sıralamasına göre yapılmıştır.

Rıfat N. Bali

***Sinemaya, Yeşilçam'a, Kemal Film'e ve
Luçika'sına Aşık Bir Adam:
İzak Behar***

Tina A. ABOHAYRA

Dedem İzak gerçekten çok yönlü kişiliği, kıvrak zekâsı, bitmek bilmeyen çalışma enerjisi, sinemaya olan tutkusu, yanında çalıştığı insanlara olan aşırı sadakati ve acılara karşı dimdik durabilen sağlam yapısı ile yüreğimde boşluğu doldurulamaz bir yere sahiptir.

Annemin babası, güzel insan, ilk rakı arkadaşım, beni erkek torunu gibi gören büyükbabam. Seni yazmak, seni anlatmak,

İzak ve Lusi Behar.

seni anmak çok güzeldi. Yazarken zaman zaman ağladım, güldüm, hayran kaldım, gurur duydum. Galiba en çok da özledim. Senin kadar renkli bir kişinin ailesinden geliyor olmak bile gurur verici.

Annemin babası İzak Behar, Haham Nesim Behar'ın kuzeni olarak 1908 yılında doğmuş. Annesinin adı Recina, babasının adı Yosef idi. Bildiğim kadarıyla bir de ablası vardı. Bildiğim aile bilgileri bundan ibaret. Bende kalan intibalarına gelince. Dedem İzak Behar çok şakacı, çok konuşkan ve çok da duygusal bir insandı. Biz onunla her zaman iki arkadaş gibi sohbet ederdik. Bana çok şey anlatırdı, her birini birkaç defa anlattığı için ve ben de bunları hikâye gibi dinlemeyi sevdiğim için hepsi aklımda yer etmiş anekdotlar olarak kaldı.

İzak Dede, okul hayatına 1915'de Galata'daki Goldschmidt Alman Musevi Okulu'nda başlamış. Henüz Cumhuriyet kurulmamıştı. 1918'de Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla İzak Dede, babası Yosef'i savaş sırasında Hasköy ya da Balat civarında patlayan bir bomba yüzünden kaybetmiş. Babasını her anlattığında boğazına düğümlenen bir şey olur, mutlaka gözleri dolar ve birkaç damla gözyaşı dökerdi. Küçük İzak annesi ve ablasıyla bir anda ortada kalmışlar. İşte bu olay eğitim hayatının sona ermesine sebep olmuş. Bir kasa limon alıp satmaya başlamış ve böylelikle hayata atılmış. On yaşında da olsa artık bakmakla yükümlü olduğu bir annesi ve ablası vardı. Yıllarca çalışıp para kazanmak için karşısına çıkan her işi yaptı. Çok çalışkan bir insandı, bir tas çorbası, bir paket sigarası olsun saatlerce şikâyet etmeden çalışırdı. On ya da on iki yaşında başladığı sigaraya hayatı boyunca hiç ara vermeden devam etti. Ben onu bildiğimden beri günde iki paket Birinci sigarası içerdi. Daha sonraları zor da olsa onu filtreli sigaraya alıştırdık.

1923'te, hayatı boyunca bir gün bile ağzından düşürmeyeceği bir KEMAL FİLM dönemi başlamıştı İzak Dede için. Seden ailesinden Kemal Bey ve Şakir Bey Türk sinemasının kilometre taşlarından dılar. 1920'lerde akıllarına yatan bir projede Muhsin Ertuğrul ile bu renkli hayata adım atıldılar ve Türk sinema tarihinin en önemli

ve en büyük şirketinden biri olan Kemal Film'i kurdular. İlk önce-leri iki sinema salonu açtılar, sonraları yurtdışından film ithal etti-ler, zamanla yerli filmler, hatta belgeseller çekmeye de başladılar. Dedem 15 yaşında Kemal Film'de çalışmaya başladığı zaman Kemal ve Şakir Seden kardeşlerin her verdiği işi canla başla koş-turarak yapar patronlarının sevdiği, övgü ile bahsettiği bir eleman olmaya gayret ederdi... Oldu da.

1929 yılında büyük aşkı Lusi Lea ile evlenerek hayatının sonuna kadar seveceği kadınla hayatını birleştirdi. "Luçika" diye seslen-diği eşi Lusi 1935 yılında ilk çocuğuna hamile kalınca, İzak dedem hayatının en büyük hayali olan bir erkek çocuğu olması için dualar etmiş. Ama ilk çocukları kız olmuş. Böylelikle annem Reça 1936 yılında Behar ailesine katılmış oldu. Erkek çocuk sevdalısı dedemin ikinci çocuğu da kız olunca iyice yüzünü asmış ve erkek çocuk sev-dasını bir süre, torunlar gelene kadar rafa kaldırmış.

Kemal Film 1929 yılında Feshane'de bir depo kiralar ve oraya ham filmleri, yeni getirttikleri pahalı makineleri, dekor ve kostümleri koyarlar, ancak çok yağmurlu bir gecede kira sözleşmesini tanı-mayan müdürün askeri çağırması neticesi depoda bulunan her şey dışarı atılır, çoğu da sel sularına kapılır gider. Zaman zaman böyle sıkıntılar yaşayan Seden ailesi yine de yılmadan bu piyasada kalıcı olmaya devam ederler. Hatta Cumhuriyet kurulduktan sonra da Atatürk'ün emri ile Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* eserini filme çekerler ve büyük bir başarıya imza atarlar. Ayrıca Mütareke yılları ve İstiklâl Harbi döneminde çekilen 48 belgesel (Jurnal) film, Kemal Film depolarında mevcuttu.

Kırklı yıllar gelince bütün dünya büyük bir savaş ile yeniden sarsılır. Türkiye savaşa girmemiş olmasına rağmen savaşın ve yokluğun bütün sıkıntılarını yaşıyordu. Kemal ve Şakir Beyler ile çalışma-nın ayrıcalığını bu sıkıntılı yıllarda daha iyi anlayan dedem, hayatı boyunca bu güzel ve müstesna insanlara sevgi, saygı ve minnet

duyacağı bir olayı yaşadı. Bu olay yeni kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu ile alakalıydı...

Varlık Vergisi'nden dedem de nasibini almıştı. Tahakkuk edilen vergi asla ödeyemeyeceği kadar yüksekti. Dedemin o zaman ne evi, ne kendi işi, ne de arabası vardı. Buna rağmen tahakkuk eden vergi elinde olmayan bir meblağdı. Endişe ve üzüntü ile patronlarının yanına giderek işten ayrılacağını söyledi. Sebebini sorduklarında da "adıma vergi çıkmış, ödeyemeyeceğim, Aşkale'ye yollayacaklar" demiş. "Bize de vergi çıktı, seninki ne kadar?" diye dedeme sormuşlar ve duydukları rakama çok şaşırılmışlar. "Biz burada iş sahibiyiz, film şirketimiz var, ev, araba, yazlık vs. var, senden çok daha az vergi çıkmış bize, bu nasıl iş?" demişler ve itiraz etmek için Kemal ya da Şakir Bey ile beraber valiliğe gitmişler. Dedem orada hiç konuşmamış, ama Kemal ya da Şakir Bey (ya da ikisi birden tam emin değilim) dedemin hakkını sonuna kadar savunmuş: "bu adam yanımızda çalışır, ekmeğini bizden kazanır, bizden çok vergiyi nasıl versin, yanlışlık var burada" demişler fakat bir sonuç alamamışlar, o zaman "biz elemanımızı kaybetmemek için her şeyi yaparız" diyerek Seden Ailesi olarak, dedeme tahakkuk eden vergi borcunun tamamını ödemişler. Hayatı boyunca onlara minnettar yaşamış dedem, daha sonraları şirketin başına geçen büyük usta Osman Fahir Seden ile de yaşadıkları sürece hiç bağlarını kopartmadı.. Osman Bey dedem için "15 yaşında kısa pantolon ile bizim şirkete gelmiş" derdi.

Kemal Bey bilinmez bir sebeple bir gün polis tarafından sorgulama için Ankara'ya götürülmüş, iki gün sonra bitkin halde gelmiş ve ani bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiş. Ankara'da ne oldu ne bitti, bu neyin sorgusuydu hâlâ kimse bilmez. Şakir Bey ise daha uzun yıllar Kemal Film'in başında, yeğeni ikinci kuşak filmci Osman Fahir Seden ile birlikte çalışmışlar. Her iki kardeş de şirketin başına geçen Osman F. Seden'e İzak dedemle ilgili vasiyet niteliğinde sözler söylemişler : "Bu adama yaşadığı sürece bakacaksın,

yanından ayırmayacaksın", demişler. Osman Bey ahde vefâ sahibi bir insandı, bu sözlere sadık kalarak hayatı boyunca her işinde hep "Mösyö İzak" veya "İzak abi" diye seslendiği dedemle birlikte bir ömür tüketmiş, onu yanından ayırmamıştı. Hiç tartışma yaşadıklarını duymadım, hiç birbirlerinden övgüsüz bahsettiklerini de duymadım. Dedem Osman Bey'e yürekten bağlı işlerinin yardımcısı, bir nevi sağ koluydu.

Kemal Film'de Osman F. Seden dönemi 1950'lerde başlar, 1951 yılında *Hrisantos – İstanbul Kan Ağlarken* filmini çekerlerken, filmin yönetmeni filmi çok kısa olarak tamamlayıp teslim eder. Büyük beklentilerle çekilen film bu şekilde vizyona giremezdi. Dedem Osman Bey'i kenara çekerek, "Fatih'teki depoda İstiklâl Harbi dönemine ait 48 adet jurnal çekim olduğunu oradan bir şeyler bularak bu filme parça ekleyip vizyona girebileceklerini" söylemiş. Birkaç gün depoda tek tek tüm filmleri inceleyip işe yarayan kareleri filme eklemişler ve vizyona girmişler. Film büyük bir hasılat yaparak diğer filmleri geride bırakmış. Yıllar sonra Gülşah N. Maraşlı, kitabında dedem İzak Behar'dan bu olayı anlatıp bahsedecektir.¹ Yani İzak Dede alenen o gün filmi kurtaran adam olmuş.

Sektörden çok kişiyle tanışmış dost olmuştu dedem, bunlardan en önemlisi dönemin en ünlü kameramanı ve görüntü yönetmeni olan Kenan Kurt'tu. Dedem Kenan Bey'e bir gün bir ricada bulunur. 18 Ocak 1959 tarihinde annem ile babamın düğünlerine gelip bu özel günü filme almasını rica eder. Herkes tarafından çok sevilen İzak dedemi kırmayan Kenan Kurt, düğün günü kamerasını yüklediği gibi dedemlerin o dönem oturdukları Şişli, Sıracevizler Caddesi, Yasemin Apartmanı'ndaki eve gelir, önce evde birkaç plan çeker, sonra düğün töreninin yapılacağı Karaköy, Zülfaris Sinagogu'na gidip annemin arabadan inişini, tebrikleri ve babamla sinagogdan çıkışlarının çekimini yapar.

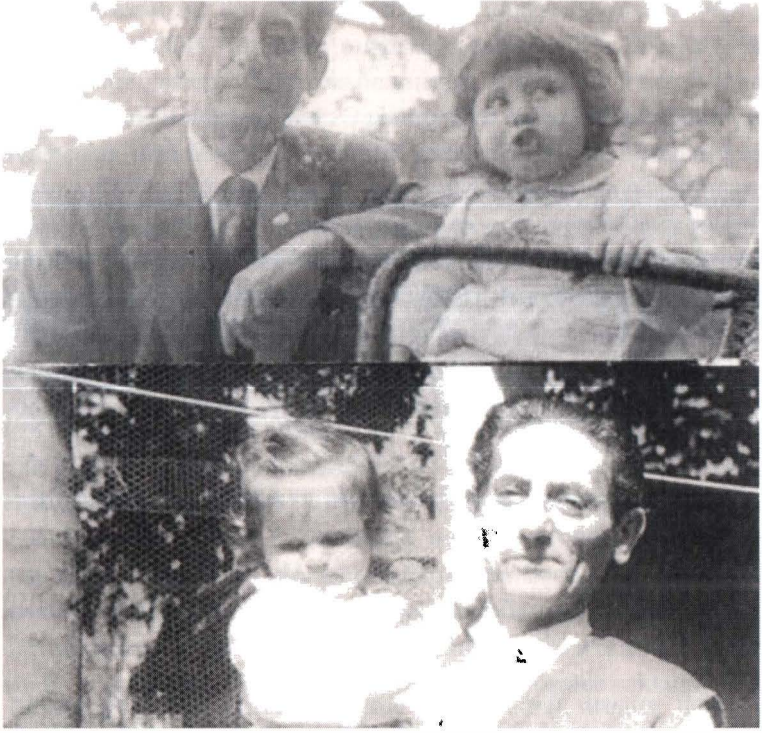
1 Gülşah Nezaket Maraşlı, *Osman Fahir Seden'le Türk Sinemasında Düet*, Elips Kitap, Ankara, 2006, s. 112.

1980'lerden bu yana evlenen herkesin düğün videosu vardır tabii, ama acaba annelerinin düğün kaydı olan var mıdır? Bu sebeple çok özel bir şeye sahip olduğumu düşünüyorum. Ancak o gün yapılan çekim bir sinema filmi gibi 35 mm.lik ufak bir film rulosuna kaydedilir. O dönem evlerde sinema makineleri vardı ama hepsi 8 mm.lik filmleri oynatan cihazlar olduğundan annem ve babam yapılan bu çekimi hiçbir zaman izleyemediler. Bu kaydı İzak Dede bir gün Emek ya da Yeni Melek sinemalarının birinde gündüz vakti gösterim olmayan bir saatte oturup izlemiş. Bana da anlatmıştı.

1960-70 arası Kemal Film sürekli yerli film çekmenin yanında film ithalatı ile de uğraşıyordu, Beyoğlu, Bursa Sokak'taki (şimdiki Sadri Alışık Sokak) şirket yazıhanesinde İzak dedemin de odası vardı ve orada yurtdışından gelen filmlerin altyazılarının puantaj işlerini yapıyordu. Yazıhanedeki odasında bir puantaj makinası, iki koltuk ve kendi masası vardı. Günler geceler boyu elle çevrilen bu makinede beyaz kalem ve ataşları ile alt yazının nerede çıkması gerektiğinin işaretini film rulolarına işaretlerdi.. Biz de Beyoğlu'na her çıkışımızda dedeme mutlaka uğrardık. Orada birçok sanatçıyı yakından görmek fırsatına sahip olurdum, her seferinde başka bir sanatçı ile karşılaşmak işin en heyecanlı tarafıydı. Orda karşılaştığım ünlüleri okuldaki arkadaşlarıma ballandırarak anlatır onların gözünde popüler olurdum.

İzak dedemin dört torunundan biriydim. İlk torunu teyzemin kızı Ziva'ydı, ikinci torun da ablam Sara.

Hâlâ erkek çocuk bekleyen dedeme son darbe de ben doğduğumda geldi. Israrla erkek torunu olmasını beklerken yine kız olduğunu duyunca dedem hastaneye beni görmeye bile gelmedi. Teyzemden olan son torunu ise yüzünü güldürmüştü. Hem erkek çocuktu hem de kendi adını taşıyordu: Yitshak. Ben yazları birkaç hafta dedemlerde kalırdım. Orası benim özgürlük alanımdı. Sokakta oynamaya çıkar, anneannemin bana karne hediyesi olarak aldığı kucaklar dolusu Kemalettin Tuğcu, Jules Verne kitaplarımla eve geri dönerdim. Bu

Dedem 1964 yılında, üstte ablam Sara ile, altta benimle.

arada İzak dedem benim ilk rakı arkadaşım. Keyif adamıydı. Her gece mutlaka "bir vaziko rakı" içer, kış akşamlarında da yemekten sonra sobada kestane pişirirdi. Ben beş yaşındayken onlarda yatılı kaldığım bir akşam bir türlü beni uyutamamışlardı. Dedem son çare olarak bana bir yudum rakı içirmiş böylelikle uyuyacağımı düşünmüştü. Oysaki planları tutmamış, o rakıyı yudumladıktan sonra benim uykum iyice açılmıştı. O geceden sonra ne zaman onlarda kalsam, ya da onlar bize gelse masada içtiği rakıdan mutlaka bir yudumunu bana içirirdi, onun akşamcı rakı arkadaşaydım. Doğduğumda benim de kız olduğuma başta çok üzölmüştü ama her

fırsatta benim erkek gibi olduğumu söylerdi ve çok iyi anlaşırdık. Bir yaz günü dedem işten eve erken gelmiş ve "Çabuk toparlanıp hazırlık yapmamız lazım akşama misafir var" demişti. Anneannem de "kim gelecek?" diye sorduğunda Osman Seden ile Türkân Şoray ve Rüçhan Adlı'nın geleceğini, bir sinema projesi için anlaşmayı evde imzalayacaklarını söyledi. 6-7 yaşlarımdaydım, çok heyecanlanmıştım. Onlar gelene kadar pencereden bakıp Türkân Şoray'ın yolunu gözledim. Nihayet sokağa büyük bir araba girdi, binanın önünde durup da içinden Türkân hanım inince mahalleli birden şaşıırıp alkışlamaya başladı. Ben de pencereden alkışlıyordum. Türkân Şoray beni çok sevmiştir, bütün gece kucağından indirmede. Ve gündüz imzalamadığı film anlaşmasını dedemin evinde çay ve sohbet eşliğinde imzalamıştı.

Dedemin Yeşilçam'ın emektarları olarak bilinen birçok arkadaşı vardı: Cevat Kurtuluş, Sami Hazinses, Nubar Terziyan, Hulusi Kentmen, Hüseyin Baradan, Erol Taş, Atıf Kaptan, Kenan Pars, Ahmet Tarık Tekçe, Ali Şen, Necdet Tosun, Sadettin Erbil ve daha niceleri...

Yetmişli yılların ikinci yarısı erotik ve arabesk filmler furyası başlayınca Kemal Film de zor bir döneme girdi, maddi sıkıntılar sonucunda Osman F. Seden firmayı kapattı. Dedemi buna rağmen yanından ayırmayan Osman Bey, artık başka film şirketleri için film çekmeye başlamıştı. 1977-80 arası yaz dönemleri için dedem İhsan Bey adında bir adamla yeni bir anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre yaz aylarında İhsan Bey'in Çınarcık'taki iki açık hava sineması için film temin edecek ve sinemaların birinde de makinistlik görevini üstlenecekti. Hayatı film ruloları arasında geçen biri için film tedariki basit bir işti, yıllar içinde bu sektörde tanıdığı dostları vardı. Üstelik en önemlisi elinin altında Osman Seden'in Kemal Film arşivleri vardı. Böylece Kemal Film'i kapatan Osman F. Seden de çektiği eski filmlerinden yeniden para kazanacaktı. O dört yıl yaz ayları, her hafta yeni filmler tedarik eden dedem yazları bizi de oradaki küçük

evinde misafir ederdi. 1978'de Çınarcık'a dedemi ve anneannemi ziyarete gitmiştim, birkaç gün orada kalacaktım. Bir akşam film gösterimi bitince anneannemle bana "gitmeyin" dedi, oturduk bekledik. Sinema boşalıp da herkes gidince İzak Dede ışıkları söndürüp 1959'da çekilen annemin düğününü bize seyrettirdi... Çok kısaydı ve başa alıp birkaç kez izledik. Rüya gibiydi, ekranda siyah beyaz kareler akıp giderken biz de gözyaşlarımızı tutamıyorduk, kısa bir süre önce babamı kaybetmiş olmanın acısı ve onu ekranda gencecik haliyle tekrar seyredebiliyor olmak müthişti. Yıllar sonra Türkiye'ye gelen video döneminde bu kısa filmi bir videokasete tab ettirdim. Bu büyük hatırayı hâlâ özenle saklarım.

1983-85 arası bir gün Osman Bey o zamanlar 20 yaşlarında olan oğlu (üçüncü kuşak sinemacı) Kemal'i acil olarak yanına çağırması. Odada dedem ile oturuyorlardı ve oğluna "bana acilen teyp bul, teyp bul" demiş. Kemal Bey de hemen bir yerlerden bir teyp bulup getirmiş. Osman Bey dedem ile odasına kapanarak üç saate yakın iki ses kaseti doldurmuşlar. Bir o anlatmış, bir dedem. Kim bilir sinema tarihi içinden ne anıları konuştular, ne anıları sesleriyle belgelediler. Bu iki kaset şimdilerde Kemal Bey'in arşivinde özenle saklanmakta.

Yaşadığı acılı olayların yanında çok renkli ve hareketli bir hayat süren İzak Behar, 1985'te çok sevdiği Luçika'sı ile beraber, üstelik 77 yaşındayken, İsrail'e göç etmeye karar verdi. Buna hepimiz çok şaşırmıştık. Bu kararı almasındaki asıl etken 1978'de babamı kaybetmemiz ile başlayan acılı süreç oldu. Babamı erkek evladı gibi gören dedem onun ölümüyle çok ciddi sarsılmıştı, ama esas yıkımı 1981'de kızını, yani annemi, kaybettiğimizde yaşadı. Luçika ile birlikte Hayfa'da yaşayan teyzem Sara More'nin yanına gidip kalan ömürlerini onun yanında yaşamaya karar verdiler. Derhal Nişantaşı, Kodaman Sokak, Özlem Apartmanı'ndaki evlerini satıp bana veda ederek Hayfa'ya yerleştiler.

İzak dedem o kadar çalışkan bir yapıya sahipti ki, o yaşta bile ulpana² yazılıp İbranice öğrenmeye başladı, "bir ülkede yaşayabilmenin ilk şartı o ülkenin dilini konuşabiliyor olmaktır", derdi. Hatta yaşına aldırış etmeden iş aramaya da başladı. Çalışmaya ihtiyacı yoktu ama o boş duramazdı. O dönemde Mr. Kadoori adında bir adam ile tanıştı. Adamın İsrail'de sinema salonu sahibi olduğu ve Türk filmlerini çok seven İsrail halkının bu ihtiyacı için zaman zaman dedemi İstanbul'a yollayıp yeni filmler alımı yapıp yapamayacağını sordu. Hastaya ilaç sormak gibi bir şeydi bu, hem İstanbul'a gelecek ve bizleri görecekti, hem de film sektörünün yine içinde olacaktı. Bu teklifi hemen kabul etti. Türkiye'de çok sayıda sinemacı tanıdığı vardı, istediği filmi iyi bir fiyatla alıp getirebilme şansı vardı. Düzenli aralıklar ile İstanbul'a geldiğinde hep bende kalırdı, gelir gelmez de soluğu Beyoğlu'nda sinemacı dostlarının ve en sevdiği insan Osman Seden'in yanında alırdı. Orada bulunmak, onlarla oturmak, oraların havasını yeniden teneffüs etmek ona iyi geliyordu. Bu vesileyle gelip bir takım bağlantılar kurdu, eski tanıdıkları ile buluştu, görüştü. Tabi ki ilk uğradığı yer de Osman Fahir Seden'in yeni kurduğu prodüksiyon şirket OFS'nin yazıhanesiydi. Bir dönem bu film alımları işini yaptıktan sonra Mr. Kadoori'nin vefatı ile yeniden işsiz kalmıştı. Bu sefer de yine tutkunu olduğu sektörden uzak kalamayıp bir sinema salonunda iş buldu. Artık kapıda bilet kesecekti. Her an hepimizi şaşırtmaya devam ediyordu.

1988'de hayatının aşkı Luçika'sı bir trafik kazası geçirdi. Dünya bir kez daha başına yıkılmıştı. Artık Luçika'sı yardımsız yürüyemiyor, destek almadan hiçbir şey yapamıyordu. Onu bu halde görmek de İzak dedeye acı veriyordu. 1990'da tekrar bir İstanbul seyahati yaptığında ise Körfez Savaşı patlak vermiş, İsrail'de havaalanı kapandığı için geri dönememişti. Irak'tan İsrail'e atılan füzeler ve onları engelleyen patriot füzeleri de sürekli asabını bozuyordu. Aklı hep Luçika'daydı. Geri dönene kadar hiç rahat edememişti. 1993'te anneannemi, Luçika'sını kaybedince artık yaşama sevinci de bitmişti.

2 İbranice dil eğitimi veren yer.

Çile – Dedem masada sağda oturan gözlüklü kişidir.

Onu en son 1994'te gördüğümde çok yaşlanmıştı ve artık hastaydı ama ayaktaydı yine. 74 senedir içtiği ve hâlâ içmeye devam ettiği sigarası artık onu içten içe kemirmeye başlamıştı. Bana telefonda "çok hastayım ve seni görmeden ölmek istemiyorum" dediğinde hemen eşimle birlikte biletlerimizi alıp yanına gittik. İyi ki de gitmişiz. 1995'te bir yıl sonra vefat haberi geldi. Artık Luçika'sına kavuşmuştu.

Üç, dört yıl önce bir sosyal paylaşım sitesinde paylaşılan bir Kemal Film yazısı altına dedemi hatırladığımı, orada çok anıları olduğunu yazdığımda hiç tanımadığım bir bey bana "yoksa siz İzak Bey'in torunu musunuz?" demişti. Çok şaşırmıştım, neredeyse yüz yıl önce doğmuş olan dedemi hatırlayan biri vardı. Kim olduğunu sordum, eski Pangaltı İdil Sineması'nın ve bir film şirketinin sahibi olan Arsin Bahçeoğlu ile böyle tanıştık. Dedemi çok severmiş, ara sıra yazıhanesine geldiğinde çokça sohbetler edip birlikte bira içtiklerinden

bahsetti bana. "Gülen yüzünü ve kalın çerçeveli gözlüklerini unutmama imkân yok" demişti. Ona dedemi yazacağımı söylediğimde de çok sevindi.

Dedem 1980 yılında eski dostu Kenan Kurt'un ricasını kıramayıp İbrahim Tatlıses ve Perihan Savaş'ın başrollerini oynadığı *Çile* filminin son sahnelerinde bir nikâh memurunu canlandırarak bizlere çok büyük bir canlı hatırasını bırakmıştır.

Terliklerini sürüyerek yürüyen, elinden sigarası eksik olmayan Grandpapa. Onu çok severdim, onunla çok iyi anlaşırdım, o da beni çok sever, bana "*caaanım benim Tinikaaacum*" derdi, sesi hâlâ kulağımdadır.

Grandpapa, seni çok ama çok özledim. Hatıranı yaşatabilmek adına bu makaleyi kaleme aldım. Nur içinde Luçika'nla birlikte huzurla uyu.

Ben bu makaleyi yazarken, dedemle ve Kemal Film ile ilgili hatırladığı bazı anılarını anlatan, babasının yazılı notlarının kopyalarını yollayan ve hiçbir yerde bulamadığımı Gülşah Nezaket Maraşlı'nın *Osman Fahir Seden'le Türk Sinemasında Düet* kitabını gönderek birçok konuda bilgi sahibi olmamı sağlayan büyük usta Osman Fahir Seden'in oğlu Kemal Seden Bey'e teşekkür ederim.

Mesleklerim-Uğraşlarım

Viktor ALBUKREK

Portekiz Sefarad Yahudilerinden olup Ankara'da ticaretle uğraşan Hayim Albukrek'in sekiz evladının en küçüğü olan Beybabam Dr. Marko-Ovadya Albukrek, Ankara'nın, Hoca Hindi, Hacendi, Yeğenbey, İstiklal, Sakalar gibi değişik isimlerle anılan Yahudi Mahallesi'nde doğdu. Tıp tahsilini Paris'te tamamladıktan sonra İstanbul'a yerleşmeye geldiğinde, Ankaralı Yahudilerin çoğunun, Kadıköy ile Haydarpaşa arasındaki tepeyi teşkil eden Yeldeğirmeni mahallesinde yaşadıklarını görmüş ve oraya yerleşmeye karar vermişti.

Yeldeğirmenli Yahudilerin çoğu, o zamanlarda Karakol Sokağı'nda veya Menase Han'ın civarında yaşarlarmış. Kuzenimiz Nesim Bahar, keman çalmayı çok seven babamı, aynı mahallede oturan, halk arasında İstanbul Terkos Su Şirketi olarak bilinen Dersaadet Anonim Su Şirketi Umumi Murakıbbı Moiz Aseo'nun, piyano çalma sevdalısı Hanımannem Rayina Aseo ile tanıştırmış ve 1929 yılında, Union Française salonlarında evlenerek Şişhane Meydanı'ndaki Frej Han'a yerleştiler.

Bir yıl kadar sonra ise Beyoğlu'nun, halen Hahambaşılığın bulunduğu Yemenici Sokağı'nın alt köşe binasına taşınarak elli yıl kadar orada yaşadılar. Babam, zemin katta doktorluk mesleğini icra ederken, annem, üst katlarda çocuklarını büyütüyordu.

Beş kardeşlik. Büyüğümüz, resim çizip şarkı söylemeyi çok seven ve herkesle kolaylıkla dostluk kuran ablam Rita, sonra ben Viktor, arkamdan, özellikle dikiş-nakış işlerine meraklı kız kardeşim Nenet, dördüncüsü, daha altı-yedi yaşlarındayken kemanına sarılmış sanatkâr ruhlu, tevekkel bir çocuk olan ve daha sonra tıp doktoru olarak hayata atılan Musa'dır.

Kazandibi addettiğimiz beşinci kardeşimiz ise elindeki tornavida ve mekano oyununun parçacıklarını elinden düşürmeyen, sessiz ve sakin tabiatlı, büyüdüğünde Elektrik Yüksek Mühendisi olan Yılmaz'dır.

Ben Viktor Albukrek 23 Mart 1931 tarihinde Beyoğlu'ndaki kışlık evimizde, kızıl saçlı ve çilli olmaya namzet bembeyaz tenli olarak dünyaya gelmişim. Henüz iki aylıkken, ailece, sonraları tüm sıcak mevsimleri geçireceğimiz büyükbabamın Büyükkada'daki yazlık evine götürüldüm.

Bahçeli, bodrumlu, geniş bir tavan arası olan üç katlı ve iki senelik taze binanın devamlı olarak tamamlanacak, boyanacak, süslenecek tarafları kaldığından, yerlere sürünerek emeklemeye başladığım günlerden itibaren kendimi, bugüne kadar bile, halen bitmeyen veya bitmesi istenmeyen onarımların ortasında buldum. Büyükbabamın amatörce yaptığı süslemelere, düzetmelere kâh zarar verir, kâh istediği takım edevatı ona uzatarak yardımda bulunurdum.

Her yeni bir kardeşim doğduğunda, annemin işi hafiflemesi için, beni bir müddet için Yeldeğirmeni'ndeki büyükbaba ve büyükanne-min evine gönderirlerdi.

*Ben, Halim Bulutoğlu, Nedim Hazar ve eşim Nimet.
"Bir Müzisyen Gözüyle Bizim Adalar" filminin afişinin önünde.*

El emeğiyle çalışanları taklit etmek hastalığına, orada yakalanmışım.

* * *

Fransızların "bricolage" dedikleri her türlü el işini veya tamir işi yapma veya yapanı seyretme arzusu o günlerde içimde doğdu ve çalışan kişileri taklit ederek gelişti. Bahçe bakımına da özenerek çocukluk devrimi böylece yaşadım.

Babamızın çocuklarına: "Boş durmayın ~~da~~ daima bir şey yaratın" demesi ve annemizin bizleri her türlü güzel sanatlara yönlmesi- nin tesiriyle, biz kardeşler, evde bulabildiğimiz kâğıt, karton, tahta, teneke parçası, bakır tel, mantar, elimize ne geçerse, hepsinden oyuncak yapardık. Özellikle biz üç erkek kardeş, dışarıdan katiyen

oyuncak almazdık. "Oyuncağımızı kendimiz yaparız" hastalığı vardı, üçümüzde de...

On yaşlarımdayken, apandisit ameliyatı için Fransız Pasteur Hastanesi'nde yattığımda, orada, savaştan ötürü memleketlerine dönemediklerinden dolayı enterne edilmiş üç Fransız bahriye askerinin yaptığı gemi maketlerine imrendim.

İlkokul öncesinde, kâğıt, çamur, una batırılmış ıslak pamuk, çikolata ambalajı veya diş macunu tüpü gibi basit malzemelere şekil vererek başladığım sandal-tekne yapımını, ilkokul çağında, tebeşir, tahta gibi daha sert malzeme kullanarak geliştirdim.

Sonradan gelen yılbaşı günlerinde, çini mürekkebiyle çizip renklendirdiğim tebrik kartlarıma ilaveten, tahtadan yontup seri halinde imal ettiğim küçük yelkenli teknelerimi, yılbaşları ve bayram günlerinde, İstiklal Caddesi'ndeki işportacılara satmaları için konsinye bırakıyordum.

Tanımadığım, adı sanı belirsiz kişilere nasıl da güvenerek, hiçbir avans veya güvence almadan eserlerimi bıraktığıma bugün şaşmaktayım. Şüphesiz ki o güne kadar, henüz, ahlaken düşük kimselerle karşılaşmadığım için, çocuksu bir güvenim vardı, herkese karşı.

Güvenim semeresini veriyordu. Gece yaralarına doğru tahsilat için turneye çıktığımda, tüm ıvır zıpırını satmış olmalarına rağmen, köşe başından ayrılmayıp, sattıkları eserlerimin bedelini bana ödemek için, helalleşmek için beklerdi işportacılar beni. Paraları, eksiksiz tahsil ediyordum. Ömrümde kazandığım ilk paralardı bunlar.

O günlerde, ticarete en büyük değer karşılıklı güven olduğunu öğrendim.

Ortaokulda iken, malzemeyi yontarak biçimlendirmekten öte, tah-tayı sıcak suda tutarak eğim vermekle, iskelete dayalı deniz teknele-rinin maketlerini yapmaya başladım.

Lise yıllarında ise, İstanbul'a sık gelen Romen bandıralı *Transilvania* gemisini Karaköy Limanı'nda hayranlıkla seyrederken make-tini yapmaya heveslendim. Babam, doktoru olduğu İstanbul'daki Sovromtransport gemi acentesinden, geminin planını elde etti ve ben de değişik yöntemler deneyerek, elimdeki kısıtlı imkânlarla 1947 yılında, bir metre boyundaki maketini yaptım.

Son yıllarda, maketçilik mağazalarında, muhtelif montaj malzemesi satılmaktadır. Lakin o zamanlarda bu tür 'hobi' dükkânları olmadığı gibi, olmuş olsalardı bile, maketlerimi yaparken gereken madeni parçaları, sabun kalıbını veya patatesin içini oyarak hazırladığım kalıplara, erittiğim kurşunu dökerek imal etmekten gurur duydu-ğumdan, hazır malı kullanmayacaktım.

1948 baharında, 17 yaşına geldiğimde, hakiki bir tekne yapmayı tasarladım. Büyükada'daki evin bahçesinde, inşaattan arta kalmış kalas, tahta gibi malzemeleri kullanarak ve harçlığımdan arttırdığım paraya, seri halinde yaptığı süs yelkenlilerinden kazandığım parayı da ekleyerek, kereste, çivi, macun, boya satın aldım. Bir ay içeri-sinde üç metre boyundaki teknemin inşaatını bitirdim ve at araba-sıyla Büyükada'nın Yörükali koyuna taşıtırıp orada törenle denize indirdim.

Yıllarca, yaz mevsimlerinde, Adalar-Fenerbahçe-Pavli üçgeninde, ilk yıllarda kürekle, sonraları 3.5 beygirlik takma bir motorla veya yelken açarak ailece kullandığımız bu tekne, bana 18 yıl hizmet verdi. 1965 sonbaharının bir gecesinde, sahile yakın yerde demirli iken, sarhoş bir kaptanın kullandığı kotranın ona çarpması sonu-cunda ağır hasar gördü ve emekliye ayrıldı.

İnsanın eşyaya dahi âşık olabileceğini buruk şekilde hissetmişim o gün.

İnşa ettiğim sandalda kardeşlerimle Yörükali'de, 1948.

* * *

Lise sınıflarındayken, tahtadan yaptığım eşyalarımı gören kuzenim Daryo Arditi Akgönül, beni Moderno Mobilya Fabrikası sahibi Baki Aktar'a tanıştırdı ve akabinde, yaz tatillerimde, Cihangir'deki Nuri Usta yönetimindeki marangozhanesinde çırak olarak çalışmaya başladım. Para kazanmamama rağmen, tasarlanan bir imalatın gerçeğe dönüşmesi beni müthiş heyecanlandırıyordu. Ortamdaki odun talaşı ve tutkal kokusu, beni mest ediyordu.

Liseyi bitirince, kardeşlerim gibi üniversiteye gitmedim. Babamın beş çocuk mesuliyetini idrak ederek, hemen para kazanmaya yöneldim.

İlk haftalığımı, (o zamanlar işçiler haftalıkla çalışırdı) Perşembe Pazarı'ndaki Viktor Bali ve Ortağı Koll. Şti.'nden tahsil ettim. Fakat kısa bir zaman sonra, su ve gaz borularının demir dökme rakor parçalarını saya saya ellerim çapaklardan kanayınca, annem:

"Vah zavallı de Viktoriko" diyerek iş değiştirmeme vesile oldu ve bu defa Yusuf Zara'nın babası Albert Zara'nın Eminönü, Aşirefendi Caddesi'ndeki Lona Zara Müessesesi'nde çalışmaya başladım.

Uzun boylu, doktrinli ve sert bakışlı Albert Zara, ithal ettiği, zamanın meşhur yeşil renkli, portatif İngiliz Aladdin marka gaz sobalarını, ikişer üçer olarak, deposundan İstanbul'un değişik mağazalarına -yaya olarak- teslim işini bana vermişti. O günlerde, kollarımın arasında sıkıştırdığım sobalarla arşınladığım caddelerin haddi hesabı yoktu. Birkaç hafta sonra vesait parası talep ettiğimde, patronumun sert bakışıyla karşılaştım ve istifamı verdim.

Yaptığım iki işin de yük taşımaktan öte olmadığını, üzülerək kara kara düşünürken, sokaklardan gelen klakson sesleri beni uyarıyordu ve bir otomobil motorunun çalışmasını yakından görmek arzum kabarıyordu. Oto merakı sarmıştı beni. O zamanlar İstanbul'daki özel otomobil miktarı o kadar az idi ki, arkadaşlar arası, önümüzden geçen özel arabaların kime ait olduğu belirleme yarışına çıkardık.

Evde uzanıp tavanın soluk ve manasız beyazlığına dalarak, neredeyse melankolik olmaya namzet olduğum günlerin birinde, bir başka kuzenim Vitali Benrubi Bilen, babamı ziyarete gelmişti ve bana önerisi şöyle oldu: "Mademki otomobillere meraklısın, durma, hemen aç telefon rehberini, OTO kelimesiyle başlayan bütün adreslere birer mektup yazıp iş istediğini bildir".

Nitekim birkaç gün sonra, Rifat Perahya, Nisim Nahum ve Salvator Behar'ın ortak oldukları Taksim'deki Ototürk Şirketi'nden beni aradılar ve ertesi gün bu şirkette aylıklı olarak çalışmaya başladım.

Şirketin, Taksim, Yedikuyular Caddesi'nde bulunan 'Oto-Lite' servis istasyonunda görevlendirildim ve bu işte ihtisasım olmadığından, patronlarım beni Fikri Kardeş Teknik Okulu'nun kurslarına gönderdiler. Sayelerinde oto elektriği ve Jeep arabaları üzerinde ihtisas sahibi oldum ve kendimi buldum.

İki yıl sonra 1951'de, askerlik şubesindeki Yedek Subay namzedi olarak sınıf tayin etme görüşmesinde, otomobilcilik bonservislerime dayanarak, beni Ordu Donatım sınıfına atadılar ve Ankara Dışkapı Ordu Donatım Yedek Subay Okulu'na gönderildim.

O günlerde, ihtisas sahibi olmanın değerini anladım.

Mezun olduktan sonra, Balıkesir'de asteğmen olarak, bilahare tüm 36 dönemliler gibi Kore Savaşı'ndan dolayı terhis edilmeyerek, bu defa teğmen rütbesiyle Balıkesir'de altı ay daha kaldım ve orada, İkinci Cihan Savaşı'nı Amerika Birleşik Devletleri'ne kazandıran Willys Overland Jeep otolarının onarımında bulunmakla, mesleğimi ilerlettim.

Bir senelik subaylığım sırasında, birliğime yakın olan süvari birliğindeki yedek subaylarla arkadaş oldum ve hafta sonları, tavlardan aldığımız atlarla biniciliğimi ilerlettim. Atlarla çok güzel saatlerim oldu, Kepsüt, Edremit, Akçay'ın o zamanlar toprak olan tozlu yollarında sefa sürdüm. Daha önce İstanbul'da arkadaşım Fredi Boritzer ile Ayazağa Binicilik'te birkaç ders aldığım için hiç acemilik çekmemiştim o gezintilerde.

Terhisimden sonra Taksim'deki Ototürk Şirketi'ne döndüm. Bu defa servis istasyonu yerine beni Taksim, Recep Paşa Caddesi'ndeki yedek parça satış mağazasında görevlendirdiler. Orada topluluğumuzdan tanıdığım birçok arkadaşı görünce, bu mesleğe, bu kadar kişinin nasıl da benim gibi yedek parçacılığa heves ve rağbet ettiğini hayretle gördüm.

Meğer ben on sekiz ay İstanbul'un dışında iken, bu meslek, genç erkekler için devrin modası haline gelmişti. Genç kızlar için ise moda, mağazalarda tezgâhtar, satıcı olmayıp kasiyerlik veya sekreterlikti. O günlerde tanıştığım, nerdeyse bütün genç kızlar,

patronlarına hayrandı ve bilhassa sekreterlik yapanlar, yaptıkları işten ötürü böbürlenirdi.

O yıllarda (1954) Verdi Limited Şirketi Tuzla'da Türk Willys Overland Tuzla Jeep Montaj Fabrikası'nı açıyordu. Patronlarım, montaj işlerini öğrenmem beni için oraya göndermişti. Fabrikanın açılış töreninde zamanın Başbakanı Adnan Menderes ile tanışmak fırsatım doğmuştu. Montajdan çıkan ilk Jeep'i ona hediye etmişlerdi.

1954'lerde, bilhassa topluluğumuzun genç girişimcileri arasında revaçta olan bu oto parçacılığı hevesine kapılan iki arkadaş, Maryo Benmayor ve Moiz Alyon, beni arayarak, oto parçacılığı mesleğine girmek istediklerini, lakin işi bilmediklerinden dolayı benimle ortak bir firma kurmak istediklerini bildirdiler.

Sermayedar olarak parayı onlar koymalarına rağmen, şeklen usulen, benim de azıcık bir meblağ koymam gerekti. Bende fazla bir para yoktu ve evde, henüz okula dahi gitmeyen küçük kardeşim varken, babamdan para isteyemezdim. Derdimi açtığım, çocukken mutfakta beraberce patlıcan dolması pişirdiğimiz, odun kömürünü canlı tutmak için yelpaze salladığım eski günlerimdeki sevgili büyükannem imdadıma koştu ve çocukken yanında çalışmamdaki çıraklık emeğimi ödercesine, birkaç lirasını bana verdi. Sonraları iftiharla iade ettiğim bu paralar sayesinde, ilk olarak, para ile para kazanmamın gururunu yaşamıştım.

O günlerde aile desteğinin önemini kavradım.

* * *

Soyadım olan Albukrek'in ve ortağım Benmayor'un ilk hecelerini birleştirerek, Alben unvanlı kolektif şirketimizi kurduk ve Taksim'deki Taksim Caddesi'nde, inşaatı henüz bitmeyen bir binanın alt katını kiraladık. Günlerce kireç, sıva, boya kokularını zevkle içime çekerek, arkadaşımız mimar Sami Sisa sayesinde ham binayı

onardık ve piyasadaki arkadaşlarım ve eski patronlarımın desteğiyle topladığım malları, raflarımıza dizdik.

Lakin... Fazla bir zaman geçmeden, yani çok kısa bir müddet sonra, 6-7 Eylül 1955 Olayları'nda ticarethanemiz darmaduman oldu. Taksim'deki cici mağazamız Altı Eylül gecesi yok olmuştu.

Üzülerek terk ettik mekânı. Ortaklık dağıldı. Bu ilk serbest ticaret girişimim, hüsrarla bitti. Zavallı ortaklarımın oto yedek parçacılık hevesleri de kursaklarında kalmış oldu.

O günlerde, hiçbir zaman inanmak istemediğim, azınlık olduğuma inandım.

Çünkü okulda, Anadolu'nun tarihini öğrettiklerinde, fetihlerden dolayı yurdumuzun karışık mezhep ve milletlerden oluştuğu, hatta Osmanlı Hanedanı'ndan sultanların çoğunun, değişik din ve mezhepten hanımları zevce olarak aldıklarını okumuştuk. Osmanlı devrinde, devşirme olaylarından dolayı, ahalinin zengin bir çeşitlilik arz ettiğini, sadrazamların, paşaların, mimarların dahi anne veya babalarının çok çeşitli kültürden ve inançtan gelme kişiler olduklarını öğretmişlerdi bize. Kitaplar hatalı mıydı?

İşsiz kaldığımda, tekrar iş aramaktansa, Tarlabası, Utarit Sokağı'nda, "Alem" olarak adlandırdığım küçücük bir dükkân açtım. O günlerde ve sonralarında, Ototürk'ün sahipleri bana çok yardım etti. 6-7 Eylül'ün akabinde çıkarılan Milli Korunma Kanunu gereği ithalatçının, toptancının, perakendecinin kâr marjları, malına göre ilgili bakanlık tarafından tespit ediliyordu. Ototürk Şirketi 6-7 Eylül Olayları sırasında gümrükten henüz çekmediği malı sayesinde belini doğrultabildi. Sahipleri, ithal ettikleri malın bir bölümünü, taşradaki parçacılar toptan satmam için bana vermekle beni daima desteklediler.

Bu desteği örnek alarak, sonraları benden ayrılan tüm çalışanları destekledim.

* * *

İthalat, kotalı ve çok kısıtlı olduğundan, çeşidi zenginleştirmek gerekiyordu. Bir Romen göçmeni olan Osman Özder'i buldum ve aklımda tasarladığım, yapılabilecek birçok parçayı Karagümrük'teki atölyesinde yerli olarak imal ettirtmeye başladım. Gerek Bursa'da, gerekse İzmir'de de yerli yedek oto parça atölyeleri vardı. Ayda bir veya iki defa oralara kadar uzanıp siparişler veriyordum. Değişik atölyelere yaptırdığım yerli oto aksamaları sayesinde işim açıldı. Dostum Kosta Yerasimos, lastik hortum ve takoz siparişlerimi yerine getiriyordu. Çeşitlerimi zenginleştirmekle, her ay, sirküler dediğimiz fiyat listesini teksir etmeye başlamakla, gerek İstanbul'daki ve gerekse Anadolu'daki Jeep'çilerden, yüklü siparişler geliyordu.

Taksim piyasasında rekabet olmasına rağmen, kıskançlığın olmadığını fark ettim. Nitekim vadeli satışlarda bir müşteri hakkında sorulan referansta, Talimhane tüccarları, daima doğrusu ne ise onu söylerdi. Sirkeci oto yedek parça piyasasında ise, bu özellik daha gevşekti.

Evvelce anlattığım gibi patronlarıma olan minnettarlığım, benden ayrılan her memura daima maddi-manevi destek verdim, kendi hesaplarına çalışmak isteyenlere her türlü kolaylığı gösterdim. Gerek ilk muhasebecim Rifat Sisa, gerekse sonraki David Gündoğan, okul arkadaşlarımdı. Elimden geldikçe, iş arayanları Taksim piyasasındaki tüccarlara önerdim. Aile içinde de vazifemi ihmal etmeye çalıştım. Ablam Rita'nın Amerika'ya gittiğinde haklarını korumaya, kız kardeşim Nenet'in gerek Büyükkada'da ve gerekse Etiler'de ev sahibi olmasına, kardeşim Dr. Musa'nın ilk muayenesini açmasına yardımcı olmaya çalıştım. Küçük kardeşim Yılmaz'ın ilk işi olan Oerlikon Kaynak Elektrodları A.Ş.'de çalışması için Oerlikon'un patronlarından Celil Layıktez'i arayarak onu işe

yerleştirdim ve sonraları enjektör imalatı piyasasına girmesi için çalıştım.

İşte o bereketli günlerde büyükanneme, ilk ticaretim için bana verdiğı parayı iade etmekle kalmadım, üstelik evlendiğim 1958 yılına kadar yaşadığım babamın Beyoğlu, Yemenici Sokak'taki evinin tüm dış cephesini mimar Jak Pardo ile anlaşarak onartırdım ve kardeşlerimin evlenmeleriyle kısmen boşalan binanın iç düzenini değiştirttim. Boya, badana kokularıyla kaynaştığım o günlerde, yaşlanmakta olan babama gelir temini için, evin zemin katını, kiralanabilecek şekilde dükkâna tadil ettirdim.

Büyüklerimden öğrendiğim dayanışmayı benimsemiştim.

* * *

"Kontiya" (konser tiyatro organizasyonu) tarafından Beyoğlu Saray Sineması salonunda verilen klasik müzik konserlerin birinde, eski ortağım Mario Benmayor'un kız arkadaşı Ariella vasıtasıyla ileride eşim olacak Nimet Habip Sevig'le tanıştırdım. Konser bitiminde Nimet Hanım'ı evine kadar refakat ettiğimde, "mutat veçhile" kapısı önünde biraz uzun konuştuk. Nihayet geç saatlere doğru, tekrar görüşmek sözüyle oradan ayrılmıştım.

Birkaç gün sonra onu aradığında tekrar görüştük, fikir birliğinden mi yoksa fikir ayrılığından mı, halen bilemiyorum, konuştuk ve konuştuk.

Konuşulacak mevzular bir türlü bitmek bilmiyordu. Nihayet yarım kalanları da konuşabilmek için 1958 Mayıs'ında evlenmeye karar verdik.

Dükkânımı, sadık memurum Ömer'e birkaç günlüğüne bırakarak İzmir'e balayına gittik. Döndükten sonra, bir müddet Taksim, Talimhane, Abdülhak Hamit Caddesi'nde yaşayan eşimin ailesiyle oturduysak da sonraları, Teşvikiye, Kalıpçı Sokak'taki Niyagara

*2014 Nürnberg'teki Film Festivalinde eşimle
Bizim Adalar filminin panosu önünde.*

Apartmanı'nda daire kiralarak oraya taşındık ve mobilyalarımızı evvelce yanında çalıştığım Nuri Usta'ya yaptırdım.

Nimet'in seyahat, benim ise değişik yerlerde fotoğraf çekme tutkularımızdan dolayı, bayram günlerinde Anadolu'ya kaçardık. O zamanlar, henüz turizme açılmamış tarihi ve arkeolojik yöreleri görmek için, kamyon şasili burunlu Austin otobüsleriyle zıplaya zıplaya seyahat eder, üçüncü sınıf nalınlı otellerde kalırdık. İstanbul'daki dostlarımız seyahatlerimize imrenmelerine rağmen, yapamadıklarını örtercesine "İstanbul size dar mı geliyor, ne işiniz var oralarda, kaloriferli eviniz varken" dediklerinde alay mevzusu oluyorduk.

* * *

1958 yılının bir gününde, küçücük dükkânımda karınca kararınca huzurlu ve mesut şekilde tek başıma buyruk çalışırken, kayın-pederim Sami Habip ziyaretime geldi. Muhasebeciliğini yaptığı Salti Kardeşler'in akrabası olan David Farhi'nin, 6-7 Eylül 1955 Olayları'ndan sonra ailesiyle Kanada'ya göç ettiğini, fakat çocuklarının o yörenin dondurucu havasına dayanamadıklarından ötürü İstanbul'a kati dönüş yaptığını anlattı. David Bey'in evvelce ortağı olduğu ve aynı zamanda eniştesi olan Leon Amon'un avize mağazasına tekrar dönmek istemediğini ve yeni bir iş aradığını söyledikten sonra: "Biraz da parası var, ihtiyacın olan malların ithalatını ona yaptırabilirsin" dedi.

Böylece David Farhi ile tanıştım ve Alem Kolektif Şirketi'ni kurarak, Taksim Şehit Muhtar Caddesi'nde kiraladığımız bir zemin katını geniş bir mağazaya tahvil ettik. Yeniden çok sevdiğim kireç, boya, ahşap, vernik kokularıyla sarhoş olduktan sonra, tüm Anadolu Jeep otomobil aksamı satışını yapanlara, her ay düzenli olarak fiyat listelerimizi postalamakla tüm memlekette, Jeep'çi olarak nam saldı. O yıllar, en bereketli yıllarımdı. David'in bana benzer hiçbir tarafı olmadığından olsa gerek, çok uyumlu bir beraberlik teşkil ettik. Bende olmayan özellikler onda vardı ve onda olmayan da bende.

Bu arada ithalat halen kotalara tabi olduğundan çeşidimizi tamamlamak için yerli yedek parça imalatına da hız vermeyi ihmal etmiyordum. Çocukluğumdan beri tasarladığım saçma sapan oyuncaklar yapma hevesim, bu defa paraya dönüşüyordu. Tasarladığım parçayı kime yaptırayım diye düşünüp araştırırken, hünnerleri saklı-gizli kalmış bir sürü sanat erbabı ortaya çıkıyordu. Onları kalkındırmamla dualarını alıyordum. Onlar memnundu, ben de fazlasıyla...

Çocuksu hobilerin, ilerideki yıllarda insanı besleyebileceğini gördüm.

*Neve Şalom'daki düğün günü, 1958.
Habip ve Albukrek aileleri.*

1963 yılında oğlumuz Metin doğdu. Henüz dört yaşlarında iken, onu Ayça Çocuk Yuvası'na götürüp getiriyorduk. İlkokulunu, evimize çok yakın Işık Lisesi'nde, orta ile liseyi Sankt George Avusturya Lisesi'nde tamamladıktan sonra, yüksek tahsilini Boğaziçi Üniversitesi'nde İnşaat Yüksek Mühendisi ve Çevre Teknolojileri Konusunda Doktora ile olarak tamamladı.

Babamızın ve annemizin vefatından dolayı miras kalan ada evimizin üç dairesi üç kardeşlerim tarafından istenince, ablam ve ben payımızı alarak oradan çekilmiştik. Şans eseri, o evin bitişiğindeki komşumuz ve aynı zamanda askerlik arkadaşım olan Maksut Hüdaverdi, aynı günlerde evini satmaya kalkınca hemen satın aldım ve 1988 yılında, inşaat okuyan oğlumun bilgisinin yardımlarıyla restore ettirdik.

Yaz mevsiminde, Adalar'da gürültü yapmak yasak olduğundan, bütün bir kış mevsimi neredeyse her gün, adanın nemli havasında, kireç, badana, macun, boya, kokuları arasında, işçilerle çalışarak ve oğlumun bana öğrettikleri sayesinde amatör inşaatçılıktan profesyonelliğe adım atacaktım ki, tahsisat bitti.

İyi ki bitmiş. Zira o yıldan beri, her kış mevsiminde, eksik kalan plastik panju, panjur kutuları, gömme dolaplar, zemin kata parmaklık, çatı altı izolasyonu, klima montajı, sarnıca yeni motor, bahçe bakımı gibi bitmeyen yan işlerle, kışları, adaya gidip hava almama vesile olmaktan öte, kendimi diplomasız inşaatçı olarak görüyorum.

Mitolojideki, ölüme mahkûm edilen Penelop'un, ancak örmekte olduğu güzel kumaşın örgüsü tamamlandığında cezası infaz edileceğini bildiğinden, işini bir türlü bitirmediği gibi, ben de ada tamiratlarının halen bitmediğinden ötürü çok mutluyum.

Bu mutluluğun kaynağı, okuyamadığım inşaatçılığı, oğlumdan öğrenmekle, onun talebesi olmamdır.

* * *

Tüm Anadolu'da tanınmış "Jeep Parçacısı" olduğumuzun 1965-70 yıllarında, Vehbi Koç-Bernard Nahum, Amerikan Ford otomobil fabrikasının desteğiyle, ithal malı Ford motoru bindirilmiş demir bir şaseye, plastik-elyaf karışımı bir karoseri giydirek Anadolu marka otomobili piyasaya çıkardılar. Bir, iki sene sonra, "keçiler elyafı kemiriyor, otomobilleri yiyor" dedikoduları yayılınca, bu defa madeni karoserli Fiat otosu, akabinde Renault arabaları piyasaya çıktığında, "tenteli" denilen Jeep arabalara olan rağbet azalmaya başladı.

O güzelim, İkinci Dünya Savaşı'nı Müttefik Kuvvetleri'ne kazandıran, "Savaş Kahramanı" ilan edilen, çiftçilerin gözdesi, beş parmağında on marifeti olan minik otomobilciğim, üvey evlat muamelesi görmeye başlamıştı.

Edirne'den Kars'a, Rize'den Antakya'ya "dolmuş" arabası olarak dahi kullanılan "dört teker çekerli", biçerdöver, traktör, ormancı, dağcı, çekici, kesici, itici, kurtarıcı, icabında egzoz borusunu dikine uzatıldığında sulak yerlerde, amfibi vazifesini dahi görebilen; gerektiğinde öküzün, gerektiğinde katırın yerini tutan, o sevgilim tenteli arabanın, gerektiğinde sadece kerpeten ve tornavida ile tamir edilebilen mucize otolar hurdaya çıkıyordu!

Jeep arabaların pabucu dama atılmıştı. Yıllarca ezberlediğim Willys Overland Jeep arabalarının yedek parça katalog numaralarından A938 sağ rod başı, A947 sol rod başı, A1116 çolak rod gibi yüzlerce parça numarası halen aklımdadır ve günün birinde alzheimer olsam dahi, hafızamdan silinmeyeceğinden eminim.

Ülkemizin en ücra köşelerine kadar yayılan çeşitli markalı otoların yedek parça ticaretini yapan dükkânlar kapanmaya başladı. Çünkü o zamana kadar, gerek dış ülkelerde vazifeli bürokratların ve gerekse ekmek parası için gurbette çalışan kişilerin "permi" denen özel izinle memlekete bir araba ithal etme imkânları vardı ve sokaklarımızı dolduran bu otolar, değişik ülkelerden olmaktan öte, permi sahibinin zevk ve parasına göre değişik modellerden olduklarından pek çok çeşitliydi. Dolayısıyla her kasabada, onlarca marka ve modelin ihtiyacını karşılamak için, onlarca yedek parça satıcısı türemişti.

Memleketimizde faaliyet gösteren yerli montaj fabrikaları, kendi bünyelerinde servis istasyon ağını oluşturunca, parçacı esnafı işsiz kaldı ve dükkânlar birer birer kapanmaya başladı. Bazıları, bir müddet aksesuarci olarak işlerine devam ettiler de, malum acentelerin bu sahaya da el atmalarıyla, 1980'lerde, aksesuar işi de öldü.

Bu arada eşimin kuzeni İzak Haleva'nın önerisiyle Balkan Hırdavat'a, 'Optima' demir testere fabrikasına hissedar olduysam ve ayrıca meslektaşım Land Rover'ci Neşet Sirman önerisiyle Taksim piyasasındaki birkaç parçacı tüccarla Eltek Oto Elektrik Aksamlı fabrikasını kurduysak da, bütün bu girişimlerim hiçbiri kâr getirmiyordu. Neticede, hisselerimi yok pahasına devrettim.

Gün boyu işin başında bulunmadan, ayda birkaç saat görüşmekle ticaret veya imalatın yürütülemeyeceğini gördüm.

Bilfiil işin başında çalışılmadıkça, para kazanılamayacağını öğrendim.

* * *

Jeep'çiliğin bayılmakta olduğu 1968'in ümitsiz günlerimizin birinde, Ortağım David Farhi ile dükkânda kara kara düşünürken, muhasebecimiz Marius Barzilay bizlere bir ufuk açtı. Ezcümle dedi ki: "-Yeğenim Beno Frayman ile damadım olan kardeşi Maryo Frayman, yapmakta oldukları ıtıriyat malzemeleri ticaretiyle birlikte eczane levazımatı da satarlar. Bu mallar arasında bulunan tıbbi enjektörün piyasası epey geniş! Yerli parçacılıktaki tecrübenizi ve kısmen atıl kalan paranızı kullanarak, enjektör imalatı işine girer misiniz? Şimdilik parçacı dükkânınızı kapatmayın. Biriniz burada kalsın, Kurulacak işin başına zaten tekniğe çok yetenekli ve halen plastik kutu yapan bir diğer yeğenim Silven Barzilay var, satıcı olarak da ıtıriyat piyasasını çok iyi bilen Nesim Kalvo'yu alırsınız".

Nitekim kısa zamanda İleri Metal Anonim Şirketi'ni kurduk. Çağlayan, Eğitim Sokağı'nda açtığımız fabrikada, zaman oldu, 65 işçi çalıştırdık. Alman İdeal Optima patentiyile, memleketin en güzel cam şırıngalarını imal ettik. Vakum sistemiyle sıcak cam borularını kalibre ettikten sonra yazılarını cam tozu ile yazıp tekrar fırında pişirir ve her bir ebattaki mal için yedişer parça sarı metal işleyerek, bunları nikel veya krom ile kaplayarak vs.

Epey teferruatlı bir imalat süreci gerekmesine rağmen, malın temiz çıktığını görmek, benim nazarımda çok zevkli bir işti.

Yaratılan bir işin güzelliği bazen paradan değerli olabilirmiş.

* * *

Yıllarca Çağlayan ile Taksim arasında mekik dokudum. Bu arada imalat için gereken makine alımı veya bazı hassas imalat problemlerini çözmek için Almanya'ya seyahat gerekiyordu. Beri yandan atıl kalan Alem Kolektif Şirketi'ni tasfiye etmeye karar vermiştik ve 1974'lerde, Etiler'de, henüz doğru dürüst yolu olmayan, Erdal Bastıyalı arazisinde, İlyas ve Cemil Özsüer kardeşlerin birlikte kurdukları Maya İnşaat Şirketi'nden, plan üzerinde bir daireye bağlandım ve sürpriz olsun diye o günlerde Antalya'da bulunan ortağım David Farhi'ye de bir daire için kaparo verdim. İki Frayman kardeş ve ortağımız Silven Barzilai da aynı siteden birer daireye bağlandılar. Eniştemin karşı olmasına rağmen, ısrarımla kız kardeşime de aynı sitede bir kat aldirttim. Vefatlarına kadar huzurlu yaşadıkları ve hiç de pişman olmadıkları daireden henüz eser yoktu, zira o günlerde ancak harfiyat aşamasındaydı. Lakin güven vardı. Nitekim, kireç, boya, badana kokuları arasında, üç yıl çamurlu yollarda binaların doğuşunu ve büyümesini görmek için gide gele, neticede inşaat bitti ve halen oturduğumuz daireye 1977 yılında taşındık.

İnşaatçının taksitlerini ödemek için sıkı çalışmamız gerekiyordu. Yere düşürülmediği müddetçe veya steril etmek için kaynatıldığında, susuz bırakmadığı taktirde, yüzlerce defa kullanılabilen cam ve maden enjektörün her biri 7 bronz parçadan, 2-5-10-20 cc.liklere ilaveten ensülin ve dişçiler için ve de ayrıca çok daha büyük ebatta, veterinerler için yaptıklarımızla, çeşitliliğe önem vermeye başladık ve satıştan cesaret alarak, İleri Metal Anonim Şirketi grubu olarak, rakibimiz olan Rifat Birmizrahi'nin grubu ile ortaklaşa Yeni Bosna'da bir enjektör iğnesi fabrikası kurduk. Bu yeni iş başına küçük kardeşimi, aynı zamanda Rifat'ın okul arkadaşı olan Elektrik Yüksek Mühendisi Yılmaz Albukrek'i getirdik.

Tüm mamullerimizle iftihar ediyorduk. Zamanla, Anadolu'da satışı kuvvetli olan ve Konya'da eczane levazımatı deposu sahibi Tuncer ve Ersan Bilir kardeşler, Frayman'lardan hisse alarak İleri Metal Anonim Şirketi'ne ortak oldular, 1984 yılında, İstanbul Ticaret

Odası'ndan, "Yüksek Düzeyde Kurumlar Vergisi Mükellefi" olarak madalya aldık.

* * *

1970 yıllarında, eşim Nimet, bir taraftan oğlumuz Metin'e analık yaparken, diğer taraftan büyük bir azimle Turizm Rehberliği derslerine çalışarak, İtalyanca, sonraları Almanca, ve Notre Dame de Sion Lisesi'nden öğrendiği mükemmel Fransızcası ve İngilizcesiyle ve de aile büyüklerinden bildiği Sefarad İspanyolcasını modern İspanyolcaya arıtarak ve ek imtihanlara gire gire İstanbul'un aranan rehberi oldu.

Ben ise, 1975'lerde tarih ve arkeolojiye merak sarıp, Cağaloğlu'ndaki Milli Türk Talebe Birliği'nin akşam kurslarına devam ederek, 17ci devre Amatör Turizm Rehberi olmuştum. Bu diplomam, ücret karşılığı çalışmama uygun değildi.

1978 yılında ise T.C. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, İstanbul'da kurs açmaya karar verdiğinde, derhal kabul imtihanlarına girdim. Yaşım diğer namzetlere nazaran çok yukarı olmasına rağmen kabul edildim ve 78/521 sayılı diploma ile profesyonel turizm rehberi kokardını alarak "Bir gün lazım olur" düşüncesiyle, diplomamla birlikte cebime koydum.

Eşim, turist rehberi olarak, yurt içinde veya yurt dışında, gece gündüz hummalı bir vaziyette çalıştığı günlerde, turizm şirketlerden gelen yeni iş teklifleri karşısında, beni acentelere tanıştıtarak, bu sahada çalışmamı teşvik etti ve günün birinde, kendimi bu mesleğin içinde buldum.

Arkadaşlarımızın geçmişte alaya aldıkları ören yeri gezme merakımız paraya dönüşüyordu.

* * *

Fabrikadan ve dükkânımdan ve turizmden boş kalabildiğim zamanlarım, ailemin Büyükada'daki üç katlı yazlık evini, müstakil üç daireye tahvil etmek için uğraştım. Taksim'deki Alem mağazamızın üst katında oturan, Neve Şalom Sinagogu mimarlarından mimar Elyo Ventura'nın öneri ve çizimleri ve Burgazadalı Angelo Kalfa'nın emeğiyle tadilatı yaptırdık. Taze kireç ve boya kokuları, oldum olası beni mest etmiş, iş uzasa da güzel inşaat kokuları gecikmeyi affettiriyordu.

Masrafları karşılamak için, dedemin ve ninemin vefatlarıyla boş kalan Yeldeğirmeni'deki kışlık evini satmıştık o günlerde.

* * *

'İnoteks' markalı tıbbi enjektör iğnelerini de imal etmekle ve satmaktan gururlanırken... HIV virüsünden bahsedilmeye başlandı.

Afrika'dan yayılan ve AİDS hastalığına neden olan HIV virüsü tehlikesi yurdumuza ulaştığında, haklı olarak steril olmayan enjektörün kullanılmamasının gereği ve ikazları, basında devamlı hatırlatılıyordu.

Steril olması gereken bir enjektörün iyice kaynatılması ve bir kişi için kullanılan iğnenin başkasına batırılmaması gerekirken, bizler öğrenciyken, çok defa, tifo-difteri-tetanos hastalığına karşı okulda yapılan iğnelerde, bir talebenin kolundan diğer bir talebeye batırılan iğne ucu, alkollü pamukla okşamakla yetinilir ve iğnenin sterilize edilmiş olduğu sanılırdı. Hâlbuki hepatit dâhil, birçok hastalık bulaşabilirdi o zaman... Neyse, çok zaman geçti, olacak olmuştur...

Sağlık Bakanlığı'nın: "Steril olmayan enjektör kullanılması tehlikelidir" cümlesine ilaveten, gelişmekte olan plastik endüstrisi ürünü ucuz olduğu için, bir kullanımdan sonra çöpe atılan "tek kullanımlık enjektör" propagandası yayıldığında, cam şırınga satışı, bıçak gibi kesildi. Öyle ki, taşra tüccarları, senetlerinin ödeme gününden evvel, satamadıkları malları bize iade etmeye kalktılar.

Durum vahimdi.

Aksilikler peş peşe geliyordu. Tüm kardeşlerimin evlenmeleriyle yalnız kalan ve yaşlanmakta olan annemle babamızı, Beyoğlu'ndaki evlerinde tek başlarına kalmamaları için pansiyona çevrilen Taksim'deki Park Otel'e yerleştirmiştik o üzgün günlerimizde. Beyoğlu, Yemenici Sokak'ta boş kalan evimiz işgalciler tarafından soyulup eşyalar bir gecede çalınınca da, evi ucuza elden çıkarmaktan başka çare bulamadık.

Şırınga stokları satılamadığından, imalatı durdurduk ve iğne fabrikası bünyesinde, tek kullanımlık steril plastik enjektör imalatına yönelmeye karar verdik.

Plastikten mamul enjektör imalatı için yeni cihazlar, kalıphane, plastik enjeksiyon makineleri, etilen oksit sterilizasyon kazanı gerektiriyordu. Bunun üzerine, Yılmaz'ın yönettiği ve eski rakibimiz Rifat Birmizrahi grubu ile müştereken kurduğumuz iğne fabrikasını genişleterek, bünyesine 'İnoteks' markalı plastikten mamul tek kullanımlık şırınga imalatına girdik.

İlk zamanlar imalatımız rağbet gördüyse de, bazı komşu ülkelerden, vadesine yakın (zira bu ürün, gıdalarda olduğu gibi, ambalajında vade tarihi yazılıp satıldığından) ucuza ithal edilen mal ile Uzakdoğu ülkelerinin ürünleri piyasada bollaşınca, rekabet zorlaştı.

* * *

Madeni işleyen makinelerimiz atıl kalınca, Renault ve Fiat fabrikalarından sipariş almaya yeltendik. O günlerde bir tatil yöresinde tanıştığım Bursa'daki Renault Otomobil Fabrikası'nın Fransız Teknik Müdürü'nün davetiyle, Renault fabrikasının tüm imalat safhalarını, izahat alarak gezdikten sonra, bir odada bulunan örnek parçalardan yapabileceklerimizden fiyat istendi.

Maalesef çok az kârla, neredeyse firesine çalışmamız gerekiyordu. Sonradan Fiat için aldığımız siparişleri yerine getirmeye uğraştık. Ancak çapları daha büyük olan parçaları imal etmek için yeni

yatırımlar söz konusu olduğu 1993'lerde maalesef ortaklarımızdan teknik müdürümüz sevgili ortağım Silven Barzilay vefat etti ve neticede İleri Metal Anonim Şirketi'ni feshetmekten başka çıkar yol bulamadık.

'İnoteks' marka olarak piyasaya sunduğumuz plastik enjektör ve iğnelerin imalatını da en aza indirdikten sonra, hisselerimi, mevcut makinelerle değişik bir mal üretmek isteyen ortak olduğumuz gruba devrederek, ticaret ve sanayi sahasından tamamıyla çekildim.

Oklukta yedek ok bulundurma gereği sahnede görünüyordu ve bazen sakın, çoğu zor geçen uzun yıllar zarfında, fırtınalı oynak rüzgârlarda dahi yelken kullanmamı öğretmişti hayat bana...

* * *

1974 yılından beri arada bir çalıştığım ve "Bir gün lazım olur" diye cebime koyduğum Turizm kokardımı bu defa göğsüme takarak, tam gün, hatta hafta sonları dahi sınıksız çalışmaya başladım. Devlet imtihanımı Fransızca lisanından vermiştim. Sonradan üzerine büyükanmemle çocukluğumda konuştuğum Sefarad İspanyolcasından yola çıkarak, İspanyolca imtihanına girdim böylece iki lisanım sayesinde birkaç şirkette danışman olarak çalışmaya başladım.

İspanyollar için yılda bir, Şubat aylarında Madrid'de açılan FİTUR (Feria Internacional de Turismo) fuarına, Fransızlar için 'Lyon Tourisme' fuarına, Latin Amerikalılar için Uruguay, Montevideo'daki 'Cotal' fuarlarına tanıtım ve danışma toplantılarına, kongrelere gidip geldim, oralardan getirttiğimiz çok zengin ve kaliteli turistlerimiz oldu.

Bu tür acentelik seyahatlerimde, eşimi yanıma alarak oralara kadar sürüklediğim gibi, bazı durumlarda da o beni grubuna dâhil ederek, Tokyo, Kenya, Singapur gibi tanımadığım yörelerde rehberim oldu.

Şimdilerde, ne yazık ki yurt dışından gelen turistler, genelde para sarf etmesini bilmiyorlar veya parasızdırlar. Dolayısıyla yalnız otelciler ve dönerciler para kazanmakta. Tabir yerindeyse biz zamanında bu işin hem maddi hem de manevi açıdan "kaymağını yedik".

Özetle, bana para kazandıran, lakin bir müddet sonra modası geçtiği için bırakmak mecburiyetinde kaldığım, biri bitmeden diğerine geçtiğim üç mesleğim oldu; otuz yıl oto yedek parçacılığı, otuz yıl enjektör imalatçılığı, otuz yıl turizmcilik ve sonrası emeklilik.

Emekli olduktan sonra, günlerimin hatta saatlerimin kısaldığını fark ettim.

* * *

2011 yılında dostum Silvyo Ovadya'nın Büyükada'da açılacak Adalar Müzesi için, 'Adalarda İz Bırakanlar' mevzuunda benden istediği birkaç satırlık özgeçmişim, Büyükada'da gençliğimde yaşadıklarımı kaleme almama vesile oldu ve hatıralarımın bir kısmını, Emine Çiğdem Tugay Hanımefendi'nin, sanal ortamda yayımladığı 'Adalar Postası'nda yayımlandı.

Makalelerimi, 2013 yılında yayımladığım, *Bir Zamanlar Büyükada* kitabımda topladım. Üç ay gibi kısa bir zamanda tükenen bin adedin ardında, basılan ikinci baskı da artık piyasada kalmadığından, bu günlerde, üçüncü baskısı yayımlandı.

Kitabımın yayınlanması sonrasında, tahmin etmediğim kadar, benden söyleşiler istendi ve yaptım. Ayrıca belgesel film çekimlerinde yer aldı. Söyleşileri bir tarafa bıraksak, gözüktüğüm belgesel filmler şöyle:

Nedim Hazar'ın *Bir Müzisyen Gözünden Bizim Adalar* (2013), Ayşe Kulin'in oğlu Selim Kemahlı'nın Case Productions İngiliz Şirketi adına çektiği *The Final Hour*, Caterina Gomez'in Publico Lisboa adına çektiği *Portekiz Yahudileri*, Enver Arcak'ın *Ankara Yahudi*

Mahallesi Hermana (2017), Tankut Kılınç'ın *Dersaadet Apartmanı* (2016).

Bunlardan ayrı, Adalar Vakfı Başkanı Halim Bulutoğlu'nun bir yayını olan *Adalı* dergisine, yeni patronum addettiğim Sayın Semra Askeri Uzuner teşvikiyle her ay devamlı olarak, takriben bin sözcüklük bir makale yazıp yayımlamaktayım.

Bunun gibi gelir getirmeyen ve hobi olarak yaptığım diğer meşgalelerimi belirtmem gerekirse, henüz ilkokul sıralarındayken başladığım, bugünkü çocukların bilmedikleri pul koleksiyonculuğum var. Keza, gençlerin artık rağbet etmedikleri siyah-beyaz fotoğraf developman için kırmızı loş ışıklı siyah odada yıllarca foto banyoları ve agrandisman yaptım. Ada sahillerinden ve deniz diplerinden, artık deniz kirliliğinden dolayı nesli tükenen deniz kabukları koleksiyonum var. Ailenin eski fotoğraflarını toplamaya çalıştım ve ailemin soy ağacını çizdim.

Aileden kalma eski mekanik edevatları çocukluğumdan beri saklıyordum. 1999 Gölcük depreminden sonra Adalar'a rağbet azaldığında, alt katımı kiraya vermeyip bütün bu mekanik parçalarını 'Nostalji' adını verdiğim bir müzecikte sergiledim. Müzemi dostlarıma gezdirmekten büyük gurur duydum. Bir ara yağlı boya resim yaptım, hatta İbrahim Safi, öğretmenim oldu. Marangozluk hevesimle her fırsatta evdeki odalara değişik dolaplar ve raflar yapıyorum, onları boyuyorum, cilalıyorum.

Etiler'deki dairemizin, kırk yıl içinde paslanan tüm su borularını (mutfak ve iki banyo dâhil) plastik borularla değiştirip tüm çıkışlara modern su bataryaları taktım. Borular ankastre olduğundan, mecburen kırdığım fayansları bizzat yenilemem gerektiğinde müthiş zevk aldım.

Zaman zaman iş tulumu giymekle, işin ustası oluyorum.

Müziğe gelince; anne ve babamızın teşvikiyle, beş kardeşe de öğretmenler tutulmuştu. Her birimizin evinde piyano olmuştur. Ben, piyano eğitimi almadan, kendime göre parmak uydurarak tuşlarda gezinirim. Fakat 14 yaşımıdayken eve gelen kemanımdan, iki yıl evvel sol omuzum ağrıyana kadar, haftada bir akşam mutlaka orkestralarda çalmaya gayret ettim.

İlk keman öğretmenim Yetvart Margosyan, ilk orkestra şefim liseli yıllarımda Silvestro Romano oldu. Sonraları sırasıyla şef: Arşam Kavafyan, Berç Mardirosyan, Harutyun Hanesyan, William Edmons, Şekip Ensari, Orhan Şallier ve İhsan Özer yönetimindeki orkestralarda keman çaldım.

Koro çalışmalarım da oldu. Koroda ilk şarkı söylemem, henüz on yaşlarında iken Büyükada Hesed Leavraam Sinagogu Kantoru Rav Eliya Eskenazi zamanında idi. Sonraları sırasıyla, Muhiddin Sadak, Diana Jameison, Artzieli, Sabine Lütter ve son olarak da iki yıldır devam ettiğim, kemençe ustası, şef Kaan Sezerler yönetimindeki Genç Emekliler Korosu.

Heves ettiğim sporlara gelince: Yüzme, kürek, yelken, deniz motoru, binicilik, bisiklet, motosiklet, otomobil, kayak ve buz pateni.

Yukarıda sıraladığım hobilerimi, heveslerimi, sanatsal faaliyetlerimi, sporlarımı ifa etmek için hasrettiğim saatler, birçok kişinin inancının tersine, para kazanmama mani olmadığı gibi, para kazanmam için bana ilham verdiğini, beni mutlu ettiğini düşünüyorum.

Belki de heveslendiklerimi yapmak şevkiyle bir işten diğerine koşuyordum.

* * *

Lakin yuvarlak topun peşinde koşamadım. Top kullanılan hiç bir spor dalına heves edemedim. Tavla, briç, kâğıt oyunları, kumar, bar,

içki âlemi, diskoya gitmek, disko müziği dinlemek, güneş altında saatlerce uzanmak, alış veriş yapmak, maça gitmek, dizi seyretmek, bana hiçbir zaman cazip gelmedi.

Son yıllarda, yaş almakla yaşlanma arasındaki farkı idrak ediyorum.

Her sabah uyandığımda, bir gün daha yaşadığım için Ulu Yaradan'a teşekkür ettikten sonra, bu dünyadan ve öbür dünyadan bana karşı minnet duyguları taşıyan kimselerin gaipten gelen seslerini duyar, yaptığım iyilikleri gururla aklımdan geçirir, başım dik, alnım açık, klasik batı müziği eşliğinde sabah jimnastiğime başlarım.

Yakında vücudumun bir organı sürpriz yapıp, akabinde tümü istifa edeceğinde, yaptıklarımın veya yapmadıklarımın hiçbir pişmanlık duymayacağımdan eminim. Edith Piaf'ın ünlü şarkısında olduğu gibi "je ne regrette rien", hiçbir şeyden pişmanlık duymuyorum.

Çünkü eğer şimdi, üzülerek: "-O zaman yanlış yapmışım" diye düşünsem dahi, o günkü şartlarda ve o günkü tecrübemle, şimdi de, o zaman hareket ettiğim şekilde hareket edeceğimden eminim.

Yaptıklarımın hata aramaktansa, o günkü yaşımın doğrultusunda, doğru kararlar aldığımı kabul ederek, hayatımın değişik devirlerinde uyanan heveslerimi, peşi sıra tatmin edebildiğimden dolayı huzurluyum ve yarın doğacak yeni günümü, her haliyle seveceğime karar verdiğimden dolayı, şimdiden mutluyum.

Işık Kaynağı

Rina ALTARAS

"Benim ne işim var yapayalnız bu koca, karanlık evde? Neden kardeşim yok? Herkes nerede?" Ebeveynleri hafta sonunu geçirmek üzere Büyükkada'ya gitmiş olan 18 yaşındaki genç kız, 1933 yılında inşa edilmiş Haliç Apartmanı'nın uzun koridorunu arşınlarken bir yandan yalnızlığını sorguluyor bir yandan da gözyaşlarına hâkim olmaya çalışıyordu. Beş sene sonra, 1969 yılında, 23 yaşında bu evden gelin olarak çıkacaktı.

* * *

Roza, Selim ve İbrahim Levi kardeşler 1912 yılında Şam'dan İstanbul'a gelmiştir. Her ne kadar İbrahim müzik eğitimi almak üzere Mısır'a gidip, buradan Udî İbrahim Efendi olarak döndüyse de, üç kardeş önce Bankalar Caddesi'nde (?) yer alan bir dükkânda zahire tüccarlığı yapar. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile erkekler savaşa gidince, bir başına kalan Roza zahire dükkânını kapatmak zorunda kalır. Savaş sonrası önce Selim, sonra İbrahim, sonra da Roza evlenir. Roza'nın evliliği yürümez, ayrılır ve bir daha hiç evlenmez. Selim 1915 yılında, İstanbullu Nazima Beraha

ile evlenir. Üç çocukları olur: Laura (1916-1977), Abut (1918-1984) ve Renée (1922-2009). Aile, 1934 yılında soyadı kanunu çıkınca Levi soyadının çok yaygın olması nedeniyle, "Hayat" soyadını alır.

Levi-Hayat ailesi savaş sonrası Bankalar Caddesi'nden, Şişhane'deki yedi odalı, demir kapılı ve koltuklu bir asansörü, apartman boşluğunda çöp boşluğu, havagazı ile çalışan şofbeni olan, dolayısıyla dönem için son derece modern bir yapıya, Haliç Apartmanı'na taşınır. Gelip gidenleri çoktur. O sıralar kaşer¹ hizmet veren bir yerin olmasını, pansiyon hizmetlerinin iş kolu olarak da bir boşluğu dolduracağını düşünerek, karşı daireyi de kiralayıp "Pansiyon Hayat"ı 1934 yılında kurarlar. Selim bey finanstan sorumludur. Alışveriş, çarşı-pazardan sorumlu olan gelin Nazima hanım, radyoda sebze-meyve fiyatlarını dinledikten sonra Kuledibi'ne alışverişe gider. Fiyatlar radyoda anons edilenden farklı olup da itiraz ettiğinde aldığı cevap hep aynıdır: "Madam sen o zaman radyoya git". Mutfak ise dudaklarından Gelincik sigarası eksik olmayan, kız kardeş Roza'dan sorulur. Roza inanılmaz bir tempoda tüm pansiyona iki yardımcısıyla, günde üç öğün yemek çıkarır. Bunun yanı sıra domates, biber salçaları, ayva reçeli-loabı,² kabuğu kesilip gül şeklinde dikilerek reçeli yapılan portakallar onun kontrolündedir. Aynı dönemde bir pansiyon daha faaliyet göstermektedir: Pansiyon Rabinoviç. Ancak aralarında hiçbir rekabet yoktur. Çünkü Rabinoviçlerin hedef kitlesi tamamen Aşkenazlardan oluşmaktadır. Hayat Pansiyon'un müşterilerini ise ilk başlarda özellikle Urfa ve Antep'ten gelenler oluşturur. Yurtdışından gelenler ise Bağdat ve Beyrut'tandır.

Tüm bu gidip gelmeler, aşkları da beraberinde getirir. Urfa'lı Nisim Anter bir gelişinde Nazima ile Selim'in en küçük kızları Renée'yi görür ve aşık olur. 1941 yılında evlenirler. 1944 yılında ise Sümbül,

1 Kaşer: Musevi din disiplininde; kaynağını Tevrat metnilerindeki buyrukları esas alarak din bilginlerince oluşturulan temel beslenme kuralları <http://www.denetgida.com.tr/kosher-nedir.html> (28.Nisan.2017 tarihinde ulaşıldı)

2 Loab: Ayvanın haşlanmasından sonra geriye kalan suyun şekerle karıştırılmasıyla elde edilen jöle kıvamında tatlı.

Gaziantep'ten gelir pansiyona. Bu sefer de ailenin tek erkek çocuğu için aşk zamanıdır. Sümbül, Gaziantep'li Kohen ailesinin otorite figürü, dindar bir aileden gelen ve kendi de dindar olan Yeşua Kohen³ ile Leyla'nın en büyük çocuğudur. Yeşua çok genç yaşta, eşiyle sahip oldukları yedinci çocuğun ardından vefat eder. Leyla, en büyük kızı Sümbül (1918-2004) ile terzilik yaparak tüm aileyi ayakta tutar. Zaman içerisinde Leyla'nın çocukları yuvayı terk ederken, Gaziantep'i de terk eder. Küçük kız Kiraz, Halep'e gelin giderken, diğerleri Sümbül'den sonra ailenin büyüğü ve erkeği olarak herkesi toparlayan Cabra'yı (Gabriel) izleyerek, Mersin üzerinden İstanbul yolunu tutar. Halep'te kurulan ailenin ise bir kısmı, İsrail'e bir kısmı da Amerika'ya göç eder. Zaman içerisinde Leyla gelişimsel bir sorunu olan oğlu Yakup ile İsrail'e yerleşir. Sümbül ise Abut ile bir yıl nişanlı kaldıktan sonra 1945 yılında evlenir. Artık o da Pansiyon Hayat'ın bir sakinidir.

Pansiyon Hayat'ın, gelip giden misafirleri haricinde sürekli kalan müşterileri de vardır. Bu misafirler daha ziyade yaşlı, aileleri tarafından bakımlarında güçlük çekilen insanlardır. Pansiyon Hayat onlar için bir huzurevi niteliğindedir. Hem de çok neşeli bir huzurevi: her akşam ortak alan olan salonda kocaman bir yemek masası kurulur, Nazima hanımın nüktedan kardeşi Cemil'in şakaları, Udî İbrahim ile kardeşi Selim Bey'in kanun-ud meşkleri ile şenlenen, herkesin katılmak, parçası olmak istediği şarkılı-sözlü bir masa. Bu da farkıdır Pansiyon Hayat'ın. Perşembe akşamları radyo tiyatrosu saatidir, çıt çıkmaz salonda, çıt çıkaranlar da susturulur itinayla! Kore Savaşı da takip edildi radyodan, özellikle yeğeni Kore'de yedek subay olarak bulunan bir hanım pansiyoner tarafından. Yassıada Mahkemeleri de pansiyonerleri radyoya bağımlı kılan en önemli konular arasındadır. 1950'li yıllarda, Menderes bir gün Şişhane'den geçerken, apartmanların cephelerinde yer alan balkonlardan rahatsız olur ve "tüm bunları kaldırtıp bu caddeyi kolum gibi dümdüz yapacağım" der. Haliç Apartmanı'nın da balkonları vardır. Bizimkileri de bir telaş alır mı?

3 "Kohen" soyadının yoğun olması nedeniyle aile sonra "Bildirici" soyadını alır.

Ya onları da kaldırtırsa, "biçerse"? Her ne kadar bu konu Menderes'e karşı olumsuz duygulara neden olduysa da, Yassıada ile her şey unutulur ve herkesi bir hüznün kaplar. Pansiyon Hayat'ta, herkes sırayla haftada iki kere banyo yapar, kendi çamaşırını kendi yıkar, kimsenin eşyası kimseye karışmazdı. İşler iyi gitmektedir. Devamlı kalan pansiyonerler genel giderleri karşılar, diğer gelenler de kârı oluşturur. 1942 Varlık Vergisi'nden ne pansiyon ne de pansiyonerler etkilenir, kimse Aşkale'ye gitmez. Ancak İnönü de hiçbir zaman affedilmez. Ona, pansiyonun anadillerinden biri olan Arapçada "itreş" (sağır) olarak hitap edilir.

Sümbül'ün İstanbul'da Pansiyon Hayat'ta olması ile birlikte, kardeşleri de buraya gidip gelmeye başlar ve aşk hikâyeleri devam eder. Pansiyon Hayat'ın önemli fonksiyonlarından biri de Bağdat ve Beyrut'tan İsrail'e göç edecek aileler için bir durak olmasıdır. Aileler resmî evrak işlerini ülkelerinde halledemedikleri için İstanbul'a gelir ve Pansiyon Hayat'ta kalıp, evraklarını tamamlayıp İsrail'e giderler. Nisim Anter'in kardeş çocuklarından Urfalı Pauline ve Lübnanlı Linda bu göçe niyet edenlerdendir. Ancak gönül ferman dinlemez. Pauline ve Linda pansiyonda tanışıp, aşık oldukları Sümbül'ün kardeşleri Reful (Rafael) ve Hıdır (Eli) ile hayatlarını birleştirir. Bu şekilde Lübnan asıllı misafirler de Pansiyon Hayat'ın sürekli gidip gelenleri arasında yer alır. Pansiyonun devamlı misafirleri arasında tüm ailesini Shoah'a kurban verip, Almanya'dan kaçabilmiş Madame Behar vardır. Onun için hiçbir şey artık eskisi gibi değildir. Zaman zaman kafasını havlayan sokak köpeklerine takar, birilerini bulup onları susturması için para verir. Ve pek tabii köpekler susmaz...Pansiyonun tüm sakinlerinin içi bitmek bilmeyen bir Alman nefreti ile doludur.

* * *

İki buçuk yaşındaki Nazlı, üç tekerlekli bisikletinin üzerinde, koridor boyunca yer alan odaları gezmektedir. Babası Abut Hayat'ın amcası Mısırlı Udî İbrahim'in odasından kafasını uzattığında büyük

yengesini lizözü içerisinde görür ve "Evet, siparişleri alıyorum. Ne istersiniz?" diye sorar. Bu yıllarca sürecektir olan bir ritüeldir. 1946 yılında Pansiyon Hayat bir kez daha doğanın mucizesine şahit olmuştur. Pansiyon Hayat'ın tüm ilgi odağı ve ışığı olacak, Sümbül ve Abut'un tek çocukları küçük Nazlı, dünyaya gelmiştir. Apartmanda üç çocukturlar: Alfasaların oğlu Moris, Berkmanların kızı Stella ve küçük Nazlı. Kapıcı onları okula götürür, getirir. Küçük Nazlı'nın pansiyon kapanana kadar kendine ait bir odası olmaz, derslerini okuldan geldiği zaman boş olan ortak alanda, salonda yapar. Selim, dedesi 1955 yılında vefat ettikten sonra diyabet hastası babaanne-siyle uyur. Her sabah, önce kahvaltısı ikram edilen, iğneci Azarya'nın babaanneye ensülin yapmasını izler, hiçbir zaman da iğne olmaktan korkmaz. Zaman içerisinde kalbi de teklemeye başlayan Nazima hanıma, oksijen maskesini de takar küçük Nazlı. Hiçbir zaman arkadaşlarını "evine" çağırıpamamış olsa da, alt kattaki arkadaşı onun ikinci ailesidir. Birbirlerine bir ısıklık kadar yakındırlar. Apartman boşluğunda günün ve gecenin farklı zamanlarında yapılan muhabbet, komşular müdahale edene kadar sürer. Bir de kuzenler geldi mi, yaramazlıklarla bezeli eğlence had safhadadır. Ensülin şişeleri özenle biriktirilir ve yoldan geçen, tavan kapakları açık otobüslere fırlatılır. Acaba kim daha çok şişeyi otobüsten içeri atabilecektir? Küçük Nazlı'nın anneanesi Leyla İsrail'e göç etmekle birlikte ticaret amaçlı sık sık İstanbul'a gelir gider. Nazlı ona alışverişlerinde eşlik eder, pazarı öğrenmekle kalmayıp, zaman içerisinde anne-annesinin mihmandarı ve tercümanı olur. Nazlı ilkokulu Musevî Birinci Karma'da okuduktan sonra, babasının obsesif ısrarı sonucu Notre Dame de Sion'a gider. Ağır Fransız eğitiminin acısını yazın Büyükkada'da Çankaya Otelinde veya Ankara Palas'ta çıkarır. Bir de yıl boyunca, geceleri herkes yattıktan sonra apartman arkadaşı ile telefonda işlettikleri gençlerle. Bu genç öğrenciler özenle Saint Joseph ve İTÜ'den seçilir ve özellikle felsefî boyutu derin telefon arkadaşlıkları oluşur. Ergen Nazlı, Karl Marx'ı ve felsefesini, Troyat'yı, André Gide'i bu sohbetlerle tanır, anlar, öğrenir. Tabii her zaman her şey pürüzsüz gitmez. Günün birinde telefon çalar "Arkadaşını al ve

aşağıya gel, gelmezsen biz yukarı geliyoruz" der genç bir erkek sesi. Nazlı'nın arkadaşı ile işlettikleri gençlerden başkası değildir sesin sahibi. İki arkadaş telefon rehberini paylaşıp, önce numarayı sonra adresi bulurlar, ama buraya kadar der kızlar. Ne de olsa işin büyüğü gizemdedir ve gizem yoktur artık.

Zaman içerisinde Pansiyon Hayat'ın kurucuları bir bir bu dünyadan göç eder, Hayat ailesi dağılmaya başlar. Maalesef ölümlerin hepsi, sıralı olmaz. Zamanın önde gelen doktorlarından, Udî İbrahim'in oğlu Dr. Hayat bir gün hastasını ziyarete gider. Dört merdiven çıkar, başını hastasının göğsüne koyar ve öyle kalır. Nazima hanımın bir kardeşi Yasef de çok genç yaşta vefat eder. Kızkardeşi Ester'in oğlu yeğeni Dr. Selim Baruh gelir hep teyzesine bakar. Oğul Abut Hayat, Galatasaray Lisesi'ni lise ikiden terk edip, doğrudan ticaret hayatına atılmıştır, çok geniş bir çevresi vardır: Anadolu Kulübü, Cercle d'Orient, milletvekilleri vs. Dinle de pek arası yoktur, düğünler ve cenazeler sinagogu ziyaret vesilesidir. Küçük Nazlı dinine dair temel bilgileri son derece muhafazakâr ve dindar bir aileden gelen annesinden alır.

1962 yılında Nazima Hayat'ın vefat etmesiyle, pansiyon işiyle hiçbir ilgisi olmayan oğlu Abut, "buraya kadar" der ve Pansiyon Hayat kapatılır. İşte o zaman pansiyonda sürekli kalanlar için çok zor bir süreç başlar. Çünkü Pansiyon Hayat onların evidir ve o ev artık yoktur. Kuş gibi ortada kalmışlardır. Haliç Apartmanı'nda kiralanan daire boşaltılır, Sümbül, Abut ve Nazlı'dan oluşan çekirdek Hayat ailesi, Abut Hayat'ın 1950'lerde satın aldığı karşı dairede yaşamalarını sürdürür.

* * *

Küçük Nazlı artık büyümüş, yalnızlığını sorgulayan üniversite yolunda bir genç kızdır. Her ne kadar geniş ailenin baskısıyla önce bir sene iktisat okusa da mutlu olmaz, bir kez daha sınava girer ve ilk göz ağrısı psikolojiyi kazanır. Sözlü sınavda Nezahat Arkun

Hoca'nın davranışını kabul edilmez bulup, okumaktan vazgeçer. Bu esnada baba düşüp kalçasını kırar, Nazlı tüm evrak ve banka işlerini yapmaya başlar. Sonra da tüm kuzenlerin geçtiği tezgâh olan dayısının ithalat işinde yabancı dilde yazışmaları yapar.

Nazlı Hayat 1969 yılında evlenir, 1969 ve 1970 yıllarında iki çocuk dünyaya getirir. Her şey iyi gitmektedir ama Nazlı'nın içinde "psikoloji" bir ukde olarak kalmıştır. 1974 yılında çıkan af kanunu ile, eşi dahil tüm çevresinin itirazlarına kulaklarını tıkayarak, İstanbul Üniversitesi'nde yine Prof. Nezahat Arkun'un öğrencisi olarak psikoloji bölümüne tekrar girer ve 1978 yılında mezun olur. Bu mezuniyet tüm arkadaşlarının da mezuniyetidir bir anlamda. Çünkü hepsi farklı şekillerde, seferber olmuştur Nazlı'nın mezun olma çabasında. Ama lisans yetmez Nazlı'ya, tamamlar yüksek lisansı da. Her ne kadar Boğaziçi Üniversitesi'nin son derece başarılı geçen yazılı sınavından sonra mülakatta hocalar dalga geçse de onunla "Sizin burada ne işiniz var? Çoluk, çocuk... gidip, gezin siz..."

* * *

Levi-Hayat, Kohen-Bildirici aileleri, Pansiyon Hayat zamanında birçok insan için sıcak bir yuva, bir ışık kaynağı oldu. Bu ışık kaynağının bir parçası olarak dünyaya gelen Nazlı Erbeş Hayat, 1983 yılından bu yana danışmanlarına gerek profesyonel gerekse gönüllü olarak ışık kaynağı olmaya devam ediyor.

Anılarda Kalan
Raşel Habif (Hala) (1912-1993)
Luna Algamiz Habif (1912-1986)

Raşel Rakella ASAL

Ah, kayınvalidem sağdı, herkes sağdı; babam, annem, eşimin halası... Eskiden Gül Sokak'taki apartmanların arka bahçelerinde ağaçlar vardı. İncir gibi söz gelişi, nar gibi, portakal gibi. İncir ağacı, o kendini bildi bileli o bahçedeydi. Her zaman da incir ağacıydı. Kışın sizin yanınızda olan, baharda size gülümseyen, sonra apansızın meyveye duruveren bir ağaçtı işte. Apartmanın arkasındaki bahçe, sokaktan da gözden de ırak bir bahçeydi. Eşimin halası Raşel Habif ile kayınvalidem Luna Algamiz Habif oturlardı. Hala derdik ona. Ama herkesin halasıydı. Gençliğinde güzelmiş, ufak tefek, cılız bir kadındı. Hiç evlenmemiş, dolayısıyla hiç çocuğu olmamıştı. Evin bahçeye bakan balkonunu saksılarıyla donatmıştı. Onları yavruları gibi bellemişti. Dört bir yanı saran, duvardan taşan, ağaçlara tırmanan, bire bin veren çiçekleri, asması ile avuç içi kadar da olsa, onun için dünyaların en güzel bahçesiydi. Toprağın her kabartısını, susuzluğunu, tohumun çatlamasını, sardunyalarının şenliğini, hanımelilerinin kokusunu, sarmaşıklarının arsızlığını, şımarıklığını, yediveren

güllerinin, menekşelerinin, yaseminlerinin gönül titreten güzelliklerini anlatamam. Evdeki bitkileriyle oyalanırdı. Onlarla konuşa konuşa, onları sular, bir sevgiliye fısıldar gibi onlarla sohbet ederdi. Sarı karanfil tepeden bakmak demektir, mor sümbül ise ısırap. Bu gizli lisandan etkilenmemek olanaksızdı. Sözcüklerin olmadığı bir dünyada insanlar hiçbir şeyle değilse bile bitkiler üzerinden iletişim kurabilirlerdi. Her hissi anlatacak bir çiçek vardı onun gözünde; aşkı, neşeyi, yalnızlığı, korkuyu, kederi hatta umudu bile. En çok da yaseminini severdi. Çapası, sulaması, her biriyle ayrı ayrı konuşup koklaşması... Ufak, cılız bedeninden ve yaşından beklenmeyen ıvılcakla, coşkuyla uyanırdı güne. Sabah kalkar kalkmaz yatak odasından açılan balkonda uyuyan güzellerine eğilir, küçük bir çiçeğin dünyaya 'merhaba' demesini dört gözle bekler, ona sıcacık günaydın öpücüğü kondururdu usulcacık. Her türlü, kaba dikilmiş küpe çiçekleri, fesleğenler, çingene pembesi ağulu sakız sardunyalı... Saksılarda, yarıdan kesilmiş peynir tenekelerinde, begonyalı konserve kutularında, yağ tenekelerinde bozma kapları ve ateş kırmızı çiçekleri arasında, leğenlerde yaptığı küçük çaplı seracılık pekâlâ ona yetiyordu. Hayatının en vazgeçilmez tutkusuydu bu saksılar. Bu bahçe, bu çiçekler ona en güzel armağandı. Bazen çocuklar da sulardı menekşelerini. Menekşeyi de çok severdi. Tanrım ne güzeldir o morun içindeki sarı.

Arka bahçe çocukların oyun alanıydı. Bahçenin en ucundaki incir ağacı pürüzsüz yeşilliği ile bahçenin sultanıydı. Zümrüt yeşili dallarından fışkıran incirleri çocuklar için de bir hazineydi. Deliler gibi bahçede koşarlardı, bakalım incirlere önce kim varacaktı. Oynaya sıçraya, kahkahalarla koşarlardı. Çocuklar zıp zıp sıçrarlar, sevinçten el çırpırlar, fırıl fırıl dönmelerle, yüzleri ışıldardı. Bir cümbüştür kopardı bahçede. Birkaç olgun inciri koparmak onları oyaldı. Kimi kez asmaları nişan alıp yemişleri fırlatırlardı dur durak bilmeden. Her taraf incirlerle dolardı. Havada uçuşan incirlerden biri Hala'ya rastlamıştı, sonunda o da bu çılgınlığın hedefi olmuştu.

"Gönüller Bir Olsun"

Eskiden bir deyim vardı, "gönüller bir olsun!" Uzakta da olsa, bir dönem haberleşilemezse de gönüldeşler vardı. Telefonlar, e-postalar, Facebooklar yoktu arada. Ellili, altmışlı yıllar gönüldeşin, gönüldeş olduğu yıllardı; insanlar bir iletiye ya da telefona bağımlı değildi; bir dostun, bir komşunun iyi ve sağlıklı olduğu, nasılsa bir şekilde haber alınırdı, haber alınamazsa ve çok merak edilirse çat kapı gidilir, ondan haber alınabilecek en yakınıyla iletişime geçilirdi. Kayınvalidem Luna Habif ve Hala (Raşel Habif) arkadaş canlısı, hoş sohbet, herkes tarafından sevilen insanlardı. Yardımseverlikleri, merhametleri dillere destandı. Kayınvalidem ile Hala herkese, düşmüşlere, hastalara ellerinden gelen yardımı yaparlardı. Bir hasta, bir ağlayan, başka insanlar tarafından küçümsenen, ne bileyim ben, kötü durumda olan bir insan görsünler, ona ellerinden geleni yaparlardı. Herkesin anası gibiydiler. Dünyada her şey gelip geçicidir, baki olan dostluktur, arkadaşlıktır, bir yardım elidir derlerdi.

1960'lı yıllarda mahallelerde her gün, kamyonlarına yükledikleri kasalarda sebze ve meyve satan seyyar manavları günün olağan görüntülerindendi. Onlar her gün aynı saatlerde mahalleden geçerlerdi. Yüksek sesle kendilerine göre uydurdukları güzel melodilerle hanımların duyacağı şekilde sattıkları malları ilan ederlerdi. Aklımda yer etmiş bir tanesi: "Salataya roka! Limon, maydanoz!"du. Sebze ve meyvelerini, imrendire imrendire hoş nağmelerle satmaya çalışırlardı. Onların da belli müşterileri vardı. Mahalle kadınları manavın sesini duydular mı, hemen onun yanına gider alışverişe başlarlardı. Hem alışveriş ederler hem de aralarında sohbet ederlerdi. Günün ilk saatlerinde mahallede olanlar konuşulur, hal hatır sorulur, güne öyle başlanırdı. Mahallede herkes Hala'yı tanır, o da herkesi tanırdı. Kayınvalidem Hala'ya mutfak önlüğü ile sokağa çıktığı için kızar, o da hiç taviz vermez, onun söylenmelerine kayıtsız kalır, bildiğini yapmaktan geri durmazdı. Tüm mahalle her haliyle Hala'yı severdi, o da bu sevgiyi hissedirdi. Alışveriş sırasında kimisi öğleden sonra

*Raşel Habif, Luna Habif ve Lütfü Kıpkip,
1945'ler.*

için aralarında anlaşır, birbirlerinin evlerine ziyarete giderlerdi. Ama en çok kayınvalidem ve Hala'nın evi kolu komşuya açık olurdu. Onların ne kadar zengin gönüllü olduklarını şimdi daha iyi anlıyorum. Onların kapısı herkese açıktı. Eve bir şey istemeye gelen bir komşu boş çevrilmezdi. Kendilerinde olanı büyük bir memnuniyetle verirler, bu konularda kimseyi incitmek istemezlerdi. İnsan, birbirine her zaman muhtaçtı. Her dileyen günün herhangi bir saatinde onları ziyaret etmekten çekinmez, güler yüzle karşılanacağını bilirdi. Yün torbaları yanlarında, şişleri ellerinde ev ve mutfak işleri

bittikten sonra komşularını "Haydı gelin bir kahveye!" bahanesiyle davet eder, çocuğuna, eşine, torununa veya kendilerine yaptıkları kazakları, eldivenleri, örtü ve battaniyeleri hatta pelerinleri gösterip "Falan Hanım ne kadar hünerli ve hamarat!" dedirtmek için âdeta aralarında yarışırldı. Bazıları ertesi gün ayıklayacağı bamyayı, fasulyeyi yanında getirir, sohbetle bir gün sonraki işini de hafifletmiş olurdu. Komşuluğun, dostluğun sevgi dolu sohbetleri, derin muhabbetleri yaşanan günlere anlam ve duygu derinliği katardı.

Radyo Günleri

Radyonun baş tacı olduğu günleri düşünün... Sabahları "Günaydın", "Arkası Yarın"lar; akşamları "Köy Odası" "Türkülerin Öyküleri" gibi popüler programların yayınlandığı 1960'lı yılları düşünün. Her gün aynı saatte çoluk çocuk, aile, eş dosttun toplandığı ve büyük bir heyecanla radyonun başına geçtiği günlere gidin... Televizyonun bilinmediği yıllara gidin. O günleri yaşayanlar için özel saatlerdi bu radyo programları. Meraklı bakışlarla herkes birbirine bakar, sabırsızlıkla saatin gelmesini beklerdi. Ve radyonun sesi biraz daha açılırdı. Bu programları tadına varanlar, o dönemlere tanıklık edenler, bu anların kıymetini çok iyi bilir... Seslendirme sanatçıları o düzgün Türkçeleri ve muhteşem sesleriyle anlattıkları hikâyeler dinleyeni büyülerdi. O zamanlar şimdiki gibi teknolojinin sunduğu efektler de yoktu, hikâyelerde merdivenden çıkılacaksa gerçekten çıkılır, kapılar açılır ve orijinal sesler kullanılırdı. Kayınvalidem ile Hala bu programları hiç kaçırmazlardı.

Radyo, alçak gönüllüydü. Dokunaklı şarkılar yükselirdi radyodan. Bitmek bilmeyen soğuk kış günlerinin içinden geçilirdi hep birlikte. Sobalı odanın çevresi, radyodan yükselen şarkılar eşliğinde geçerdi günler. Bazen araya dedikodu karışır, laf taşıyıcılar ortalığı karıştırırlardı. Böyle durumlarda, barışı temin edecek hemen bir arabulucu bulunur, dostluklar düzeltilirdi.

Bunlar anılarda kalan mutlu günlerdi. Kayınvalidem de Hala da ne yazık ki hayatta değiller. Onları rahmetle anarım. O zamanlar şimdiki gibi çocuk bakıcıları yoktu. Seyahatte gittiğimizde veya akşam sinemaya ve arkadaş toplantılarına gittiğimizde çocuklar evde yalnız kalmasın diye hemen onlar imdadımıza yetişirdi. Çocuklar Hala'yı dört gözle beklerlerdi. Öpmelerden, okşamalardan, sevmelerden, sevilmelerden yeterince nasibini alırlardı. Ondan masallar veya eski yaşantılarından sahneler dinlerlerdi. Yemeğin ardından çiçekli küçük tabaklar içinde cevizli sucuklar, pestiller, fındık fıstık gibi çerezler getirip çocukların önlerine koyar, arada bir onlara o gün okulda neler yaptıklarına ilişkin sorular yöneltirdi. Çocuklar da onun bu sorularına yanıt vermekten büyük bir zevk alırdı. Bazen o sormadan kendileri anlatmaya başlar, arada Hala çocukların bir sözünü kesip sıcak bir ilgiyle, "Sahi mi?" diyerek anlatılan şey karşısındaki hayranlığını açığa vururlar, bazen de, "Demek öyle", diyerek çocuklar coşar, boyuna anlatılacak yeni şeyler bulurlar, zamanın nasıl geçtiğini bir türlü anlamazlardı.

Sonra sırada Hala'nın (Raşel Habif) çocuklara masal anlatması vardı. Akşam yemeyi yendikten sonra çocuklar onun çevresinde bir halka yaparlar, bir an önce onun masal anlatmasını beklerlerdi. Masallar içinde bir masal vardı ki, bunu dinlemeye bayılırlar, yine bu masalı anlatması için daha gündüzden onunla anlaşıma yaparlardı. Hala masalda hiç değişiklik yapmaz, bir gün önce söylediklerini neredeyse sözcüğü sözcüğüne yineler, masalda biraz değişiklik yapacak oldu mu, hemen çocuklar atılır, kendisini uyarırlardı. Hala'nın masal repertuarı çok zengin olmasa da, o masalı yaşayarak anlattığı için çocuklar can kulağıyla dinler, hiçbir yerini kaçırmamaya dikkat ederlerdi. Çocuklar bir gün Hala'ya bir sürpriz yaptılar. Dokuz on yaşlarına gelmişlerdi. O zaman evlerde teypler hüküm sürüyordu. Çocuklar Hala'ya hiç belli etmeden, o masal anlatırken sesini teybe kaydetmişlerdi. Masalı bitirdikten sonra teybin düğmesini açınca Hala'nın sesi odaya yankılanmaya başladı. Hala çocukların kıpır kıpır halini, aralarında fısıldaştıklarını duydu. Hala ilk önce bu ses

nereden geliyor diye bakındı durdu, az sonra ev boyunca yankılanan gülüşmeler eşliğinde sakladıkları teybi çıkardılar. Bu olay çocukların büyük zaferi oldu. Artık büyüdüklerinin bir kanıtı olarak aile anılarına kaydedildi.

Urla Yahudileri

Eşimin ailesi Urla Yahudilerindendi. Anadolu, kültürler mozaikidir. Tüm Batı Anadolu medeniyetleri gibi Urla'da, yüzyıllar boyu sürekli nüfus hareketlerine tanık olmuş, pek çok medeniyet, bir o kadar da göç, özellikle 19. yüz yılda, Osmanlıların kaybettiği topraklardan ayrılmak zorunda kalan kitlelerin dalga dalga göçleri, yarımada damgasını vurmuş, yörenin zengin tarihini oluşturmuştur. Biraz geriye dönüp Urla'da insan ilişkilerini irdeleyip gözden geçirdiğimizde, dini inançları değişik olsa da, Rumlar, Museviler ve Müslümanların aralarındaki komşuluğun, alış verişin karşılıklı saygı çerçevesi içinde geliştiğini görürüz. Urlalı olan yazar Necati Cumalı da, sevgili Urla'sının bu yönünü anlatan yazısında şunları söylüyor: "Kurtuluş Savaşı'na kadar insan sayısı elli bine yaklaşan bir kentmiş Urla. Halkının büyük çoğunluğu yerli Rumlardan oluşmuş. Urla'nın yaşlıları, yerli Rumlarla birlikte bir arada çok iyi geçindiklerini anlatırlar. Bu yaşlılardan birine aradaki ırk, din ayrılıklarının geçimsizliklere yol açıp açmadığını soracak olursanız, "O da neden?" der size. "Onlar da bizim gibi kendini Urlalı bilirler, Urlalı sayardı, bizden ayırmazlardı! Herkesin kendi dini kendine! O, herkesin kendi bileceği şey."

Eşim Kamran Habif'in ailesi Urla'dan son ayrılan Musevi ailesi olmuş. Hatta eşim doğduğunda İzmir'den özel olarak Avram Mizrahi sünnetçi olarak getirtilmiş. Aynı olay eşimin Bar-Mitzva töreni için olmuş ama bu sefer babası almış onu İzmir'in Bet Israel sinagogunda bar-mitzva törenini yaptırmış. Bu satırları yazarken kendi oğlumu düşündüm. Onun doğumu, sünneti derken ön üçüncü yaş gününü.

Aman Tanrım! Ne koşuşturmaca! Ne heyecan! Bar Mitzva erkeklige ilk adım. Geriye baktığımda bu törenin ne kadar özel olduğunu düşünüyorum. Perşembe sabahı, kıştı, gün ağarmaya yakın ayazda, süslenip püslenip ailecek sinagoga gidişimizi hiç unutamayacağım. Oğlumun zorlu bir çalışmadan sonra, herkesin önünde, öğrendiği duasını okuduğu zaman, gözümünden akan yaşlar engel tanımadan yanaklarımdan süzölmüştü. Törenden sonraki kutlama kahvaltısı; o ayrı bir olaydı. Günlerce süren hazırlıklar, akrabalarım, arkadaşlarım sayesinde tamamlanmıştı. Darısı torunumun başına. Onunkine de az kaldı. Güzel anlar, geriye kalan hoşluklar. Yaşandığı için kendimi şanslı hissediyorum.

Bir yaştan sonra yer değiştirmek zordur. Bir semttten bir semte, bir evden bir eve, bir şehirden bir şehre taşınmak zordur vesselâm. Oysa yaş ilerledikçe insan, evinde hatıralarıyla baş başa, bildiği, alıştığı, sevdiği komşularıyla, dostlarıyla birlikte olmaktan, aynı manzaraya bakmaktan, aynı bakkaldan alışveriş etmekten, aynı kahvede arkadaşlarıyla buluşmaktan zevk alır. Bu en azından çoğu insan için böyledir. Baba İshak Habif de bu geleneği koruyanlardan olmuş; ölünceye kadar Urla'dan ayrılmamış. Evleri Kılınç Bağları'nın bittiği yerde, otobüs duraklarının yanındaymış. Hemen arkasında hapis-hane varmış. Mahpuslar, dut ağaçlarının çıkıp etrafı seyrederlermiş. Öyle ki, atlasalar, kaçabilirlermiş. Hacı İshak (Hacı İsa) mahallesi, Museviler ile Müslümanların yan yana yaşadıkları bir mahalle imiş. Museviler ile Müslümanlar öylesine kaynaşmışlardı ki, görümcem Sevim Yüksek o günleri şöyle anlatıyor:

Bahçemizin hemen yanında, iki katlı cumbalı evde beş vakit namazında göbek annemiz Lütfiye Hanım otururdu. Yıllardır, belki de yüzyıllık tanışıklığı vardı ailelerimizin. Onlar Müslüman biz Musevi. Doğumdan sonra benim ve kardeşlerimin göbeklerini kesmiş. Onun annesi de, babam ve amcalarımın. Evlerimiz neredeyse aynı avlu içindeydi. Akşam yemeklerini mutlaka beraber yedik. Babam İshak Habif, Arasta'da manifaturacı idi. Yanında, dört beş kişi çalışırdı. Urla'da çok sevilirdi. Sempatik bir adamdı. Annem Luna Algamiz Habif, Urla'yı giydiren üç Yahudi kadın terzisinden biriydi.

Luna Algamiz Habif, atölyesinde dikişçi kızlarla birlikte.

Diğerleri Vivi ve Perla'ydı. Evin üst kattaki büyük bir odasını atölye olarak kullanırdı. Pek çok çırağı oldu. Yanında çalışan çıraqları, daha sonra, meşhur ve usta terziler oldular. Öğle yemekleri, onlarla beraber mutfakta tokmaklara oturarak, büyük ve cüce bir masada yenirdi. Geceler ise, yemek odasındaki büyük masada yerdik. Evimiz büyüktü. Soframız hep açıktı. Öyle ki, karşıda otobüsünü kaçıran bize yemeye gelirdi. Evde, halam, babaannem Viktoria, annem Luna, babam İshak, biz üç çocuk bir arada yaşadık. Evimizin boş odasında, uzun süre kalan bir misafirimiz olurdu hep, Halam (Raşel Habif) evin düzenini sağlardı. Salihe ve Nuriye adlı iki yardımcımız vardı. Babaannem Viktoria çok otoriter bir kadındı ve dükkânının başında oturan iş sahibi tek kadını.

Viktoria'nın büyük oğlu Aleksandro sağırdı. Annesi onun sanat öğrenmesi için İzmir'e yollamış. Amca, İzmir'de kunduracılık öğrenmiş ve lüks bir kunduracı olmuş. Damatlık rügan ayakkabılar yaparmış. Aleksandro'dan sonra Viktoria'nın ikiz çocukları oluyor; bir oğlan (İshak Habif), bir kız (Raşel Habif).

Urla Musevileri 1920 öncesi, Güney Amerika'ya göç etmeye başlamış. Dede Arjantin'e gitmiş, yerleştikten sonra, eşi Viktoria'yı yanına çağırması, ama o gitmeyi kesinlikle reddetmiş. Dede Arjantin'de vefat etmiş. Viktoria çok otoriter bir kadınmış; kocasının bıraktığı dükkânının başında oturmuş, iş kadını olmuş. Oğlu İshak'la Arasta'da birkaç dükkân sahibi olmuş. Büyük bir servet yapmış. Urla'da nüfuzlu ve saygın bir kişilikmiş. Hatta belediye başkanlığına aday olmak isteyen babaanneye gider, Viktoria'dan kendisini desteklemesini istemiş.

Aile dostu, Urlalı Salvator Eskenazi'nin görümceme anlattığına göre Brezilya'da zengin olmuş Urlalıların kurduğu bir "Urlalılar Kulübü" varmış. Günlerden bir gün, "Benim de geçmişim Urla'dan" diyen biri çıkagelmiş. Kulüptekiler ona bakmışlar fakat onu Urlalı'ya benzetememişler. Nedenini de söyle açıklamışlar: "Sen yürürken ellerini arkadan bağlamıyorsun da ondan..." Gerçekten de, bir Urlalı yürürken ellerini arkadan bağlaması ve otururken üç sandalye işgal etmesi ile tanınırmış.

Daha sonraki 1950'li yıllarda Urla'daki zengin Museviler, İzmir'e göç etti. Urla'da Tekel binasının eski sahipleri olan Arditti, Eskinazi aileleri gibi. Fakirler ise, İsrail'e gitti. Luna Algamiz Habif'in ailesi zengin bir aile değildi. Anneanne Coya Algamiz, teyze ve anne tarafından akrabalar İsrail'e göç etmişler.

Çocukluğundan beri Musevilerle beraber yaşamış olan Tenekeci Ahmet Usta Musevi arkadaşlarıyla ilişkilerini şöyle anlatıyor:

Bizim mahalle Musevi mahallesi idi, Hacı İsa (Hacı İshak) Mahallesi. Benim sağım, solum, önüm hep Musevi idi. Musevilerle okudum. Arkadaşımdılar. Ama kız, ama oğlan. Sonra, İsrail bombası patlayınca kimisi tereddüt etti gitmek konusunda. "Gidilecek yerler iyi mi kötü mü?" diye incelerlerdi. Birbirlerine öyle sinyaller vermişler ki; mesela, fotoğraf gönderiyorlar, "Ayakta olursam gelme yahut gel" diye..."

Luna Algamiz Habif- İshak Habif düğünü, 1941.

Yine Ahmet Usta'dan öğreniyoruz ki, Havra evlerine yüz metre mesafededir. Karşı köşesinde. Orada ibadetlerini, evlenmelerini görürler. O zaman o on oniki yaşlarındadır. Havranın içine de girmişliği vardır. Havranın çok sade bir yapısı olduğunu, sandalyeler olduğunu, yalnızca hahamın kendine göre süslü giysileri olduğunu söylüyor. Yine ondan öğrendiğimize göre Hacı İshak Mahallesi'nden başka Yenice Mahallesi'nde de bir Musevi sokağı varmış.

Habif Ailesi İzmir'e Göç Ediyor

Kayınvalidem ilk evlendiği günden beri kendi evinde dikiş atöl-yesi kurmuştu. Yanında kızlar vardı çalışan. Urla'nın meşhur dikiş evlerinden birini yönetiyordu. Gelinlikler, abiye elbiseler, günlük elbiseler... Kendi bu mesleği genç kızlığında yanında çalıştığı usta-sından öğrenmişti. Aile Urla'dan İzmir'e göç edince, ailenin maddi sıkıntılarına bir katkı sağlamak için gündeliğe gitmeye başladı.

Kayınvalidemin alın teri göz nuruyla kazandığı paranın tabii ki ailenin geçimine katkı sağladı. Bu yüzden evi çekip çevirmek Hala'ya düşüyordu. Kayınvalidem de Hala da okuma yazması olmayan kişilerdi. Kayınvalideme bir müşteri gelip de ondan bir dikiş günü randevusu istedi mi, okuryazar olmadığı açığa çıkmasın diye gözlüğüm yanımda yok, bana defterden boş günlerimi söyleyin diye yanında o an kim varsa ondan yardım isterdi. Zamanla kayınvalidem yavaş yavaş meslekten çekildi. Daha az günlük işlere gitmeye başladı. Onun yerine bir iki hatırı sayılır müşterisinin siparişlerini evinde yapmaya başladı. Evde prova yapacak müşteri olmadığından, dikiş ceği bluzun göğünde sokulu iğnelerden gerektikçe alır, kesip biçtiği kumaşın orasına burasına ilıştırirdi. Bir ara ayağa kalkar, duvarda asılı büyücek boy aynasının karşısına geçer, dikmekte olduğu giysiyi göğsünün üzerine tutup vücudunu sağa sola döndürür, sonra elindeki kumaşla yine yere çöker, yanındaki bir kutudan bir tebeşir alır, giysinin orasına burasına çizikler çeker, toplu iğnelerden bazısını eski yerlerinden çıkararak yeni çizikler üzerine batırırdı. Ardından bir kez daha ayağa kalkıp aynanın önüne geçer, elindeki giysiyi oracıkta bir sandalyenin üzerine bıraktığı üzerindeki entariyi çıkarır, dikmekte olduğu bluzu üzerine geçirir, bir yerinde bir kusur var mı yok mu anlamak isteyerek yukarıdan aşağı bir süzer, birden aklına bir şey gelmiş gibi bluzu üzerinden çıkarıp, odanın bir köşesinde duran askıya yönelirdi.

Hala hiç evlenmemişti. O günlerin yaşamında her şey ölçülü biçiliydi. Bazı olayların ulu orta anlatılmasını engelleyen bir iç güç, bir ilke, bir ayıp duygusu vardı. Bazı duygular saklanırdı; göklerden bile. Oturup kalkmaları gibi duyguları da ölçülü biçiliydi. Onun evlenmemiş olması evde konuşulan bir mevzu değildi. Hele ben aileye girdiğimde Hala artık orta yaşlarındaydı. Öğrendiğime göre gençliğinde çok canlı, kıpır kıpır bir kızmış, erkekli kız arkadaşlarıyla hep beraber bisiklete binerler, gezintiye giderlermiş. Bir flörtü varmış, belki de bir nişanlısı. Fakat bu nişanlı gençle aileler arası resmiyete dökülen bir iletişim gerçekleşmemiş.

Gençlikte bir ülkeden başka ülkeye gitmek, oraya yerleşmek, orali olmak kolay gelir insana, çünkü henüz köklenmemiştir. Toprağın derinlerine köklerini salmamıştır. Gitmek ister genç insan, başka dünyaları keşfetmek ister. Başka hayatları görmek, yaşamak arzusıyla doludur. O zamanların pek çok gencin rüyasını süsleyen Güney Amerika düşü bu genç oğlanı da etkisi altına almış. Oğlan ülkeden çıkıp gitmiş, gidiş o gidiş. Hiç haber alınamamış... Hala bu genç oğlanı beklemiş mi, beklememiş mi, bir düş kırıklığı mı bilinmez, hiç evlenmemiş. Kendini kısmetsiz olarak görürdü, bir kız doğduğunda çok üzülür, yine acı çekecek bir kız daha dünyaya geldi derdi. Şimdi gerilere baktıkça Hala'nın mutlu mutsuz anlarla, düşlerle, düş kırıklıkları, kısa süreli sevinçler, uzun süreli üzüntülerle geçirdiği yaşamı boyunca gücünden, direncinden, hayata tutunmaktan vazgeçmeksizin varlığını sürdürdüğünü görebiliyorum.

Hala'nın Çeyiz Sandığı

Evde Hala'nın çeyiz sandığı vardı ama hiç açılmazdı. Ölünceye dek o sandığı bir hazine gibi korudu. Kenarları oyalı, dantellerle süslü, renkli pullarla işlenmiş çevreler, yazmalar, kadife örtüler... Bazen sandığı büyük bir gizlikle açar, kimi eşyaları tekrar yerleştirip, eşyaların yerine bir iki düzeltme yapar, belli bir şey arar, belki bir şeyin yerinde durup durmadığını anlamak ister gibi sandığın orasında burasında bir süre elini gezdirir, sandığı tekrar kapatırdı. "Sakin sandığı açıp bakma içerisine" der gibi anlamlı bir bakışla bize bakardı.

Hala, kayınvalidem işte olduğundan ev içi tüm hizmetlerin sorumluluğunu üstlenmişti. Sabah saat beş buçuk altı gibi kalkar, gün henüz doğarken işe başlardı. Elinden süpürge düşmezdi, günde birkaç kez oturdukları odayı süpürür, bu yetmez, her seferinde kapının önüne çıkar, kapının önünü temizlemeye koyulurdu. Kapıları,

pencereleri ikide bir açıp odayı havalandırır, yoldan gelip gelenlerin başlarını çevirip odadan içeri bakmalarına ses çıkarmazdı. Soğuk sıcak demez, her Allah'ın günü aynı titizlikle temizlik işlini sürdürür, yerde en ufak bir çöp görse kaldırır, divanın üzerindeki rengi solmuş örtünün bir ucu birazcık kıvrılmış olsa hemen düzeltir, ortada dağınık bir şey görmek istemezdi.

Sık sık çamaşır yıkar, yıkadığı çamaşırları balkonda direklere gerilmiş iplere asar, havluların, iç çamaşırlarının, yatak çarşafı, yatak örtüsü, yastık kılıfı, yorgan yüzü, gömlek vb. şeylerin adeta önceden ipte kendileri için belirlenmiş yerlere, birbirine değmeyecek gibi asılmasına dikkat ederdi. Neler, neler yıkardı! Evde yıkamadığı bir eşya yok gibiydi. Yatak yüzleri, pamuklular, minderler, battaniyeler, çarşafı... Bunları çamaşırın boyuna göre sıra sıra dizdiği leğenlere suya bastırır sonra bol bol toz sabun serperdi. Köpük köpük köpürtüp, yumruklar, çiğner, fırçalar, yıkardı. Sonra hortumdan suyu fişkırtıp durulardı. Çamaşır makinesinin olmadığı günleri düşünürseniz çamaşır yıkama çok emek isteyen bir işti. Bu yüzden her evin kendine özel çamaşır günü olurdu. Kısaca o günlerin ev kadınlarının elleri sudan çıkmazdı. Çamaşırlar kuruyunca bunları toplar, ütölemek için belli bir sıra gözetirdi. Çamaşırları cinslerinle, işlevlerine göre ayrı ayrı ütöleyerek dürüp bekler, sonra hepsini dolaba yerleştirirdi. Ütülerken ütünün kızıp kızmadığını anlamak için ikide bir işaret parmağını ağzında ıslatıp ütünün altına değdirir, topladığı çamaşırları ütölemeye koyulurdu. Çamaşırları ütülerken ince bir tülbent kullanır, tülbenti ütöleyeceği çamaşırların üzerine yayar, suyla doldurup yanı başına koyduğu tasa parmaklarını batırıp batırıp tülbenttin üzerine serper, sonra ütüyü tülbenttin üzerinde gezdirirdi. Her seferinde cız diye bir ses çıkar, tülbentten havaya buharlar uçuşurdu.

Kalabak'ta Sayfiyede Geçen Günler

Anılarım beni Urla'nın hemen yanı başında yer alan Ege'nin sahil kasabası Kalabak'ta geçen günlerimize götürüyor. Ege'nin boğucu sıcakları ve yapış yapış nemiyle yaz mevsimi gelince, aile yadigârı yazlık evlerine yerleşilirdi. Günlerin neredeyse tamamı denizde geçerdi. Denizinin salamura kokusu, kayıklar, sandallar, salkım saçak balık ağları, çapalar, halatlar, boncuk boncuk sardalyalar, pul pul kefallar, midyeler, çakıllar, plajda paytak paytak yürüyen bebekler dolanırdı çevremizde. İçimiz dışımız güzellik olur, kahkahalar atar, ağız dolusu gülerdik.

1960'lı yıllar henüz daha İzmirli Çeşme'yi keşfetmemişti. O zamanlar İnciraltı veya Kalabak denize girilen yerlerdi. Yaz geldi mi, bu eve gidilirdi. Ben evlendikten sonra ve çocuklar doğunca bir müddet ben de onlarla beraber bu eve gitmeye başladım. Kayınvalidem ile Hala bizden evvel giderler, ev için yapılacak badana, boya gibi işlerini denetlerler, bir taraftan da evin temizliğini yaparlar, evi bizler için hazırlarlardı. Oğlum altı aylıkken ben de bu ortama katıldım. Biz yerleştikten bir iki gün sonra kayınvalidemin aklına geldi, torununa bir salıncak yapayım, diyerek fırlayıp kalktı. Hemen avluya indi, bir iple bir tahta parçası ve bir şilte alıp kaşla göz arasında bahçedeki iğde ağacının kalın dallarının birinde bir salıncak kurdu, bebeği kurduğu salıncakta sallamaya başladı. Bebek açık havada sallanınca yavaş yavaş uykusu geliyor, bu ortamda uyumak onun sağlıklı büyümesine yardımcı oluyordu. Kısaca, hepimizin keyfi yerindeydi.

Eşimin balık avlama ve kayık merakı vardı. O yaz eşim kayık almak istedi. Ama yeterli birikmiş parası yoktu. Hala ailenin en küçüğü olduğu için eşime ayrı bir özen gösterir, bir dediğini ikiletmezdi. Kayığın parasını Hala tamamlayınca eşim kayığın adını "Hala" koydu. Böylece Hala hem onurlanmış, hem de kayığa yaptığı maddi yardım ifşa edilmiş oluyordu.

Kalabak zamanları çok neşeli geçirdi. Herkesin sayfiye evi olmadığından İzmir'den eline karpuzu, kavunu kapam otomobiline ailesini bindirdi mi, yolu Kalabak'a varırdı. Her Pazar ailenin dostları, arkadaşları hep birlikte pazarı karşılardı. Evin arka bahçesi yola kadar uzanırdı, sıra sıra arabalar bu geniş alanda park ederlerdi. Ev, iki odalı küçük bir evdi. Evin önü denize bakardı, oradaki balkonda erkekler tavlâ oynar, çocuklar ve kadınlar denize girer, Ege denizinin keyfini çıkarırdık. Misafirler denizdeyken, kayınvalidem mutfağa girer, öğle yemeği için köfte yoğurur, bir yandan patlıcan, biber kızartır, görümcem salata yapar, kadınlardan bir kısmı sebze ayıklar, sohbet eşliğinde öğle yemeği hazırlanırdı.

Evde temizlik işleri de Hala'ya kalırdı. Ben, oğlumun doğduğu yaz, ev işlerine yardımcı olsun diye on beş yaşlarında bir çingene kızını yanımda getirdim. Yaz sonuna doğru kayınvalidem görümcemin yedi sekiz yaşlarındaki küçük kızının saçlarında bit gördü. Hepimiz bir anda deliye döndük. Ne yapacağımızı bilemedik. Hemen evin yakınındaki bakkaldan bit şampuanı aldık. O zamanlar bit çok olağan bir olaydı ve bakkallarda bit şampuanı satılırdı. Bu şampuan etkisiz olur diyerek bir de hepimiz sivrisineklere karşı kullandığımız sheltox'u saçımıza sıktık, üzerimizde biraz beklettikten sonra yıkadık; derinlemesine bir temizlik gerçekleştirdik. Ama sorun, tekrar kızımdan bit kapmamızdı. O gün kız izinli gitmişti. Kıza haber yolladık, gelmesin diye. Böylece benim onlara bir yardımcı getirme çabalarım noktalanmış oldu. Bu olaydan sonra bir daha eve temizlikçi bir kadın getirme sözü etmek tabu hanesine yazıldı.

O günleri düşününce kayınvalidemin ve Hala'nın üzerimizdeki emeği bir kez daha görebiliyorum. Sizler de tanımış olmalısınız mutlaka, bazı kimseler vardır, evet demek için yaratılmış gibidir. Bir ricayı geri çevirecek gücü gösteremez, kendilerine yöneltilen bir isteye hayır diyemez, doğalarına ne denli aykırı düşse de onlardan istenen bir çağrıyı duymazlıktan gelemesler. Kayınvalidem böyle insanlardandı. Yumuşacık ruh dünyası, ağzından çıkacak "hayır"ı

"evet"lere dönüştürür, "evet"lerin yükü altında bellerini bir türlü doğrultamazlar, bu günün deyimiyle söyleyelim, bencil olamazlardı. Sanki hayır demek bir nevi ayıptı, kendini düşünmek, başkalarını es geçmekti.

Hala ise kayınvalidemin aksine çok "evet"çi değildi. Kendi bildiğinden şaşmaz, kendi prensiplerinden ödün vermezdi. Kayınvalidemle bir ömür beraber aynı evde yaşadıklarını düşününce ortak yaşamının ne kadar zorlayıcı olduğunu görebiliyordunuz. Hele kayınpeuderimin 1969 da, elli yedi yaş gibi çok erken bir yaşta vefatından sonra, artık bir evi ikisi paylaşır olmuşlardı. Dünyada birbirinden bu kadar farklı ama bu kadar iyi anlaşılan ve birbirine bu kadar düşkün iki insan daha bulmak olanaksızdı. Yıllar içinde yaşanan bu sınırlı yaşam karakterleri farklı bu iki insanı sonunda birleştirmişti. Seneler Hala'yı törpüledi, daha olumlu bir insana dönüştürdü.

Kültürpark-İzmirliilerin Ortak Park Alanı

Küçük bir zaman diliminde yaşanan bir küçük gezi, bir olay bazen ömrümüzün unutulmaz görüntülerinden birini oluşturuyor. İzmir'in Kültürpark'ı meşhurdur. Hele fuar zamanı İzmir'in keyfine doyum olmazdı. Ne yazık ki, her şey gibi İzmir Kültürpark da eski günlerin şaşasını kaybetti. Ama o günler tüm İzmirliilerin ortak park alanıydı. Park özellikle yaz kış çocukların oyun alanıydı. Anneanneler, babaanneler, anneler hepsi de birbirinden göz alıcı çocuk arabalarını önleri sıra iterek parkın iç içe girmiş temiz pak yollarında çocuk gezdirirler, ortalık çocuktan geçilmezdi; çocuklar burada bir araya gelir, burayı barış ve dostluk havasının estiği bir şölen yerine çevirirlerdi. Parkta büyüklerden çok çocuklara düşer, büyüklerden çok onların sözü geçerdi. Yüksek ya da alçak, geniş ya da dar, iri ya da küçük tekerlekli, bir ya da iki kişilik, tenteli, tentesiz arabalarda kenarları dantel işlemeli renk renk yastıklar, yorganlar altında yatıyor, sağlıklı ve tombul yüzlerinde tozpembe

bir güven duygusu okunuyordu. Tabii çocuk yetiştirdiğimiz günler biz İzmirli de her gün çocuklarımızı buraya getirirdik. Doğum yaptığım altı ay boyunca kayınvalidem her iki çocuğumda da bana yardımcı olmak için bizim eve taşındı. Onunla biz de bu kervana katılanlardan olduk. Bazen sabah işimiz olursa, bebek gezmesini öğleden sonraya bırakırdık. Fuar alanının gül bahçesinde, burcu burcu gül kokusu ile karşılanırdık. Renk renk, cins cins güller. Yalınkat, katmerli, yarı katmerli. Mevsimlik güller, yediverenler, bodur güller, sarmaşık gülleri arasında gül bahçesinin sağına soluna serpiştirilmiş banklarda çayımızı içer, bebek de öğle uykusunu bu mis kokulu ortamda almış olurdu. Daha sonraki yıllar çocukları Luna Park'ın salıncaklarında bindirerek büyüttüm. Çocuklar için oyun alanıydı burası. Açık alanda çocuklar rahatça koşabilirlerdi. Biz kayınvalidemle bankta oturur çocukları izler, meyvelerini orada yedirirdik. Fuar İzmir'in ciğeri, nefes alan yeri idi. Oraya girdiğimizde şehirden çıkmışsınız gibi olurdunuz.

Hala'nın kahve falı bakması meşhurdu. Geleceği kahve tortusunda çok iyi görebiliyordu. Eve özellikle Hala'nın bu özelliğini duyan kişiler de akın ederdi. Kimisi elinde bir kese taze çekilmiş kahve ile gelir, haladan fal bakmasını isterlerdi. O da kimseyi kırmazdı. Hala'nın kahve falını okumasının doğruluğunu ben de deneyimleyenlerden oldum. Evinden dışarıya çıkmayan Hala'nın nasıl da bazı olayları sezebildiğini bizzat kendim yaşadım. O zamanki hayretimi unutamıyorum.

Hala'nın incir reçeli meşhurdu. İncilerin soyulması zor ve zahmetli bir işti. Hala'nın incir reçeli o kadar beğenilirdi ki, Hala'yı özel olarak evine çağırıp ondan incir reçeli yapmasını isterler, bazen çok hatırlı olan dostlara kendi mutfağında yapardı. Yaptığı ev reçellerinin yanında "havla de bimbrio" denilen ayva peltesi yapardı. Nefis bir şeydi. Bir de doğal ayva jölesi olan "loap" vardı. Her yıl, kayınvalidem ile Hala bu tatlıları değişik, akla hayale gelmez yerlere gizlerdi. Bayram gelene kadar... Yalnız bayramda değil, yıl boyunca eve gelen misafire bu tatlılardan ikram edilirdi. Özel günlerde de

pinyonate yapardı. Bu tatlı yumurta ile rakının karışımından elde edilen orta sertlikte bir hamurdu. Hamurdan küçük parçalar alarak uzun şeritler yapar, içine de yarım ceviz koyardı. Şerit haline getirilmiş hamurdan, cevizlerin üzerine kafes şeklinde sarar, pinyonate-leri hazırlar, üzerlerini örtüp bekletirdi. Ayrı yerde büyükçe kapaklı tencereye bal, şeker, suyu koyar, bu suyu bir taşım kaynattıktan sonra pinyonateleri içine atar, kapağı kapatıp 15-20 dakika pişirirdi. Daha sonra kapağı açar, pinyonatelerin üzeri karamelize olana dek karıştırırdı. Yağlanmış bir tepsiye pişmiş pinyonateleri yerleştirirdi. Soğuduktan sonra limon yaprağının üzerine koyup servis edilirdi. Bir de kavrulmuş karpuz çekirdeği yenirdi. Karpuz çekirdeği bol ve alabildiğine ucuzdu. Evlerde, akşam yemeği üstüne yenilen karpuzlardan ayıklanan çekirdekler gündüz pencere pervazlarında kurutulur, sonra tuzlanarak ateşte tava üzerinde kavrulurdu.

Hala'dan tüm dostlara çok güzel anılar kaldı. Bende iz bırakan şu anıyı anlatmadan geçemeyeceğim. Arada sırada eve gelip ocağın üzerine bir tava yerleştirir, kem gözlere karşı evi koruma duası yapar, tütsülediği biberiye otunu evin her odasında gezdirirdi. Bazen evinden okunmuş pirinç ve bir tutam şeker getirir, evin köşelerine serperdi. Bir gün benim evime girerken yukarıda oturan komşum Jessie Kaya'ya rastlamış. Ona da evinde bereket olsun diye bize getirdiği bu karışımdan vermişti. Jessie için Hala'nın bu jesti unutulmayacak bir insanlık örneği idi; diyeceğim yalnız ailesi olarak bizleri kollamaz, kolu komşuyu da gözetirdi.

Onların anıları hiç silinmedi, hep yenilendi bende, anımsandı, her anımsanışında yeni bir kılığa büründü, yeni öğeler, yeni katkılarla zenginleşti, unutulmalara karşı dürendi, koruma altına aldı kendini. ıtır kokusu bir süre üzerimden gitmedi. Onlar saksıda ıtır yetiştirirler, kompostolarda, muhallebide bir ıtır yaprağını elde ettikleri karışıma atarlar, son anda katılan ıtır kaynamış muhallebiye, kompostoya ayrı bir rahiya verirdi. Bu koku hayli bir süre benimle kayınlıdemle Hala arasında sevgiden bir yol oluşturdu. Yol beni alıp sık sık onlara götürdü.

Eski yaşamlar dış görünüşleri itibarıyla bugünün koşullarımızla örtüşmese de, o anıları da yokmuş gibi düşünemeyiz. Şunu anımsamalıyız: Eski yaşamlar ne kadar "şimdiki zaman" ile bir bağ kurarlarsa kursunlar, tümü de kendi dönemlerinde var olmuşlar ve eriyip gitmişlerse de, bugünlerimizi yaratmışlardır. Bizim yaşam, ilerleme diye adlandırdığımız işte böyle olağanüstü değişken bir şeydir.

İşte, Raşel Habif'in (Hala) ve kayınvalidemin (Luna Algamiz Habif) hikâyesi. Onca hikâye arasında bir hikâye daha, sessizliğe çarpıp duran. Onca sayfa içinde bir sayfa, çabucak okunan, parmak çevrilir çevrilmez unutilan. Oysa her yaşamış kişinin gerisinde inanılmaz bir hikâyesi var. Dünle bugünün arasında...

Marko

Rıfat N. BALİ

"Marko", "Meçhul Yahudi" tanımına tam uyan birisi zira 37 yıl birlikte çalışmış olmamıza rağmen hayatı hakkında fazla bir şey bilmiyor, daha doğrusu ben bilmiyorum. En basitinden doğum tarihini bilmiyordum. Vefat tarihini de unutmuşum. Bu yazıyı kaleme almaya karar verdiğimde Hahambaşılığa sordum ve ancak o zaman öğrendim. 25 Ağustos 1919 günü doğmuş ve 28 Ocak 2007 tarihinde vefat etmiş.

"Marko"nın adı aslında Nesim Menase idi. Niye onu "Marko" diye çağırırdık? Kendisi işe girdiğinde herkesin onu "Marko" diye çağırıldığını ve böyle çağrılmak istendiğini söylediği için. Marko uzun yıllar benimle birlikte çalıştı. Ne iş mi yapıyordu? "Marko" Fransızca'yı anadil olarak benimsemiş eski nesil İstanbullu Yahudilerin deyişiyle "garson dö büro" idi.¹ Günümüzde ise buna ya "ofis boy" veya "getir götür işleri yapan eleman" deniyor.

Ben 1970 yılında askerden döndükten sonra annemin kuzeni Sami Aelyon sayesinde Jak Barkey adında bir tüccarın yanına işe girdim.

1 "Garçon de bureau" deyiminin Türkçe fonetiğe uygun yazılışı.

Jak Barkey'in yazıhanesi Bahçekapı'da, Germanya Han'ın en üst katında, Galata Köprüsü'nün Karaköy cihetinden bakıldığında uzak-tan görülen yeşil kubbeli handa, o yeşil kubbenin tam altında idi. İş Mümessillik-Komisyon idi. Yabancı firmaların Türkiye mümessili idi. Bilmeyenlere, duymayanlara izah edelim. Mümessil-komisyoncunun esas sermayesi bildiği yabancı diller ve ticaret yapma kabiliyetiydi. Bir ufak yazıhane, bir telefon, bir daktilo makinesi, sonraları bir teleks, daha sonraları bir faks bu iş için yeterli sermaye idi. O yıllarda (1950-1970'li yıllar) yabancı dil bilen çok az olduğu ve Türkiye'nin dış âleme kapalı olduğu bir ortamda mümessil komisyoncular bildikleri yabancı dilleri sayesinde yurtdışındaki firmaların Türkiye temsilciliklerini alırlar ve bu firmaların ürünlerini Türkiye'deki tüccarlara ve sanayicilere pazarlarlardı. Tüccarlar ve sanayiciler "X" Bey'in temsil ettiği "A" firmasına sipariş verip bir mal ithal ettiklerinde de "X" Bey mümessil sıfatıyla ithal edilen mal bedeli üzerinde işin hacmine ve malzemenin özelliğine göre %2-3, %5 veya %10 civarında bir komisyon kazanırdı.

İşe ilk girdiğim 1970 yılında ben de "garson dö büro"² idim. İşim akşamları iş çıkışında yakındaki Sirkeci Büyük Postahanesi'ne gidip mektupları postalamak, telgrafları yollamak, bankaya evrak götürmek, damga pulu almak, tahsilat yapmak, yazıhanedeki evrakları dosyalamak idi. Marko ben işe başladıktan herhalde bir-iki yıl sonra işe girdi. Niye mi işe girdi? Herhalde ben yavaş yavaş dış muhaberatı yürütmeye ve satış işlerine bakmaya başladığım için, bu bahsettiğim getir-götür işlerini yapacak birine ihtiyaç olduğundan. Patronum Jak Barkey Marko'yu kayınpederi Salamon Baruh sayesinde bulmuştu. Salamon Baruh'un, Zahariya Bovetes ile birlikte ortak olduğu Sultanhamam'da terzilik levazımatı satan bir şirketi vardı ve bütün çalışanları Musevi idi. Her halde oradakilere Musevi bir "garson dö büro" aradığını söylemişti. Marko aslında şemsiyeci

2 Fransızca "garçon de bureau" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılışı. Anlamı "yazıhane garsonu" olup, günümüzde "getir-götür işlerini yapan eleman" olarak tercüme edilebilir.

idi. Şemsiye imal eden bir Musevi'nin yanında çalışmıştı. Şirkette boş zamanlarda bozuk şemsiyelerimizi tamir ederdi. Okuma yazması yok gibiydi. Gazeteyi yavaş yavaş okur, sol elini kullanır ve bu yüzden yazısı kargacık burgacık idi.

Marko işe girdikten sonra yazıhane dışındaki bütün getir-götür işlerini üstlendi. Bunlara müşterilerden tahsilat, bankalardan çek tahsil etmek ve çek yatırmak, evrak getirip götürmek, postahaneye gitmek, kargoya gitme, vs. dahildi. Çocuğu yoktu. Galiba gençliğinde bir çocuğu olmuş ama ölmüştü. Karısı Rika ile birlikte Şişhane'de kirada otururdu. Şabat günleri sinagoga gitmeyi, dinî bayramlarda izin yapmayı katiyen ihmal etmezdi. Şişhane'nin neresinde oturduğunu hiç bilmiyorum. Yıllar sonra bir sebepten dolayı kirada oturduğu bu evden çıkmak zorunda kaldığından Şişli'ye taşındı. Bu sefer kirada oturacağı daire Jak Barkey'in ileriki yıllarda kurduğu Tekin Kimya Koll. Şti.'nde ortağı olan Engin Gültekin'in Şişli'nin arka sokaklarında, Halepli Şükrü Sokak'taki apartmanının bir dairesiydi. Patronumuz Jak Barkey, Engin'e rica etmiş ve Marko'nun rayiçten düşük bir kirayla oraya yerleşmesini sağlamıştı.

Marko olağanüstü çalışkandı. Sabah 08:00'de yazıhaneye gelir ve 18:00'e kadar çalışıp dururdu. İstanbul'u iyi bilmemesine rağmen, neticede sadece Şişhane'de yaşamış biriymiş, Bayrampaşa'dan, Rami'ye, Rami'den Topkapı'ya hayatında hiç duymadığı, bilmediği semtlere gitti, geldi. İstanbul'un bütün sanayi bölgelerini minibüslere, otobüslere ine, bine öğrendi ve dolaşıp durdu. Kendisi evrak çantası niyetine bir pazar torbası ile dolaşırdı. Pazar torbasının sapı eskidiğinde veya koptuğunda onu sarıp sarmalayarak tamir eder, torbayı değiştirmezdi. Kendisine bir türlü düzgün bir çanta taşımaya ikna edemedik. Yüklü miktarda para çektiğinde bunu pantolonunun içine, donunun arasına yerleştirirdi ve buranın en güvenli yer olduğunu söylerdi. Çok namusluydu. Bir keresinde yazıhaneye geldikten sonra her zaman çalışmadığımız bir banka veznesinden tahsil ettiği çeke karşılık ödenen paranın fazla olduğunu fark etmiş, daha sonra bankaya gidip fazla ödenen parayı vezneye iade etmişti.

Çok inatçı biriydi. Biraz da cehaletin verdiği bir inat idi. Bundan dolayı da beni çok sinirlendirdiği oldu. O sinirle telefonu da kırdığımı hatırlarım. Ana dili Ladino olduğu için Türkçeyi çok bariz bir Yahudi şivesi ile konuşurdu. Uzun yıllar hep aynı işi yaptı. Tam hatırlamıyorum ama herhalde 2005-2006 yıllarında kendisini zorla işten ayrılmaya mecbur ettik. Zira artık ileri bir yaşta idi, işten eve, evden işe zar zor gidip geliyordu. Hatta bir keresinde yolda ishal olmuştu. Üstü başı pislenmiş ve bu halde bir yere de gitmişti. 2000 yılında metro açıldıktan sonra kendisine artık otobüsle seyahat etmemesini, daha kolay olduğu için metroyla gidip gelmesini söyledim. Ama nafile. Metro istasyonlarındaki yürüyen merdivenlere takılıp düşmekten korktuğu için bildiğinden şaşmayıp otobüsle gidip gelmeyi tercih ediyordu. İşine biz son verdiğimiz için de o tarih için kendisine fena olmayan bir tazminat da ödemiştik.

Ancak bu paradan faydalanmak kendisine nasip olmadı. Ayrıldıktan kısa bir süre sonra ağır hastalandı. Karısı Rika bir gün bizi aradı ve Marko'nun çok hasta olduğunu söyledi. Ben, eşim Beti ve uzun yıllardan beri bizimle çalışan sekreterim Fatma ile birlikte evine gittik. Marko öylesine yatakta uzanmış duruyordu. Bizi duymuyordu bile. Marko'yu hastaneye yatırmak için karısı Rika'yı ikna edene kadar canımız çıktı, zira onda da demans başlamıştı. Nihayet ikna ettik ve Or-Ahayim Özel Balat Hastanesi'ni aradık, gelen ambulansla hastaneye kaldırdık. Bir müddet hastanede kaldı. Beti ve Fatma onu ziyarete gittiler. Sürekli uyuduğu için konuşma imkânları olmadı. Bu arada akli dengesi pek yerinde olmayan karısı Rika'yı Musevi cemaatinden gelen hayırsever hanımlar alıp yoksul ve kimsesiz Yahudilerin kaldıkları Barınyurt'a götürdüler ve evi boşalttılar. Evi boşalttıklarında kendisine hediye ettiğim teyzem Klemi (Sultana) Ney'in bir yağlıboya tablosunun çöpe gitmemesi için sekreterim Fatma'yı görevlendirdim. Zor belâ tabloyu geri aldık. Bugün büromda duruyor. Marko'nun karısı ile birlikte çektiği fotoğrafları ise Rika'yı Barınyurt'a götüren hanımların elinden alamadık. Marko hastaneye yattıktan kısa bir süre sonra 28 Ocak 2007 Pazar

Soldan sağa: Ben, eşim Beti, sekreterimiz Güley Karaaslan, Marko, Kasım 1993.

günü vefat etti. Hasköy Musevi Mezarlığı'na defnedildi. Cenazede ben, Beti, Fatma ve o güne kadar varlığını hiç bilmediğimiz akrabası olan bir çift vardı. Mal sahibi olan Engin vefatından sonra bankadaki hesabında 70.000 liranın çıktığını bu parayı da geride kalan eşi Rika'yı alıp Barınyurt'a yerleştiren hayırsever kadınların alıp Rika'ya ömrünün sonuna kadar bakmanın bedeli olarak yaşlılar yurduna hibe ettiklerini hatırlıyor.

Marko'nun son mal sahibi ve aynı zamanda patronumuz Jak Barkey'in Tekin Kimya'daki ortağı Engin Gültekin'in Marko'ya ait hatırladıkları şöyle:

Marko hayatımda gördüğüm en güvenilir insanlardan birisiydi. Bir lira fazla parayı iade etmek için kilometrelerce yürüyebilirdi. Kira-cım olduğu 30 seneden fazla zamanda bir gün kirasını aksatmamış

ve apartmanı kendi malı gibi kullanmıştı. Hastalığı esnasında bil-hassa kalbindeki durum dolayısıyla Surp Agop Hastanesi'nde tedavi olmuş ve tedavisini Dr. Yorgi Çolak üstlenmişti. Hastalığı ileri evresinde evinde kalçası kırılmış fakat kendisi bunu hissetmemişti. Marko'nun diğer bir hususiyeti eşi Rika'yı evden dışarı çıkarmaması ve evin bütün ihtiyaçlarını iş saatinden sonra kendisinin karşılamasıydı. Rıfat'ın bahsettiği torba bu işe de yarardı. Rika'nın bütün dış dünyası evinin camından gördüğü 100 metrelik sokaktı. Marko'nun en büyük lüksü haftanın bir, iki günü içtiği bir kadeh rakıydı. Ölümünden sonra yurt görevlileri ödenmemiş kirayı ödedikten sonra bana evi tasfiye etmemi söylediler ve Marko'nun bir akrabasını gönderdiler. Gelen hanım Marko'nun dayısı olduğunu Şişhane'de oturduğunu ve bazı eşyalarını alacağını söyledi. Çamaşır makinesi, bulaşık makinesi ve buzdolabı ile şahsi eşyalarını aldı. Geri kalan eşyaları evinin küçük olduğu için alamayacağını ve fakirlere dağıtmamı söyledi. Ben de merhumun ruhuna dua ederek eşyaları fakirlere dağıttım. Allah rahmet eylesin.

Bir ömür böyle sona erdi, geride pek bir aile efradı da kalmadığında Marko'nın mevlutları bile artık yapılmıyor.

Sabuncu Han'daki Kaşer Lokanta

İzak BARON - Liezer BARON

Sabuncu Han'daki kaşer lokantanın öyküsünü kaleme almak biz üçüncü ve dördüncü kuşak Baron'lar için hem keyifli bir yolculuk, hem de bir dönem İstanbul Yahudi toplumunun gündelik hayatında önemli bir yer tutan bir işletme hakkında bu kadar az veri bulabilmek açısından üzücü bir deneyim oldu. Dedemiz ve babalarımıza hayatta iken lokanta hakkında bu kadar az şey anlattırmış olmanın, en hafif deyiimiyle bizler için utandırıcı bir talihsizlik olduğunu kavradığımızda ise geç kalmanın verdiği dürtü ile en azından aklımızda kalanları, lokantayı hatırlayan kişilerin anılarını toparlamaya karar verdik. Bizler, hafızalarımızı zorlayarak hatırladıklarımızı, lokantayı tanıyanların hayatta kalanlarından topladıklarımızla bir araya getirdik. Lokantanın başlangıcını araştırırken ailemizin geçmişine değinmeden geçmek olmazdı, birçok ayrıntıya ulaşamasak da derlediğimiz bilgileri not düştük.

İlk Hatırlananlar

1. İzak Baron:

1959 İstanbul doğumluyum. Ben doğduğumda lokanta varmış. Lokanta kapanana kadar babam Jak (Yako) Baron, her sabah 6 gibi evden çıkar, lokantanın yolunu tutardı. Önceleri bu kadar erken gitmesine anlam vermezken aklımın erdiği yaşlara geldiğimde günlük öğlen servisi hazırlıklarının sabahın erken saatlerinde başladığını anladım. Amcam Menahem Baron tarafından günlük taze pişirilen yemeklerin hazırlanması, kömür ateşinde pişirilmesi ve 11:30 gibi başlayan servise yetiştirilmesi gerekiyordu.

Lokanta, Eminönü, Mısır Çarşısı'nın çıkışlarından birindeki Sabuncu Han'daydı. Han'a girdikten elli metre sonra, sol tarafta, 8-10 masalı mütevazı bir işletmeydi. Lokantaya girdiğinizde sol tarafta kömür ateşi üzerinde yemekler dururdu. Sefarad mutfağının tipik yemekleri, amcam Menahem Baron tarafından tezgâhtan tabaklara servis edilir, siparişleri toplayan babam da müşterilere servis ederdi. Gelenler büyük çoğunlukla, Eminönü/Tahtakale civarındaki tüccarlardan oluşurdu. Hemen hepsi müdavimdi, babamla aralarında adı konmamış bir iletişim vardı sanki, öyle ki babam kimin bir evvelki gün ne yediğini aklında tutar, müşterinin seçim yapmasını beklemeden, onların beğeneceği yemekleri önlerine koyardı: Çorba, güveçte türlü, pilav, patlıcan beğendi, kabak, domates, biber dolmaları, erikli gelincik balığı, ızgara köfte, pilav, kuru fasulye, meşhur İzmir köftesi, komposto ve daha başkaları.

2. Liezer Baron:

Ben Liezer Baron, 1944 yılında Şubat ayında Sirkeci'deki iki katlı dedemin kalabalık evinde doğdum. Halam Rebeka ve kocası Sirkeci'nin meşhur erkek berberi Leon, çocukları ve yanlış hatırlamıyorsam iki amcam Jak ve İzak ile beraber yaşırdık. Babamı bildim bileli Babam hep aşçıydı.

Baron Lokantası'nın yeri tam olarak Sabuncu Han No:21 şeklinde idi. Mısır Çarşısı'na giden yolun üzerinde, hana girdiğiniz zaman birkaç metre ilerde solda idi. Han içinde lokantanın hemen yanında kırtasiyecisi, karşısında oyuncakçılar, onların yanında da kınacı bulunuyordu. O zaman Tahtakale züccacıyeciler ve oyuncakçılar ile doluydu, lokantanın müşterileri genelde tüccarlardan oluşurdu ve geneli kırk yaş üzeri idi. Lokantanın toplamda sekiz civarında masası vardı, dışarda masa olmazdı. Yemeklerin sunulduğu bir tezgâh ve şimdi oldukça silik hatırladığım bir menüsü vardı, ancak gelenler menüye bakmazlardı, herkes zaten ne yiyeceğini bilerek gelirdi veya amcam Jak o gün neyi önerirse onu yerlerdi. Müdavimleri bu lokantaya "pan i çini" (ekmek ve tabak) adını takmışlardı, bunun anlamı ise müşterilerin 'mideleri şişmesin diye' porsiyonlarının zayıf olması idi ama tatlar da bir o kadar damakta kalırdı. Yemekler kömür ateşinde pişerdi (Aygaz geldiği senelerde dahi geleneksel yöntemden vazgeçmemişler), kömür geceden hazırlanır, ateş geceden yatıştırılırdı. Sabah erkenden gelip yemek pişirebilmek için ateş hazır olmalıydı. Her sabah saat 6 gibi dükkân açılırdı, bu şaşmaz bir kuraldı. Ancak 1960 ihtilali olduğu sabah babam Menahem Baron evinden çıktığı zaman yolda durdurulmuş askerlerden ihtilal olduğunu ve sokağa çıkma yasağı olduğunu öğrenerek evine geri gönderilmişti.

Peki Lokantayı Kim Kurdu?

Büyükbaba Eliyezer (Behar) Baron -"Nono" - hakkında ne yazık ki fazlaca bir bilginiz yok. Ancak aile içi sohbet toplantılarında Birinci Dünya Savaşı'nda doğu cephesine gönderildiği ve Hindistan'da esir düştüğü ve yedi yıl sonra, herkesin umudu kestiği bir anda geri döndüğü anlatılırdı. Bunu esirler arasında en kültürlü ve okumuş asker olmasına ve cephedeki doktorların yardım etsin diye yanlarına almalarına borçluymuş. Böylece hayatta kalmış, ancak Hindistan'a nasıl gitmiş, oradan nasıl gelmiş bilinmiyor. 3ü silah altına alınmadan önce olmak üzere Eliyezer Baron'un 6 çocuğu

Lokantanın kurucusu dedemiz Eliyezer (Behar) Baron ve eşi Roza Baron.

olur; sırasıyla Rebeka (sonradan M. Acar), Menahem, Moşe, İzak, Yako (Jak) ve Bella (sonradan Saranga; eşi Pepo Çorlulu Celep). Osmanlı İmparatorluğu parçalanıp bugünkü Türkiye sınırları çizildiğinde akrabaların bir kısmı Bulgaristan'da kalmış, onlar Edirne'de yaşamaya devam etmişler. İstanbul'a taşınma 1930 sonları veya 1940 başlarına rastlıyor, ilk olarak ailece Sirkeci'ye yerleşirler. Lokantanın açılışı ise 1945-1955 yılları arasında olmalı, Nono'nun Edirne'de geçimini nasıl sağladığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Bir kaşer lokanta açma fikri nasıl ortaya çıktı bilemesek de Nono, oğulları Menahem ile Jak'ı yanına almıştır.

Hatırlananlar Devam Ediyor

3. İzak Baron:

İlkokul çağlarında lokantayı çok iyi hatırlıyorum, babamın Sirkeci Muradiye Caddesindeki diğer küçük dükkânına yardıma gittiğim

Yako (Jak) Baron ve evlilik fotoğrafı, 1954.

günlerde, öğlen yemekleri için mutlaka lokantanın yolunu tutardım. Babamın, atlet üzerine giydiği beyaz önlüğü ve omuzuna attığı peşkiriyle inanılmaz bir koşturma içinde müşterilere yemek servis ederken, sessizce bir yere ilişir, önüme konacak yemeği beklerdim. Masalarda iş adamları, ağırlıklı olarak Ladino konuşmalar, çatal tabak sesleri arasında kendimi belli ettirmemeye çalışırdım, çoğunlukla hiç konuşmadan yemeği bitirip çıkardım. Lokantanın hesapları babam tarafından evde tutulur, birkaç ayda bir bir okul defterine günlük alımlar özenle girilirdi. O günlerde bu lokantanın İstanbul'daki tek kaşer lokanta olduğunu söylerdi babam, sıkı bir denetim olmasa bile babadan görülen kaşerut kurallarına sonuna kadar sadık kalınırdı. Öyle ki, nadiren de olsa, İstanbul'a gelen Yahudi turistlerin araya sora Sabuncu Han'daki lokantaya geldiklerini hatırlıyorum.

4. *Liezer Baron:*

"En beğenilen yemekler: beğendi etli, yumurtalı ıspanak, domates yahnisi (armeziko de domat), gelincik balığı erikli (gaya kon abramila), kefal balığı, kılıç balığı, ciğer tava, gümüş balığı tava olarak, bütün bunların yanına en meşhur iki yemek ise döner inceliğinde kesilmiş antrikot eti ve İzmir köfte idi. Son iki yemek ile ilgili daha detay vermek gerekirse, eti, Sirkeci'deki kasap Şoef'ten alırlardı, büyük antrikot etini buzdolabında saklardı. Sonra Babam Menahem o antrikot etini incecik keserdi, çok meşhurdu, pirzola değildi antrikottu, ayrıca meşhur İzmir köfte vardı, hemen hemen her gün yemek olarak çıkardı. Gelen müşteriler hep konulan baharatın formülünü öğrenmek isterlerdi o kadar meşhurdu ki her gün aynı tat nasıl tutturuluyordu? Keramet baharatta idi ancak soranlara Mehanem sadece parmak uçlarını gösterir 'göz kararı' derdi. Yemeğin hazmını kolaylaştırmak için yemekten sonra soğuk buzdolabından yeni çıkmış enginar yenirdi.

"Menahem dame una anjinara, (Menahem bir enginar ver)" repliği halen kulaklarımızda...

Lokantada tatlı olmazdı yalnızca komposto ve hoşaf çeşitleri servis edilirdi. Lokanta kaşer olduğu için sütlü mamuller et ile yan yana olmazdı. Lokantada sadece öğlen yemeği servisi yapılırdı. Büyük küçük tüm Musevi bayramlarında lokanta kapalı kalırdı, hatta pesah (hamursuz) bayramında büyük temizlik yapılırdı, sarı kireç boyanın üzerine merdane ile yaldızlı figürler, çiçek desenleri yapılırdı. Lokantanın Tahtakale, Yeşildirek, Marpuççular, Sultanhamam tüccar ve çalışanlarından oluşan müdavimlerinin yanında Musevi dini büyükleri de dönemin Ravları, Hahamları, dindar insanları da kaşer yemek yemek için lokantamızı tercih ederlerdi. Hatta bir gün yurtdışından bir telefon geldi. Eliyezer Baron'u arıyorlardı. Dedem ile benim ismim aynı olduğu için bir şekilde bana ulaştılar ve pesah bayramında Türkiye'ye bir ziyarette bulunacaklarını bu sebeple kaşer yemek istediklerini ve lokantamızın açık olup olmadığını

sordular, ben de ne yazık ki pesah bayramının da kapalı olduğumuzu söyledim. Bundan anlaşılıyordu ki bu lokanta uluslararası bir rehberde İstanbul'da kaşer yemek yenebilecek güvende bir yer olarak gösteriliyordu.

Menahem Baron ve eşi (Fani Luna Baron) 1940'ların başı.

Lokantanın Son Demleri

5. İzak Baron:

"1970ler, tam olarak hangi yıl bilemiyorum, lokantanın kardeşleri arka arkaya rahatsızlanmıştı. Lokanta, açıldığından bu yana aynı kalite standartlarında ayakta tutulmuş, ama ekonomik şartlar gide-rek ağırlaşmaktadır. İşte tam bu sırada babam rahatsızlanır, ben ve abim çok yardımcı olamıyoruz, servisle ilgili emektar bir personel

yetişmeye çalışıyor, kuzen yardıma koşuyor, bir süre daha ayakta tutulmaya çalışılıyor lokanta. Ardından da amcam da rahatsızlanınca lokantanın kapatılması gündeme geliyor. Ailede böyle şeyler uluorta konuşulmadığı için detayları bilemiyorum. Aşçılık günlerinin bitmesi kaçınılmazdır."

6. *Liezer Baron:*

"1980lerde anımsadığım kadarıyla, Tarlabası Cartoon Oteli'nde kaşer bir lokanta kurmak girişimler vardı. Teklifler geldi fakat kaşer yemek yapmak o zamanlar kolay değildi, olamadı..."

Bir başka anım ise şöyledir: Amcam Jak hasta olduğu bir gün çalıştığım işyerinden izin alıp babama yalnız hesap almak için yardıma gittim. Babam hesaphıyordu masalardan hesabı ben alıyordum. Bir gün bir müşterinin verdiği sipariş biraz gecikti. Müşteri babama seslendi :

"-Menahem nerde kaldı yemek?"

Babam da cevap verdi :

"-Bir dakika, ben şimdi hesap alamazsam sen yarın burada yemek bulamazsın! Belki de bunlar lokanta ile hatırlarda kalan son şeylerdi."

Tanıklıklar

1. "Paniçini" dediğiniz: "Pan i çini", yani "ekmek ve tabak" anlamında idi. Fiyatları çok ehvendi." *Naim Güleriyüz*
2. "1970 başlarına kadar yazmışsın, lokantanın kapanış tarihini tam hatırlayamıyorum ama ben askere gitmeden (1975 yılı) 74 yıllarında orası açıldı ve hatta 1977 Şubat ayında askerden döndüğümde yine o lokantada yemek yediğimi hatırlıyorum. Benim anlatmak istediğim lokanta hemen hemen saat 14.00'te

kapandır yemekler biterdi. Ben ve babam Leon'la her gün saat 14.30'da orada buluşur yemeğimizi yerdik. Babanız bizim ne yediğimizi bildiği ve her gün geldiğimizden bize yemek saklardı. Lokantada masalar kalkmış bir vaziyet temizlik bile yapılmış olurdu. Bizim geç gelmemiz babamla aynı işi yapmamız ki biz bütün gün komisyonculuk yapar orada buluşur ve işlerle ilgili konuşurduk. Benim unutmadığım ve en çok sevdiğim yemekler arasında tatlı bezelye ve ızgara köftesi idi ki babanız bana en çok bu yemekleri saklardı." *Cako Mazon*

3. "Aklımda kalan en lezzetli yemekler: Armi de tomat kon Gayna, Bereecena asada kon köftikas (mini), mevsiminde de Gaya kon avramila" – *Elia Adut*

"Pato es, ya se koze"

Irving BARUH

Aile albümlerimize bulduğum her fırsatta bakmayı sevmişimdir. Albümdeki fotoğrafları incelemek, bana göre zamanda yolculuk yapmak gibi bir şey. Her bir fotoğrafa baktığımda, fotoğraftaki anı tekrar yaşıyor, geçmişe bir pencere açıyor gibi hissediyorum.

Örneğin, 1939 tarihli siyah beyaz bir fotoğrafta, büyükbabamın gençlik halini görmek, o zamana yolculuk yapmışım ve bambaşka biriyle tanışmışım gibi hüzünlendirmişti beni. Onunla ilgili dinlediğim hikâyeler, fotoğrafta gördüğüm bu genç adamın o saniye ne düşündüğünü merak etmeme yol açmıştı. Sonrasında, büyükbabam olarak tanıdığım bu adamı, Lazar Aktel olarak tanımak istemiştim. Anneme ve dayıma sorular sorarak başladığım ufak araştırmam, her aşamada biraz daha etkiliyor, biraz daha meraklandırıyordu.

Lazar Aktel'in hayat hikâyesi bir film senaryosunu andıran dinlemeye değer bir hikâyeydi.

Büyükbabam 1919 yılında, Hasköy'de dünyaya geldi. Beş kardeşin en küçüğüydü. İki ablası ve iki abisi vardı. En büyük kardeş olan büyük abisini hayatı boyunca tanıma fırsatı olmadı. Abisi,

büyükbabam doğmadan önce, genç bir yetişkin olarak Fransa'ya taşınmış. Bu yüzden, iletişimin ve ulaşımın bu günkü gibi kolay ve ucuz olmadığı yıllarda, birbirilerini görme ve tanıma fırsatları olmadı. Büyük abisi, İkinci Dünya Savaşı sırasında Holokost'tan kaçabilmiş ve birkaç yıllığına Türkiye'ye geri dönmüş ancak büyükbabam o yıllarda Filistin'de yaşıyordu. İlerleyen yaşlarında ise hem abisi için hem kendisi için birbirilerini görmek anlamını yitirmiş olacak ki, bu konuda hiç çaba sarf etmediler. Büyükbabam abisinin ölüm haberini aldığı zaman bir kaç gün boyunca ağladı. Belki kendileri için yazılmış bu senaryoya kızgınlığından, belki de gelen ölüm haberiyle abisini görmek için fazla çaba göstermediği konusunda pişmanlık yaşamasından. Tam bilemiyorum. Ama çok üzgün olduğuna ben çocukluğumda şahit olmuştum.

Büyükbabam oldukça hareketli bir insandı. Bence ayrıca oldukça korkusuz biriydi. Büyükbabamın hiçbir zaman unutamadığım Ladino bir lafı vardır: "Pato es, ya se koze!". Bu sözün Türkçe tam karşılığı, "Ördektir, pişer." Büyükbabam, karşısındaki kişiyi eleştirmek amacıyla, mecaz anlamı ile "Anladım, sen ağırkanlısın." diyebilmek için kullanırdı bu sözü. O, bir şeyin yapılmasına karar verildi ise, o işin hemen yapılmasını severdi. Yirmi yaşına geldiğinde Filistin'e gitmeyi aklına koydu. İngiltere, o yıllarda, sömürgesi altındaki bu topraklarda Yahudi Ajansı'nın kadın ve erkek Yahudi askerler tedarik etmesini engellemek amacıyla, evli çiftlere öncelik vermek gibi, Yahudilerin göçüne kısıtlamalar getirmişti.

Bir komşuları, yeni bir yaşam kurmak isteyen ve henüz kurulmamış olan Filistin'e gitmek isteyen genç bir kızdan bahsetti. Bu kız ile sahte bir evlilik yapıp İngiliz sömürgesi altındaki topraklara ulaştıktan bir süre sonra boşanabilecekleri fikrini verdi. Verilen karar ile başlayan yolculuk sırasında, Lazar Aktel ile Lea Molho, birbirlerine hayatları boyunca, son nefeslerine kadar bağlanacakları bir sevgiyi yaşadılar.

1939 yılının Mayıs ayında evlendiler. Henüz sömürge olan, ve karışıklıkların, zorlukların hâkim olduğu bir yerde, üç seneye yakın bir

süre, göçebe hayatı yaşadılar. Çadırlarda geçen üç sene-
nin ardından Hayfa, onların
yeni evi oldu. Büyükbabam
hırsla her türlü işi deniyordu.
Karpuz sattı, Balıkçılık hatta
çöpçülük yaptı. Hayfa lima-
nında hamallık yaptı. Limana
gelen buğday yüklü gemiler-
den indirdiği çuvalları limana
taşıyordu.

*Büyükbabamın, büyükannemle
tanışmasından kısa bir süre önce
çekilmiş fotoğrafı, 1939.*

Türkiye'de yapmış olduğu
askerlik, yeni ve çatışmalarla
dolu başka bir yerde tekrar
başladı. Çatışmaların ortasında
üç sene görev yaptı. Bu süre içerisinde ölüme yaklaştığı anlar oldu.
Bir seferinde görevi icabı binmesi gerektiği asker yüklü araçtan,
kısa sürede öğrendiği Arapçaya ihtiyaç duyulması sebebiyle indi-
rildi ve farklı bir göreve gönderildi. İndirildiği araca saldırı gerçek-
leşmesiyle, araçtaki askerlerin tümü hayatlarını kaybetti.

1948 yılında İsrail Devleti kuruldu. İsrail Devleti, büyükbabama
yaşayabileceği bir ev ve işletebileceği bir işyeri sağladı. İki çocuğu
ve eşi Lea ile bu evde yaşamaya başladılar. İşyerini Lea işletiyordu.
Falafel, mısır tarzı gıdalar ve içki satıyorlardı. Bir süre sonra dev-
retmek zorunda kaldığı işyeri bugün İsrail'de, aynı yerde varlığını
sürdürüyor.

1950'de bir çocukları daha (annem) dünyaya geldi. Artık üç çocuklu
bir aileye sahipti. İsrail Devleti teşvik amaçlı, yeni bir kanunla
Karmiel bölgesine yerleşenlerden vergi almayacağını duyurdu.
Bu vesile ile beraber yaşadıkları yakınlarının çoğu Karmiel'e göç
etti. Bu sıralarda astım hastalığına da yakalanmıştı. İsrail'in sıcak
havası astım hastalığına iyi gelmiyordu. Hem yakınlarının farklı

bir yere taşınmasıyla, hem de astım hastalığı sebebiyle Türkiye'ye geri dönmeye karar verdiler. Evlerini sattılar ve işyerini devrettiler. Türkiye'ye geri döndüler.

Lazar Aktel için, yeni bir hayat ile birlikte yeni zorluklar başlamıştı. Türkiye'de pazarcılık, manifaturacılık gibi birçok iş yapmayı denedi.

İbranice ve Arapça dil bilgisi sayesinde, İsraili inşaat devi Solel Boneh'te inşaat operatörü olarak çalışmaya başladı. Solel Boneh, Türkiye dahil Afrika, Avrupa gibi dünyanın birçok yerinde inşaat işleri yürütüyordu. Hatta, Temmuz 1976'da teröristlerin kaçırdığı, Tel Aviv - Paris seferini yapmakta olan Air France 139 sefer sayılı yolcu uçağı, Solel Boneh'in inşa ettiği Uganda'daki Entebbe Uluslararası Havalimanı'na indirilmişti. Solel Boneh, havalimanının tüm planlarını İsrail'e vermiş ve İsrail beklenmedik bir operasyonla bir saat içinde tüm militanların ölü olarak ele geçirildiği askeri bir harekât gerçekleştirmişti.

Büyükbabam, Solel Boneh'te çalıştığı yıllarda, Unkapanı, Tophane yollarının, Florya Menekşe Plajı tesislerinin inşasında görev yaptı. İşi sebebiyle Sinop'a taşındı ve soğuk savaş döneminde SSCB'ye karşı dinleme amaçlı kurulan Amerikan radar üssünün inşasında beş seneye yakın görev yaptı.

Solel Boneh, bazı alacaklarını tahsil edemediği gerekçesiyle Türkiye'den çekilme kararı aldı. Bunun üzerine Büyükbabam Fransız-İtalyan konsorsiyumu olan SCI-Impreglio inşaat firmasında çalışmaya başlamaya başladı. Dört sene boyunca Elazığ'da, Keban Barajı'nın inşasında çalıştı.

Türkiye'de geçen seneler içerisinde işsiz kaldığı dönemlerde ara ara İsrail'de tekrar yaşamayı denedi. Ancak en uzun bir yıl yaşayabiliyordu. Astım hastalığı sebebiyle İsrail'de yaşamak güç oluyordu. Denemeler ile geçen yirmi yılın ardından hayatının geri kalanını Türkiye'de geçirmeye karar verdi.

Büyükbabam her zaman çok çalıştı. Aklından bir gün bile evde oturmayı geçirmedi. Torunları oldu. Yaşı ne kadar ilerlemiş olsa da sabahın erken saatlerinde evden çıktı ve iş peşinde koştu. 72 yaşında, yine sabahın erken saatlerinde işi sebebiyle gittiği bir iş hanında, bozuk olmasına rağmen uyarı asılmamış olan asansörü üçüncü kata çağırdı. Açılmaması gereken asansör kapısını açtı ve adımını attığı gibi asansör boşluğuna düştü. Bacağı kırılmıştı. Hastaneye kaldırıldı. Sadece bacağının kırılmış olması içlere biraz su serpmiş olsa da bir süre sonra doktor bizlere kötü haberi verdi. Hastane yatağında uzun süre hareketsiz kalan bacak kangren olmuştu. Kangren vücuduna yayılıyordu. Aradan bir kaç gün daha geçti ve hastane bize büyükbabamın ölmek üzere olduğunu, veda etmek için kısa bir süremiz kaldığını söyledi. Annemlerin apar topar beni okuldan alıp hastaneye, büyükbabamı son bir kez görmem için götürdükleri günü hatırlıyorum. Fakat o gün, Tanrı'dan hiçbir zaman ümit kesilmemesi gerektiğini ispatlayan bir gelişme yaşadık. Aile dostu olan Cerrahpaşa Hastanesi Nöroşirurji Bölümü doktoru

*Büyükbabamın, bir Şabat yemeğinde
kesik bacağını dinlendirirken çekilmiş fotoğrafı, 1993.*

Prof. Dr. Ertuğrul Sayın büyükbabamı gözetimi altına aldığı takdirde yaşatabileceğini söyledi. Büyükbabam en acil şekilde, bugün Türkiye'nin en iyi hastanelerinden biri sayılan özel bir hastaneden Cerrahpaşa Hastanesi'ne nakledildi ve ameliyata alındı. Hayata tekrar döndürülmüştü.¹ Yaşanan bu mucize ne kadar sevindirici olsa da, büyükbabam artık tek bacağı ile yaşamak zorunda kaldı. Her şeye rağmen oldukça güçlüydü. Tek baston ile yürüyordu. Artık çalışmıyordu fakat yine de evinde oturamıyordu. Her gün birkaç sokak ötedeki kiraathaneye yürüyordu.

Büyükbabam yaşam doluydu. Enerji doluydu. Evinde bir tek haberler için açılırdı Televizyon. Dünyada neler olup bittiğiyle ilgilenirdi. Haberleri izlerken, aksiyon dolu bir film izliyor gibi heyecanlanır, olan bitenlere güçlü sesi ile, ellerini, kollarını da hareket ettirerek yorum yapardı. Haberler dışında ise televizyon kapalı olurdu. Çünkü sohbet etmeyi tercih ederdi.

Hem ruhuna hem bedenine çok iyi bakmıştı. Tütün ile, içki ile hiç işi olmadı. Hayatı boyunca sağlıklı beslendi. Neredeyse her gün balık yedi. Sadece sebze ve balık ile beslendi. Düzenli bir spor yaptığını hiç duymadım ama hep hareket halindeydi. Sabah erkenden kalkar bütün gün koştururdu. Hiç bir zaman bir arabası olmadı. Yürümeyi, hem de hızlı hızlı yürümeyi sevdi. Gerektiğinde ağır yük kaldırmaktan çekinmedi. Her zaman sevdi. Eşini çok sevdi. Çocuklarını çok sevdi. Torunlarını çok sevdi. Eşini öyle çok sevdi ki, yanından hiç ayrılmadı. Eşinin yaşlılık zamanlarında, yorulmaması için mağazadan birkaç elbise birden alır, eve getirir, büyükanneme sevdiği elbiseyi seçtirtir, kalanları mağazaya geri götürürdü. Torunlarını, bizi öyle çok sevdi ki, biz küçükken her evine gittiğimizde bir hediye verirdi. "Büyük baba beyaz A4 kağıda ihtiyacım var" dediğimizde, en aşağı on paket A4 kağıt alırdı. "Kaleme ihtiyacım var" dediğimizde renkli renkli 20-30 adet kalem alırdı. Yardımsever biriydi.

1 Ailecek kendisinin aziz anısına her zaman saygı duyduğumuz Prof. Dr. Ertuğrul Sayın 1993 yılında, büyükbabamı hayata döndürdükten iki yıl sonra, vefat edecektir.

Herkes ile sohbet etmeyi çok severdi. İyice yaşlandığı dönemlerde, yazları yaşadığı Büyükkada'da dışarıya çıkamadığı zamanlar bütün gün balkonda oturur, yoldan geçen hemen hemen herkes ile bir şekilde sohbet etmeye başlardı.

Bu hayat dolu adamın yaşam ışığı eşini kaybetmesiyle söndü. Bambaşka biri oldu. 78 yaşındayken kaybettiği eşinin ardından bir daha yüzünün hiç gülmediğini söyleyebilirim. 86 yaşına geldiğinde büyükbabamı kaybettik. Ne bir hastalıktan, ne de bir kaza sebebiyle kaybettik onu. Bana göre, içinde yaşama isteği kalmamıştı. Sanırım bir an önce 58 senelik ruh eşinin yanına gitmek istedi.

1939 tarihli siyah beyaz fotoğraf büyükbabamın komşularının tavsiyesi ile tanışacağı büyükannemi ziyaret ettiği sırada çekilmişti. Fotoğraftaki o güne dönebilmek ve yirmi yaşındaki büyükbabam ile tanışmak çok isterdim. Kendisine "bu kıza şimdi iyi bak, sahte evlilik yapmayı düşündüğün bu kızı ölene dek çok seveceksin, onunla çok güzel bir ailen olacak" demek isterdim.

Büyükbabam, büyükannem, babam gibi hayatımda özel yerleri olan ancak bir daha görme şansımın olmadığı bu özel insanları aile albümlerinde ziyaret etmeyi ve kısa süreliğine olsa da tekrar onlarla beraber yaşıyor gibi hissetmeyi seviyorum.

İlaçlarla Haşır Neşir

Aysel Finanser BEHAR

Babam, Isaac Benezra Finanser, 1913 yılının Ocak ayında İstanbul'da, aslen Çanakkaleli ve dokuz çocuklu bir ailenin yedinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Tahsilini Fransız okullarında ve bilahare eczacılık okuyarak tamamlamıştır. Annem, Naile Camhi ise, 1920 yılının Haziran ayında Libya'nın Trablusgarp şehrinde doğmuş ve çok küçük yaşta ailesiyle İstanbul'a gelmiştir. Sainte Pulchérie Ortaokulu'ndan mezun olmuştur. Birbirlerini severek 1941 yılında evlendiler. İkinci Dünya Savaşı'nın zor günleriydi. Babam Kırklareli'nde levazımcı olarak hiç bitmeyecek gibi görünen askerliğini yapıyor, onu çok seven kumandanının izniyle ilaç tedarik etme bahanesiyle, oldukça sık, annemi görmeyi başarabiliyordu.

Kaçtıklarında bulunmamaları için babam Büyükkada'da küçük bir ahşap ev kiralamıştı. O sıralarda, babamın muhasebeci olarak çalıştığı Ecza Deposu'nun sahibi ise her ay, muntazam bir şekilde, babamın maaşını anneme ödemeye devam ediyordu. Annem adada tavuklarını besliyor, bahçesinde sebze yetiştiriyordu. Savaş bittiğinde piyano hocası olan anneannemin Bankalar Caddesi'ndeki evine taşındılar ve ben yedi yaşıma gelene kadar o evde yaşadık. Bir

ay kadar Alliance okuluna devam ettim hatta, fakat sonra Şişli'ye taşındık ve ben Şişli Ondokuz Mayıs İlkokulu'na gitmeye başladım.

Babam çoktandır kendi Sıhhat Ecza ve İtriya Deposu'nu açmıştı. Çalışkan, titiz ve dürüsttü. Anneme ve evine bağlıydı. Son derece aktif bir sosyal yaşamları vardı. Arkadaşları tarafından çok sevilirler, haftanın 3-4 gününü farklı gruplarıyla birlikte geçirirlerdi. Tek çocukları bendim ve iyi yetişmem için ellerinden geleni esirgemediler. Babam ve annem birbirlerine çok düşkündüler. Babam işte olmadığı zamanlar mutlaka annemle birlikteydi. Sabah 8 civarında evden çıkar, akşam da 8'de dönerdi. Çalışanlarından daima fazla çalışırdı ve kendine hiç zaman ayırmazdı. Gerek ilaç fabrikaları ve ilaç laboratuvarlarının patronları, gerekse mal gönderdiği eczanelerin sahipleri samimi arkadaşlarıydı. Ara sıra beni de onlara götürmüşlüğü olduğu için hepsini tanırdım ve bazılarını çok severdim. Özellikle Beyoğlu'ndaki Rebul Eczanesi'nin sahibi ve kalfalarıyla çok iyi anlaşırdık... Gittiğimde her istediğimi hediye ederlerdi... Sonradan babamın onlarla hesaplaştığını tahmin edebiliyorum ama!

Babaannemler de Bankalar Caddesi'nde, Tepebaşı'na doğru, birkaç apartman gerimizde otururlardı. Babam sık sık bizi onlara götürünce, iki halamla yedi amcamı görme fırsatını yakalardık. On bir de kuzenle kocaman bir aileydi bizimkisi ve bayramlarda büyükbabamın başına geçtiği sofraların mükemmelliği hiçbirimizin aklından silinmeyeceğine eminim. Bunca kalabalığa karşın herkes birbiriyle anlaşır kavga gürültü, dargınlık yaşanmazdı. Bu da sanırım babaannemin son derece anlayışlı, mülayim, sevecen ve asil ruhlu bir hanımefendi olmasından kaynaklanıyordu. Babam annesine pek düşkündü ve asla onu incitecek bir harekette bulunmazdı. Ailenin en özel ve imtiyazlı ferdiydi ve herkes ondan ve büyük halamdan çekinirdi... Diğerlerinden daha kültürlü ve kişilik sahibiydiler.

Babam, kendi imal ettiği ve onun zamanında kullanılan bazı ilaç ve itriyat ürünlerinin satışını da yapardı. Deponun arka bölümünde bulunan laboratuvarını gizli bir mabet sanırdım. Bu, herhalde

küçüklüğümde orasının kilitli ve girişi yasak olduğu içindi... Aslında orada yaramazlık yapabilirim, kıymetli maddeleri yerlere saçabilirim, steril ortamı kirletebilirim, şişeleri devirebilirim diye o bölgeyi bana yasaklamışlardı. Çok sonradan içeri adımımı attığımda, ilaç kokularına karışmış saf parfüm kokuları, keskin dezenfektan kokuları, zehirli ve yarı zehirli maddelerin muhafaza edildikleri dolapların görüntüsü midemi bulandırmıştı...

Annemle birlikte babamı ziyaret etmekten ve bizi öğle yemeğine Konyalı Lokantası'na götürmesinden çok hoşlanırdım. İşini yaparken onu seyretmek de ayrı bir keyifti. Bu ziyaretlerimizden eve döndüğümüzde ellerimizde paketler dolusu makyaj malzemeleri, parfümler, şampuanlar, kremler, losyonlar, kolonya, Optalidon ve Alka Saltzer kutuları vs. bulunurdu. Babam bu şekilde şımarmamıza bir şey demez, uzaktan gülümserdi... Akşamleyin eve döndüğünde ise sanki ona daha bir sıkı sarılır, daha bir uzun öperdik...

Yazma yeteneğimi babama çekmiş olmama borçluyum herhalde! Babamın çok güzel bir tenor sesi vardı, ayrıca, kendi hayatından kesitleri hikâye olarak kaleme almayı severdi. Fransızca yazardı ve oldukça esprili, bazen çok hüznünlü yazıları vardı. Yazılarını ölümünden çok sonra okuduğumda, onun, tanıdığım kişinin ötesinde, çok hassas, coşkulu, tutkulu ve oldukça romantik bir kişiliğe sahip olduğunu gördüm.

Babam çok okurdu. Evde hatırı sayılır bir kütüphanemiz vardı. Haliyle Fransız edebiyatının belli başlı bütün eserlerini bulmak mümkündü. Sonradan, benim okuduğum Türk, Fransız ve İngiliz edebiyatına ait hafif ve orta ağırlıktaki eserler, Victor Hugo'nun oldukça eski o muazzam serisinin yanına yapışıp kaldı! Anneciğim ise Fransızca mecmuaları hiç kaçırmazdı. *Paris Match*, *Jours de France*, *Elle*, *Confidences* vs. gibi dergiler annemin oturduğu her köşenin yanında veya odasında, komodininin üstünde bulunurdu. Bunlar herkesin ve tabii benim de hoşuma giden mecmualardı. Orta okuldan beri eve her geldiklerinde bir göz gezdirir, okumak

istediğim bir yazı gözüme çarparsa sonraya bırakırdım. Bazen vaktim olmaz ve kaçırdığıma üzüldüm fakat ertesi haftanın mecmualarında, beni cezbeden diğer ilginç yazılarla karşılaştım.

15-16 yaşlarımda, yazları, haftanın birkaç günü babamla işe gitmeyi çok arzu ettim ve kabul etti. Çalışanları ile can ciğer dostuk. Çok kısa sürede neler yaptıklarını, nasıl yaptıklarını, nelere dikkat edileceğini, fabrikaların temsilcileriyle ve müşterilerle nasıl konuşulacağını ve hatta işin nasıl yönetileceğini neredeyse öğrendim diyebilirim. Benim görevim depomuz çalışanlarından Lina ve Magda ile birlikte faturaları kesmekti! Bazen akşama kadar başımızı kaldıramazdık! Ama en sevdiğim şey daktilo yazmaktı... Faturaları elde yazıyorduk... Dünya çok değişti! Bir de ilaçları öğrenmek tutkumdu diyebilirim... İçlerindeki prospektüsleri neredeyse ezberlemiştim ve kendimi doktor sanıyordum! Bu konuda babamdan bile iyiydim. İlaçların içerdikleri maddeleri, neye yarayacaklarını, yan etkilerini, dozajlarını filan biliyordum... Bu şüphesiz bir merak ve yetenektir fakat maalesef doktor olamadım...! Ben rakamları öğrendim, ama bundan hiç hoşlanmadım ve ilk fırsatta lisan hocalığıyla edebiyata yöneldim.

Babamın, gerek iş gerekse sosyal hayatındaki arkadaşları dolayısıyla, çevresi çok geniştir. Bunların arasında iş dünyasından, çok zengin olmamakla beraber orta hallinin üzerindeki tüccarlardan, terzilerden, doktorlardan, eczacılardan, ufak çaptaki sanayicilerden vs. bahsedebilirim. Annem de günlere gider, briç oynardı. Pek çok ahabası ve dostu vardı. 1956 yılında çok sevdiğim anneannemi kaybettik... Annem aynı zamanda annesi gibi piyano hocasıydı ve talebelerinin anneleriyle de arkadaş olmuştu. Talebelerinin çoğunu, tanınmış ve çok iyi bir hoca olan anneannemden devralmıştı. Zaman zaman ben de anneannemin veya annemin talebelerine piyano dersi verirdim. Küçükleri bana devretmeye pek hevesliyidiler! O zamanlarda çocuklarına piyano dersi aldirmek pek modaydı... Şimdilerde olay çok daha profesyonel... Gösteriş olsun diye kimse piyano

çalmıyor artık.. Ciddi ciddi büyük konserler hedefleniyor. Çok çalışmak, gerçekten istemek ve yetenekli olmak şart. Anneannemi bir tarafa koyarsak, annem ve ben konsertist olacak seviyelerde değildik tabii fakat iyi hocaydık çünkü hocalarımız profesyoneldi ve başımızda anneannem vardı! Hocalık bizim ruhumuzda var! Şimdi oğlum da kendi ameliyatlarının dışında tıp talebeleri ve cerrahlar yetiştiriyor! Talebelerimden bazıları da lisan hocası oldular! Virüs gibi bir şey... Bulaşıveriyor!

Babam, aynı zamanda çok iyi bir muhasebeciydi ve mali konularda ustaydı. Kardeşlerini de deposunda çalıştırmış, onlara meslek öğretmişti. Fazla iyi niyetliliğin iş hayatında lüzumsuz olduğunu anladım ne yazık... Ben asla iki yüzlü kişileri savunmam hatta bunlardan hic hazzetmem ama fazla güven bağlamanın da insanı ciddi problemlerle karşı karşıya getireceğine inanıyorum. Bunun iç sızlatıcı bazı örneklerini maalesef babamın işyerinde gördüm. Farkına varıldığında bazen iş işten geçmiş oluyor ve geriye olayları sindirmek kalıyor. Sinirlenmek ve üzülmek, içten içe kendini yemek hiçbir şeye yaramadığından başka, kişinin sağlığını etkiliyor ve ciddi rahatsızlıklar ortaya çıkabiliyor... Bunu nasıl mi yenmeli ? Kendini başka işlere yönelterek diyorum... Belki bir süre iş dünyasından ayrı kalarak.. Altından kalkılabileceği hissi olgunlaşınca diğer bir projeye el atarak, hobiler edinerek, spor yaparak fakat muhakkak geçmişi geçmişe gömerek... İnsanın altından kalkamayacağı zorluk yoktur. Nazilerin ölüm kamplarından bile kurtulanlar oldu! Aklıma hep bu gelir ve kendimde mücadele gücünü bulurum çünkü, herkesin bildiği gibi, kimse dünyaya gelişimizde bize bir gül bahçesi vaat etmedi. Sabretmeyi, problemlere çözüm getirmeyi, bazen yokluklara göğüs germeyi, ilerisini iyi kestirmeyi, zorluklarla yoğrulmayı, ağrılara ve hastalıklara yenilmemeyi, bazen güvenmeyi bazen ise sadece kendimize yetmeyi fakat mutlaka insanları, hayvanları ve doğayı severek gün gün Allah'a şükretmeyi bilmemiz, kendimiz ve etrafımızdakiler için şarttır... Ben daima annemi ve babamı örnek

aldım ve çocuğuma olsun, büyüttüğüm yedi çocuğuma olsun, hep bunları bellettim. Huzurluyum.

Babam sevgili eşini 1968 yılının Ocak ayında kaybetti. Onunla birlikte yaşama sevinci de uçup gitti... Ben evlenmiştim. Annem, bilincinin yerinde olduğu son gün bir çocuğumuzun olacağını öğrendi... Beni evli görmek ve bir torun sahibi olmayı çok arzu ediyordu. Rahatlamıştı sanki... Ertesi gün son nefesini verdi. Kansere yakalanmıştı ve tüm çabalarımıza rağmen onu kurtaramamıştık. 48 yaşındaydı...

Babam işe gidip geliyordu fakat aynı kişi değildi. Beni eskisinden bile daha çok seviyor fakat suskun ve canı sıkkın yaşıyordu. Ben de çalışıyordum ve mümkün olduğunca onu yalnız bırakmamaya gayret ediyordum. Çocuğum ve benimle İsrail'e gelmeyi kesinlikle reddetti... Annemi yalnız bırakmak istemiyormuş! Onu bir türlü ikna edemedim. Benim ise gitmem zorunluydu... Sık sık telefonla konuşuyor İstanbul'a gidip geliyordum... Babam 70 yaşında yüksek şekerden dolayı gözlerini kaybetti. Artık "İstanbul'da kalacağım" diye aksilik yapacak durumu kalmamıştı. Üstelik düşmüş ve kalça kemiğini kırmıştı. Ameliyat sonrası çok zor günler yaşadık. İş yerimden bir aylık izni nasıl kopardığımı bir ben, bir Allah bilir! Onu diriltmek için olağanüstü çaba sarf ettim ve ambülanla uçağa binebilecek hale geldi. İsrail'e göçmen olarak gelmemişi. Formaliteler için yeterli zamanımız yoktu... Dolayısıyla özellikle tıbbi yardımlardan faydalanamıyorduk. Babamın ise acil doktorlara, hastanelere, ilaçlara vs. ye ihtiyacı vardı ve buna maddeten dayanmak çok güçtü. Yeniden işimi ikinci plana atarak -ki ayrılma noktalarına kadar gelmiştim- babamı ambülanla Kudüs'e İç İşleri Bakanlığı'na götürdüm fakat onu ambülanstan indirtmedim. İçeri girip "ambülanların parasını ödeyebilecek imkânım yok. Babam orada. Belki de ülkedeki en mağdur insan... Bizi ne maksatla cezalandırıyorsunuz? Ben nasıl bu yükün altından kalkabilirim?... Babamın, çaresiz olduğu için evde öldüğünü mü seyredeyim?" dedim... Konuştum, saatlerce dil döktüm, ağladım, çöktüm kaldım... Ve...Harekete geçtiler!

Her bir kestirme yol çekmecelerden, dolaplardan bulunup çıkartıldı, genci yaşlısı seferber oldu, formüllerler havada uçtu âdeta, bitmez tükenmez imzalar atıldı, dosyalar açıldı, telefonlar edildi ve sonuçta babamı orada saatlerce bekleyen aynı ambülanla, hem de hiç para ödmeden, tam donanımlı bir hastaneye yatırabildim... Ben bitiktim ama... Susuz kalmış, yaşadığım stresle kendimden geçmiştim... Beni de seruma bağlayıp canlandırmak durumunda kaldılar! Sonra rahatladık... Babama çok iyi baktılar ve körlüğünden başka pek bir sıkıntısı kalmadı. Tedavisi aylar sürmüştü. Babam evimize geri döndü ve ona Arjantinli bir hanım bakıcı ayarladım. Böylece anlaşabiliyorlardı, zira ikisi de İbranice konuşamıyorlardı. Köpeğime de alışmıştı ve hiç yanından ayırmıyordu. Babam İsrail' e varana kadar, Jimmy (köpeğim, can yoldaşım) her gün benimle iş yerime gelirdi... O da babama alışmıştı artık ve ayağının dibinden ayrılmazdı... Birbirleriyle adeta konuşurlardı... Evet! Konuşurlardı...

Babamı 74 yaşında kaybettim... Üzüntümü tarif edemem!

Anneme olsun babama olsun büyük bir şefkatle ve son derece sorumlu bir şekilde baktım... Vicdanım rahat, onlar da nur içinde yatsınlar ve buluşup sonsuzluğa dek mutlu olsunlar.

Devrim Kızı Gracia de Toledo

Gila BENMAYOR

Anneannem Gracia de Toledo, kızlık adıyla Halfon, 27 Mayıs 1901 Edirne doğumluydu.

Hayatımda tanıdığım ilk entelektüel ve ilk eksantrik kişi olan büyük dayım, yani anneannemin ağabeyi, Salomon Halfon ona "devrim kızı" diye takılırdı.

Herkese sıfat takmaya bayılan büyük dayım darbeyi neden devrime çevirmişti hiç bir zaman anlamadım.

Çocuk aklımla ona sormayı da hiç akıl edemedim.

Ne ki "devrim kızı" sıfatını Gracia'ya yapıştırmayı uygun bulan büyük dayımın hiç haksız olmadığını anneannemi tanıdıkça keşfe-decektim.

Gracia ve Salomon de Toledo.

Yaşadığı dönemin çok ilerisinde bir kadındı Gracia de Toledo.

Üç erkek çocuktan sonra dünyaya gelen ilk kız olduğu için annemin yakıştırmasıyla "Edirne'nin kodamanlarından" babası Rafael Halfon'un gözbebeği.

İki yıl önce yeniden hayatımıza giren Edirne Sinagogu'nun içindeki yeşiva binasını yaptırmış olan Rafael Halfon gerçekten kodaman olmalıydı ki oğulları Josef, Jak ve Salomon'u 1900'lü yılların başında İsviçre'ye, Neutchatel'e okumaya göndermişti.

Sol eğilimli Salomon Halfon'un, Neutchatel'de, o dönemde satın almış olduğu 1 Mayıs İşçi Bayramı kartı bugüne kadar nasıl ulaşmayı başarmışsa aile fotoğrafları arasında geçenlerde evden çıktı.

95 yaşına kadar yaşadığı için benim de tanımış olduğum, kısa boyundan ötürü bizim nesil kuzenlerin "küçük büyük büyükbaba" lakabını taktıkları Rafael Halfon ilk kızının üzerine hep titredi.

Asla bir dediğini iki etmedi.

*Annem Mari Benmayor
dedesi Rafael Halfon'un yaptırdığı
Edirne Sinagogu'ndaki yeşivanın
önünde.*

Aileyi Sarsan Dram

Gracia'nın şımartılmasının başka bir nedeni daha vardı.

İsviçre'de biri inşaat, diğeri elektrik mühendisliği okuyarak ailenin ticaret dışında geçimlerini sağlayacak ilk fertleri olmaya namzet Josef ve Jak aynı hafta içinde peş peşe ölünce anneannem yemeden içmeden kesilmişti.

Ağabeylerden Jak İstanbul'da bir yelken kazası geçirerek denizde boğulmuş, İTÜ'de asistanlık yapan ve anneme göre kardeşler arasında "en parlak" olan Josef tedavi için Viyana'ya giderken trende hayatını kaybetmişti.

Talihsiz deniz kazası nedeniyle anneannemin vapur korkusu hayatı boyunca devam edecekti.

Yaz aylarını geçirdiğimiz Büyükada yolculuklarında gözlerini nasıl dehşetle çırpıntılı denize diktiğini, ufak bir lodosta çılgılık attığına çok tanık olmuşluğum var.

Aileyi derinden sarsan bu dramdan sonra küçük, büyük herkesin "oncle Salomon" diye hitap ettiği Salomon Halfon üniversite eğitimi yarıda keserek Edirne'ye dönecekti.

Edirne'de Alman ilkokulunda, ardından Alliance Française'de okuyan anneannemin dönemine göre ilk sıra dışı çıkışı, büyükbabam Salomon de Toledo'ya ilk görüşte aşık olup nişanlısından ayrılmak olmuştu.

Rivayete göre, Edirne'de Karaağaç'ta oturan büyükbaba "beyaz atı" ile Halfon'ların mahallesinden geçerken anneannem ona vurulmuştu.

Başının bir yanına doğru kaykılan fötr şapkasıyla hatırladığım büyükbabam gerçekten çok yakışıklıydı ve annemle teyzemin iddia ettiği gibi Fransız oyuncu Charles Boyer'ye benziyordu.

Hem Kendi, Hem Gönlü Zengin

Ailesini ikna ederek istediği adamla evlenen Gracia, annemin ifade-
siyle " hem kendi hem gönlü zengin" bir kadındı.

Geçenlerde Edirne'de Kırkpınar güreşlerinin yapıldığı yeri ziyaret
ettiğimde şöyle bir cümle nedense bana anneannemi çağırıyordu.

"Kırkpınar ağalarına göre, ağalık almakla olmaz vermekle olur".

Kırkpınar ağalarının bu inancı anneanneme de geçmiş olmalı ki son-
suz sevgisiyle birlikte elinde avucunda nesi varsa çevresine dağıt-
maktan hep hoşlandı.

Torunlar bir şey talep ettiklerinde ilk öne atılan o olurdu:

"Sana bisikletini ben alacağım".

Fransızca öğretmek istediği torunlarına hem ders, hem dersleri kay-
tarmasınlar diye ceplerine para koyduğunu bilirim.

Anneannem pazarlığı da tuhaf bir şekilde yapardı.

Büyükada'da kapımıza gelen meyve satıcılarına "bak kuzum bu
fiyat seni kurtarmaz. Sen şeftaliyi 2 liradan satacağına 3 liradan sat"
dediğinde evdekileri bir gülme tutardı.

Biz çocuklar bu sıra dışı alışverişe gülsek de yufka yürekli annean-
nem daima hayatın tokadını yemişlerin yanındaydı.

Bir keresinde evin kapısına yağmurdan sıırıslıklam olmuş bir şekilde
portakal satmaya gelen satıcıya büyükbabamın pardösüsünü verdi-
ğini annem anlatır.

"Büyükbaban melek gibi adamdı. 'Niye pardösümü verdin?' diye
anneme hiç sesini çıkarmadı".

Arnavutköy'de Yüzme Dersleri

1940 yılında, 1934 Trakya olayları badiresinin atlatılmasından sonra, "Almanlar çarşıda dolaşıyor" söylentileri üzerine aile büyüğü Rafael Halfon Edirne'den İstanbul'a göç etmeye karar vermişti.

Yatalak eşi Roza Halfon, Gracia, kocası ve üç çocuk ve ailenin müzmin bekârı Salomon Halfon için İstanbul'da yeni bir hayat başlayacaktı.

Daha sonra kalabalık aileye, Almanların Paris'i işgal etmesinden kısa süre sonra mucizevi bir şekilde İstanbul'a hareket eden trenlerden birine kapağı atmayı başaran İzak Halfon da katılacaktı.

Halfon ailesinin en küçüğü Anjel Sarfati ise kendi ailesiyle bir süre daha Edirne'de kalacaktı.

Çocuk konusuna açıklık getirmek gerekirse, aynı hafta içerisinde hayatlarını kaybeden Jak ve Jozef'in dışında Halfon ailesinin biri anneannem olmak üzere iki kızı ve iki oğlu vardı.

İstanbul'daki Gracia kendi sorumluluğunda aileyi iki yardımcısıyla birlikte uzun yıllar uyumlu bir şekilde yönetmeyi başardı.

İzak Halfon evlenip yuvadan kopmuştu ancak Salomon Halfon hayatı boyunca "devrim kızı"yla birlikte yaşayacaktı.

Edirne'den sonra İstanbul'da Rafael Halfon'un "deniz havası" alma ısrarı üzerine ilk durak Arnavutköy'de deniz kıyısındaki Keşişyan Apartmanı'ydı.

İstanbul'a geldiklerinde 12 yaşında olan annem ilkokulu Arnavutköy'de bitirmiş, okulunda ileri yaşlarına kadar devam edecek güzel dostluklar kurmuştu.

Daha sonra anneannemin önermesiyle Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne devam edecekti.

Keşişyan Apartmanı'ndan annemin hafızasındaki en canlı anı yine Gracia ile ilgili.

Deniz korkusuna rağmen anneannem çocuklarının yüzme öğrenmesi gerektiğine karar vermişti.

Anneannemin bellerine simit geçirdiği annemle teyzeme ilk kulaçlarını öğretmek evin önündeki tahta iskeleden denize giren mahallenin çocuklarına düşmüştü.

Mahallenin çocuklarıyla bir iki hafta "simitli" kulaç attıktan sonra anneannem anneme "simitsiz" yüzmeyi önermiş: "Biraz korktuğumu görünce belime bir ip bağladı. Yorulduğumda ipi çekmemi söyledi ve beni denize saldı. Annem yorulduğunu söyleyince anneannem hiç yanaşmamış ipi çekmeye " ya boğulursun, ya kendin gelirsin".

Tıp Kitaplarına Gömülen Anne

Öyleydi işte anneannem.

Tezatlar yumağı, hem korkak hem yürekli.

Denizden ne kadar korksa da ona meydan okumayı da bilirdi.

Çocuklarını sağlıklı yetiştirmek için kendine has yöntemleri ve tedavi yolları olduğu gibi kitaplara başvurmayı da ihmal etmezdi.

İstanbul'a geldikten bir süre sonra İtalyan Hastanesi'nde apandisit ameliyatı olan annem, anneannemin sık sık hastanenin kütüphanesinde apandisit ameliyatıyla ilgili kitaplara gömüldüğünü söylemişti bir keresinde.

Annem bugüne kadar da "Anneannen doktor olacak kadındı" der.

İtalyan Hastanesi'nde kızının yattığı sekiz gün boyunca tıp kitaplarını büyük bir iştahla deviren Gracia doktor olmadı ama gerçek bir kitap kurdu olarak bu özelliğini tüm aileye bulaştırdı.

Sanırım kendi kütüphanesini Edirne'de bırakmış olmanın acısıyla bitmez tükenmez bir kitap merakı vardı.

Öyle ki, İstanbul'da cumartesi günleri müzayedelerin müdavimi olan eksantrik "Oncle Salomon" bir keresinde tüm bir kütüphaneyi satın alıp eve dönmüştü.

Neler getirmezdi eve?

İbrahim Safi tabloları, tenis raketleri, deri koltuklar, ne işe yaradıkları anlaşılmaz tuhaf aletler.

Kütüphanenin kitaplarından bazıları benim evde hâlâ duruyor ve çoğunun ilk sayfasında "Elda Weber" ismi açıkça okunuyor.

Kim olduğunu hep merak ettiğim Elda Weber'in kitapları kim bilir nasıl müzayede evinin yolunu bulmuştu.

Arnavutköy'den sonra aile Taksim, Lamartin Caddesi'nde Akgün Apartmanı'na yerleşmişti.

Kiler ve salonu saymazsak beş odalı geniş Akgün Apartmanı bugün hâlâ gözümün önünde.

Kendimi çok zorlasam odalardaki eşyaları, Edirne'den gelen beyaz peynir ve turşu tenekelerinin istiflendiği, reçellik meyvelerin sepet sepek dizildiği, rafları ocaktan yeni inmiş kocaman tencerelerle dolu kilerin kokusunu bile hatırlayabilirim.

İlk torun olduğum için anneannemin gözbebeğiydim, o da benim canım.

Anneannem Akgün Apartmanı'ndan itibaren hep hayatımdaydı.

Aynı sokakta oturduğumuz için günün belirli saatleri onunlaydım.

Salondaki somon renkli çini sobadan çıkan ateş koruyla mutfaktaki ocağın üzerindeki mangalda uskumru balığı ya da pirzola pişiren,

yardımcılarıyla tavukların tüylerini yolan, onlarca enginar ayıklayan, yumurtalı erişte açan ve hatta baklavayı bile evde imal eden anneannem mükemmel bir aşçıydı.

Onu mutfakta izlemeye bayılırdım.

"Ocaktaki yemeğe kundaktaki çocuğa bakar gibi bakacaksın, başından asla ayrılmayacaksın" sözleri bugüne kadar aklımda.

Tez canlı olduğu için yardımcılarına bir şeyin yapılmasını söylediği anda kendi yapardı. Dolaba uzanmak için taburelere tırmanıp düşme pahasına da olsa.

"Burada Deli Kanlı Kimse Yok"

Anneannemin eteklerinden ayrılmadığım mutfağın dışında Akgün Apartmanı'ndan hafızamda yer etmiş tablolardan en belirginini şöyle:

Anneannem öğleden sonraları, kışları hayli soğuk yatak odasında gazete ve kitaplarına gömülmüş, uzun yıllar sonra bırakacağı yarı yarıya sönmüş Gelincik sigarası dudaklarında.

Yanından hiç ayırmadığı şeylerden biri cebindeki Gelincik sigarasıysa ikincisi Fransızca-Türkçe sözlüğüydü.

Elini attığında sayfaları uçuşacak kadar yıpranmış Fransızca-Türkçe sözlüğüyle *Cumhuriyet* gazetesini baştan sona okurdu.

Anneannemin Türkçesi dönemin çoğu gayrimüslimleri gibi oldukça zayıftı ve gençliğinde okuduğu Türkçeyi anlayıp anlamadığından bile emin değilim.

Azimle Türkçe öğrenip, yine aynı azimle Türkçe roman okumasına yol açan oldukça gülünç bir olay var:

Bir gün Taksim'deki eve "burada oturan delikanlıyı görmek istiyorum" diyen bir polis memuru gelmiş.

Anneannem gelene öfkeyle cevabı yapıştırmış "Burada deli kanlı kimse yok".

Sonradan kıldığı pottan feci utanmış ve Türkçeyi iyi öğrenmeye karar vermiş.

İşe *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika halinde yayınlanmakta olan *Doktor Jivago*'dan başlamış.

Öğle uykusunda yanına sokulduğumda saatlerce elinde, meşhur sözlüğüyle tefrikayı çözmeye çalışırdı.

Benim aklım ermeye başladığında artık Yaşar Kemal romanları okumaya başlamıştı.

İnce Memed en sevdiğiydi.

Büyük tutkusu ise defalarca okumaktan sıkılmadığı Stefan Zweig'in *Satranç Oyuncusu* idi.

"Kitap olduğunda arkadaşına ne gerek var" derdi anneannem ama evi daima misafirlerle dolup taşardı.

Pazar öğlenleri Taksim'deki evde uzun sofralar kurulurdu.

Çoluk çocuk neşeli sofralarda mönü filan aramayın.

Anneannem kim ne severse, aklına ne gelirse hepsini pişirirdi.

Sofraya kereviz geldiğinde artık kimin ortaya attığını hatırlamadığım "biz kereviz yemeyiz" nakaratı koro halinde tekrarlanırdı.

Yemekten sonra anneannem sıklıkla piyanosunun başına geçer, aynı Zweig gibi tutkuyla bağlı olduğu Chopin çalardı.

Yaz aylarını geçirdiğimiz Büyükkada'da ise cumartesi pazarları eve "poker partileri" için gelen misafirlerle dolup taşardı.

Patlıcanlı börekleri, anneannemin erikle pişirdiği yalancı dolmaları, ev yapımı dondurmaları hazırlamak için evin içerisinde hummalı hazırlık sabahın erken saatlerinde başlardı.

Arnavutköy'de, Boğaz'ın çarpıntıları sularında çocuklarının yüzme öğrenmesini sağlayan ama kendi yüzmeyi öğrenemeyen anneannem Büyükada'da öğleden sonraları simidiyle kulaç atmaya bayılırdı.

Muzip komşularımızdan biri onu keyifle kulaç attığını gördüğünde "Esther Williams' yine denizde" diye takılırdı ona.

Azim ve öğrenme merakı en belirgin özellikleriydi.

Birini dinlediğinde, gri, mavi bazen de yeşile çalan gözlerini kocaman açar, meraklı soruları peş peşe gelirdi.

Merak anneannemin beynini genç tutan bir şeydi sanırım.

Anneanneden Feminist Çıkış

Gracia de Toledo hayatı boyunca Salomon de Toledo'ya aşıkı.

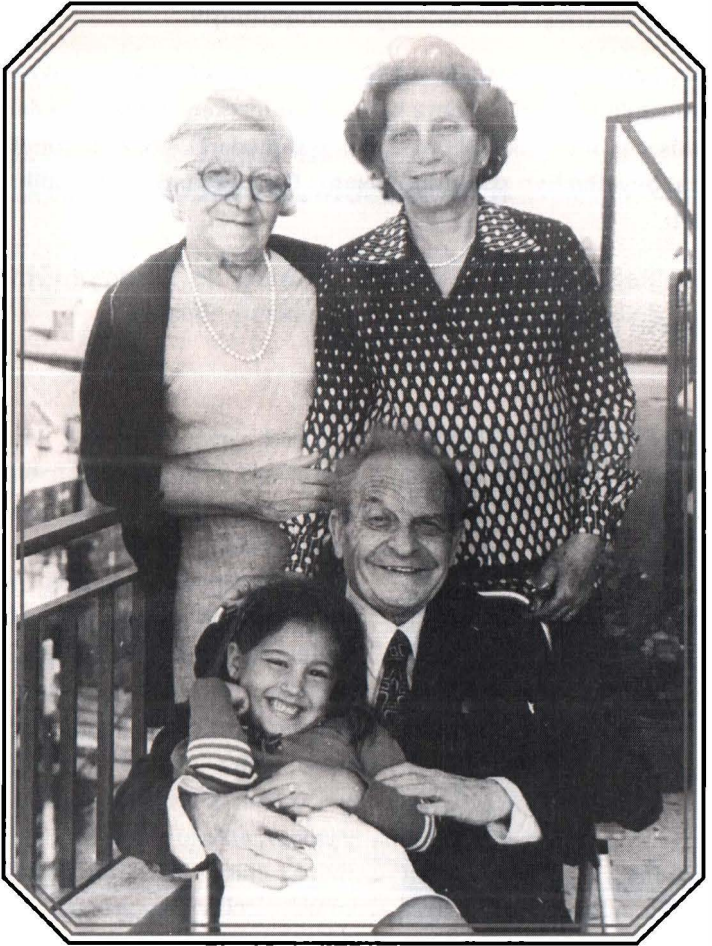
Anneme göre kocası "onun beyaz atlı prensi" idi.

Bugün bir hayalet binaya dönüşmüş olan Atatürk Kültür Merkezi'ne büyükbabam ile birlikte opera dinlemeye gittiğimizde anneannem bir elini kocasının eline bırakır, diğeriyle boynundaki üç sıralı inci kolyesiyle oynardı.

Kolyesi fazla ses çıkarınca kolumla onu dürterdim.

Annemin dediği gibi büyükbabam melek olmalıydı ki, gecenin bir vaktinde uykusu kaçtığında başucu lambasını yakarak gazete ya da kitaplarına gömülen karısına tek kelime etmezdi.

1 Esther Williams (1921-2013) Amerikalı ünlü bir yüzücü ve sinema oyuncusu idi.

*Gracia, Anjel ve Salomon.
Anjel'in torunuyla, 1980'lerin başı.*

Yorganı başına çekerdi sadece.

Kocasına tutkusu sonuna kadar sürmesine ve onun ölümünden sonra ne yaptığını bilmez hale düşmesine rağmen anneannemin hiç beklenmedik bir çıkışı beni nasıl hayrete düşürmüştü.

Taksim'den sonra taşındıkları Nişantaşı, Eytam Caddesi, Açık hava Apartmanı'nda öğleden sonra kahvelerini içerken anneannem damdan düşer gibi büyükbabamı başıyla işaret ederek "Bak şu koltukta oturan beyefendiyi görüyor musun? Onu paramla satın aldım" demişti.

Babası Rafael Halfon'un vaktinde Salomon de Toledo'ya vermiş olduğu drahome o güne kadar içine sinmemiş olmalıydı.

İzmir'in "More"si: Rav Şemoel Kohen

Sarit Asal BONFİL

More¹ Şemoel Kohen'i küçüklüğümden beri tanırdım. *Barmitzva*² çağına gelen delikanlıları yetiştirir, biz gençlerle sohbet toplantıları düzenler, havradaki törenlerde, evde yapılan dualarda güzel sesiyle, güler yüzüyle yer alırdı. Konuşması, insanlara yaklaşımı sevecenliğini yansıtır, bilgeliği saygı uyandırırdı. Yıllar sonra onunla aynı cadde üzerinde komşu olduk. Sık sık sokakta rastlaşır, ayaküstü laflardık. Eşini kaybetmişti. Eski neşesi yoktu. "70'ine kadar hayat çok güzel, sonra sağ-

¹ İbranice erkek öğretmen.

² Yahudi kurallarına göre 13 yaşında bir erkeğin ibadet topluluğuna kabul edilme töreni.

lık problemleri başlıyor. Hele 80'inden sonra insan çok zorlanıyor" diye yakınısını anımsıyorum.

Ben sözlü tarihe merak sardığımda ilk söyleşimi onunla yaptım. Anneannem Raşel Sabanoğlu ile cemaatimizde birçok yardım faaliyetinde birlikte çalışmışlardı. Bana bununla ilgili anılarını anlatmasını istedim. Oysa o çok daha fazlasını yaptı. Bana kendi hayatından da bahsetti. Aldığı eğitimden, kariyerinden, yaşadıklarından söz etti. Onun anlattıklarıyla hem bilgisine ve kültürüne hayran kaldığım çok değerli bir insanı keşfettim hem de o zamana kadar İzmir Yahudi tarihiyle ilgili hiç bilmediğim konuları. Ağzından dökülen her sözcük çok kıymetliydi. Ne yazık ki sadece bir kez görüşebildik. Ona sorma fırsatı bulamadıklarımı vefatından sonra sevgili kızı Klara'dan ve yakınlarından öğrenmeye çalıştım. Tarihin sessiz tanıkları-belgeler ve fotoğraflar, hikâyenin eksik kalan bölümlerini tamamlamama yardımcı oldu.

Behor³ Şemoel Kohen 15 Şubat 1919'da İzmir'de doğdu. Adından da anlaşılacağı gibi ailenin ilk erkek çocuğuydu. Üç kız, beş erkek olmak üzere sekiz kardeştiler. Babası Liya Kohen İzmir'in en eski sinagoglarından olan Portekiz Sinagogu'nda hahamdı. İlk İbranice bilgileri babasından aldı. Ayrıca mahallede özel ders veren Rav Şemuel Perpinyal'in kurslarına katıldı.⁴ O dönemde yaşayan çoğu Yahudi gibi anadili Yahudi İspanyolcasıydı.

O yıllarda İzmir'in Yahudi nüfusu 40.000 civarındaydı. Kohen ailesinin oturduğu Dünder Sokak No. 8'de bulunan ev Birinci *Juderia* denen, Yahudilerin İzmir'de ilk yerleştiği İkiçeşmelik semtindeydi. Onlarca eski sinagogun, *Talmud Tora*⁵ ve *Alliance* okullarının⁶,

3 İlk doğan erkek çocuğa *behor/bohor* adı verilmesi eski bir Yahudi gelenegidir.

4 Avram Ventura, "İzmir Musevi Yetim Okulu", *Şalom*, 3 Ocak 1990.

5 Tevrat eğitimi verilen gelenekçi Yahudi okullarına *Talmud Tora* denilmektedir.

6 *Alliance Israélite Universelle* Fransız Yahudi aydınları öncülüğünde 1860 yılında kurulan bir teşkilattır. Doğu Yahudilerinin sosyal ve kültürel seviyelerini yükseltmek amacıyla eğitim dilinin Fransızca olduğu bir dizi modern okullar açmıştır.

Hahamhanenin, *Kortejoların*⁷ bulunduğu, genelde yoksul kesimin oturduğu bir bölgeydi. 1890'lardan itibaren ekonomik durumu daha iyi olan ailelerin birçoğu gelişmekte olan Karataş, Mektupçu ve Göztepe semtlerine taşındılar. Şemoel'in çocukluğunda deniz kıyısındaki bu yeni mahallelere doğru nüfus akımı devam etmekteydi.

Anlatılanlara göre dar gelirli olan Kohen ailesinin sekiz çocuğu zor şartlarda büyüdü. Dönemin geleneklerine göre, örneğin *şabat* akşamı yenen tavuğun birer budu babaya ve büyük oğula servis edilir, kalanı kardeşler arasında bölüştürülür, anneye ise tavuğun gerdanı ile kardeşler arasında bitmeyen çekişmeleri yatıştırma görevi kalırdı.⁸ Küçükken tüberküloz geçiren Şemoel şifa bulmak için annesiyle birlikte uzunca bir süre dağda kaldı.

İlköğretim Yılları

Şemoel, ilkokulu İkiçeşmelik'te, 1308 Sokak No.18'de bulunan *Talmud Tora* ilkokulunda okudu. Yoksul çocukların devam ettiği, bağışlar yardımıyla ayakta kalan bir okuldu. Birinci Dünya Savaşı'nda yetim kalan Yahudi çocuklar için kurulan Yetimhanede (*Nido de Guerfanos*) büyüyen çocuklar da bu okula gelirdi. Resmî unvanı İzmir Musevi Yetim Mektebi olan okulun iki ayrı yemekhanesi vardı. Okulda belirli bir ücretle okuyup evden yemeğini getirenlerin yemekhanesi ile ücretsiz okuyan yetim ve yoksul çocukların yemekhanesi. Hayırseverler fakirlerin yemekhanesine bir öğün yemeğin ücretini bağışlar, yemek servisi sırasında orada bulunur ve çocukların ihtiyaçlarıyla ilgilenirlerdi. Şemoel Kohen'in aktardığına

7 Ladino dilinde avlu anlamına gelen *kortejo* kelimesi dar gelirli Yahudilerin oturduğu, bir avlu etrafındaki odalardan meydana gelen toplu konutlara verilen isimdir.

8 Eskiden *behor/bohor* 'lar aile içinde özel haklara sahipti. Günümüzde bu gelenek gözetilmemekle birlikte ilk doğan erkek çocuğa *Pidyon a Ben* töreni düzenlenir. Kaynak: Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 2001, Cilt 1, s.126. Yemek servisinin bu şekilde yapılması ailede Yahudilik yasalarına mutlak uyum olduğunun göstergesidir.

göre o kadar yoksulluk vardı ki öğrenciler arasında takunya ile okula gelen olurdu. Onlara ayakkabı ve giyecek yardımı yapılırdı.

Şemoel, Menahem Zaharya'nın müdür olduğu okulda Ribi Yosef Abulafya, *Yeşiva* başkanlığı yapmış düşünür Ribi Gabriel de Botton⁹ gibi değerli öğretmenlerden ders aldı.¹⁰ İzmir'de 1870'lerden itibaren batılı sistemde eğitim veren *Alliance* okulları kurulduğunda geleneksel *Talmud Tora* okulunun ders programı da modernleştirilmişti. Dolayısıyla Şemoel okulda İbranice ve Türkçe'nin yanı sıra Fransızca da öğrendi. Okulun programı 10 yıldır. Ders yılı sonunda sahnelenen tiyatro oyunlarına Vali, Hahambaşı ve toplumun ileri gelenleri davetli olur, başarılı öğrencilere ödül verilirdi.¹¹

1932-33 ders yılı sonunda verilen, müdür Zaharya'nın imzasını taşıyan Fransızca sertifikada Şemoel Kohen'in *Talmud Tora* okulunun "classe supérieure" sınıfını bitirdiği ve imtihanlarını başarıyla verdiği belirtiliyor. Şemoel'in din eğitimine yatkınlığını ve okuldaki başarısını gören babası, öğretmenlerinin teşviki ve cemaatin desteğiyle onu Rodos'taki "*Collegio Rabbinico Convitto*" unvanlı *yeşiva*'ya yollamaya karar verdi. Bu karar Şemoel'in hayatını değiştirecek, önüne yepyeni ufuklar açacaktı.

Rodos Yılları

1928'de kurulup 1938'de kapanan bu ilahiyat akademisi var olduğu kısa zaman diliminde başta Doğu Akdeniz ve Balkanlar olmak üzere Yahudi dünyasında uluslararası üne ulaşmış bir kurumdu. Dört kez bina değiştirdi. Hizmet verdiği ilk iki bina Yahudi Mahallesinin

9 *Yeşiva* Rav yetiştiren akademi seviyesindeki din okuludur. 1934 yılında *Talmud Tora* müdürü olan Ribi Gabriel de Botton en son Bet Israel Sinagogu içindeki *Midraş Larabanim Yeşivası*'nın başkanı idi. Muhtemelen İzmir'de hahambaşılık yapmış din adamları ondan ders almış olmalı. Katkılarından dolayı Daniel Levi'ye çok teşekkürler.

10 Ventura.

11 Ventura.

bulunduğu Rodos'un antik şehir bölgesindeydi. Yahudi Mahallesi, Kale'nin içinde, taş parkeli daracık sokakları ve Pazar yerleriyle 10-12 sokakla sınırlanmış dar bir alanda konumlanmaktaydı. Okul, 1932'de adanın yeni bölgesinde deniz kıyısında bulunan daha geniş bir binaya taşındı.¹² Şemoel Rodos'a gittiğinde okula bu yeni binada başladı.

M.Ö. 1. yüzyılda Yahudi varlığı saptanan, sırasıyla Arapların, Rodos Şövalyeleri'nin ve 400 yıl Osmanlıların yönetimi altında kalan Rodos, 1912'den beri İtalyanların idaresindeydi. Osmanlı egemenliğinde eski dönemlere kıyasla daha özgür bir ortam bulan Yahudilerin bir kısmı yönetim değişikliği olduğunda huzursuz olup Rodos'tan ayrılmıştı. Şemoel'in öğrencilik döneminde Rodos'ta 3.700-4.000 Yahudi yaşamaktaydı.¹³ 1836'ya kadar İstanbul'dan tayin edilen hahamlarca idare edilen ada, 1890'a kadar Selânik Hahambaşılığı'na, bu tarihten sonra da İzmir'e bağlandı.¹⁴ Altı sinagogu olan, dinî geleneklerine bağlı bu cemaatte Akdeniz bölgesindeki diğer cemaatlere önderlik eden değerli din bilginleri vardı. Öyle ki ada "Küçük Jerusalem" olarak anılırdı. Şemoel Kohen, nostaljiyle anımsadığı Rodos'taki *yeşiva*'ya dair şu bilgileri verdi:

Collegio Rabbinico Convitto yatılı bir kolejdi. İzmir, İstanbul, Yunanistan, Bulgaristan, Suriye, Mısır (Kahire ve İskenderiye), Libya (Tripoli), İtalya, Yugoslavya ve Rodos'tan talebeler vardı. Kolejin gayesi bütün Orta Doğu'daki Musevi cemaatlerine dinî liderler, yani hahambaşı, şohet¹⁵, moel¹⁶, öğretmen, hazan¹⁷ ve rav yetiştirmekti. Çok kıymetli bir müesseseydi. Öğretmenler ise Almanya, Polonya, İtalya, Türkiye (İstanbul) ve Rodos'tandı.

12 <http://www.backtoschoolproject.net/the-rabbinical-college-of-rhodes/>

13 http://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205823.pdf

14 Önder Kaya, "Rodos Yahudi Cemaati ve Kal Kadoş Şalom Sinagogu" *Şalom*, 17 Ekim 2012. Avram Galante, *Histoire des Juifs de Rhodes* kitabından alıntı.

15 Yahudi dinine göre yenilmesi serbest olan hayvanların kesimini *Şehita* adı verilen kurallar dahilinde, özel bir kesim tekniği ve anatomi bilgisiyle, bu işin eğitimini aldıktan sonra yapan yetkili kişiye *Şohet* adı verilir.

16 Yahudi sünnetini gerçekleştiren kişiye *moel/mohel* adı verilir.

17 Hazan sinagogda görev yapan din adamıdır. Müslümanlık 'ta bir nevi müezzin karşılığı olarak düşünülebilir.

Kolejin özelliği Musevi dini ve kültürünün, Musevi tarihi ve edebiyatının öğretilmesinin yanı sıra İtalyan Lisesi programının da aynen uygulanmasıydı. Matematik, fizik, edebiyat İtalyanca olarak okutulurdu. Bütün cemaatlerin katkısıyla kurulmuş bir okuldu. İtalyanların da büyük katkıları vardı. İtalyanlar sembolik olarak senede 1 Liret alıyorlardı. Binayı hibe etmişlerdi.

Huzurlu bir ortam vardı. Henüz Mussolini ve Hitler ortaya çıkmamıştı. Kolejin iki devresi oldu. İlk devre 1928-1933 arasıydı. İstanbul Hahambaşısı Rav David Asseo bu ilk devreden mezun oldu. İkinci devre ise 1933-38 arasıydı. Benim mezun olduğum devre.¹⁸

İzmir *Talmud Tora*'da Şemoel'in öğretmenini olmuş Ribi Gabriel de Botton'un Rodos'taki ilahiyat fakültesi idarecileri ile yakın teması vardı. Bu eğitim kurumunda öğretmenlik yapması için gelen teklife İzmir Yahudi cemaati yönetimi sıcak bakmadı. Buna karşın açıldığı tarihten itibaren Rodos'taki kolejin eğitim programının düzenlenmesine büyük katkı sağladı. Rahatsızlığı nedeniyle her Avrupa'ya gidişinde Rodos'taki koleje uğrayan Ribi de Botton muhtemelen öğrencisi Şemoel ile de görüşmekteydi.¹⁹

Şemoel Kohen nasıl bir öğrenciydi, tam olarak nasıl bir eğitim almıştı? Bu soruların cevabını kendisinin özenle saklamış olduğu belgelerde buldum. Her ders yılı sonunda okul idaresinin İzmir'deki ailesine yolladığı mektuplarda aldığı dersler, sınıf geçme notları ve öğretmenlerin görüşleri var. Bizzat okul müdürü tarafından Fransızca, son iki yıl ise İtalyanca olarak kaleme alınan raporlardan öğretim kadrosunun öğrencileri ne kadar yakından izlediğine tanık oldum. Bu yazılardan Şemoel'in Rodos'a okul yılı başladıktan sonra gelmesine rağmen kısa sürede dersleri takip eder hale geldiğini öğrendim.

18 Şemoel Kohen ile aynı dönem okulda öğrenci olan bir diğer İzmirli Haim Aboulafia idi. Bir önceki dönem, 1934'te mezun olan İzmirli Rav Michael Albagli sırasıyla Los Angeles ve Portland kentlerindeki Rodos Yahudi cemaatlerinde rav olarak görev yapmıştır. <http://www.rhodesjewishmuseum.org/history/the-rabbis-of-rhodes>

19 Yakup Bensignor, "Nuestra Comunidad en luto" *La Boz de Turkiye*, 1 Aralık 1944. s. 144-145

Beş yıl boyunca aldığı dersleri sıralamak gerekirse: İtalyanca, Fransızca, İbranice, Genel Tarih, İbranî Tarihi, Coğrafya, Matematik, Fen Bilgisi, Talmud, Tevrat, *Posekim* (İçtihat), *Rites* (dinsel ritüel), *Dinim* (Yahudi şeriatı), *Hazanut* (Hazanlık) ve Pedagoji. 10 üzerinden değerlendirme sisteminde en az 7 ve üzeri notlar alan Şemoel hakkında öğretmenlerinin görüşleri son derece olumlu. Ciddi, çalışkan, az rastlanır bir zekâyâ sahip, gelecek vadeden bir öğrenci olduğu vurgulanıyor. Ayrıca ilahi okumada parlak başarı gösteren öğrencinin, okuldaki ve adadaki çeşitli sinagoglarda hazan olarak uygulamalı eğitime devam ettiği ve dindaşlarının sempatisini topladığı belirtiliyor. Son yılki raporda "*Diploma di Maestro in Religione e Lingua Ebraica*" İbranice ve Yahudi dini konularında öğretmenlik yapma yetkisi veren bir diploma almaya hak kazandığı belirtilmiş.

Bu döneme ait fotoğraflara baktığımda Şemoel Kohen'in Rodos'ta imrenilecek bir öğrencilik hayatı geçirdiğini gördüm. 1937 tarihinde, tek katlı okul binasının önünde sınıf arkadaşlarıyla çekilmiş üniformalı resim çok etkileyici. Araştırmam sırasında aynı fotoğraf internette karşıma çıkınca şaşırdım. Bu fotoğraf o dönem Rodos'un hahambaşısı ve aynı zamanda okul müdürü olan İtalyan kökenli Rabbi Ricardo Pacifici'nin oğlu Emanuele Pacifici tarafından Washington, D.C.'deki United States Holocaust Memorial Museum'a bağışlanmış.²⁰ (Bkz. s. 134)

Şemoel Kohen'in Rodos'ta yoğun bir dini ve entelektüel atmosfer solumanın yanı sıra çok renkli bir sosyal hayatı olduğunun göstergesi kızılı erkekli piknik, gezi ve plaj fotoğrafları. Gençlik enerjisiyle dolu, mutlu, neşeli, bazıları da romantik kareler... Yakışıklı ve karizmatik bir delikanlı olan Şemoel hemen göze çarpıyor. Ne yazık ki bu huzurlu ortam kısa bir süre sonra bozulacaktı. Bu sancılı dönemin başlangıcını kendisinden dinleyelim:

20 "Students at the rabbinical college in Rhodes", <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa1143996>

*Collegio Rabbिनico Convitto.
Rodos, 1937. Sağdan ikinci Şemoel Kohen.*

1938'de Almanlar adaya sivil olarak sızmaya başlamışlardı. Türk Konsoloslugu ile iyi ilişkilerim vardı. Bir gün Konsolos beni yanına çağırdı: "Bak Şemoel Bey, sizin okul kapanıyor. Rodos'taki Musevilerin hali iyi olmayacak. Gerçi siz Türk'sünüz size dokunmazlar ama siz yine de vapura binip gidin" dedi. Anladığım kadarıyla Almanya ile Türkiye arasında bir anlaşma vardı. "Türk tebaası" olanlara dokunmuyorlardı.

Okulun kapanmasının sebebi İtalyan hükümetinin çıkardığı yeni bir kanundu. 1918'den sonra adaya gelenleri, İtalyan tabiiyetine girenleri dahi kabul etmiyordu. Onları yabancı addediyorlardı. Adayı terk etmeleri lazımdı. Hocaların hepsi yabancıydı. Almanya'dan Polonya'dan. Çok münevver, çok büyük hocalarımız vardı.

1936'da İtalyanların uygulamaya koyduğu antisemit yasalar nedeniyle Rodos'a Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra göç etmiş 55 Yahudi sınır dışı edildi. İki yıl içinde 1300 Yahudi daha adadan ayrıldı. Şemoel Kohen'in adadan ayrıldığı 1938 yılında Rodos İlahiyat Fakültesi kapatıldı. Kalan Yahudiler adanın diğer nüfusundan izole

edildi, hakları kısıtlandı. Daha ılımlı bir İtalyan idarecinin gelmesiyle Yahudiler biraz rahatladıysa da felaketle sonuçlanacak süreç engellenemedi.

1943 Eylül'ünde Alman ordusu adayı işgal etti. Adadaki tüm Yahudiler sürüldü. Türk Konsolosu Selahattin Ülkümen Türk pasaportu sağladığı 42 Yahudi'yi zorlukla kurtarabildi.²¹ Auschwitz toplama kampına gönderilen 1800 Rodos Yahudi'sinden sadece yüz ellisi hayatta kaldı. Ne yazık ki 2000 yıllık Rodos Yahudi cemaati tarihe karıştı.²²

İzmir'e Dönüş

Şemoel Kohen 1938 yılında elinde diplomalarıyla Rodos'tan ayrıldı.²³ İzmir'e geldiğinde ona Hahambaşılıкта sekreterlik görevi verildi. Anneannem ile tanışmaları işte bu zamana denk gelir. Hahamhane'nin karşısında büyük bir binada sefalet içinde yaşayan Yahudileri ve onlara yardım etmek için 1937'de kurduğu gönüllü hanımlar ekibiyle canla başla çalışan Raşel Sabanoğlu'nu gördü. Anneannemin çalışmalarını büyük bir hayranlık ve takdirle izlediğini bana aktaran Şemuel Kohen, askerlik görevini tamamladıktan sonra onunla birlikte çalışma fırsatı elde etti.

21 1934-44 Rodos Konsolosu Salahattin Ülkümen'e Yad Vashem tarafından 1989 yılında Uluslararası Dürüst (*Hassid Umot ha-Olam*) unvanı verildi.

22 Holokost'ta hayatını kaybedenlerin adları bugün adada kalan tek sinagog olan 450 yıllık Kahal Kadosh Shalom Sinagogunun girişindeki levhada yazılıdır. 1944 yılının ilk günlerinde İngiliz bombardımanında tahrip olan Kahal Kadosh Shalom Sinagogu'ndaki sefer tora ve bazı kutsal eşyaları cemaatin başvurusu üzerine Rodos'taki Türk Cemaatinin başkanı olan Müftü Şeyh Süleyman Kaşoğlu savaş sonuna kadar Murat Reis Camisi'nin minberinin altında saklamıştır. Kaynak: Önder Kaya.

23 Yaptığım söyleşide More Kohen bana Rodos'taki kolejden mezun olduğunu aktardı. Bir başka görüş ise More'nin mezun olması gereken tarihten altı ay önce savaş çıktığı ve dolayısıyla rav diploması alamadığı ve bu yüzden *Bet-din'e* (dini konsey) alınmadığıdır. (Kaynak: Daniel Levi)

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği 1943 Aralık ayında *Sohnut* (The Jewish Agency) İzmir Yahudileriyle bir anlaşma yaptı. Türk yetkililerinin de izniyle Yunanistan'dan kaçan Yahudilerin geceleri Evoia adasından motorla Çeşme'ye getirilmesini sağlayacak bir plan yapıldı. Yapılan anlaşma gereği İzmir Yahudileri Yunan partizanlar için erzak ve giyecek verecek, karşılığında partizanlar mültecileri Çeşme'ye getirecekti. *Sohnut*, mültecilerin Filistin'e gidebilmeleri için İngiliz vizelerinin alınmasından sorumluydu. Vize alınıncaya kadar mülteciler Urla'da barındırılacaktı.²⁴ Organizasyonu yürütmek için İzmir Yahudi cemaati başkanı Sabetay Saltiel önderliğinde bir komite kuruldu. O zamanın şartlarında İzmir-Çeşme arası saatler süren zahmetli bir yolculuktu. Savaşın getirdiği olumsuzluklar ve 1942 Varlık Vergisi nedeniyle ekonomik bir darbe yemiş İzmir Yahudileri için mültecilere yardım etmek büyük bir gayret ve özveri gerektiriyordu. Bu zorlu görevi üstlenen gönüllü ekipte Alice ile Rafael Barki, More Kohen ve Raşel Sabanoğlu başı çekenlerdendi. Kapı kapı dolaşılıp bağış toplandı. Defalarca İzmir'den Çeşme'ye erzak, yiyecek ve kimi zaman doktor götürüldü. Bu organizasyon sayesinde İzmirli Yahudiler 1944 yılına kadar bin kadar Yunanlı Yahudi'yi Holokost'tan kurtardı.²⁵ Filistin'e gönderilen Yunanlıların arasına her seferinde 15-20 Türk Yahudi'si genç de ilave ediliyordu.²⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın hüküm sürdüğü 1939-1942 yılları arasında askerlik yapan Şemoel Kohen'in ilk görev yeri Çanakkale idi. Zor şartlarda görevini sürdürürken zayıf olan ciğerleri yeniden rahatsızlandı. Geçirdiği tüberküloz nedeniyle uzun bir süre askeri hastanede

24 Rıfat N. Bali, *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü (1946-1949)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.90

25 Sonradan Yunan başbakanı olan Yorgo Papandreo mültecilerin arasında gelen bir Yunan subayıydı. Sara Pardo, *Sevgili İzmir Beni Tanı: Düünden Yarına İzmir Yahudileri*, Etki Yayınları, İzmir, 2007, sf. 63. (Rachel Amado Bortnik'in 7 Mart 2007 tarihli *Şalom* gazetesinin eki *El Amenaser* 'de yayınlanan yazısından aktaran Sara Pardo)

26 Bali, s.91

yattı. Bu rahatsızlık bünyesinin zayıf kalmasına yol açtı. Daha sonra görev yeri değişti ve askerliğine Etimesgut'ta Ankara'da devam etti.

Askerlik görevini bitirdikten sonra dinî kariyer ya da öğretmenlik arasında bir seçim yapmak zorunda kalan Şemoel Kohen, öğretmenliği seçmesinin nedenini şöyle açıkladı²⁷:

Benim Rav David Asseo gibi dinî kariyeri seçmememin nedeni o sırada İzmir'de çok sayıda rav, şohet ve moel olmasıydı. Ama İbranice öğretmeni yoktu. Cemaat bana Alliance okulunda²⁸ görev vermek istedi. Ancak Türkiye'de yeni bir kanun çıkmıştı. Öğretmen okulu mezunu veya lise mezunu olmayan öğretmenlik yapamazdı. İzmir'deki Maarif Vekili diplomalarımı görünce gözlerine inanmadı. Her konu için (şohet, moel, hazan, rav...vs.) ayrı diplomam vardı. Diplomalar Ankara'ya Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderildi. Arkasına "uygun görülmüştür" diye damga vuruldu ve nihayet okula atandım.

Böylece Şemoel Kohen 1943-44 öğretim yılında *Alliance* okulunda İbranice öğretmenliğine başladı. Şemoel Kohen'in önceleri çok sert bir öğretmen olduğu ama zamanla yumuşayıp daha toleranslı bir tutum izlediği söyleniyor. Öğretmenliğe başladıktan sonra More unvanıyla anılan Şemoel Kohen'e tüm İzmirliiler More Kohen ya da kısaca "More" olarak hitap ederdi.

Alliance okulu eğitime son verince 1949'dan kapanış tarihi olan 1967'ye kadar Karataş Musevi İlkokulu'nda²⁹ öğretmenlik yaptı.

27 Kızı Klara'ya göre *şohet* ve *moel*'lik yapmaktan kaçınmasının nedenlerinden biri de nazik bünyesinden dolayı sağlığına dikkat etmek zorunda kalmasıydı.

28 Paris merkezli *Alliance Israélite Universelle* tarafından 1873'te kurulup yönetilen bu okul, 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulünden sonra Yahudi cemaati yönetimine devredilmiştir. *Alliance* okulu olarak anılan bu okul kapanış tarihi olan 1940'ların sonuna kadar Keçeciler Musevi Okulu unvanı altında eğitim vermiştir. Tilkilik semtinde 1037 Sokak No.18 adresinde bulunan bu bina günümüzde mevcuttur.

29 Evrensel bir Yahudi yardımlaşma ve dayanışma örgütü olan *B'nai B'rith*'in XI. Bölge Büyük Locasına bağlı *Smyrna* Locası tarafından 1914 yılında Lise olarak açılan bu eğitim kurumu kuruluşundan yaklaşık 10 yıl sonra Lise bölümünü kapatıp ilkokul olarak devam etti. Resmî unvanı Muhtelit "Karma" Karataş Mektebi'dir.

Karataş *Bet Israel* Sinagogu'nun hemen karşısında, deniz kenarında yer alan okulun öğrencileri bayramları More Kohen eşliğinde sinagogda kutlardı. Karataş'ta oturan Yahudi çocukların yürüyerek gidip geldiği bu okulda bir aile ortamı bulan More Kohen'in meslektaşlarından biri yazdığı matematik kitaplarıyla İzmir'de iz bırakan Musani Musafir Konuk'tu.

More Kohen'in öğretmen olarak en çok katkı yaptığı kurumlardan biri ise *Mahazike Tora* (Tora bilgisini güçlendirmek) idi. Öğrencilerinden Daniel Levi bu çalışmaları şöyle anlatıyor:

Musevi okullarında okuyan kız ve erkekler şabat günü tefila ve evdeki kahvaltıdan sonra bağlı oldukları sinagoglarda saat 11:00 ile Minha saatine kadar verilen derslere katılırlardı. O zamanlar, Karataş'taki Bet Israel Sinagogu'nda tahmini 10 sınıf (250-300 kişi) vardı. Bunların arasında hazan ya da haham olmaya elverişli olanlar, öğle yemeğinden sonra Arvit'e kadar süren, dini sohbetin yapıldığı Seuda³⁰ya katılırlardı. More, Bet Israel'deki bu yapının kilit isimlerindendi. Ben ve benim gibiler buralarda eğitim aldık.

More Kohen Yahudilerin Karataş'ta yoğun olarak yaşadığı yıllarda cemiyet hayatında aktif rol oynadı. Çok sayıda genç kız ve delikanlının kültür ve eğlence faaliyetlerine katıldığı bir dönemdi. Kültür Cemiyeti'nde yapılan "münazaralarda", gençler tarafından sahneye konan tiyatro oyunlarında, örneğin *Şehrazat* müzikalinde, *Bonne Volonté*³¹ Derneği'nin balolarında, örneğin Bahriyeliler balosunda, *Purim*³² eğlencelerinde, danslı suarelerde aktif rol aldı. Her organizasyona ne kadar emek verildiği, gençlerin yaratıcılıklarını nasıl sergiledikleri ve yaptıklarından ne çok zevk aldıkları o dönemi

30 *Seuda* özel bir gün veya özel bir vesile ile dini bir emrin yerine getirilmesi için sunulan bir kutlama yemeğidir. Kutlama yemekleri arasında Şabat yenen üç öğün de bulunur. Şabat günü öğleden sonra duasının akabinde yenen bu yemeğe *seuda şelişit* denir. Besalel, cilt 3, s. 591.

31 *Bonne Volonté* (İyi Niyet) Fakir ve Muhtaçlara Yardım Derneği.

32 "Neşe Bayramı" *Purim* Adar ayının 14'üne rastlayan küçük bir bayramdır. Tanrı'nın Yahudilere gerçekleştirdiği mucizeyi ve Kraliçe Ester'in fedakârlıklarını anımsatır. Besalel, Cilt 2. s.513

yaşayanların en canlı anıları arasında. Yapılan bu faaliyetlerin birçoğunun yardım derneklerine bağış toplamak amacını taşıdığını not etmek gerekir.

More yalnız okul öğrencilerine değil, yetişkinlere de özel ya da grup olarak İbranice dersi verirdi. Filistin'e göç etmek isteyenler henüz İsrail devleti kurulmadan önceki yıllarda ve sonrasında ön hazırlık olarak İbranice öğrenirlerdi. More Kohen, *Tenuat Hanoar* adlı gençlik hareketinde eğitmen ve uygulayıcı olarak aktifti. Bu kuruluşun amacı İsrail'e gitmek isteyenlerin hazırlanmasına yardımcı olmaktı. Büyük bir heyecan ve idealizm içinde olan bu gençler fon oluşturmak amacıyla balolar düzenlerlerdi. More Kohen'in Filistin'e gitmek isteyen yalnız Türkiyeli Yahudi gençlere değil Halep'teki Yahudilere de çok yardımcı olduğu biliniyor. İsrail Devleti kurulmadan önce ve sonra farklı koşullar altında çalışmalarını yürüttü. Kimi görgü tanıkları 1948 sonrası Pasaport İskelesi önündeki platformun yükleriyle birlikte gemiye binmeyi bekleyen yüzlerce Yahudi'yle dolup taşığını anımsarken, kimileri de geceleri Karataş Musevi İlkokulu'nun önünden eşyalarıyla birlikte sandala binip denize açılan, oradan da gemiye binenleri hatırlıyor.

Şemoel Kohen, 1953'te Menemenli bir aileden gelen Sara Abulafya ile nişanlandı. Nişan töreni müstakbel baldızı Lora ve eniştesi Eliezer Taranto'nun evinin bahçesinde yapıldı. O zamanlar her türlü *bar-mitzva*, nişan ve düğün kutlamaları Karataş'taki evlerin salonlarında ya da mevsim uygunsa avlularında yapılırdı. Bu günü Beti Taranto Gabay şöyle anlatıyor:

More'nin *Tenuat*'dan kızılı erkekli bir grup arkadaşı geldi. Bizleri de aralarına aldılar, hep beraber hora oynayıp şarkılar söyledik. Ne kadar eğlendiğimizi hâlâ hatırlarım.

Bir yıl sonra evlendiler. Kızları Klara doğdu. Eşinin kız kardeşleri Lea Leibovitz, Lora Taranto ve Raşel Bonfil de aileleriyle birlikte aynı semtte otururdu. Ortak bir yaşam vardı. Yıllar yılı sürdürülen

alışkanlıklar birer ritüel gibiydi. Örneğin, More ve eşi Perşembe gününden Taranto ailesinin evine gider, Şabat hazırlıklarını birlikte yapar ve Şabat gününü birlikte geçirirlerdi. Bayram geceleri bütün aile Tarantoların evinde 25-30 kişilik büyük bir sofra etrafında toplanırdı. Beti Taranto Gabay: *"More'nin o şahane sesiyle bize Agada okumasını hiç unutmam. Hâlâ o bayram gecelerinin hayali ile yaşıyorum"* diye anlatıyor. Bu ortak yaşamın detaylarını şöyle aktarıyor kızı Klara:

Bir halam hariç diğer kardeşleri İsrail'de olduğu için daha çok teyzelerim ile vakit geçirirdik. Bacanaklar da iyi anlaşırlardı. Babam gezmeyi çok sever, her hafta birlikte gittiğimiz geziler düzenlerdi. Tire, Ödemiş, Milas, Menemen, Bursa... Gezip öğrenmeye meraklıydı. Menemen'de evvelce annemin yaşadığı yerleri bulup gezdik, Bursa'da ise camileri, kiliseleri gezdirmişti. Bir de meşhur İstanbul gezileri vardı. Her sene mutlaka trenle ya da vapurla topluca İstanbul'a ve Büyükkada'ya gidilirdi. Orada birlikte gezilir, konserlere gidilirdi. Babam özellikle klasik müzikten ve operalardan hoşlanırdı. Annemin tutkusu ise Zeki Müren'di.

Birçok dil bildiğinden İzmir Yahudi cemaatine gelen yabancı konukları, önemli şahsiyetleri ağırlama görevi ona verilirdi. Giyimine özen gösterir, kısa boyuna rağmen her zaman şık takım elbisesi ve asil duruşuyla öne çıkardı. Özellikle İsrail'den gelen konukları ağırlayan oydu. Çoğunlukla konuklar onuruna More'nin kendi evinde ya da cemaatin ileri gelenlerinden Aaron Galimidi'nin evinde bir yemek daveti düzenlenirdi. 1950 yılında Moşe Dayan³³ İzmir'e geldiğinde onu kentte gezdirmeye görevi verilen More Kohen onunla sıcak bir diyalog kurma fırsatını buldu. Dayan o ziyaretinde akşam yemeği için cemaatin hayırseverlerinden Avner Çikurel'in evinde ağırlandı. 1976'da ünlü şarkıcı Yehoram Gaon konser vermek üzere İzmir'e geldi. More, Büyük Efes Oteli'nde konaklayan sanatçıyla ilgilenmekle görevli olanların

33 Moşe Dayan (1915-1981) İsrailli askeri lider ve siyaset adamıdır. İsrail Savunma Kuvvetleri'nin dördüncü genelkurmay başkanıdır. Golda Meir hükümetinde Savunma, Begin hükümetinde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştır. 1978'de Mısırlılarla yapılan Camp David Barış Anlaşması'nda önemli rol oynamıştır.

başında geliyordu. Onuruna kendi evinde bir akşam yemeği düzenledi. Fas doğumlu şarkıcı Jo Amar, Arjantinli şarkıcı Mercedes Sosa ve İsrail folklor ekibi çeşitli zamanlarda İzmir'e gelen diğer sanatçılardı.

60'lı yıllarda More, Karataş Musevi Okulu'nda öğretmenlik yapmaya devam etmekteydi. Klara okul çağına geldiğinde baba-kız okula beraber giderlerdi. Klara ailenin tek çocuğu olduğundan bir dediği iki edilmezdi. "Klara'nın kuzusu" bu dönemden belleklerde kalan hoş bir anı. Klara'nın isteği üzerine babası ona Menemen'den bir kuzu satın aldı. Evde terasta besledikleri kuzuyu her gün birlikte tasmaından tutup okula getirirlerdi. Ta ki müdür Yahia Bey bahçenin kirlenmesi ve okulda düzenin bozulması yüzünden isyan edinceye kadar.

1967'de Karataş Musevi Okulu maddi olanaksızlıklar ve binanın harap durumda olması nedeniyle kapanınca More Kohen, eski *Alliance* okulunun binasında açılan Özel Kültür Orta Okulu'nda öğretmenlik yapmaya başladı. Burada Müslüman ve Yahudi Türk öğrenciler birlikte okuyordu. 1976'da *Talmud Tora* binası yanınca öğrenciler buraya nakledildi. Kültür Orta Okulu kapandı ve *Talmud Tora* bu binada eğitim vermeye devam etti.³⁴ More çocukluğunda öğrencisi olduğu İzmir Musevi Yetim Mektebi *Talmud Tora*'da uzun yıllar İbranice ve din dersleri verdi. Öğretmenlik hayatı boyunca sayısız öğrenci yetiştirdi. Öğrencilerinin ileriki hayatlarındaki başarılarıyla gurur duyar, seçtikleri mesleklerde yükselmeleri göğsünü kabartırdı.

Kendisiyle yapılan bir röportajda öğrenci olduğu zamanki eğitim koşullarıyla günümüz koşullarını kıyaslanması istediğinde şöyle demişti:

Belki yanıliyorum ama ben günümüzdeki eğitimi biraz daha geri görüyorum. Elli yıllık bir hoca olarak şunu söyleyebilirim: eski ho-

34 1037 Sokak No.18'de bulunan eski *Alliance* okulu binasında eğitim vermeye devam eden *Talmud Tora* 1998 yılında kapanmıştır.

caların öğrencileri yetiştirmek, onlara bir şey öğretmek için harcadıkları enerji, istek ve sevgiyi ben bugün maalesef göremiyorum... Şu anda öğretmenler yükün önemli bir kısmını velilere, özel hocalara, dershanelere aktarıyorlar. Ben çok iyi hatırlarım. Okuldan eve döndüğümde gezmeye oynamaya epey zamanın olurdu. Öğretmen dersi bana sınıfta öğretmeye çalışıyordu.³⁵

More Kohen İzmir'deki yerel makamlar nezdinde, bilgisine ve sağduyusuna güvenilen saygın bir kişiydi. Ellili yıllarda ona yabancı dernekleri denetleme görevi verildi. Ayrıca 1965 yılında Sivil Savunma mükellefi olması için bir çağrı aldı. İlk yardım ekip personeli ve ambulans servisinde 15 saatlik eğitime katıldı. Görev aldığı bir başka alan da NATO'nun İzmir üssünde bulunan Amerikan Donanması'nda hizmet veren Din Görevlileri Birliği'ydi. Amerikan askerlerine ruhani konularda destek verdi. Katkılarından dolayı bir plakette ödüllendirildi.

More Kohen ve ailesi Karataş Musevi Okulu'nun kapandığı 1967 yılında Alsancak'a taşındılar. Karataş'ta oturan Yahudiler ellili yılların sonlarından itibaren daha modern bir yaşam vadeden bu semte taşınmaya başlamışlardı. 1922 İzmir yangınında kül olan büyük bir arazinin üstünde kurulan Kültürpark, Alsancak'ın çekim merkeziydi. Kültürpark'ta her yıl Ağustos sonu Eylül başı tarihleri arasında yer alan, katılımcı ülkelere ait pavyonlarda endüstriyel ve teknolojik yeniliklerin sergilendiği İzmir Enternasyonal Fuarı bütün İzmirliilerin heyecanla beklediği, çok ses getiren bir etkinlikti. Bu fuara katılan İsrail Devleti'nin pavyonunda İzmir'den "nezaretçi" sıfatıyla görevli kişi More Kohen idi.³⁶ Her yıl pavyonun açılışı Belediye Başkanı, Vali gibi devlet temsilcilerinin yer aldığı kalabalık bir törenle yapılır ve kurdele kesilirdi. (Bkz. s. 143) İsrail'den gelen yetkilileri ağırlayan, yerel yöneticilerle iletişimi sağlayan More Kohen idi. Resmî olmasa da bir nevi İsrail

35 Ventura, *Şalom*

36 More'nin 1960-1969 yılları arasında her Fuar döneminde doldurduğu vergi kartesinden "nezaretçi" sıfatıyla orada bulunduğu görülüyor. Klara, babasının İsrail Pavyonu'nda müdür olarak görev yaptığını belirtti.

*İzmir Enternasyonal Fuarı'nda İsrail pavyonunun açılışı,
20 Ağustos 1965. Sağdan sola: İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar,
İsrail Ticaret ve Sanayi Bakanı, More Şemoel Kohen.*

Fahri Konsolosu görevini üstlendi. İsrail Devleti kurulduktan sonra İsrail'e göç etmek "*aliya*" isteyenlere Konsoloslukla temasa geçerek yardımcı olurdu.

More Kohen 1968'de eşi ve kızıyla birlikte İsrail'e yaptığı seyahatten unutulmaz anılarla döndü. Bir kardeşi hariç tüm kardeşleri İsrail'e ilk göç edenlerden, ülkenin inşa edilmesine katkıda bulunanlardandı. İlk gittiklerinde uzun zaman çadırlarda kalmış, zor günler geçirmişlerdi. More Kohen, ailesiyle Kudüs'e gittiğinde Türkiye'deki İsrail Konsoloslugu nezdinde yaptığı çalışmalardan dolayı büyük itibar gördü. Ailece King Otel'de ağırlandılar. Özel araba ve koruma ile Kudüs'ü gezdiler. More Kohen, Knesset'e (İsrail Parlamentosu) davet edildi. Haberleşme Bakanı Yisrael Yeshayahu'nun evinde öğle yemeği yediler. Akşam eşiyle birlikte resmî bir kutlama törenine

katıldılar. Golda Meir³⁷ ile tanışıp sohbet etme fırsatı buldu. İzmir'e ziyaretinden tanıdığı Moşe Dayan onları kendi ofisinde çok sıcak bir ilgiyle karşıladı. Aralarında kurulan dostluk daha da ilerledi. Dayan onu İsrail'e yerleşmeye davet etti, yapabileceği görevler önerdi. Ancak More Kohen ve ailesi hiçbir zaman İzmir'den ayrılmayı düşünmedi.

Mayıs 1971'de İstanbul İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom İstanbul'da kaçırıldı.³⁸ Başkonsolos, bir önceki gün İzmir'deydi; öğle yemeğini More Kohen ile birlikte yemişti. O endişeli bekleyiş ve acı ölüm haberi More Kohen ve yakınlarını fazlasıyla sarsmış olmalı.

Yahudilik aynı zamanda bir yaşam tarzıdır. Çok kapsamlı bir din bilgisine sahip olan More'nin gündelik yaşamda dinsel vecibelerin yerine getirilmesine ilişkin yaklaşımı nasıldı? Bu konuda yakınları şöyle diyor:

Babam her şeyden önce çok modern bir insandı. Hiç kimseyi sıkı-mazdı. Dini güzel bir şekilde anlatır, uygulamayı karşısındakine bırakırdı. Kızı olduğum halde beni hiç bir şekilde zorlamadı. Sadece hep doğruları gösterdi. (Klara)

More çok ileri görüşlü bir kişiydi. Ona dinle ilgili bir ayrıntı sordugumuzda cevaplamaz, içimizden geldiği gibi davranmamızı söylerdi. Uygulayamazsak üzülmemizi istemezdi. (İda Gabay)

More kadar dini iyi yorumlayan başka birini hatırlamıyorum. Dini inanç onda hurafe ve yobazlıkla ilgisi olmayan bir ilkeydi. Tevrat'ı bize her anlatışında büyük bir keyif duyardık. (Beti Gabay)

More'yi ve diğer İzmir Yahudi din adamlarını yakından tanıyan Daniel Levi bu konuda şöyle bir yorum getiriyor:

37 Golda Meir (1898-1978) İsrail Devleti'nin kurucularından ve ilk kadın başbakanıdır. İsrail İşçi Partisi'nin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Sırasıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Başbakan (1969-1974) olarak görev yapmıştır.

38 Daha ayrıntılı bilgi için: Rifat N. Bali, *İsrail Başkonsolosu Ephraim Elrom'un İn-fazı: "Çok Cesur Bir Adamdı. Sonuna Kadar Direndi"*, Libra Yayınları, İstanbul, 2016

İsrail, 1968. More Kohen, kızı Klara ve Moşe Dayan ile birlikte.

More de tabi olduğu İzmir Yahudi din adamlarının politikasını uyguladı. Özellikle dinin cehalet ve taassup ile eşdeğer görüldüğü laik çevrelerde halk ile tartışmaktan hep kaçındılar. Sadece insanî boyutta ilişkiyi sürdürdüler. İyi ilişkileri sürdürmek adına bu tipteki insanlara bir şey vermediler. Hatta akrabaları, aileleri dahi olsa onları serbest bıraktılar. Öte yandan, sinagoga devam eden, dini bir şekilde yaşatan ve yaşayanlara da çok şey verdiler. Bu terbiyeyi alanların %95'i İsrail'e göç etti.

More Kohen'in gençlerle çok iyi bir diyalogu vardı. En çok zevk aldığı faaliyetlerden biri Liga'daki (İzmir Kültür Derneği) gençler için geziler organize edip onlara rehberlik etmektir. Sık sık onları Liga'da toplar, sohbet toplantıları düzenlerdi. Yahudilikle ilgili konularda bilgilendirip aydınlatır, ergenlik sorunlarına eğilmeyi de ihmal etmezdi. Gençlere nasıl yaklaşması gerektiğini bu kadar iyi bilmesinde mutlaka Rodos'ta aldığı pedagoji eğitiminin de payı vardı. 13-14 yaşlarındayken katıldığım toplantıların birinde bir delikanlıyı

nasıl mahcup olmaktan kurtardığını hiç unutmam. Soru sormamız için bize söz verdiğinde genelde sessiz ve çekingen olan bir delikanlı kalkıp, "Kızlar neden sünnet olmaz? " diye soruverdi. Salonda kahkahalar patlarken More sakinliğini hiç bozmadan "Tabii. Bazı Afrika kabilelerinde kızlar da sünnet olur" diye açıkladı. Bilgiye erişimin çok daha zor olduğu yetmişli yılların başında bu cevabı verebilmesi onun geniş bir genel kültüre sahip olduğunun göstergesiydi. Nitekim kütüphanesinin önünde çektiği bir fotoğrafın arkasına "Çok sevdiğim dostlarımla. Şubat 1990" diye not düşmüş. Klara şöyle anlatıyor:

Okumayı ve kendini geliştirmeyi seven bir kişiydi. O kadar kültürlüydü ki bilgi yarışmalarında soruların çoğunu bilirdi. "Burada harcanıyorsun" diye ona takılırdık. Yalnız Tevrat'ı değil diğer dinleri de incelemişti. İzmir'de Ege Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin daveti üzerine orada yaptığı konuşma Müslüman din adamları ve öğrenciler tarafından büyük beğeni ve takdirle karşılandı.

Her yıl ailesiyle İstanbul'a giden More Kohen, 1986 yılının Eylül ayında Neve Şalom Sinagogu'na yapılan acımasız saldırı günü yine İstanbul'daydı.³⁹ Sabah duasına gitmek için yola çıkmışken aniden rahatsızlandı, sinagoga gitmeyip yarı yoldan otele döndü. Kurtulduğuna sevinemeyeceği kadar acı olan bu olayın etkisini üzerinden hiçbir zaman atamadı.

Öğretmenlikten emekli olduktan sonra daha çok kendini *bar mitzva* için gençleri yetiştirmeye, sinagogda ve evde yapılan dualara adayan More, çok sayıda kişiyle temasta olduğundan zamanla pek çok dost edinmişti. Evleri kutsayıp hayır duası okumak için birçok eve girer çıkardı.⁴⁰ Hoşsohbetti, insanları güldürmeyi severdi. Aynı zamanda

39 6 Eylül 1986 Cumartesi sabahı Filistin uyruklu teröristler Neve Şalom Sinagogu'nda *Şabat* dualarını etmekte olan Yahudilere bomba ve makineli tüfeklerle saldırdılar. Yirmi iki kişinin hayatını kaybettiği saldırıda teröristler de ellerinde patlayan bombalarla parçalanarak öldüler.

40 Evin kutsanması için fidye anlamına gelen *Pidyon abayit* uygulaması günümüzde de mevcuttur. Besalel, cilt 2, s.504.

çok muzip bir insandı. Beti Gabay, gülümseyerek hatırladığı anıları şöyle anlatıyor:

Anneannem dişçiye bir protez yaptırmıştı. Bir gün ona dedi ki, "Bu protezler ölümlerin ağzından alınıp hastalara takılıyormuş." Bunu duyar duymaz anneannem protezi ağzından çıkartıp yere fırlattı.

Celal İnce 1950'lerde meşhur bir şarkıcıydı. Bütün genç kızlar ona bayılırdı. Eniştem Rafael Bonfil ise bu şarkıcıya olan ilgimize çok kızıyordu. Bir gece More dedi ki "yeni bir şarkıcı çıktı. Bütün aileyi oraya davet ediyorum." Bizi Celal İnce'ye götürdü. Eniştem tanımadığı için izlediği şarkıcının o olduğunu anlamadı. Aksine çok beğendi. Bize "Gördünüz mü? Celal İnce'den bin kat daha üstün bir şarkıcı" dedi. More olmasaydı asla o konsere gidemezdik.

More eşini kaybettikten sonra son yıllarını kızıyla birlikte geçirdi. Babasına büyük bir şefkat ve ilgiyle bakan Klara ölümünün yıldönümünde sevgili babası için şöyle dedi:

İyi bir eş ve babaydı. Çok duygusal, kibar ve sevgi dolu bir insandı. Bir tanıdığı hastalansa mutlaka ziyaretine giderdi. Cuma günleri anneme her zaman çiçek getirir, evi çiçeksiz bırakmazdı. Her çevreden dostu vardı. Gerek komşuları, gerek mahalledeki esnaf tarafından çok sevilirdi.⁴¹

O bir tarihti. O bir duayendi. O bir filozoftu. Bu dünyaya sanki insanlara bir şeyler öğretmek için gelmişti. Kalbi sıcacıktı. İyiliksever, hoşgörülü, çağdaş, sabırlı ve çok neşeliydi. Anlattığı hikayeler ve fıkralarla herkesi güldürürdü.

O hayatta üç şey şart derdi: Sabır, unutmak ve ümit. Zorluklar karşısında sabretmeliyiz. Sıkıntı ve üzüntüleri zaman unutturacak ve hafifletecektir. Ümidimiz olmazsa yaşayamayız. Her zaman senden kötü durumda olan insanlara bak, yukarıda olanlara değil. Böylelikle Allah'a ellerini açıp şükredeceksin ve mutlu olacaksın.

İzmir, *Yeşiva*'larında yetişmiş değerli din adamlarıyla ünlüdür. More'ye de İzmir'de ilk eğitimini veren *Yeşiva* öğretmenleridir. Rodos'ta aldığı akademik eğitim ise dine daha geniş bir perspektiften bakmasını sağladı. Dolayısıyla More'nin kullandığı dil sevgi,

41 Manavından çiçekçisine, tüm mahalle esnafı Yahudi bayramlarının tarihlerini More'den öğrenir, hazırlıklarını ona göre yapardı. (Kaynak: Daniel Levi)

anlayış ve hoşgörü diliydi, kucaklayıcıydı. Bilgisini her zaman tevazu ile aktarmayı bilirdi. More Kohen'in İzmir Yahudi cemaati tarafından çok sevilip sayıldığına hiç şüphe yok. Ancak onun mükemmel dinî ve kültürel donanımından toplumun ne kadarının pay almayı başardığı konusu tartışmaya açıktır.

Cemaatimize 60 yıldan uzun bir zaman emek veren More Kohen, 21 Haziran 2004'te hayata gözlerini yumduğunda arkasında doldurulamayacak bir boşluk bıraktı dersek abartmış olmayız. Onu benzersiz kılan yalnız engin bilgisi değil, sevgi dolu yüreği idi. O, yaşamı boyunca küçüğünden büyüğüne bağ kurduğu her insanda bir iz bırakmayı başardı. O, İzmir'in More'siydi.

Bağdat'dan İstanbul'a... Bir Varmış Bir Yokmuş...

Suzan Selya ÇİPRUT

Dicle nehri kıyısında, bir çay bahçesinde yirmili yaşlarda bir grup delikanlı sohbet edip eğlenmekteydiler. Oradan geçen köylü bir kadın onlara yanaşır ve gençlere laf atarak *"falınıza bakayım mı?"* der. Tabii gençler gülüp kadınla ilgilenmezler bile. Ancak kadın özellikle aralarındaki esmer, güzel kara gözlü bir gence ısrarla bakarak zorla elini yakalar ve *"senin el falına bakacağım"* der. Genç delikanlı her ne kadar ısrarla elini kurtarmaya çalışsa da, kadın birden konuşmaya başlar: *"Evlâdım, sen birkaç sene sonra yaşam değişireceksin, hiç tanımadığın bir ülkede yaşayacaksın, hiç bilmediğin bir lisan öğreneceksin ve hiç tanımadığın bir kadın ile çok farklı yeni bir yaşam kuracaksın"* der ve arkasına bakmadan oradan çekip gider. Genç delikanlı, fala kesinlikle inanmayan alaycı bakışlarla, kadının söylediklerine gülerek, *"deli saçması"* diye düşünür ve bu sözleri unuttur gider. Ta ki...

Bu delikanlı, 28 Eylül 1922'de Bağdat'ta doğup büyüyen ve orada ailesi ile 29 yaşına kadar yaşamış olan babam Abraham Haim'dir,

o günkü adıyla İbrahim Haim'dir. Bağdat şehri Dicle nehri kıyısında bulunur, evleri de nehre yakın eski usul iki katlı, etrafı büyük bahçeler ile çevrelenmiş, büyük bir köşktü. Gençler devamlı nehrin kıyısına ya oynamaya, ya da yüzmeye giderler, hatta şehirden evlerine daha çabuk ve kolay varmak için nehrin kenarında bir su yolunun içinden yürüyerek geçerlerdi. Yüzme bundan dolayı onlar için çok önemli bir spordu.

Babam beş çocuklu bir ailenin en büyüğü idi. Abraham, Isaac, Joseph adlarındaki üç oğlanı Simha ve Juliette isimli iki kız çocuğu takip ediyordu. Ailece dindar sayılmazlarsa da geleneklerine çok bağlıymışlar. Her gün oğlanlar babaları ile sinagoga giderler, bayram ve Şabat¹ günlerini muhakkak ailece kutlardı. Eğlenceleri, baba, çocuklar ve tüm kuzenler birlikte müzik yapmaktı. Babam piyano ve özellikle çok güzel ut çalar, amcam Joseph ve onun büyük amcası keman çalarlar, babaları da kanun çalardı. Babam, meşhur ut ve çello üstadı Şerif Muhittin Targan'dan ut dersi almıştı. Şerif Muhittin Targan, İstanbul'da doğmuş, Amerika'da çalışmış, Atatürk tarafından Dolmabahçe'ye davet edilip konser vermiş, 1934 yılında da Bağdat Konservatuvarı'nı kurması için devlet tarafından davet edilmiş, meşhur sanat müziği sanatçısı Safiye Ayla'nın da eşi olan büyük bir sanat ustasıydı.

Bağdat yaz günlerinde aşırı sıcak olduğundan, ve tabii ki o günlerde klima da olmadığından, gündüzleri ev altında mağaralarda, akşamları ise, tam tersi, ev üstlerinde açık teraslarda yaşanır ve oralarda kurulu yataklarda uyunurdu. Ancak yine de sıcağa dayanmak çok zor olduğundan yaz ayları çok zor geçerdi. O dönemde, sadece Bağdat'da 120.000 Yahudi vardı. Bunlar arasında pek çok sayıda da

1 Şabat, Yahudilerce kutsal addedilen bir gün olan Cumartesi gününün İbranice ifadesidir. Cuma günbatımından Cumartesi gecesi gökte üç yıldız belirene dek tutulması gereken haftalık bir dinlenme günüdür. Yahudiler, evrenin başlangıcında, Tanrı'nın dünyayı altı günde yarattığına ve yedinci gün dinlendiğine inanırlar. Dolayısıyla o gün, hem dinlenme hem de dinsel bilgilerin öğrenildiği bir eğitim vesilesidir. Haftanın bu yedinci gününün en büyük özelliği ise, ailece toplanıp Şabat'ın kutsallığını bu şekilde hep birlikte tadabilmenin verdiği hazdır.

Kürt Yahudileri de vardı. Bunlar genelde fakir ailelerdi ve yemek, temizlik, bahçe işleri gibi ev işlerinde çalışırlardı. O dönemde evlerde buzdolabı da olmadığından her gün yemek günlük pişerdi.

Babam, Bağdat'ta İngiliz okuluna gitmişti. İngiliz okulu Shamash² isimli İngiliz Yahudi'si bir ailenin desteği ile kurulmuş, Londra Üniversitesi'ne bağlı bir okuldu. Bu okuldan mezun olanlar, yani "*matriculation*" alanlar, doğrudan University of London'a girebilirlerdi. Irak'ta Arapçadan sonra, ana dil İngilizceydi ve okullarda da esas öğretilen lisan da İngilizce ve İngiliz edebiyatıydı. İkinci lisan ise seçmeydi. Genelde çocuklar, Fransızca, Japonca, Çince gibi lisanları okurlarmış. Ancak babam okulda ikinci lisan olarak, çok zor olduğunu bildiği halde, Arapça'yı seçmişti. Hem Arapça lisanını, hem de İslâm tarihini ve Kuran-ı Kerim'i öğrenmişti. Hatta, mezun olabilmek için, imtihanda, Kuran-ı Kerim'den bir kaç bölümü İngilizceye tercüme etmesi gerekmişti. Bundan dolayı, babam, hem Tevrat'ı, hem de Kuran'ı çok iyi bilirdi.

Okulda Hazreti Muhammed öncesini, Peygamber'in devrini ve ondan sonraki dönemleri çok iyi öğrenmişti. Bu konulardan fazla bahsetmese de, daha sonraları, yeri geldiğinde, veya ilgilenen olduğunu bildiğinde, bizlere, iki dini mukayese ederek pek çok öğretide bulunmuştu. Tabii okulda ayrıca İbranice de öğretiliyordu. Ailenin kızları ise, erkekler gibi İngiliz okulunda değil, Alliance Israélite okulunda³ okumuşlar, dolayısıyla Fransız dilinde eğitim almışlardı.

2 Shamash okulu, Bağdat'da 1951 yılına kadar, Yahudi eğitim sistemine uygun ders veren bir liseydi. Sami Michael, Sasson Somekh gibi tanınmış kültürel, akademik, entelektüel simalar bu okuldan mezun olmuşlardır. Bu okul, İngiliz- Yahudi Demeği tarafından desteklenmekteydi ve en yoğun olduğu 1939 yılında 900 kadar talebesi olmuştu. Kaynak: Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Shamash_School

3 Alliance Israélite, 1860 yılında bir Fransız tarafından, uluslararası Yahudileri, eğitim ve profesyonel gelişimlerini sağlayarak, korumak amacıyla kurulmuş bir cemiyettir. 1890 yıllarından sonra, özellikle Balkan ve Ortadoğu ülkelerinde okullar açarak, Fransız lisanını, Fransız kültürünü koruyarak Yahudi eğitimi sağlamak en büyük amaçlarıydı. 1948'de İsrail Devleti'nin kurulması ile bu ülkelerden, özellikle de Suriye ve Irak'tan İsrail'e başlayan göçleri takiben, bu okullar bir bir kapanmaya başlamıştır. Bugün halen İsrail'de Alliance okulları mevcuttur.

Irak'ta Yahudiler, 2600 yıl boyunca, Müslümanlar ile daima iç içe yaşamışlar, refah içinde, devlet nezdinde de üst makamlarda sorumluluk alarak ferah ve vakur bir hayat seviyesine erişebilmişlerdi. 1923 yılında Irak devlet olup İngiliz boyunduruğundan kurtuldu. Irak'ın Filistin'e petrol ihraç ettiği o dönemde satışlar İngiliz sterlini karşılığında ödenirdi. Ancak, o devirde Yahudi olan Maliye bakanı, Filistin'e satılan petrolün altın ile ödenmesini talep etmişti. Onun sayesinde toplanan altınlar ile, Irak devleti, yıllar sonra, çok zengin olabilmişti.

Ancak İsrail devleti 1948'de kurulduktan sonra Irak genelinde "Judeofobi", Yahudi nefreti, diyebileceğimiz bir karşı tavır başladı. O yıllarda, Irak Kralı Faysal da öldürüldü ve memlekette ihtilâl oldu. İsrail'e karşı savaşmak üzere Iraklılardan askerler gönderildi, ancak başarısız olup geri döndüler. Bu arada, Yahudilere zulmedilmeye başlandı. Bunun üzerine, yavaş yavaş Yahudiler İsrail'e göç etmeye başladılar. Ancak İsrail'e gitmek serbest değildi. Genelde önce Mısır'a gidilir, ancak oradan İsrail'e gidilebilirdi. Türkiye ise Iraklılara ve dolayısıyla Yahudilere vize veren tek ülkeydi. Ancak Irak'tan bir defa çıkanlar bir daha geri dönemezlerdi. Çıkanların da paraları bloke edildiğinden çoğu Iraklı Yahudi varlıklarını bırakıp göç etmişlerdi. İkinci Dünya Harbi'nde, 1941 yılında Bağdat Yahudileri korkunç bir kıyım ile karşı karşıya kalmışlardı. Ortalama 800 Yahudi, Tanrı'nın Sina Dağı'nda toplanan İsrail milletine Tevrat'ı vermesinin yıldönümü festivali sayılan Şavuot bayramının her iki gününde, bir grup Müslüman isyancı tarafından, İngiliz ordusunun şehre girmesi engellenerek, katledilmişlerdi. Diasporadaki bu en eski cemaat için bu olaylar ölüm habercisi olmuş, adeta, Hitler'in Orta Doğu'ya nefretinin bir göstergesi olmuştur. Bu olaylar 2600 yıllık bu Yahudi yerleşim alanının da sonu olmuştur. Ancak, Müslüman aileler ile eskiden beri çok iyi bir uyum içinde yaşadıklarından pek çok Müslüman aile Yahudi dostlarına yardım ederek onları kurtarmışlardır.

O günlerde İsrail yeni kurulmuş olduğundan margarin ve ekmek dışında hiç bir şey yoktu, ülke de, insanlar da çok fakirdiler ve çok zor geçiniyorlardı. Almanlar, Holokost tazminatını yavaş yavaş ödemeye başladıkları tarihten sonra Yahudiler biraz zenginleşip durumlarını düzeltmeye başlayabilmişlerdi. Irak'ta fakir olup ev ve bahçe işlerinde çalışan Kürt asıllı Yahudiler ise, İsrail'de, moşavlarda⁴ meslek öğrenmeye, üniversiteye gitmeye başladılar ve kendilerini böylece eğittiler. Yahudiler ise, gündüz çalışıp gece okula giderek kendilerini eğittiler ve yaşamlarını sürdürebildiler. Babamın ailesi aynen bu şekilde bir müddet yaşadıktan sonra, bazı ahbablarının yardımıyla, sonraları bir ufak ev alabilmişler ve böylece biraz olsun rahat edebilmişlerdi.

Babam, ailenin büyük çocuğu olarak, anne, baba, büyükanne ve büyükbaba dahil, tüm ailesini İsrail'e göndermişti. Bir tek kendisi Japon Mitsui şirketinin mümesilliğini yaptığı için Irak'ta kalarak para kazanmaya devam etmek istemişti. Çünkü İsrail'e göç eden ailenin maddi yardıma ihtiyacı vardı. Bu arada babamın dayısı ise hasta olan oğluna şifa bulmak amacıyla ve aynı zamanda çalışabileceğini düşünerek giriş vizesi alabildiği Türkiye'ye gelerek İstanbul'da, Elmadağ, Cumhuriyet Caddesi'ndeki Dağ Apartmanı'nın zemin katını kiralayıp yerleşmişti. Bir cilt sorunu olduğundan da kendisine, o dönemin en iyi ve en meşhur cilt uzmanı olan, annemin babası, büyükbabam Dr. Harun Çiprut'a gitmesini tavsiye etmişlerdi. Dayı, büyükbabamın⁵ muayenehanesine bir Cuma günü gitmişti, ve içeri girerken "*Shabbat Shalom*" diye hitap edince, büyükbabam

4 Moşav, İsrail'de kırsal bölgelerde kurulmuş olan kooperatif tarım köyleridir. Moşav'da belli bir seviyeye kadar özel mülkiyet sahibi olunabilmektedir. Genelde tarımsal faaliyetlerde bulunulur. Her aileye eşit büyüklükte bir toprak verilir, aileler gelirlerini bu topraklar üzerinde tarımsal üretimlerinden sağlarlar. İsrail'deki toplum işgücünün yaklaşık %4'ü moşav adı verilen bu köylerde yaşarlar.

5 Büyükbabam Dr. Harun Çiprut (1890-1982), Cilt ve Zührevi Hastalıklar mütehasısı olup, dönemin en tanınmış doktorlarından. Yahudi Cemaati ve İhtiyarlara Yardım Derneği başkanlığı görevlerini yapmış, İstanbul'daki birçok Yahudi derneğinde faal olmuş, her çevreden insanla çok kaynaşmış ve yardım etmiş çok renkli bir simaydı.

Yahudi olduğunu anlamış, tabii ki muayene etmiş, ancak o akşam da kendisini yemeğe davet etmiş, böylelikle, iki aile ahbap olmuşlardı. Büyükbabamın muayenehanesi Tünel'de, İstiklâl Caddesi'nde Sovyet Rusya Konsolosluğu'nun sırasında Meymenet Han'daydı ve hem muayenehane hem de ev olarak kullanılırdı. Dolayısıyla "hasta" diye eve gelen dayı, annem ve tüm ailesiyle de tanışmış ve süratle kaynaşmış oldular.

Babam ise Bağdat'ta para kazanmak ümidiyle bir müddet daha kalmasına rağmen, bir gün, devlette vazifeli üst düzeydeki Müslüman dostları onu uyararak, memleketi derhal terk etmezse, bir sonraki günden itibaren maalesef onu koruyamayacaklarını gizlice itiraf ettiler. Babamın arzusu ise, para kazanmak ve İsrail'deki tüm aileye yardımcı olmak amacı ile İngiltere'ye gitmekti. Halen de İngiltere'de büyük bir Irak Yahudi'si cemaati yaşamaktadır. Ancak o günlerde vize alabildiği ve giriş yapabileceği tek ülke Türkiye'ydi, dayısı da oradaydı, dolayısıyla ertesi sabah, bulabildiği ilk uçakla İstanbul'a dayısının yanına gelmişti: 17 Ekim 1951.

Babam, İstanbul'a geldiğinin ertesi günü bir cilt sorunundan dolayı, dayısına bir doktor sorunca, dayısı onu Dr. Harun Çiprut'a götürdü. İşte İstanbul'a ayak bastığının sadece ertesi günü, böylelikle annemle tanışmış oldu: 18 Ekim 1951. Büyükbabam Dr. Harun Çiprut'un tek bir kızı vardı: annem İvet. Onu gözünden bile sakınmış, daima el bebek, gül bebek büyütmüştü. Ancak, Irak'tan gelen bu delikanlıyı çok beğenmişti ve annemi onunla tanıştırdıktan sonra ikisinin daha iyi tanışmalarına, gezip tozmalarına, her nasılsa, izin vermişti. Babam, Dicle nehrine benzettiği Bebek kıyılarında annemle gezinmeyi özellikle çok severdi

Babam cesur bir gençti. Amacı, İsrail'deki ailesine yardım ederken, bir yandan da, kendine bir iş ve bir aile, kısacası bir yaşam kurmaktı. Onun hayatında duygusallığa yer yoktu. Dolayısıyla annem ile tanışınca, huyu huyuna benzemeyen, dili aynı olmayan, zevkleri gece ve gündüz kadar ayrı olan çok değişik ortamların gençleri olmalarına,

annemin son ana kadar tereddütlerine ve babamın İstanbul'da hiç ailesi olmamasına rağmen, onunla 24 Ağustos 1952 tarihinde, sıcak bir yaz gününde Büyükada sinagogunda evlenmeye karar verdi. O gün bile babam yalnızdı, dayısı İsrail'e dönmüş, evini ona bırakmıştı. Ailesinden hiç kimse o özel günde yanında olamamışlardı, malûm çok zor dönemlerdi, gelmelerine imkân yoktu. Onu evlendirebilmek ve tevada⁶ yanında olabilmek için Dr. Çiprut ailesinin çok yakın dostları olan Ester ve Mois Guakil çifti ona anne babalık etmişti. Babam kaderciydi, genelde duygulara yer vermezdi, yaşamı sever, duruma göre kendini süratle adapte eder, pozitif olmaya çalışırdı. Daima kaderini kabul eder, hiçbir şeye isyan etmezdi. Ve en önemlisi daima her durumda şükrederdi. Dolayısı ile kendi düğününde bile, duygularını âdeta yok sayarak, başka aile ferdine gerek görmeksizin, annemle evlenmeyi ve bu yeni ülkesinde, yeni bir aile ve yeni bir yaşam kurmayı hedef edinmişti. İşte, yıllar evvel, Bağdat'taki falcı kadının söyledikleri bir bir gerçekleşmekteydi.

Babamın şimdi tek amacı iş kurmaktı. Irak'tan yeni geldiğinde annemle sadece İngilizce konuşabiliyorlardı. Ancak, ilk üç ay içinde, hiç ders almadan ve sadece çevresi ile konuşarak Fransızca'yı ve Türkçeyi öğrenmişti. İki lisanı da Arap şivesi ile konuşurdu ve bu hep böyle kaldı. O kadar ki, iş çevresinde, şivesinden dolayı onu Müslüman sanarlardı. Bundan çok rahatsız olduğundan, Irak'ta resmi ismi İbrahim iken, Türkiye'de mahkeme kararıyla ismini Abraham olarak değiştirmişti. Yahudi olmaktan gurur duyar ve bunu da etrafının bilmesini isterdi.

Onun, iş kurabilmek için, tanıdıklara, iş yapabileceği tüccar dostlara ihtiyacı vardı. Çevresi çok geniş olan Dr. Harun Çiprut onu pek çok insan ile tanıştırdı. Bir gün evde bir poker partisi düzenleyerek bir kaç arkadaşını davet etmiş, babamın da onlarla tanışmalarına vesile olmuştu. Gelen dostlar arasında, merhum Sabetay Benardete, babamın ilk tanıdığı iş adamı oldu. Sohbetleri sırasında babam Bağdat'ta

6 Sinagogların tam ortasında yer alan dua kürsüsüne verilen ad.

iken pamuk ihracatı yaptığını anlattı ve böylelikle ilk işbirlikleri başlamış oldu.

O dönemlerde Türkiye'de ticaret çok zordu. İthalat serbest değildi. Ancak, ihracat yapan karşılığında devletten aldığı ithalat lisansları ile ithalat yapabiliirdi. Babam tanıştığı ve işbirliği yaptığı birkaç Musevi tüccar için uluslararası pek çok tanıdığı ve özellikle halen mümessili olduğu Japon Mitsui şirketi ile anlaşarak pamuk ihracatına başladı. Sanırım Türkiye'deki ilk pamuk ihracatını kendisi yapmıştı. Bu ihracatın karşılığında da devletten aldığı lisanslar ile, yine mümessili olduğu Mitsui şirketine ait olan Bridgestone lastiklerini ithal edebilmişti. O dönemde, memleketi, insanları tanımadığı, çok genç olduğu ve az tecrübesi olduğu için, başardığı bu çok büyük işleri kendi adına yapabileceğini hiç düşünememiş, yaptığı işlerden sadece bir komisyon kazanmakla yetinmişti. Bundan epeyi sonra tanıştığı ve sonradan 45 yıldan fazla onun iş ortağı olacak olan İhsan Ünsal Bey ile tanışınca işlerini geliştirdi ve kendi ticaretini kendi yapmaya başladı. Türkiye'ye iş için gelen ilk Japon işadamı babam sayesinde gelmiş oldu. Sabancı ailesi Türkiye'de Bridgestone fabrikasını kurana kadar, Türkiye'ye bu lastikleri ithal eden babam ve ortağı İhsan Ünsal Bey oldular. Bu arada, ihracat karşılığı aldıkları ithalat lisansları ile, lastiklerin dışında, Türkiye'ye ilk defa kağıt ithal etmişlerdi: yıl 1958.

Ancak 1970'lerdeki siyasi çalkantıları takiben, döviz darboğazı döneminde işler iyi gitmeyince epeyi bir para kaybettiler. Bu dönemden sonra, ortağı İhsan Ünsal'ın teşviki ile, İhsan Bey'in bir ahababının satmak istediği donmuş balık fabrikasını satın alarak, Fransa'ya salyangoz ve kurbağa bacağı ihracatına başladılar. Fransa'dan getirttikleri uzmanlar ile işi öğrendiler. O dönemde bugünkü donmuş sebze ve balık şirketleri hiç yoktu, çok zaman sonra kurulmaya başladılar.

Salyangozlar, toprağın ısınmasını takiben yağmurların başladığı Nisan ayında ortaya çıkmaya başlar, Mayıs sonunda biter, biraz da benzeri bir hava ve toprak şartları olan Eylül-Ekim aylarında da

toplanabilirlerdi. Fabrikaya gelen salyangozlar canlı olarak kaynatılır, sonra köylü hanımlar tarafından kabuğu etinden ayrılarak ayrı ayrı temizlenir ve boylarına göre paketlenirdi. Babam hayatı boyunca her türlü yemeği yiyen, yemek yemeğe çok önem veren biriydi. Ancak fabrikada işlem sırasında inanılmaz kötü ve kuvvetli bir koku teneffüs etmiş olduğu için hayatında tek yemediği salyangoz olmuştu. O dönemlerde Fransa'da satılan "*escargots de Bourgogne*" denilen, sözde Bourgogne bölgesi salyangozları, babam ve ortağının ihraç ettikleri halis Türk ürünüydü. .

Babam çok çalışkan ve azimli bir erkek olmasına rağmen, o dönemde yaşam bu güne kadar uzun olmadığı için olsa gerek, 70 yaşını doldurduğunda, kendisini çok yaşlı görmüş, çok zor ve çok emek isteyen bir iş olan salyangoz fabrikasını öncelikle satarak işini ufaltmıştı. Daha sonra da, Sabancılar Bridgestone fabrikasını kurduklarında, mümessilliği sona ermiş olduğundan, bu defa da, bir müddet Japon Toyo lastiklerini ithal etmiş olsa da, kısa bir süre sonra işini kapatarak emekli olmaya karar vermişti. Hatta, vefatından sonra öğrenebildiğimiz gibi, belli ki o günlerde, yani 70 yaşında kendini yaşlı görmüş ve eşine ve iki kızına hitaben bir veda mektubu da yazmış ve kapalı bir zarf ile kıymetlice dolabında saklamıştı. 94 yaşına kadar yaşadığı düşünülürse bu çok erken verilmiş bir emeklilik kararıydı.

Anneme sık sık sorduğum bir soru vardı. Kendisinden gece gündüz kadar farklı bir insan ile nasıl oluyor da evlenebilmişti? Hep söylediği babamın kara gözlerine vurulmuş olduğu ve sonradansa mizacını beğendiğinden dolayı ona bağlanmış olması idi. Babamın eli çok açık, kalbi de çok zengin bir insandı ve güzel yaşamayı çok severdi. Dolayısı ile dayısının kiraladığı, Türkiye'den ayrılınca da yeğenine bıraktığı, Elmadağ'daki Dağ Apartmanı'nda altı yıl oturmuşlar, daha sonra yan kapısı olan Seyhan Apartmanı'nda bir daire satın alınca oraya taşınmışlardı. O dönemlerde, ben altı, kız kardeşim Tülin ise üç yaşındaydı: Yıl 1961.

Ayrıca, Irak'ta büyük evlerde, büyük aile efradı ile yaşamaya alışık olan babam, İstanbul'da da, eşinin anne ve babasını evlerine davet ederek hep birlikte yaşamayı teklif etmişti. Bu onun için çok doğal bir davranıştı. Böylece eşini de ailesini de çok mutlu etmişti. Anne ve babasına çok aşık bir genç hanım olan annem, böylece, babamın doğru bir eş olacağını düşünerek nihayet ona "evet" demişti. Türkiye'de ailesinden tek bir kişi dahi olmadığından, babam onları anne ve babası saymış ve onlara karşı daima çok saygılı olmuştur.

Babam 1951 yılında Türkiye'ye gelmiş, 1952'de evlenmiş, kendine güzel bir aile ve bir iş kurarak istediği, amaçladığı gibi bir hayat kurabilmişti. Eşi, iki kızı, zamanla edindiği dostları ve arkadaşları ile güzel ve rahat bir hayat yaşamış, iş dünyasında edindiği tecrübe ve ahbapları ile de oldukça hareketli bir sosyal yaşamı olmuş, istediği gibi güzel ve huzurlu bir hayat yaşamıştı. Çocukluğumda, evimizde, ya Japon iş adamları için, ya da dostları için verilen davetler, kurulan çok şık ve resmî kurallara uygun büyük ve süslü sofralar hiç eksik olmaz, ben ise, her daim kapı arkasından zevkle seyreder, gençliğimden beri meraklı olduğum mutfak ve sofrada hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışırdım.

Ancak, derler ya "evde kadının borusu öter" diye bizde de böyle olmuştu. Evde annem annesi ve babası ile Ladino dilinde konuşur, babam ve bizler ile Fransızca konuşur, evde Sefarad yemekleri pişer, annemin idare ve becerisi ile, bildiği, alıştığı bir hayat yaşanırdı. Babam ise, bütün bunlara, büyük bir özveri ve iyi niyet ile çok güzel ayak uydurmuş ve mutlu görüldüğü halde aslında çok yalnız bir adamdı. Yalnızlığını arada sırada Irak'tan getirdiği udu ile hüznü Arap sanat müziği ezgileri çalarak yok etmeye çalışırdı. Mutlu görünüp, her daim şükreden bir adam olduğuna rağmen, aslında kendini ne kadar yalnız hissedebilmiş olabileceğini, ben, çok sonraları, olgun bir kadın olduğumda ancak anlayabilmişim.

Babam ben çocuk iken çok sertti, yaramazlık yaptığımda verdiği cezalar çok katıydı, annem ile tartıştıklarında ve bilhassa

bana kızdığında sesi bir hayli çok çıkardı. Ancak çok iyi bir insan olduğundan çok kısa bir süre sonra yatıştır ve olayları tamamıyla unuturdu. Ben de bu ruh hallerini bir türlü anlayamazdım. Ancak düşününce anladım ki, evde, büyüklere saygısından dolayı, aile reisinin büyükbabam Dr. Çiprut'un olduğunu en başından kabul etmiş olmasından, ailesi Türkiye'de olmadığından, kendisi sesini ancak bana kızdığında çıkarabiliyor, ayrıca alıştığı ana dili Arapçayı hiç kimseyle konuşmadığından, sevdiği ve özlediği yemekleri hiçbir zaman, tek bir gün bile, pişirtip yiyemediğinden, eski dostları ile görüşüp musiki ve çalgı fasılları yapamadığından, yani kendi alışkanlıklarını ve kendi dünyasını çok gerilerde bırakıp çok farklı bir dünyada yaşamayı seçmiş olmasından dolayı, kendisini, bunu hiç itiraf etmemiş olsa da, her daim şükretse de, hep çok yalnız hissetmişti. Annem gençliğinde de, doğrusu, kendi dünyasından, kendi alışkanlıklarından hiç ödün vermemişti. Ender de olsa, eve sadece birkaç günlüğüne ziyarete gelen halalarım ve amcam olduğunda bile, konuştukları Arapça lisanını anlamadığı için, Arapça lisanında konuşmalarına fena halde içerlerdi. Bütün bunlar, babamın, farkında olmasa da, istemeden, oldukça sert bir baba olmasını sağlamıştı.

Ancak, seneler geçtikçe, ve özellikle de babam 70 yaşlarında emekli olunca, ve hele de son onbeş yıl içinde, yaşlı günlerinde, annemle, birbirlerini, nihayet çok daha iyi tanımışlar, hatta birbirleriyle dost olmayı öğrenmişlerdi. Artık, ender de olsa, annem, onun sevdiği bir Arap yemeğini halalarımın öğrenip evdeki çalışanlara öğretterek yaptırmayı, ve hatta sevdiği meşhur sanat müziği sanatçısı Umm Kulthum hanımın müziklerini bile dinlemesine müsaade eder olmuştu. Babam da her öğün sofradan kalkarken, meşhur Arap şivesi ile, mutlaka "*sofra daim*" diyerek, "*daima güzel sofralar nasip olsun*" anlamına gelen duasını ederek kalkardı.

Yürümeyi, yüzmeyi ve soğuk buz gibi suyla duş almayı çok sever, arkadaşları ile zaman zaman, keyif niyetine, briç ve poker oynar, özellikle de, tarih ve dinler tarihi kitaplarını çok okuyan, kendine

yeten bir insandı. Ancak son yıllarında, sağ ayağındaki bir rahatsızlıktan dolayı yürüyemeyecek duruma geldiğinde bile, onu evde hiç yalnız bırakmayan briç ve poker arkadaşları ile son gününde bile, birlikte, iskambil oynayıp eğlenmeyi ihmal etmemişti.

Babam hep bu hayattan ilk gidenin kendisi olmasını ister, annemin tek başına kendini idare edebileceğine inanırdı. Tek istediği, kafa ve vücut sağlığı yerinde iken, çekmeden ve çektirmeden huzurla gidebilmektir. Duası işitilmiş olmalı ki, 28 Kasım 2016 günü, her zaman iskambil oynadığı arkadaşları ile evde güzel bir gün geçirdikten sonra, o gün ziyarete gelen kız kardeşimin beş aylık torunu ile de bir müddet oynadıktan sonra, akşam yatmak üzere, önce banyoya gittiğinde yerinden kalkamamış, yardıma koşan evdeki iki yardımcı hanım kalkması ve odasına gidebilmesi için ona yardım ederlerken babam yere oturmak istemiş ve onlara "*Allah sizden razı olsun*" diyerek bir anda hayata gözlerini yummuştu.

Babam, duygularını göstermeyen, geçirdiği ihtilâl ve ülkesinden göç etmiş olmanın verdiği katılık ile çalışmak ve başarılı olabilmek üzerine kurulmuş bir hayat görüşü ile donanmış, ailesine çok düşkün, yaşamayı seven, erdemli bir aile reisiydi. Onun belki de en değerli vasfı, tüm sert mizacına rağmen, yeri geldiğinde, çok yaşlı son günlerinde bile, karşısındaki ondan genç de olsa, ve bu çocukları bile olsa, "*özür dilemeyi*" bilmesiydi. Bu vasfı, benim gözümde, onu çok yücelten, en değerli kişisel özelliğiydi.

Herkesin bir hikâyesi vardır, kimi kâğıda dökülür, kimi gizlice evdeki raflarda saklı kalır, kimi de sadece yüreklerde gizlidir. İşte, babamdan, amcam Joseph Haim'den ve annemin hatıralarından aktarmaya çalıştığım bu anılar da, Bağdat'tan İstanbul'a 94 yıllık bir yaşam serüveninin hikâyesidir. Bu bilgileri maalesef ki onların yaşlı günlerinde kendilerine sorarak öğrenebildiğim için, muhakkak ki unutulanlar ya da eksikler vardır. Bu yazıyı, ben, babamın aniden bizden ayrıldığı gece yazmaya karar vermiştim. Henüz babam hayatta iken, çok geç kalmadan, bir an evvel, onunla konuşup

anılarını not edip hatıra olarak saklamam gerektiği hakkında yıllarca beni ısrarla teşvik eden, çocukluk arkadaşım Teri Sisa Mason'a, ayrıca, her konuda her daim yazı yazmam gerektiği hakkında, uzun zamandır beni teşvik edip ikna etmeye çalışan kuzenim ve çok kıymetli dostum, değerli fikir adamı Dr. Jose V. Çiprut'a, ve tabii ki, Libra Kitap Yayın Yönetmeni Rıfat Bali'ye sonsuz teşekkür ederim.

Babacığım, son sözün "*Allah sizden razı olsun*" olmuştu. Allah senden de razı olsun.

Del Banyo a Kaza Eliza

Işıl DEMİREL

Anneannemin ismi Eliza'ydı. Sefarad geleneğinde, çocuklara büyükannelelerinin ve büyükbabalarının adı verildiğinden, en büyük ablası Rebeka babaannesinin, en büyük ağabey Leon da anne tarafından dedesinin isimlerini almıştı. Küçük ağabey Jak ve küçük abla Sofi de bu gelenekten nasiplenerek büyükanne ve büyükbabaları ardından isimlendirilmişlerdi. Ancak evin en küçük ve beşinci çocuğu olunca, anneannem bu gelenekten muaf tutulmuş, anne ve babasının gönlünden geçen ismi almıştı. Dini

Eliza'nın ortaokul yılları.

gelenekleri göz ardı etmeden ilk adını Raşel koyduktan sonra bir de Eliza eklemişlerdi bu isme. Ve hep "Eliza" diyerek seslenmişlerdi ona. Eliza, "özel" anlamına geldiğinden mi yoksa evin en küçüğü olduğundan mı bilinmez hep özel bir yeri olmuştu ailede. Ailenin

sevilen, korunan, kollanan en küçüğü olmuştu hep. Ağabeyleri ve en büyük ablası üstüne titrer, anne ve babası ise onu bir ayrı severdi.

1933'ün sonunda bir kış günü Gelibolu'da doğmuştu Eliza. 1492 sonrasında Anadolu'nun pek çok liman kentine yerleşen Sefaradlar gibi, onun ailesi Varon'lar da Gelibolu'ya yerleşmiş burada kök salmışlardı yüzyıllarca. Rahatları yerindeydi. Çarşıya yakın büyükçe bir ev, Gelibolu'nun çeşitli yerlerinde araziler, dükkânlar, imalathaneler, depolar... Velhasıl varlıklıydı Varon ailesi. Bölgenin hem baha-rat hem de yapa ticareti tekellerindeydi. Haftada bir gelen gemilere, Anadolu'nun dört bir tarafından getirttikleri baharatları yükleyerek Avrupa'ya gönderirlerdi. Ayakkabı imalatının temeli olan yapa üretimini onlar gerçekleştirdiğinden, bölgede her şeyden çok kunduracılıkları ile nam salmışlardı. Babası Bohor Hayim ve amcası Moiz tüm işlerinde ortaklardı. Büyükbaba, Selanik'ten sonra İstanbul'a yerleşen en büyük oğlunun ardından yakın zamanda İstanbul'a göç etmişti. Gelibolu'da kalan ailesini de işleri İstanbul'a taşımaları için ikna etmeye çalıştıysa da ne İzak'ın ne de Bohor Hayim'in bu göçe hiç niyeti yoktu. Rahatları, huzurları ve daha da önemlisi kazançları yerindeydi. Bir de hanımları geçinebilse hiç sıkıntıları olmayacaktı.

İki kardeş yan yana ikiz evlerde otururlardı. Evlenmelerinden bir süre sonra yaptırıkları bu evler birbirlerinin tıpatıp aynısı ve simet-riği idi. Her ne kadar işleri, aşları ortak olsa da eşleri geçinemediğinden evlerinde bu ortaklığı sürdürmeleri bir hayli zor oluyordu. İki elti, evlendikleri günden itibaren birbirlerinden haz etmemiş, hep bir rekabet içinde olmuşlardı. Kimin ailesinin daha köklü, kimin daha güzel, kimin daha becerikli, kimin daha eğitilmiş olduğu ile başlayıp hemen her konuda süren ezeli rekabetleri yüzünden, iki eltinin bu husumeti evlerin bitiminden başlayan bahçeye bir duvar örülmesine sebep olacak bir küslüğe dönüşmüştü. Evin bitiminden başlayan bu duvar bir iki metre kadar sürer ve oracıkta biterdi. Duvar sayesinde hem eltiler bahçeye çıktıklarında birbirini görmek zorunda kalmaz hem de ailenin diğer üyeleri ve hizmetliler iletişimi ve alışverişi

sürdürebilirdi. Neredeyse çarşıya dek uzanan bahçe, envai çeşit ağaç ve meyve fidanı ile doluydu. Hava güzel olduğunda, hele bir de lodos yoksa Cumartesi günleri bahçede uzun masalar kurulur tüm aile bu masa başında bir araya gelirdi. Varlıklı Varon ailesinin misafirleri ise hiç bitmezdi. Her Cumartesi duasından sonra cemaatin erkeklerini evde ağırlamak Varon kardeşlerin bir adeti haline gelmişti adeta. Her ne kadar eltilerin mutfakta ve misafir ağırlamada ezeli rekabetleri sürse de üzerinde anlaşılabildikleri tek konu bu bitmek bilmez Cumartesi misafirlerinin eziyetiydi. Evde yardımcıları olsa da evin hanımının elinden geçmeden misafire hiçbir şeyin ikram edilmediği Varon evlerinde, misafir ağırlamanın tüm yükü bu kadınların üzerindeydi. Mutfağın ve kilerin bereketi onların eseri idi. Ancak tüm bu bolluk ve bereket 1934 yılının Haziran ayında sona erecek, tüm Trakya'yı saran Yahudi nefreti Gelibolu'da da sonunda kendini gösterdiğinde hayatları bir anda değişecekti.

Trakya'da "La Furtuna"

Her şey bir öğle sonrası Rebeka, halası Allegra'yı ziyaretten evlerine dönerken başladı. Rebeka'nın yolunu kesen iki serseri onu kaçırmakla ve tecavüz etmekle tehdit ettikten sonra Rebeka nasıl becerdiyse ellerinden kaçmış soluğu evde almıştı. Korkudan beti benzi atmış kızını gördüğünde annesi Bevinuta dehşete düştü. Kulaklarına bir sürü laf çalınıyordu. İpsiz sapsız adamların evlere girdikleri, Yahudileri taciz ettikleri, kadınlara fenalık etmeye niyetlendikleri ve daha da kötüsü Yahudileri öldürmekle tehdit ettikleri söyleniyordu. Ne olduğu belli değildi ya sıra onlara da gelecekti o kesindi. Ertesi gün, Bohor Hayim dükkâna gitmek için evden çıktıktan az bir zaman sonra evlerine ilk kafil e geldi. Dört, beş kadar adam kapıyı çalıp daha buyur edilmeyi beklemeden ayakkabıları ile eve dalıp ellerine geçen ne varsa yanlarında taşıdıkları çuval lara doldurmakta bir yandan da yan gözle henüz 17'sini yeni dolduran Rebeka'yı süzmektedir. İçlerinde ki kötü niyeti sezen Bevinuta kızını arkasına

alıp, adamlardan evinden çıkıp gitmesini istese de nafilidir. Neden bilinmez adamlar çıkıp gittikten sonra bir diğer kafilе gelir. Kızının namusunun derdine düşen Bevinuta, önce kileri düşünmüş ama "adamlar orada ne varsa ona da göz dikecektir" diye düşünerek sonunda Rebeka'yı sandık odasına saklamıştır. Gün içinde belki üç belki dört kafilе evlerine girer, evi talan ederler. Evin genç oğlanları olan bitene hırsılansa da canlarına bir zarar gelmemesi için Bevinuta oğullarını güçlүkle de olsa zapt eder. Sonunda akşam olduğunda Bohor Hayim'de çarşıdan kötü haberlerle gelir. Dükkanını basan bir grup adam onu ve kardeşini tehdit etmiş buradan gitmezlerse kızlarını kaçıracaklarını, karılarına tecavüz edeceklerini, canlarını alacaklarını söyleyerek iki kardeşi tartaklamışlardır. Evin derdine düşen Bevinuta, Bohor Hayim'in anlattıklarını dinledikten sonra kafasındaki yarayı ve kanı fark edince başından aşağı kaynar sular dökölür. *"Kime ne zararımız oldu da bunlar başımıza geldi?"* diyerek hayıflanır. Akşam yemeğinden sonra karı koca kafa kafaya verir bir çare düşünürler. Ertesi gün ilk iş Gelibolu'yu terk etmek en doğrusu olacaktır. Biri kundakta daha beş çocukları varken, bile bile tehlikeyi göze alamayacaklarına karar verirler. Hele de söz konusu Rebeka iken kaybedecek vakit olmadığına kanaat getirirler. Kimseye belli etmeden limandan kalkacak ilk vapurla Gelibolu'dan kaçmaktan başka çareleri yoktur. Gece saatleri kardeşi Moiz'i ve Allegra'yı eşleri ile evine davet edip konuşan Bohor Hayim ne kadar ısrar etse de onları ikna edemez. Onlar kalmaktan yanadır.

Ertesi sabah evde hayat erkenden ama her zamankinden neşesiz başlar. Eşini işe yolcu ettikten sonra önce evi köşe bucak gezip yanına alabileceklerini toparlayan Bevinuta, sonra çocuklarını korkutmadan onları hazırlamaya başlar. Bu sırada yıllardır küs olduğu eltisi de evdedir. İkiisi de göz yaşları içinde ne yapacaklarını bilemeden ama bir yandan telaşla göçe hazırlanırlar. Çok geçmeden haftada iki eve gelen çamaşırcı kadın kapıda belirir. Eli kolu bohça doludur. Bohor Hayim, sabah erkenden haber gönderip kadından yardım istemiştir. Bohçada çocuklar ve kendileri için köylü giysileri ve Rebeka için bir

kara çarşaf vardır. Kadını kucaklayıp öpen Bevinuta teşekkür eder ve kadının getirdiği giysileri tek tek çocuklarına giydirip kendisi ve büyük kızı için gelen çarşafı da üzerlerine geçirdikten sonra bohçaları hazırlamaya girişir. Tüm çocuklar ve kendileri için birer kat temiz giysiyi bohçalara yerleştiren Bevinuta, evde ne kadar altın, gümüş, mücevher ve para varsa çocuklarının ve kendisinin giysilerinin içine dikili minik keselere doldurur. Bohor Hayim geldikten sonra tüm aile son kez bir araya gelir. Moiz, karısı ve çocukları, göz yaşları içinde hepsine tek tek sarılır ve yolcu ederler. Dönecekleri umuduyla yola çıkan Bohor Hayim ve ailesi aslında Gelibolu'yu bir daha geri dönmek üzere terk etmektedir.

İstanbul Yolcuları

Henüz 6 aylık bir bebek olan Eliza yol boyu sessiz sakin ağabeyi Leon'un kucağında uyur. Uyandığı zamanlarda dahi ağlamaz, sorun çıkarmaz. Saatler belki de günler süren yolculuktan sonra İstanbul'a vardıklarında onları Bohor Hayim'in yaşlı babası ve ağabeyi karşılar. Bir süre onların evinde konaklamaları olaylar durulduğunda da geri dönmelerine kadar verirler. Ancak işler umdukları gibi olmaz. Bir kaç gün sonra gelen telgraf Moiz'in de orada artık duramayacağını, karısının ailesi ile beraber Gelibolu'dan çıkacaklarını haber vermektedir. Gelibolu'dan, Çanakkale'den, Kırklareli'nden hemen her gün yeni birileri göç ediyor ve hayırlı bir haber getirmiyor. Bohor Hayim geri dönemeyeceklerine karar verir. Tüm işleri, mülkleri orada kalmıştır ancak bu koşullar altında geri dönmek mümkün değildir. İstanbul'da kalmak hepsi için daha iyi olacaktır. Kuledibi'ndeki misafirliklerine bir son verip bir süre de Karaköy'e Bevinuta'nın ablasının evine misafir olurlar. Bohor Hayim ailesi ve kendisi için uygun bir ev aramaktadır. Sonunda eş, dost tavsiyesi ile Anadolu yakasında Yeldeğirmeni'ne yerleşmeye karar verirler. Yanlarında getirebildikleri para burada bir ev almalarına bir de dükkân açmalarına izin vermişse de artık Gelibolu'daki bolluk

günleri sona ermiştir. Onlardan kısa bir süre sonra Moiz ve karısı da İstanbul'a gelirler. Ancak tüm Varon ailesi, mal varlığını kaybetmiş, tek bir şey satamadan İstanbul'da yeni bir hayata başlamak zorunda kalmıştır.

Eliza, Gelibolu günlerini bilmeden Yeldeğirmeni'nde büyür. Biraz büyüdüğünde ağabeyleri ne zaman Gelibolu lafı açsa annesi bir soru sormasın diye olsa gerek her seferinde bir yolunu bulur ve konuyu ustalıkla kapatır. Ne oradaki hayattan ne geride bıraktıkları akrabalarından haberi yoktur Eliza'nın. Küçük ablası Sofi, oradan göç ederken her ne kadar küçük de olsa bir sürü şeyi hatırlamakta ama o da ailenin oynadığı bu sessizlik oyununda üzerine düşen rolü gereği oynamaktadır. Baba Bohor Hayim, Gelibolu'da bildiği işi sürdürmek istediye de ne kardeşini ikna edebilmiş ne de tek başına başarılabilemiştir. Bir yandan yanlarında getirdikleri para hızla tükenirken bir yandan da işler yolunda gitmemektedir. Velhasıl 1930'lu yıllar ne ülke ne de Varonlar için parlak dönemler değildir. Neyse ki Rebeka'nın dillere destan güzelliği hayatlarını kolaylaştırmıştır. Ortaköylü bir aile kısa bir zaman içinde Varon ailesinin en büyük kızına, hem de drahomatsız talip olmuştur. Her ne kadar Bevinuta ilk evladının, en büyük kızının bu şekilde drahomatsız, boynu bükük gelin olmasından büyük üzüntüsü duysa da işler artık eskisi gibi olmadığından durumu kabullenir. Damat tarafı aldıkları gelinden pek mutlu olduğundan drahomanın lafı bile edilmemiştir. Yine de Bevinuta ve Bohor Hayim, kızlarına yanlarında getirebildikleri bir gerdanlığı hediye etmekten geri durmazlar. Yalnızca Varonlar değil tüm ülke kötü günlerden geçmektedir. Bu yüzden düğün hayal ettikleri gibi olmaz. Kızlarını çeyizi ile evlerinden çıkarıp gelin etmek isterken erkek tarafının yapabildikleri ölçüsünde gerçekleşen düğün merasimine dair tek sevinçleri kuzenleri meşhur bestekâr İsak Varon'un ricalarını kırmayıp icra etmesi olur.

1940'lar: Kötü Günler

Rebeka'nın gelin gidişinden sonra kötü günler başlar. Göç, gurbet telaşı bittikten sonra iki elti yine eski küslüklerine geri dönmüş, iki erkek kardeş ise ne iş yapacaklarını düşünürken ellerindeki hazır parayı tüketmiştir. Eliza'nın ilkokula ilk başladığı sıralarda çıkan yirmi kur'a Gayrimüslim erkeklerinin ihtiyat olarak askere alınmaları ise hayatlarını zindan eder. İki ağabeyi ve amcası Mois askere çağırılırlar. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'na ihtiyat olarak askere alınan ağabeyleri için annesi günlerce göz yaşı dökerken, babası Bohor Hayim ise oğullarının gidişinden kısa bir süre sonra hastalanır. Ortalıkta kötü laflar dolaşmaktadır. Yahudileri öldürecekleri, toplama kampları, fırınlar... Bohor Hayim her gece kâbuslar görmekte, ateşler içinde yanmaktadır. Bevinuta ne yaptıysa da kocasını kurtaramaz. 1940 yılının Eylül ayında Bohor Hayim hayata gözlerini kapatırken Bevinuta da iki kızı ile kalakalır. Önce dükkânı hızlıca elden çıkarırlar. Ancak savaşın kötü koşullarında ancak ederinin yarısını alabilirler. Bevinuta kayınpederinden yardım istese de onların durumu benzerdir. Gelibolu'da bıraktıkları mülkler ile geçimini sürdüren tüm aile altı yıldır meteliksiz kalmıştır. Bevinuta sonunda çareyi bulur. Eski bir ahabplarından uygun bir fiyata edindiği dikiş makinesini eve kurdurur. Kendisine yardımcı olması için büyük kızı Sofi'yi de okuldan alır. İkisi kafa kafaya verip dikişe başlarlar. Her ne kadar yaşı küçük de olsa Eliza da okul çıkışlarında onlara yardımdan geri durmaz. Üç kadın savaş ve kıtlık günlerinde geçim derdine ve yaşam mücadelesine düşmüştür. Ancak yine de direnir ve yanında getirebildiklerinden arta kalan bir kaç parça mücevheri de evlatlarının mürüvveti için saklar.

Hemen her gün oğullarından gelecek mektuplar için posta yolu gözleyen annesi ile birlikte Eliza da dertlenir. Annesi çok düşkün olduğu küçük ağabeyi Jak için dua ederken Eliza da çok düşkün olduğu Leon dönsün diye dua eder. Nitekim oğlanlardan gelen asker mektupları ve arada kızlarını da alıp gelen Rebeka'nın ziyaretleri

dışında Varon kadınlarının yüzleri gülmez. Rebeka'nın ziyaretlerine annesi Bevinuta'dan daha çok sevinen Eliza, aslında ablasından çok yanında getirdiği pastahane kutularına sevinir. Çocukluğundan beri tatlıya olan bu düşkünlüğü öldüğü son güne dek iflah olmaz bir de üstüne onu ilerleyen yaşlarında şeker hastalığı ile sınar. Hem ablasının eli kolu dolu gelişlerine hem de yanında getirdiği ikisi de birbirinden güzel kız çocukları ile oynamaya doyamayan Eliza, daha on yaşına basmadan iki küçük kızın teyzesi olmuştur. Ablası, kendi kızlarından ayırmadan ona her seferinde hediyeler getirmeyi de ihmal etmez. Ancak Rebeka'nın bu seyrek ziyaretlerinden birinde kapılarını çalan postacı evlerine kara bir haber getirir. Kayseri'de askerliğini yapan Jak'ın hastalanıp öldüğünü bildiren telgraf evlerini o gün kahra boğar. Geceler boyu durmadan ağlayan annesinin koynunda onunla birlikte ağlayan Eliza Jak'a üzüldüğü kadar bir yandan da Leon için endişelenir "ya o da dönemezse" diye dertlenir. Varon kadınları her gün hem gencecik yaşta ölen Jak'ın ruhu hem de hâlâ hayatta olan Leon'un sağ salim geri gelmesi için dua edip beklerler. Sonunda Leon askerliğini bitirip döner. Döner dönmez ailesinin başına geçip erkek kardeşinin ve babasının yokluğunu hissettirmemeye çalışarak ailenin kadınlarını teskin etmeye çalışır. Bir terzinin yanında çalışmaya başlayıp askerlikte öğrendiği dikiş işlerinde ustalaşmaya karar verir. Kısa zamanda bu işte muvaffak olan Leon çok geçmeden kendi dükkânını açar. Ailenin tüm fertleri artık geçimlerini dikiş işinden kazanırlar. Bevinuta ve Sofi, Kadıköy'ün bonmarşelerinde satılan kadın iç çamaşırlarını evde dikip para kazanırken, Leon'da hatırı sayılır terzilerden biri haline gelir.

Eliza Artık Genç Bir Kız

Leon, bazen artan kumaşlar bazen de ucuza kapatabildiklerinden evin kadınlarına giysiler diker onları da sevindirmeyi ihmal etmez. Özellikle de evin iki genç kızı ağabeylerinin bu sürprizlerine çok sevinirler. Her ne kadar zor zamanlar içinde ve yoklukta da olsalar

gerek terbiye ve görgüleri gerekse de güzellikleri ile ne giyse yakışır Varon kadınlarının en sonuncusu Eliza ise en az annesi Bevinuta, ablaları Rebeka ve Sofi kadar güzel bir genç kadın olmaya doğru evrilirken ağabeyinin elbise dikmekten en çok keyif aldığı modellerden olur. Daha on ikisinde taliplileri kapılarda dil dökmeye başlayıp bu güzel genç kadını kendi oğulları için gelin almaya söz isteseler de ne Bevinuta ne de Leon bu duruma razı gelmezler. 16 yaşına geldiğinde güzelliğinin, alımının namı başını alıp yürür. Artık Eliza, Yeldeğirmeni'nin Yahudileri arasında "*del banyo a kaza*" (hamamdan eve) namıyla anılır olur. Yaşı da geldiğinden isteyen pek çok olsa da evin en küçük ve nazlı büyütülen kızını, rızası olmadan kimseye vermek istemezler. Görmediği biri ile sırf rahat etsin niyetiyle evlendirdikleri Rebeka'nın mutsuzluğundan ev halkı dersini almıştır. Hoş zaten Leon evlenmeden onu evlendirmeleri de yakışık almayacağından istekli gelenleri başlarından savmak da kolay olsa da Eliza'nın sokağa çıkması kapıya kadınların yığılmasına yetip artmaktadır. Bu yüzden yalnız bir yere bırakılmayan Eliza'nın tüm boş vakitleri ablası Sofi ve mahalleden bir abla gibi sevdiği Nina ile geçmektedir. Nina, bir üst sokaklarında oturan, ablası ile hemen hemen yaşıt genç, alımlı bir kızdır. Eliza'yı hem çok sever, hem de üstüne çok titrer. Bu arkadaşlık ise ileride akrabalığa dönüşecektir. Zira Leon'un gönlü Nina'dadır.

Her ne kadar annesi ve kız kardeşi Sofi itiraz etseler Leon'a Nina'yı yakıştıramasalar da Leon, Eliza'yı aracı koyarak Nina'nın da onu beğendiğini öğrendikten sonra ne yapar eder sonunda annesini ikna eder ve Nina'yı ister. Bu işe herkesten çok sevinen Eliza hem ağabeyi Leon'un evleneceği hem de bir kız kardeşi daha olacağı için herkesten çok heyecanlanır. Kayınpederin verdiği drahoma ile annesinin üst katını satın alıp karısı ve kendisi için hazırlayan Leon, düğünleri için hem kız kardeşlerine, hem annesine hem de güzel gelinine kendi elleri ile diktiği birbirinden güzel elbiseler ile hazırlık yapar. Sonunda 1950 yılının bahar aylarından birinde dünya evine giren Nina ve Leon muratlarına ererler. Artık Leon'un tek derdi kız

kardeşlerini de uygun damat adaylarından biri ile evlendirip hayatı düzene koymak olur. Kısa bir zaman sonra Sofi için uygun bir aday bulunur. Ancak Sofi'nin gönlü mahallenin genç ve yakışıklı delikanlılarından berber Hayri'dedir. Hayri hem yakışıklı hem iyi kazanan bir genç adam olduğundan kapısından kadınlar eksik olmaz. O da, laf aramızda bir parça kadın düşkünüdür ya Sofi'yi gördükten sonra durulur gözü başka birini görmez olur. Biri Yahudi biri Müslüman olunca "bu iş nasıl olur?" diye düşünseler de Sofi'nin üstü kapalı, bir kaç defa evdekilerin ağzını yoklaması sonucu bu işin olamayacağına kanaat getirirler. Ancak ikisi de birbirleri için yanıp tutuşmaktadır. Kardeşinin sık sık Hayri'nin dükkânı etrafında gezmesinden, Hayri'nin de evleri etrafından görülüp durmasından işkillenen Leon bir gün sinirine yenilip kız kardeşinin üzerine yürür ve bu işin asla olamayacağını söyler. Ağabeyine hırslanan Sofi bir kaç gün sonra aşık olduğu Hayri ile evden kaçarak evlenir. Leon çileden çıksa da yapacak bir şey yoktur. *"Artık Sofi diye bir kız kardeşim yok benim"* dese de bu küslük çok da sürmez. Bevinuta ezelden beri tüm çocuklarından daha asi olan Sofi'ye bir Müslüman ile evlendiği için kızsda da içten içe sevdiği biri ile birlikte olduğu için de sevinmektedir. Büyük kızı Rebeka mutsuz evliliği sonucunda hemen her gün yeni bir hastalık ile uğraşmakta, yataktan kalkamamaktadır. Rebeka günden güne gözlerinin önünde erimekte ama ne Leon ne de Bevinuta bir hal çaresi bulamamaktadırlar. Sonunda çok geçmez bir gün Ortaköy'den haber gelir; Rebeka geride iki kız çocuğunu bırakıp ölmüştür. Bevinuta henüz yaşlı bir kadın sayılmasa da önce kocasının, sonra küçük oğlunun ve ilk çocuğu, Rebeka'nın ölümleri ile kahra boğulmuş Sofi'nin evden kaçışı hele de bir Müslüman ile evlenmesi ise üstüne tuz biber ekmiştir. O günden sonra, Bevinuta ne bir daha eski neşesine ne de eski sağlığına bir türlü kavuşamaz. Yas kıyafetlerini öldüğü güne dek üzerinden çıkarmayan Bevinuta'nın tek umudu en küçük kızı Eliza'nın o henüz sağken mutlu bir evlilik yapması ve evini kurmasıdır.

Eliza'nın artık hem yaşı gelmiş hem de önünde bir engel kalmamıştır. İşe girmiş, çalışmış, çeyizi için gerekli parayı da kendisi kazanmıştır.

Hoş ondan ne çeyiz ne de para istemeyecek bir sürü aday vardır önünde ancak tüm Varon çocukları gibi o da gönlünü istediği birine kaptırmıştır çoktan. Kısa bir süre önce Balat'tan bu yakaya taşınan Kario'ların büyük oğlu Marko'yu içten içe beğenmektedir. Ancak ağabeyi Leon'un da aklında Eliza için uygun başka adaylar vardır. En küçük kardeşi için en iyisini isteyen Leon, Eliza'nın mutlu olacağı, el üstünde tutulacağı ve rahat edeceği bir evlilik yapmasını istemektedir. Leon için, Eliza'nın bu kadar isteyen varken herhangi biri ile evlenmesi söz konusu bile değildir. Leon, uysal ve sakin Eliza'nın kendisine itiraz etmeyeceğini bildiğinden kendince uygun olan adaylar arasında bir seçim yapmaya çalıştığı sırada Marko da ailesini Eliza'yı kendisine istemeleri için ikna etmeye çalışmaktadır. Kario'ların ekonomik durumları pek de parlak değildir. Hele de Balat'ta çıkan yangından sonra evlerini de kaybettiklerinden beri günler onlar için de pek parlak geçmemiştir. Bir zamanlar evleri, dükkanları ve kendilerince orta halli bir yaşamları olan Kario'lar baba Kario'nun kumara ve alkole olan düşkünlüğü sonucu pek çok kayıp yaşamıştır. Ancak Marko, evin en büyük oğlu olarak daha ortaokulda evin ekonomik sorumluluğunu yüklenmiş, küçük yaşında çalışmaya başlamış, babasının ölümünden sonra da aynı Leon gibi hem annesine hem de kardeşlerine bakmayı kendine görev edinmiştir. Hem yakışıklı, hem terbiyeli, hem de çalışkan Marko için diyecek pek de laf yoktur. Zengin evlerden birine damat olması işten değildir. Bu hem ailenin durumunu hem de Marko'nun geleceğini kurtaracaktır ama o yine de Eliza'dan başkasını istememektedir.

Marko İle Evlilikleri

Marko'nun bu ısrarlarına dayanamayan ablası Ester ve annesi sonunda bir gün Bevinuta'nın kapısını çalarlar. Bevinuta sevdiği ve saydığı komşularını hemen içeri buyur etmiş olsa da kadınların boynu büküktür. Pek çok oğlan anasının "*del banyo a kaza Eliza*" diyerek kapılarını aşındırdığı bu kızın kendilerine gelin verileceğine

*Eliza, Nina ve Sofi.
Fenerbahçe, 1949.*

umutları yoktur. Yine de Marko'nun hatırına ağızlarından baklayı çıkarırlar. Bevinuta, sevdiği ve saydığı bu komşularını üzmeyi hiç istemediğinden tüm nezaketi ile oğluna danışacağını ve kendilerine cevaplarını ileteceğini söyleyerek kadınları yolcu ettikten sonra düşüncelere dalar. İki çocuğunun ölümünü görmüş, bir kızı ise evden kaçmış Bevinuta'nın endişesi ne Kario'ların maddi durumları ne de damat adayıdır. Komşulardan, Kario'ların Aliyah niyetlerini, İsrail'e gitmek için hazırlandıklarını duymuştur. Onu korkutan da budur. Geriye kalan tek kız evladının da İsrail'e gitmesini yüreği kaldırmaz. Ama yine de konuyu akşam olduğunda kızı Eliza ve oğlu Leon'a açmak zorundadır. Gelin Nina, gündüz evde olduğundan olan bitene zaten şahit olmuş ama kayınvalidesine tek bir söz etmemiştir. Bir yolunu bulup kızı Bevi'yi kayınvalidesine emanet edip akşam olmadan evden çıkar ve soluğu Eliza'nın çalıştığı Kadıköy

Bonmarşesi'nde alır. Marko'nun onu istettiğini Eliza'ya haber verir. Nina, Eliza'nın duygularının farkındadır. Kardeşi gibi sevdiği bu küçük kızın mutlu olmasını her şeyden çok istemektedir. Gelin, görümce yol boyu "ne yapmalı" diye düşünüp sonunda Nina'nın ne yapıp ne edip Leon'u ikna etmesine, Eliza'nın da annesi ile konuşmasına karar verirler. Akşam yemeğinde Bevinuta oğlu ve kızına olan biteni anlattığında Leon daha konuşma bitmeden rıza vermediğini belirtir. Bu kez celallenmemiştir çünkü damat adayı Marko'yu hem tanımakta hem de sevmektedir. Saygılı, terbiyeli ve çalışkan bu genç adamı kendisine de bir hayli benzetmekte ancak kardeşinin çok daha varlıklı biri ile evlenmesini arzu etmektedir. Ağabeyinin bu çıkışı ile içine kapanan Eliza'nın tek umudu yengesi Nina'dır. Gece olduğunda Nina kocasını, Eliza ise gözyaşları içinde annesini iknaya uğraşır.

Bir kaç gün süren uğraşlar ve dil dökmelerden sonra hem Bevinuta hem de Leon, Kario'lar ile dünür olmaya ikna olmuştur. Kızları bu kadar isteyince onların da itirazları ortadan kalkmıştır. Kario'lara izin çıkar ancak Varon'ların bir şartı vardır; Eliza İsrail'e gelin gidemez. Burada yanlarında yaşayacaksa bu iş olacaktır. Aksi takdirde bu evliliğin yapılması mümkün değildir. Marko üzerinde iki kere düşünmeden bu şartı kabul eder. Oysa ailenin tüm fertlerinden çok Aliyah onun hayalidir. İsrail'de hem koşullar daha iyidir hem de günün sonunda kendi topraklarıdır. Daha 6-7 Eylül Olayları'nın üzerinden bir buçuk yıl geçmiş ve ne yazık ki o karanlık günlerde olan bitenler hafızalarından silinmemiştir. Ancak yine de Eliza'nın aşkı uğruna her şeyden vazgeçer Marko. Sözlerinin kesildiği o hafta söylenildiğine göre Yeldeğirmeni delikanlıları yasa boğulur. Herkesin "kiminle evlenecek acaba" diye derde uğradığı Eliza sözlenmiş yakın zamanda da evlenecektir. Eliza'nın zengin biriyle evleneceğini düşünen pek çokları için bu şok olmuştur. Pek çokları arkalarından "yazık ettiler gül gibi kıza" dese de ne Bevinuta ne de Leon söylenenlere kulak asmamış Eliza'nın gönlünden geçeni yapmanın huzuru ile bu evliliği desteklemişlerdir.

Düğün

Kario'ların İsrail'e göçleri evlilik hazırlıklarını hızlandırır. Bu durum Marko ve Eliza'nın da işine gelmektedir. Hızlıca Yeldeğirmeni'nde Eliza'nın annesine yakın bir ev tutulur. Marko'nun annesi Fani'nin de isteği bu yöndedir. Tüm aile ülkeden göç ederken geride tek başına bırakacakları Marko'yu yeni kayınvalidesine emanet etmek Fani'nin de içini rahatlatacaktır. Tüm hazırlıklar hızlıca tamamlanır. Sementin en güzel kızını almanın gururu ile Kario'lar her ne kadar durumları olmasa da ellerinden gelenin en iyisini yapma derdiyle ellerinde avuçlarında ne varsa Marko'nun mutluluğu için ortaya dökerler. Oysa Eliza kimsenin üzülmesini ve yorulmasını istemez. Tek isteği vardır düğünü ile ilgili o da ablasının düğününde yanında olması ve bu küslüğün sona ermesidir. Onun bu ricasına Leon köpürse de Bevinuta hak verir. Hem kızını özlemiştir hem de Eliza'nın geriye kalan tek ablasından ayrılmasına gönlü elvermemiştir. Leon'u ezmemek için bir şart koşar; damat Hayri düğüne gelmeyecektir. İstedığı izni koparan Eliza soluğu ablasının evinde alır. Sofi de ailesini özlemiştir. Hem kardeşinin sevdiği ile evlenmesine hem de düğününe en az onun kadar sevinir. Beyoğlu Evlendirme Dairesi'nde kıyılan nikâh töreninin ardından Yeldeğirmeni Hemdat Israel Sinagogu'nda düğünleri yapılır. Düğünde iki ailenin akrabalarının yanı sıra neredeyse tüm Yeldeğirmeni halkı da hazır bulunmaktadır. Dillere destan güzelliği ile "*del banyo a kaza Eliza*"nın gelin oluşuna herkes şahit olmak ister. Nikâh elbiselerini, ağabey Leon elleri ile dikmiş, Fransız dantelleri ve krep satenden dikilmiş gelinliğini ise Eliza'yı kızı gibi seven patronu kendisine hediye etmiştir. Bevinuta, Gelibolu'dan geldikleri günden beri evlatlarının mürüvvetini gördüğü için koynunda sakladığı mücevherlerden elmaslı bir broşu o gün kızına hediye eder. Eliza o kadar mutludur ki onca yokluk içinde bu broşun nereden çıktığını sorgulamaz. Hem gelinlik hem de gelinin kendisi Yeldeğirmeni semtinde uzun yıllar sohbetlerin ana mevzusu olurken Varonlar ise Eliza'nın bu mutlu gününde sonunda yeniden bir araya gelebilmenin mutluluğunu yaşayacaklardır.

*Eliza ve Marko Kario düğün günlerinde.
1957.*

Eliza ile Marko'nun evlilikleri kısa bir süre sonra Eliza'nın gebelik haberi ile daha da mutlu bir hal alır. Bu sırada Nina da ikinci çocuğu Mati'yi doğurmak üzeredir. Eliza ile Marko'nun ilk çocukları 1958 yılının Kasım ayında dünyaya gözlerini açtığında Sefarad geleneklerine uyularak ona Marko'nun annesinin adı Fani verilse de babaannesi gibi nüfusa Luna adı ile kaydedilir. İsmi her ne kadar geleneklere göre verilmiş olsa da Eliza'nın da gönlünden ay parçası gibi kızı için bu isim geçmektedir. Hevesle bir erkek çocuk bekleyen Marko, ay parçası gibi güzel kız çocuğunu gördüğünde "kısmet bir daha ki sefere" diyerek kızını kucağına alsa da ikinci seferde de bahtına yine ay parçası gibi bir kız çocuğu düşecektir. Luna, dünyaya geldiğinde Bevinuta artık beş kız torun sahibidir. Rebeka'nın kızlarından o öldüğünden beri seyrek haber alan Bevinuta onlar için üzülse de eteğinde üç tane birbirinden güzel kız torunla yaşamaktadır. Eliza hemen her gün kızını da yanına alıp annesine gitmekte hem ona hem de altlı üstlü oturdukları yengesine ev işlerinde ve mutfakta yardım etmektedir. Luna, Bevi ve Mati bir arada büyürken sonunda Sofi'de mutlu bir haberle bir gün annesinin kapısını çalar. Hamiledir. Böylece ailenin altıncı kız torunu Canan da dünyaya geldiğinde artık aile içindeki küslükten eser yoktur. Canan'ın doğumu ile artık aile damat Hayri'yi de bağrılarına basmıştır. Eliza bir kez daha hamile kaldığında yine bir kız çocukları olan Kario'lar bu kez de doğan bebeğe geleneklere göre anneannesi gibi Bevinuta adını verirler. Küçük Bevi'nin doğumunu takiben Sofi ise ailenin tek erkek torununu dünyaya getirerek ona Can adını verir. Böylece her biri iki çocuk sahibi olan Varon kardeşler bir arada yaşamaya başlarlar. Tek erkek torununu da gördükten kısa bir süre sonra Bevinuta hayata gözlerini kapasa da çocuklarının bir arada ve mutlu olduklarını bilerek huzurla ölüme gider.

Eliza'nın İyi-Kötü Günleri

Varon'lar, Kunduracı'lar ve Kario'lar birbirine yakın evlerde bir arada çocuklarını büyütürler. Çocuklar sanki tek evin çocuğuymuşçasına

büyütülür. Birine alınan her birine alınır, birine dikilen her birine dikilir. Haftasonu piknikleri ve gezmelerinde tüm aile bir aradadır. Bir arada yenen aile yemekleri her ne kadar çoğunlukla Eliza'nın evinde olsa da neşe içindedir. Eliza hem ablasına hem de ağabeyine olan düşkünlüğü ile hemen her gün soluğu bir birinde bir öbüründe almaktadır. Hepsinin maddi sıkıntıları olsa da artık evlerini almış, çocuklarını büyütmüşlerdir. Ancak Marko, hem erkek çocuğu sahibi olamamanın hem de İsrail'e gitmemiş olmanın verdiği hayal kırıklığı ve sıkıntı ile gittikçe asabi bir ruh haline bürünmekte, hayattan keyif almadığı gibi Eliza'ya da hayatı zehir etmektedir. Ne ağabeyine ne de ablasına durumunu yansıtmayan Eliza sonunda bir gece kocasının geçirdiği sinir krizi sonucu hastaneye kaldırılması ile ailesine durumu açmak zorunda kalır. Altı ay kadar bir sinir hastanesinde yatan Marko'yu bir kaç günde bir ziyarete giden Eliza'nın çocuklarına Nina ve Sofi göz kulak olurken Leon da bir eksikleri olmasın diye koşturur. Eliza tüm bu desteğe rağmen kısa zamanda erkenden çöker. Pek çokları için beklenen bir sondur bu. Semtte dedikodu başını alıp yürürken Eliza için üzülenler "onca güzel kızı verirken bir çulsuza bu olur" diyerek bir yandan hayıflanmakta bir yandan da oh çekmektedir.

Marko hastaneden çıktıktan sonra hayatları yeniden rayına girse de Eliza hastane sürecinde hem migren hastalığına tutulmuş hem de şeker hastası olmuştur. İki kızları ile birlikte biraz hastalık biraz sağlık derken hayat meşgalesinde kendilerini unuturlar. Hiç bir zaman zengin olmasalar da kendi yağları ile kavrulur, bir eksikleri olmadan yaşamayı, kimseye borçlanmadan kendilerini geçindirmeyi becerirler. Bir kaç yılda bir Marko İsrail'e kardeşlerini ve annesini ziyarete gider. Yılda bir de onlar gelir Eliza'ya misafir olurlar. Eliza güzel olduğu kadar beceriklidir de. Hem mutfakta, hem ev işlerinde eline su dökmek pek mümkün değildir. Yıkadığı çarşafların beyazlığı, mutfağının bolluğu, misafir ağırlaması da bir zamanlar nam saldıgı güzelliği gibi dillere pelesenk olur. Kapısına geleni yedirmeden evden çıkarmayan Eliza, misafirperver olduğu gibi bir o kadar da

bonkördür. Kaplıca gezmesine gittikleri Bursa'dan taşıdığı havlular, dokumalık kumaşlar, ablası ile gittiği Tahtakale gezmelerinde satın aldığı çoraplar, çamaşırlar ile doldurduğu sandığını hediye olarak köşesi yapıp, her gelene, her ihtiyaçlıya bir parça hediye etmeyi âdet etmişti. Bir hayli tutumlu ve hesaplı kocası Marko'yu Eliza'nın bu verme âdeti delirtse de Eliza yine bildiğini okur, neyi var neyi yoksa vermekten, her gelen misafire yedirip içirmekten geri durmazdı. Kavga gürültü bir çırpıda geçen bu yıllar içinde kızlarını büyüten Eliza'nın onlar için kurduğu ne gibi hayaller vardı bilinmez ama önce büyük kızı Luna, teyzesi Sofi gibi bir Müslüman ile evlenir sonra da küçük kızı Bievi. Önceleri karı koca bu evliliklere karşı çıktılarsa da damatları kısa zamanda bağrılarına basarlar.

Torunlar; Anneannem Eliza

Marko ve Eliza'nın ilk torunu bendeniz 1984 yılında doğduğumda yine bir kez daha kız çocuğu kucaklayan Marko'nun hayal kırıklığı bilinmez ama anneannem Eliza'nın göz bebeği olduğum doğrudur. Benden dört sene sonra doğan kuzenim Onur ise ailenin ilk erkek torunu olarak Marko'nun gözbebeği olmuştur. Babalarımız Müslüman olduğundan bizlere Sefarad geleneğine uyularak isimler seçilmemiş ve birer Yahudi gibi büyütülmemiş olsak da anneanne evinde pek kıymetli olduğumuz kesindi. Çok sevilen ve üzerine titrenilen çocuklar olduk ikimizde. Anneanne evi, her zaman dolu bisküvi kavanozları, çikolata kutuları, madlenler, buzlukta mutlaka hep hazır duran gato salamlar, biz çocuklara özel yapılan sütlü kahveler, anneannemin güzel başucu lambaları, bibloları, takıları, oynamama hiç kızmadığı makyaj malzemeleri, birbirinden süslü şişelerde kolonyaları, parfümleri ve kim bilir başka daha neler ile hafızamda koca bir yere sahip. Ama en çok da anneannemin elinden çıkma yemekler aklımda desem yeridir. Anneanne evinde yediğim yemeklerin hele de anneanne pilavının yerini bu hayatta hiçbir şey tutamaz. Bugün bile o pilavın tadını ararım her çatalımda. Sanıyorum kuzenim Onur için de öyledir.

Kardeşim Erdem 1995 yılında doğduğunda önce anneannem Eliza akabinde de dedem Marko hastalanmışlardı. O yüzden yazık ki Erdem, Onur ve benim gibi anneanne yemeklerini tadamadan büyüdü. Artık kendi işlerini görmekte zorlandıkları için ömürlerinin son yıllarını bakıcılar ile geçirdilerse de hem annem hem de teyzem gün aşırı onları ziyaret eder her bir ihtiyaçlarına koşturlardı. Biz torunlar ise Cumartesi günlerini geçirdiğimiz anneanne evinin en çok tatlılarını, çikolatalarını, kurabiyelerini severdik. Anneannem neredeyse her cümlesinde "çikolata yiyin", "kurabiye yiyin" diyerek başlar, illa yememiz için bir şey bulurdu. Ayağa kalkabilse kendi yedirirdi ya artık ayağa kalkmak onun için zordu. Genç sayılabilecek yaşlarda anneannem Eliza da dedem Marko da hastalık sahibi olduklarından yaşlılıklarında pek sefa süremediler. 2001 yılında önce dedem Marko, ondan üç ay sonra da anneannem Eliza aramızdan ayrıldılar. Anneannemin ailesi Varon'lar Acıbadem'de gömülü olsa da biz onu kocasının yanına Nakkaştepe'ye defnettik. Defin töreninden sonra evde toplandığımızda ağabeyi Leon onun arkasından ağlarken "ah küçüğüm, senin sıran değildi ki ölüm, küçücük çocuktun sen. Kucağımda getirdim seni ben Gelibolu'dan. Onca saat bir kez ağlamadın. Kaçtığımızı bilir gibi sustun kucağımda" diyerek usul usul ağlamış Gelibolu'dan gelmiş olduğumuz gerçeği ise bizlerin kulağına ilk kez o zaman çalınmıştı.

Anneannemin ölümünden çok sonra gerçeği öğrendik. Büyük dayı Leon da anlatmaya fırsat bulamadan anneannemin ardından hastalanıp aynı yıl öldükten sonra bizlere geçmişimizi Sofi anlattı. Gelibolu'dan 1934 yılında gerçekleşen olaylar sebebi ile göç etmek zorunda kaldıklarını, geride bıraktıkları, adlarını ilk kez duyduğumuz akrabalarımızı ve daha da önemlisi anneannemin bunların hiç birini bilmeden öldüğünü. Anneannem Gelibolu'dan geldiklerini biliyordu elbette. Her seferinde Gelibolu'nun balıklarından dem vuran annesinden, oradaki çiroz gibi çiroz olmadığından çok söz edilirdi ya evde onun tek bildiği çocuklar okuyabilsin, daha iyi bir gelecekleri olsun diye büyükşehre geldikleri idi. Hayatı boyunca

Müslüman, Rum, Yahudi, Ermeni ayırt etmeden komşuluk, arkadaşlık etmişti insanlarla. Bilse eder miydi? Kim bilir... Velhasıl anneannem Raşel Eliza Varon (Kario) Gelibolulu Varon'ların en küçük kızı, belki de 1934 Trakya Olayları'nın ya da benim deyimimle "faciası"nın belki de en küçük mağduruydu. Kundakta bir bebekken geldiği Gelibolu'yu da orada bıraktıklarını da hiç bilmeden aramızdan ayrılmasından çok sonra ben onun, ailesinin, Trakya Olayları'nın, Varlık Vergisi'nin ve yirmi kur'a ihtiyat askerliği yıllarının hikâyesini tezimde anlatabildim. Tez çalışmasını yürütebilmek için görüşmeci aradığım günlerden bir gün annem beni yardımcı olabileceği umuduyla anneannemin arkadaşlarından Yeldeğirnenli bir beyin dükkânına götürdü. Biraz sohbetten sonra "bu da benim kızım" diyerek tanıştırdığında "anneannesine benziyor mu?" diye sorduğunda ben 26 yaşında genç bir kadındım. Aldığım cevap karşısında donup kaldım. Beni kibarca süzdükten sonra "*Maşallah bu da güzel ama Eliza başka güzeldi*" demez mi? Velhasıl *del banyo a kaza Eliza* ile boy ölçüşmek kolay değildir. Ölümü üzerinden en aşağı sekiz sene geçmiş ve hatta onun kanından, soyundan geliyor olsanız bile onun namı ile başa çıkmanız mümkün olmaz. Zira o bir efsanedir.

Benim içinse güzelliğinden, maharetinden, iyiliğinden öte, pamuk kolları, mis kokusu, hep gülen yüzü ile dünya kıymetlisi anneannemdir. Ölümü üzerinden 16 yıl geçti anneannemin. Bir zamanlar onun oturduğu apartmanda, onunla komşuluk etmiş insanlarla, Yeldeğirneni'nde yaşıyorum artık. Evimin baş köşesinde duran resimleri ile sık sık konuşur, bana miras kalan hatıralarını kullanırken hemen her gün ruhuna bir selam gönderirim. Her neredeyse huzurla uyu *del banyo a kaza Eliza* Hanım!

İyilik Meleği Jinet

Nesi ESKENAZİ

Annem Jinet 18 Temmuz 1944 tarihinde doğdu, anneannesi ve dedesi Viktorya ve Nesim Sadaka Çanakkale'den İstanbul'a gelmişlerdi. Kızları Beki Sadaka, Viktor Perahya ile evlenecek ve Jinet adında bir kızları olacaktı.

Annesi Beki, Jinet henüz 4 yaşındayken dış gebelikten vefat etti. Baba tarafı, babaanne Recina Anjel ve büyükbaba Jozef Perahya idi. Jozef Perahya manifatura ve benzeri iplik, şerit tarzı ürünler satardı. Jozef Perahya da genç yaşta vefat ettikten sonra, manifatura işini, Çorapçı Han'da Jinet'in babası Viktor devam ettirdi.

Jinet'in Üsküdar Amerikan Lisesi yılları.

Varlık Vergisi yılları zor yıllardı. Viktor, kardeşleri, Rıfat ve Elvira ile bir arada Taksim, Arıfpaşa'da aynı evde oturdular. Varlık Vergisi zamanında Rıfat Perahya, Aşkale'ye gönderildi. Orada, oldukça zorlu günler geçirdi.

Jinet, Rozita Moreno ve Diki Levi.

Annesi vefat edince, Jinet'in halası Elvira Levi, ona süt anneliği yaptı ve Jinet belli bir süre, halası Elvira, kocası Şapat ve oğlu Diki (Davit) ile birlikte yaşadı. Küçüklüğünde amcasının oğlu Aldo ve Jery Perahya ile de birlikte çok zaman geçirdiler. O yıllarda, oldukça disiplinli bir mürebbiye olan Madam Barbier Jinet'in eğitimine çok katkıda bulundu.

Babası Viktor, İvet Danon ile ikinci evliliğini yaptı ve Jinet'in Jozi adında bir erkek kardeşi oldu. Jinet'i kendi torunundan ayırd etmeyen Viktor'un kayınvalidesi Süzan Danon'un da Jinet'te çok emeği geçmiştir. Jinet'in kardeşinin karısı Rebi ile tanıştığı yıllardan beri birbirlerini çok sevdiler, birbirlerinin sırlarını paylaştılar, tiyatro ve birçok kültürel faaliyete birlikte katıldılar.

Jinet, ilkokulu Şişli Terakki'de, ortaokulu ve liseyi ise Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'nde okudu. O yıllarda okulu yatılı idi. Jinet

zeki ve IQ seviyesi yüksek bir öğrenciydi ve çok başarılıydı. Çok samimi okul arkadaşı Neşecan Arıkan onu şöyle anlatmakta:

Jinet'e biz okulda "Jin" derdik. Hayat felsefesi, "No pains no gains" idi. Fransızca, İngilizce, Rumca ve İspanyolca bilirdi. Bize popüler Fransız şarkılarını söyler ve tercüme ederdi. Bakımlıydı, mutlaka kuaföre giderdi. Yemek yemesini sevmesine rağmen bir gram bile almazdı. Sadeliği severdi. Bizler onu hep ince, uzun bacakları ile ve güzel gözleri ile anacağız.

Jinet, okulu bitirdiğinde, Santral Dikiş Fabrikası'nda, önemli görevlerde bulundu.

Jinet 22 yaşında Bensiyon Eskenazi ile evlendi ve Nesi adında bir oğlu oldu. Birkaç yıl sonra ilk eşinden ayrıldı. 1986 yılında ikinci eşi Saim Habib ile evlendi. Saim Habib'in çocukları Demir ve Rozi-ta'yı her zaman kendi çocukları gibi benimsedi ve sevdi. Demir'in eşi Julie, Can, Emir, Julie'nin anne ve babası Lea-Murat Varon, Rosita'nın kocası Kemal, çocukları Mila, Kemal'in annesi Sezen ile Roş Aşana ve Pesah bayramlarını ve bazı Cuma akşamlarını hep bir aile sıcaklığında ve bir arada geçirdiler. Saim Habib'in ilk eşi Reca ile Jinet çok sıkı dost, arkadaş oldular. Reca, Jinet'i şöyle anlatır:

Kızım Rozita o sıralarda Fransız okulunda okuyordu. Jinet ona son derece yardımcı oldu. Onun mesleği öğretmenlik idi. Kızım her ne kadar derslerden şikâyet etse de, o usanmadan dersleri ile ilgileniyordu. İnsan anne olunca, başka bir annenin dilinden iyi anlıyor. O iyilik sever insan, aynı zamanda da çok duygusaldı.

Oğlum Demir'in düğününde hep beraber olduk, kol kola masaları gezdik. Ben gerçek kaynana, bu hanım da (Jinet) yedek kaynana diye. Hep güldük, hep gülüştük. Rosita'nın düğünü de böyle neşeli geçti. Biz Jinet'le çok büyük bir iş başardık. Bazen ayrılan çiftlerde, düğünlerde ve bayramlarda, çocukların ne kadar güçlük çektiklerini görüyoruz. Çocuklar 'hangi tarafa gitsem' diye parçalanır, hep huzursuz olurlar ama Jinet'in sayesinde biz böyle bir durum yaşamadık. O kalbi güzel insan anneliği o kadar biliyordu ki, gerçek bir anne gibi davrandı. Onun sayesinde çocuklarım bu huzursuzluğu

Demir, Jinet ve Rozita.

yaşamadı. Jinet iyi bir insan, vakur, asla derdini anlatmayan, gülümsemesi hep yüzünde olan, iyilik meleği, iyi arkadaş, yüreği sevgi ile dolu bir kadın. Bir yanım eksik.

Büyükada

Jinet'in hayatında Büyükada'nın çok büyük bir anlamı ve önemi vardı. Her yıl yaz mevsiminin gelmesini sabırsızlıkla beklerdi. Yazları adada çok sevdiği arkadaşlarıyla beraber sahilin sonunda bulunan Keçi Mehmet'in oradan denize girerdi. Her gün, renkli, çok değişik, desenli, çok güzel elbiseler giyer ve mutlaka ona uygun takılar takardı. Yeşilin her tonunu çok severdi. O renk renk insanın içini açan takılarına herkes hayrandı. Fani, Nalan, Sevin, Şaduman, Jilda, Rüveyde, Suzi çok sevdiği arkadaşlarından bazılarıydı. Yaz aylarına gelen doğum günlerini deniz kenarında kış aylarına gelenleri ise Balıkadamlar Kulübü'nde kutlardı. O özel günlere çok

önem verirdi. Gününden önce sevdiklerinin hediyelerini alır, günü geldiğinde mutlaka kutlar hediyesini verirdi. Değişik, görülmemiş hediyeler almayı çok severdi. Mutlaka farklı, aldığı kişiye özel bir şeyler bulurdu.

Yaklaşık beş sene evvel, yine bir yaz mevsiminde, gündüzleri denizde beraber olan bu grup her Perşembe akşamı iskelenin üstündeki Turing'de toplanmaya karar verdiler. Fani piyano çalar, Nalan şarkılar söyler, Sevin de meşhur fıkralarını anlatırken birlikte çok keyifli zamanlar geçirirlerdi. Bu grup Aya Yorgi tepesinde keyifli yemeklerde de buluşurdu. Jinet orayı çok severdi. Jinet için sevdikleriyle bir şeyler paylaşmak çok önemliydi. O hayatındaki herkese zaman ayıran, paylaştıkça mutlu olan, sevgi dolu bir insandı. Her gittiği konserin, serginin, fuarın, etkinliğin tanıtım broşürünü alır ve sevdikleriyle paylaşırdı. Gidemediği etkinliklerin de broşürlerini edinmeye çalışır, bilgi sahibi olmak isterdi. Sanata, kültürel faaliyetlere ve sosyalliğe çok önem verirdi ve bu anlamda kendini çok geliştirmiş, çok donanımlı bir insandı.

Uzun yıllar, Robert Alfandari'ye ait evlerde, Jinet ile Sonya-Robert Alfandari ve kızları Sibel komşuluk yaptılar. İlk ve orta okul yıllarında, Sibel'in ikmale kaldığı derslerde Jinet, Sibel'e yardımcı oldu. Dersleri büyük bir sabır ve tatlı bir otorite ile veriyor, hem Sibel çok eğleniyor, hem de sezon sonu yüksek notlarla Sibel'in sınıfı geçmesini sağlıyordu. Sonraki senelerde, Sibel adada bir nişan yaptı. Sibel'in arkadaşları ve ailesi dışında sadece, kendi ailesinden bir fert olarak gördüğü Jinet'i davet etmişti. Annem adada yaşadığı evin bahçıvanı olan Turan'ın kızı Özlem'in derslerine yardım eder, her ihtiyacına yetişmeye çalışırdı. İleriki senelerde, Robert Alfandari'nin yaşlılık yıllarında, Jinet, Robert'in ihtiyaçlarını karşıladı, manevi yakınlığı ve emekleriyle, Robert'e bir kız kardeşi aratmadı.

Arkadaşlıklar

Annem arkadaşlığa ve dostluğa çok önem verirdi. Burada manevi kızı gibi olan Gülizar'dan bahsetmek gerekir. Gülizar ve annem birbirlerini çok sevdiler. Beraber güldüler, ağladılar, dertleştiler ve hayatı paylaştılar. Jinet Gülizar'a çok güzel hayat nasihatları verdi.

Fani-Sami Hodara, Tuna-Moşe Taragano, Beti-Jojo Sullam, Ester-Momo Romano, Sonya Alfandari, Nika-Murat Mizrahi, Liza Hananya, Suzan Amram, Lüset Kohen Fins, Sünbül Çavlı, Fani Ender, Anet Kampeyas, Beki Kandiyoti, Tilda Levi, Eti Pinto, Fortüne Mizrahi, Röne Halfon, Doli Saban, Beti Kohen, İnci Derkazes, Mati Levi, Esti Saül, Mirka Kohen, İvet Kohen, Lina Kaneti, Roza Ada ve daha isimlerini sayamadığımız niceleri ile çok yakın arkadaşlığı vardı.

Komşu Kardeşliği

Apartmandaki dostlukları kardeşten de öte idi. Can dostu Lina (Lulu), Semra, Salim-Selma, Ayşegül, Gözde ve Alkan, Jinet olmadı bir yere gitmek istemezlerdi. Günümüzde az rastlanan bir komşuluk vardı apartmanda. Jinet sanat koordinatörü idi. Sinema, tiyatro ve sergilere gitmek için daima öncülük yapardı.

Apartman sakinleri nice seyahatlere beraber çıktılar: Edirne, Çanakkale, Ankara, Tekirdağ, Eskişehir. Ankara gezisine Lina Pas gelememişti. Jinet de, Lina'yı bütün gezi boyunca her gün aradı ve gezdiği yerleri anlattı. İşte samimiyet, işte kardeşlik böyle bir şey olsa gerek.

Kışa veda, yaza merhaba partilerini, her sene güzel bir mekânda tüm komşular beraber kutlardı.

Rıfat Perahya ve Jinet Habib.

Rozita Levi Moreno'nun kaleminden Jinet

Ben, Jinet'in Elvira halasının kızıyım. Jinet ile küçük yaşlarda pek beraber olamadık. Jinet'in benden büyük olması, ilgi alanlarımızın değişikliği, o yaşlarda bizi ayırsa bile, bu durum, hem ağabeyim Davit Levi'yi, hem de Jinet'i bir idol olarak görmemi engellemedi. 1970'li yıllarda, Elvira'nın vefatına ve Jinet'in boşanmasına denk gelen yıllarda, olaylar bizi birbirimize daha çok yakınlaştırdı. İki çocuğumun (Sandro ve Rina) okul hayatına, derslerine çok yardımcı oldu. Bir gün ona "Neden başka çocuklara yardımcı olmuyorsun, senin böyle çok güzel bir yeteneğin var" dedim. Ondan sonra, özel dersler vermeye başladı. Öğrencilerin başarısı onu çok mutlu ediyordu. Jinet, benim doğa yürüyüşü arkadaşım ve sanat kültür danışmanımdı diyebilirim. Beraber, Yıldız Parkı'nda yürüyüşlere gider, yeni yerler keşfeder, eski günleri yad esip, kahkahalarla gülerdik. Nerde bir sergi, iyi bir tiyatro oyunu var bilir, beni yönlendirirdi. O, kuzenimden öte, iyi bir arkadaş, can dostumdu. Bugün halen bir güzellik görsem, mavi denizlerde yüzsem, onu anmadan geçemem.

O gittikten sonra, sanki dalgalarda birşeyler yarım asılı kalmış gibi geldi bana. Sevgili, mütevazı, güzel insan, Sen, nurlar içinde rahat uyu.

Fani Hodara'nın Kaleminden Jinet

Sevgili Jinet. Benim dünya güzeli, muhteşem bir dost, arkadaşım, sırdaşım.

Kültürlü, mizah dolu, sempatik, yardımsever, arkadaş canlısı. Pozitif enerjisiyle, etrafındaki kişilerin gününü aydınlatırdı. Sanata, resime ve güzel olan her şeye çok düşküncü. Kültür deposuydu. Hep öğrenmek ve öğretmek için yaşırdı. Sevgi dolu yüreği herkese iyi gelirdi ama özellikle de bana. Arkadaş canlısı, iyilikseverdi. Böyle bir arkadaş bulmak çok zor.

Adada, eski Turing Cafe'ye, arkadaşlarla giderdik. 'Hadi Fani' otur piyanoya derdi, hep birlikte şarkı söylerdik. Jinet'in doğum günü, benim doğum gününden bir hafta sonraydı ve çoğu kez Büyükada'da arkadaşlarla birlikte kutladık. Birbirimize hediye vermekten çok mutlu olurduk. Her bayram da ve özel günde mutlaka Jinet bana hediye alırdı, hiç unutmazdı. Jinet ince ruhlu ve çok düşünceliydi. İnsan sevgisiyle dolu kişiliği, yardımseverliği, onu daha da özel kılıyordu.

Bana ömrüm boyu unutmayacağım kıymetli öğütlerinden biri şudur: "Fani sen müzik için yaratılmışsın. Asla müziği bırakma, sıkı sarıl ona. Müzik senin yaşam enerjin"

Fani Ender'in Kaleminden Jinet

Arkadaşlık, sosyal yaşamımızın olmazsa olmaz bir şartı, hatta kimi zaman aile yakınlarından daha da önemli bir zenginliği. Ömrümüzün her döneminde yeni kişiler tanıyor, yeni arkadaşlar ekliyoruz sosyal varlığımıza. Ancak insan yaş aldıkça anlıyor ki eski arkadaşların yeri asla doldurulamıyor. Onları kaybetmenin acısı kolay geçmiyor, anıları silinmiyor.

Jinet Perahya işte benim için bu değerlerden biri idi. 1960'lı yılların başlarında tanışmış ve derhal yakınlaşmıştık. Beni ilk çarpan son derece canlı, hayat dolu, kıpır kıpır olmasıydı. Arkadaşlığı önemseyen ve arkadaşlarına son derece bağlı karakter yapısı çevresinde sevilmesine yol açtı. Zekâsı ve öğrenme ve bilgilenme aşkı ise bence en önemli yanı oldu. Öğrenmek kadar da öğretmeyi seviyordu ve bunu profesyonel olarak yaşadı.

Yıl 1962/63... 17-18'li yaşlarımızda müdavimi olduğumuz, o zamanların gençlik derneklerinden Amicale –veya diğer adıyla Arkadaşlık Yurdu– toplumumuz gençlerini Osmanbey'deki lokalde bir araya getirirdi. Jinet ile orada tanışmıştık. Haftada birkaç kez kızılı erkekli toplanır konferanslar, sohbetler, münazaralar, müzikli, danslı partiler düzenler, çeşitli geziler ve pikniklerle kaynaşırdık. Kimi zaman da orada tanıştığımız gençlerle Cumartesi geceleri birlikte çıkardık.

Jinet, canlı ve sosyal yönü çok güçlü yapısı sayesinde her tür etkinliğe davet edilirdi. Ancak evinde oldukça sıkı bir disipline tabii idi. Kiminle ve kimlerle çıktığı inceden inceye araştırılır, onaylanmadığı takdirde de izin verilmezdi. Ben birlikteliği onaylanmış kişilerin başında geliyor olmalıydım ki benim katıldığım her toplantıya izin çıkardı. Zaten çoğu kez de aynı grupta çıkardık.

Geçen yıllar bizi hiç ayırmadı. Önce Jinet evlendi, ardından ben... İkimiz de çoluk çocuğa karıştık. Eşlerimizi birbirlerine tanıştırdık. Amicale'den kalma çok sevgili arkadaşımız Albert Basan ve eşi Edda ve daha birçok arkadaş ile sürekli birlikte çıktık. Yazları Burgaz Ada'da unutulmaz keyifli anlar yaşadık, anılar biriktirdik. Çocuklarımız da arkadaş oldular ve kaynaştılar. Vee... böylece koca bir ömür devirdik.

1970'li yılların başlarından beri süregelen bir "Perşembe arkadaşları" grubumuz var ki ondan kısaca söz etmeden geçemeyeceğim. Kanımca böylesi bir beraberlik pek de olağan sayılmayacak bir olgu. 15 hanımlık bir arkadaş grubu, en az 45 yıldır yaz-kış demeden, ayda bir kaç kere birbirimizin evinde bir araya gelir, eşsiz bir bilgi küpü olan arkadaşımız Silva Filiba'nın ağzından ballar akıtarak anlattığı Yahudi bayramları ve gelenekleri hakkında bilgileniriz. Grubumuz artık oldukça yaşlandı ve aramızdan ayrılanlar da oldu. Jinet artık aramızda yok ve eksikliğini her an hissediyoruz. O, grubun düzenleyicileri arasındaydı ve hiçbir toplantımızı aksatmadığı

gibi, aksamaması için de sürekli tarihlerin belirlenmesini üstlenirdi. Harbiye'deki o küçük ama şirin ve sıcacık evinde ne de keyifle ve zevkle ağırlardın bizi Jinet'ciğim. Seni hiç unutmayacağız!!

Jinet, Nesi'nin ilkokul yıllarında, onun derslerine yardım ederek, kendi de İngilizce dersleri vermeye başladı. Bu dersleri hayatının son yılına kadar devam ettirdi. Mesleğini her zaman çok severek yaptı, insanlara öğretmeyi çok sevdi. Eğitime olan inancı ve yardımseverliği sayesinde bir çok öğrenciye katkıda bulundu. Eğitim onun için her zaman önemli oldu ve maddi durumu müsait olmayan öğrencilere, ücretsiz dersler verdi.

Jinet, vicdanlı, iyiliksever, çok yardımsever, hayatı ve insanları çok seven, sıkıntılarını kendi içinde yaşayan kimseye belli etmeyen, harika bir insan ve çok özel bir hanımefendiydi. 2014 yılında eşi Saim Habib rahatsızlandı. Jinet de 2016 yılında, tüm sevenlerini derin üzüntüye boğarak bu dünyadan ayrıldı.

Biricik Eşim Meir Gaon (1949-2016)

Şeli GAON

Meir çok kitap okuyan, romantik, tarih, felsefe ve ezoterizme ilgi duyan, şiir yazmaya meraklı, sinema ve tiyatroya gitmeyi seven, sosyal ilişkileri fevkalâde, entelektüel bir kişiydi. Kendisi tüm yaşantısı boyunca renkli kişiliği ve kaleme aldığı şiirlerle hepimizin hayatına dokunmuş, hep aydınlatan öğreten ve gülümseten özel biri olmuştur. Aşka, dostluğa, sevgiye bakış açısı ile 'Meir' markasını yaratmış; hem dinleyip hem dinleterek her birimizin gönlünde yer edinmiştir.

Meir ve ben.

Fransız diline, edebiyatına ve müziğine hakim olan Meir nostaljik şarkıları çok severdi. Tercihlerinin arasında; Charles Aznavour,

Enrico Macias, Julio Iglesias ve klasik müzik vardı. Çok güzel dans eder, davetlerde neşesi, esprileri ve fıkralarıyla herkesi coştururdu. Bunun yanı sıra babası gibi Türk Sanat Müziği'ne de bayılırdı. Yaşamı bu denli seven, ilkelerine bağlı örnek kişiliğiyle herkes tarafından sevilen ve sayılan biriydi...

Meir Gaon 11 Eylül 1949 yılında yeni kurulan İsrail Devleti'nde Ramat-Gan'ın ilk ve tek bebeği olarak dünyaya gözlerini açmış ve beş yaşına kadar orada yaşamıştı.

Kayınpederim İzak Gaon öncü bir kişiydi. Kardeşleri, annesi ve babası ile birlikte İsrail'de yaşarlardı. Kendisi zor şartlarda çalışmasına rağmen işinde başarılı olmuş fakat kayınvalidem İsrail'in bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardaki zorlu yaşam tarzına dayanamamış ve Meir beş yaşındayken İstanbul'a geri dönmüşlerdi.

Kayınpederim Ortaköy'de doğduğu için ailesiyle birlikte orada bir ev tutarak İstanbul'daki yeni hayatlarına başlamışlardı. Meir için Ortaköy demek dedesi demekti; dedesiyle yaşadığı hatıralardan sürekli bahsederdi. Çanakkale Savaşı'nda gözlerini kaybetmiş olan Malül Gazi dedesi Şlomo Katalan, aynı evde yaşadıkları için O'nun her zaman sırdaşı, arkadaşı ve koruyucusu olmuştur.

Meir, Ortaköy'de ilkokulu bitirdikten sonra Saint-Benoit Fransız Lisesi'ni kazanmış ve orta-lise öğrenimini orada yapmıştı. Tek çocuk olması nedeniyle annesi Ester Gaon'un gözbebeği idi. Liseyi bitirdikten sonra, üniversite tahsili için İsrail'deki Technion Üniversitesi'ne 18-19 yaşlarında gitmiş ve Makine Mühendisliği bölümünde okumaya başlamıştı.

Aynı dönemde ben de liseyi bitirdikten sonra üniversite tahsilim için Haifa'ya gitmiştim. İbranice öğrenmek için Haifa Üniversitesi'nin hazırlık sınıfına girmiştim. Romema'daki öğrenci yurdundayken, 1972 yılının sonlarına doğru Meir ile tanıştık.

İsrail'e bilhassa Kudüs'e aşık olan Meir; Kudüs'e her gidişinde büyük bir haz alır ve huzur bulurdu. Kudüs onun için ışık saçan bir şehirdi.

Tanıştıktan sonra, o yılı birlikte okuyup bitirdik. O üçüncü sınıfa, ben de birinci sınıfa geçtiğimde yaz tatili için İstanbul'a dönmüş-tük fakat o yaz kayınvalidem rahatsızlandı ve oğlunun İsrail'e dön-mesini istemedi. Ailesine bağlı olan Meir, annesini üzmemek için Türkiye'de kalmak istedi ve Taşkışla'da İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümüne transfer olarak öğrenim hayatını burada tamamladı. Yaz tatili için iki aylığına İstanbul'a geldiğimde sözlendik ve onun aşkına İstanbul'da kaldım. Ailem İsrail'e dönmem konusunda ısrarcı olmasına rağmen kararlarımın arkasında durarak İstanbul Üniversitesi Fransız ve Roman Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ne kaydımı yaptırdım ve Meir'le evlenmeye karar verdik.

1974 yılında İstanbul Teknik Üniversite'sinden makine mühendisi olarak mezun olan Meir, vatani görevini yapmak üzere askerlik şubesine başvurdu. 18 aylık bir süre için kur'ada Gaziemir'i çekerek İzmir'e gitti. İlk dört ay Gaziemir'de kaldı, sonra Narlıdere'de okul-dan üç arkadaşı ile birlikte bir ev tuttu ve 14 ayını burada geçirdik-ten sonra İstanbul'a döndü. Meir askerdeyken ailelerimiz tanışmış ve nişanlanmıştık. 1976 yılında askerlik bitmiş ve Haziran ayına düğün tarihi almıştık.

Meir evliliğimizle birlikte iş hayatına ilk adımlarını attığı dönemde, Perşembe Pazarı'nda hırdavatçılık yapan bir şirkette işe girmişti. Haziran 1976 da evlendikten hemen sonra; çalıştığı şirket Meir'i bir aylığına Milano'ya staja gönderdi. Orada pnömomatik ve hidrolik makine parçaları üzerine araştırma yapmıştı. Sonrasında bu parça-ları İtalya ve İspanya'dan ithal etmeye başladı ve birçok farklı şirke-tin mümessilliklerini almayı başardı. Birkaç yıl içerisinde de kendi firması olan Mahir Teknik Endüstri ve Ticaret Malzemeleri A.Ş.'yi kurdu.

İlker ve Esra.

Hayatı boyunca tek çocuk olmanın zorluk ve üzüntüsünü yaşamış biri olarak (Kardeşim Semi Natan'ı bir kardeş gibi sevmiş olması dışında), her zaman iki çocuğu olmasını arzulamıştı. 1978 yılında kızımız Esra, 1984'te de oğlumuz İlker dünyaya gelince bir dileğini gerçekleştirmiş oldu.

Çocuklarının doğduğu ilk yıllarda aldığı mümessillikler sayesinde iş hayatı oldukça yoğun geçti. Sık sık iş seyahatine çıkarak iletişim becerileri ve sosyal yetkinlikleri ile hızlıca İtalyancayı öğrendi. Türkçe ve İtalyanca haricinde; Fransızca, İspanyolca ve İbraniceye de ana dili gibi vakıftı. İngilizceyi de okulda öğrendiği kadarıyla bilirdi.

En büyük arzusu; çocuklarının üniversiteyi bitirerek bir meslek sahibi olmaları ve birkaç dil öğrenmeleriydi. Meir, "Bir lisan, Bir insandır" derdi çocuklarına. Kızımız Esra'nın Koç Üniversitesi'nde okurken; babasının İtalya ile çalışması nedeniyle İtalyancaya merak salması ve çalışkanlığı sayesinde burs kazanarak iki yıl Floransa'ya eğitim görmeye gitmiş olması ona tarifsiz bir mutluluk yaşatmıştı. Çocuklarının farklı kültürleri deneyimlemesi onun için çok önemliydi. Esra'yı ziyaret etmek için Floransa'ya gittiğimizde ziyaret ettiğimiz müzelerde, kilise ve sinagoglarda bizlere tarihi bilgiler anlatmıştı; her zaman her yerde bildiklerini paylaşmaya değer verirdi. Çok okur, çok bilirdi.

Öğretme heyecanının yanı sıra futbola çok meraklıydı. Evlenmeden önce bana; "Kötü huylarım yoktur ama bir sevgilim vardır, o da Beşiktaş'tır. Beşiktaş maçı olunca hiçbir şey beni durduramaz, hayat durur, her şey bir tarafa, Beşiktaş bir tarafa... Beni bu şekilde kabul ediyorsan evlenelim" demişti. Takımının hayranı ve maçların delisiydi. Ünlü Antrenör Gordon Milne'ye, üç yıl arka arkaya Beşiktaş'ı şampiyon yaptı diye aşıktı. Efsane Başkan Süleyman Seba ile birlikte Metin, Ali ve Feyyaz üçlüsünü çok severdi. Bir erkek çocuğu istemesinin en büyük nedeni de onunla birlikte maçlara gidebilmektir. Beşiktaş, oğlumuz İlker ile Meir arasında özel ve güçlü bir bağ kurmasını sağladı. Babası yaşarken babasıyla, sonra da oğluyla tüm Beşiktaş maçlarını heyecanla izler, maçlardan önce İlker'le bir çok ritüel yaparlardı. Bu ritüellerden en önemlisi ve değişmez olanı ise Beşiktaş bayrağıyla televizyonu sarmaktır.

Meir'in sosyal ve entelektüel hayatında önemli yer tutan bir alanı da masonluktu. 1982 yılında katıldığı Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Locası'na kabulü onu üst derecelere kadar taşıdı. Masonik toplantılara gitmeden önce o gün verilecek konferansla ilgili araştırma yapıp kendi bilgisiyle harmanlar, yemek esnasında da bunları kardeşleriyle paylaşırdı. Felsefe ve tarih konusundaki konferansları herkes tarafından büyük bir dikkat ve ilgi ile dinlenir, tartışmalar

da geç saatlere kadar sürerdi. Masonluğun ilkelerini özümseyen ve bunu hayatında uygulamaya çalışan özel bir kişiydi Meir. Tüm insanları sever, hoşgörüsüyle yaklaşırdı. Adalet onun için önemli bir değerd; yalancılık ve ikiyüzlülük ona çok ters gelen kavramlardı.

Dinine çok bağlı, kendini cemaatine adayan bir kişiydi. kırk yıl boyunca, Musevi cemaatinin dernek, kurum ve vakıflarında canla başla gönüllü olarak çalışmış, önemli görevleri içtenlikle yapmıştı. Gülen gözleri, mütevazılığı, tatlı konuşması ve bilgisiyle karşındakileri içten fetheder, herkes tarafından sevilirdi. Çok iyi bir din bilgisine sahipti. Her Şabat'ta, bayramlarda ve önemli günlerde sinagoga gider, dua eder ve gençlerin gelmesine önyak olurdu.

Burgazada Sinagogu'nu, rahmetli Nesim Hason'un verdiği bağışla yenilemiş ve butik bir sinagog haline getirmek için yaz kış demeden canla başla çalışmıştı. Sinagog'un açıldığı günkü heyecanı halen gözlerimin önündedir. O mavi yeşil pırıl pırıl bakan gözleri ile herkesi sevgiyle kapıda karşılıyor ve gelenlerin memnuniyetinden haz duyuyordu... Meir, hayatı boyunca gönlünü ortaya koyarak sürdürdüğü gabaylık¹ göreviyle 7'den 70'e herkes için bir rol model olmayı başarmıştı.

Gençliğinde dayısının yazlığına Suadiye'ye giden Meir, benimle tanıştıktan sonra Burgazada'ya gelmeye başladı ve bir ada aşığı oldu. Onun için yaz aylarında en güzel tatil Burgaz'a gitmek, tüm esnafla sohbet etmek, sabahları gazetesini alıp denizin karşısındaki kafede çayını yudumlayarak okumaktı. Martı sesleri, denizin dalgaları, güneşin sıcaklığı ona şiir yazma ilhamı verir; anında mekân ve duruma göre bir şiir yazardı. Şiirlerinde felsefe, aşk, özlem, sevgi ve doğa konularını işler, şiiri yazdıktan sonra da muhakkak bana okur ve fikrimi alırdı.

1 Gabay: bir sinagogun her işiyle ilgilenen yöneticisi.

Burgazada'da yepyeni arkadaşlar kazanan Meir dostluğa çok önem veren, sevecen bir eş, gerçek bir aile babası, anne babaya bağlı, fedakâr bir kişiydi. 1985 yılında, Burgazada'da satın aldığımız evimize yerleşince dünyalar onun oldu. Çocuklar küçükken Mayıs sonu okullar kapanır kapanmaz adaya taşınır, Cumhuriyet Bayramı'na kadar adada kalırdık...

Tüm keyif aldığı konular ve biriktirdiği güzel anıların yanı sıra yaşadığı bazı üzücü olaylar azimli ve güçlü kişiliğine rağmen Meir'imi derinden yaralamıştı. Oğlumuzun doğduğu döneme denk gelen annesinin vefatı, iş sıkıntıları, Burgazada yangını ve 2003 yılındaki Sinagog bombalamasında yaralanması bunlardan birkaç tanesi...

Otuz yıllık iş ortaklarının dolandırma olaylarıyla karşı karşıya kalan eşimin, ekonomik durumu da gün geçtikçe sarp sarmış, mahkemeler ve asılsız iddialar sonucunda sağlık sorunları ortaya çıkarak Parkinson hastalığına yakalanmıştı. Aynı dönemde 2003 yılının Eylül ayında, Burgazadası'nda "Yom Kipur" günü çıkan yangında, hem adayı hem de gözbebeği gibi sevdiği Sinagogu kurtarmak için son ana kadar elinden geleni yapmıştı. 2003'ün Kasım ayında ise Şişli Sinagogu'na yapılan bombalı terör saldırısından mucizevi bir şekilde kurtulmuştuk. Meir'in tam yanında oturan arkadaşı vefat etmiş, kendisi ise yüzünden, ellerinden ve boynundan ağır yaralanmıştı.

Bütün bu olumsuzluk ve aksaklıkların ardından 2011 yılında şirketini kapatmak zorunda kalması, onu tamamen yıpratmış, yaşlandırmış ve hastalığının dev adımlarla ilerlemesine yol açmıştı. Emekli hayatına alışamayan Meir; eski yıllardaki başarılı iş hayatını ve aktif yaşamını özliyordu. Bu dönemde, zaten meraklı olduğu Kabala, din, tasavvuf, edebiyat ve tarih konularında daha çok kitap okuyarak kendisini geliştirmiş, bolca şiir yazmış, arkadaşlarıyla edebi sohbetler yapmış ve verdiği konferanslarla bilgi birikimini farklı kitlelerle paylaşmıştı.

2013 yılının ocak ayında kızımız Esra'nın düğünü ile yüzü gül-müş, çok sevdiği damadı Ralfi'yi de bağrına basmıştı. Düğünden iki yıl sonra yayınlanan *Seherde Gül Aydın* şiir kitabını yazmaya o dönemde şu sözlerle başlamıştı:

Dünya kurulduğundan beri var olan, çözülmeye uğraşılan; uğraşıl-dıkça da daha çok karışan, insanı bazen ölüme, bazen de sonsuz mutluluğa kavuşturan bu bilmeceyi; bir insanın yaşamında olabi-lecek bu "Aşk" çırpıntılarını, yine aşk şiirleri ile çözüp anlatmaya bakacağız doğanın ulvi güzelliği ile...

Aynı şiir kitabını aşağıdaki dizelerle sonlandırmıştı:

"Sanat, Güzellik...Güzellik, Sevgi...Sevgi, İnsan demektir..."

Onun için en özel şiirlerinden biri olan "Edirne"yi, Edirne Sinagogu'nun görkemli açılış töreninde geniş bir kitleye okumuş ve Edirne Vakıflar Müdürü'nden özel teşekkür almıştı. Ayrıca açılış günündeki sabah duasında gabaylık yaparak gururlanmış ve çok mutlu olmuştu.

2015 yılı'nın Kasım ayında ise gelinimiz Birgül'ü istemeye gitmiştik ve bu nişan onun yaşam sevincini arttırmıştı. Bu güzel heyecanın hemen ardından Meir, öz annesi gibi sevdiği kayınvalidesi Zelda Natan'ı kaybetmemize çok üzülmüştü. "Özgür düşünceli, edebi-yatçı, entelektüel tam bir Cumhuriyet kadını" dediği Zelda ile kitap tartışmaları yapar, tiyatro, sinema ve konserleri takip ettiği için onu çok takdir ederdi. Annemin vefatından sonra onun için yazdığı şiir dimağlarda yer bıraktı;

ZELDA'ya

Bazen Güneş Doğmaz Karanlıklarda
Siyah Git Der Beyaza
Bir Can Uçmuştur Ebediyete...
Gönül Üzgün, Yürek Kırgın
Yaşamın Çılgınlıklarında...

O CAN'ı kendime ANA yaparcasına,
Meleklerin kollarında
Sevdiklerinin Sevgi Mağaralarında
Bitmeyecek Anılar
Hatırlanacaktır Tüm Anlar...

Biliyorum Uçacaktır Sonsuzluğa...
İçimizde ölümsüzlüğe kavuşacak
Dualarımız O'NU Ulaştıracak
Tanrının Yüce Katına...

BARUH DAYAN AEMET

Ke Su Alma Repoze En GAN EDEN...

Meir GAON – 16 Şubat 2016

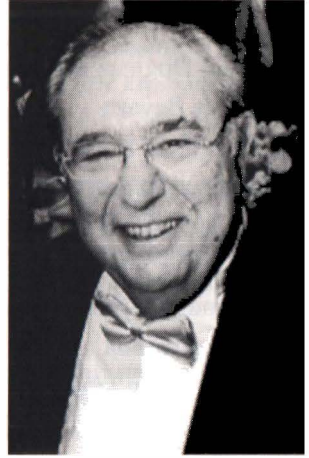

*Ahnasat Sefer-Tora günü,
Burgaz Sinagogu 2010.*

2016 yılında tatlı bir düğün telaşı yaşarken Meir'in hastalık haberini aldık ve derinden sarsıldık. Bu dönemde onu hayata bağlayan en büyük arzuları oğlunun ve ilk dansı yapacağı gelininin düğününü görmek ve kızından da bir torun sahibi olmaktı. Zor bir süreçle karşı karşıya olmasına rağmen etrafına mutluluk saçmaya, Burgazada'ya gelmeye, çocuklarının başarılarıyla mutlu olmaya ve çok sevdiği şiirlerini yazmaya devam etti. Yeni yerler keşfetmeye hazırды.

Hayatta basit şeylerle mutlu olmasını bilen ender insanlardandı. Yaşam felsefesi onun yaşama ne kadar bağlı olduğunun kanıtıydı. "Tüm zorluklara rağmen hayat güzelliklerle doludur. Yaşamın kıymetini bilin" derdi.

Meir hayatın her anını dolu dolu geçirmiş olsa da; henüz yapamadıklarını hayata geçirmek ve her zaman öğrenmeye devam etmek isterdi. Fakat tüm çabalarımıza rağmen, 2016 yılının Ağustos ayında maalesef kaderine yenik düştü ve ona yakışır bir cenaze ile son yolculuğuna krallar gibi uğurlandı...

Meir Gaon.

Meir Gaon hepimizin hayatında güzel izler bıraktı. İşte bu nedenle hiçbir zaman desteğini ve sevgisini esirgemeyen birkaç dostunun hislerini paylaşmak istiyorum:

Meir ağabeyim,

Her seferinde en güzel soruları soranların başındaydı ve o gülen gözleriyle, "Aferin cevabı bildin" der ve sonra bildiklerimin ne olduğunu ondan öğrenirdim. Gerektiğinde bizlere sevgiyle tahammül edecek kadar zarif, çocuklarla arkadaş olacak kadar sevecen bir kalbi vardı...

Özledim...

İshak İbrahimzadeh

"Bu pazar doğum gününüzmüş. Sizinle Meri-Izrail Kohen ve Samuel'in düğün töreninde tesadüfen tanıştık. AFAD ile fotoğraf eğitimi için Adana'dan Antakya'ya gelmiştik. Yıllardır düğün için kullanılmayan sinagog, arkadaşım Zerrin Kale'ye, Renda ve bana kismet olmuştu. Fotoğraf çekmekten çok amacım bu şık beyler ve hanımları tanımak, sempatik gelin ve damatla tanışmak, Viki ile sohbet etmektir. Sanatsal fotoğrafı boş verip, zaten ben kim, fotoğraf kim, size anı fotoğrafında yardımcı olmayı teklif ettim. Bol bol toplu düğün fotoğrafı çektik. Sonrasında onları bir CD üzerine kaydedip yollamak için sizden adres istedim. Daha doğrusu siz bunu arzu ettiniz. Kısacık sohbetimiz bende iz bıraktı. Tesadüfleri, kaderi konuştuk. İstanbul'daki bombalanan sinagogdan konuştuk. Adana'da son kalan Yahudileri, yoksa –Musevi mi demeliyim?– konuştuk. Din adamınızla tanıştım. Konukların kıyafetlerine, şapkalarına ağzım açık bakakaldım. Olgun ve şık şapkalı hanımlar. Ben bunları filmlerde görmüştüm. Sonrasında Facebook arkadaşım oldunuz, şiir sevdiğinizi anladım. Bu dünyadan geçip gittiniz. Ama iz bırakarak. Ama az ama çok. Kiminde fazla, kiminde böyle bir tadımlık. Sevdikleriniz bunu bilsin istedim."

Freddie San

"Şair yitirildi; yılğın sahipsiz, suskun sözcükler.
Hıçkırın ağlayan mısralar, öksüz, dilsiz ilhamlar...
Bir dost kaybedilir; sanki daha da eksilir eksiklikler.
Yok oluveren güven, anlam, idrak ve sevinçler,
İnsanın boğazına tıkanmış şaşkın, büyük kederler...
Ama işte şair bir dost öldüğünde; perişan dörtlülükler de uyaksız,
uyumsuz, zavallı, yersiz ifadeler ve dizelendirilemeden yutulan;
...Hayır! Yutulamayan bir keder... "

Moris Levi

"Un seul être vous manque et tout est dépeuplé" ²

Tatsız bir konu ama, ben sanatçı değilim. 'The show must go on...'; perde kalkmalı falan, beceremem. Babam öldüğünde 87 yaşındaydı, yol boyu neredeyse bütün arkadaşlarını kaybetmişti. Onları çok özliyordu. Bizden her birinin bir fotoğrafını istemişti. Onlara bakar, onlarla konuşurdu. Arkadaş (ve daha da korkuncu tabii kardeş) ölümünü "Yandan, boşluğuna yersin yumruğu. Canını çok yakar, nefesini keser, sersem gibi olursun..." diye anlatırdı.

Doğrusu ve ne yazık ki ben de bilirim o acıyı. Sıralı ölümler dışında, çok genç yaşta bir kuzenimi kaybettim. Kenan öğrenci olayları sırasında vurulduğunda daha 18 yaşındaydı. Çok canım yandı. 40 yılı geçti, hatırlamadığım, düşündükçe boğazımın düğümlenmediği gün yok. Sonra, yol boyu, çok arkadaşım gitti gencecik. Kimi trafik kazası, çoğu hastalık.

Salı sabahı da, Meir'im ellerimin arasından kayıp gitti. Hastalığının ortaya çıkmasıyla ölmesi iki ay bile sürmedi. Bu arada (iyi ki) sık sık görüştük ve, sanki ayrılacağımızı bilirmişiz gibi, birbirimizin tadını çıkardık.

En son, Çarşamba günü hastane odasında baş başa kaldık. Sohbet ettik (gene din ve felsefe konuştuk, inancımız ve inançsızlığımız, dinî duygularımız ve duygusuzluğumuz birbirine o kadar tersti ve hiçbir konuda anlaşılmadığımız konusunda o kadar iyi anlaşıyorduk ki, tadına doyum olmaz sohbetler ve tartışmalar yapıyorduk. Meir son derece bilgili, inançlı ve fakat hoş görülmesi bir Yahudi idi. Beni biliyorsunuz.); birlikte bir kitap yazmaya karar verdik (ben Hristiyanlığın Yahudiliğe bakışını yazacaktım, o da Yahudiliğin Hristiyanlığa bakışını); güldük (ayıptır söylemesi mesela ona, kolunda serumla tuvalete kadar gitmesin diye, ördek tuttum 'Bana bak sakın kimseye söyleme' diye sıkı sıkı tembih etti bana); bana eski ve yeni şiirlerinden okudu; karımla konuşurken telefonu istedi, "Bak senin için yazdım" diye ona bir şiir okudu. Keyiflendi. Ayrılırken, yalvarmama rağmen "Cumartesi mutlaka kızının düğününe geleceğim" diye tutturdu.

Gelemedi. Kötüydü, doktorlar izin vermedi.

2 Alphonse de Lamartine'in bir mısraıdır. Şiir çevirmek çok zordur. Mealen "Bir insan eksilir ve etrafınızda hiç kimse kalmamış gibi olur" demektir. Ukalalık olsun diye Fransızca yazmadım, kardeşim hem şairdi hem de çok iyi Fransızca bilirdi.

Düğün telaşı, sonra yurt dışından gelenleri bir haftalığına Bozcaada'ya götürdüm. Ama tatilin tadını çıkaramadım. Daha ikinci gün Meir fenalaştı, ertesi gün yoğun bakıma alındı, ertesi gün uyutuldu.

Ve sanki benim İstanbul'a dönmemi bekledi ölmek için. Salı sabahı 02.30'da...

O gece yatağa girmeden başımı gökyüzüne çevirdim, dua etmeyen ben (inançlı dostlarım affetsin) "Ey Meir'in Yahve'si; eğer varsan ve eğer söylediğin kadar güçlüysen, ona buna mucize yapacağına yap bir mucize Meir'imi kurtar!" diye dua ettim. İşe yaramadı.

Tevrat'ın tanrısı kıskançtır, bencildir. Sevgili kulunu yanına aldı, diye düşünmek istiyorum.

Çünkü benim kardeşim, dostum, arkadaşım eşsiz bir İNSAN'dı. Kâmil bir insandı, anlayan anlar ne demek istediğimi. Sonra romantikti, şairdi, yüreği tertemizdi, güler yüzlüydü, her zaman yapıcıydı, yumuşacıktı, sıcacıktı. Ve son derece kültürlüydü...

Daha iki gün oldu, ama o kadar çok özledim ki onu... Bugün babamı daha iyi anlıyorum...

Serdar Devrim

Vefat etmeden kısa bir süre önce kırkıncı evlilik yıldönümümüz için yazdığı şiirle bu keyifli hayat hikâyesini sonlandırıyorum:

Geçen güzelim yıllarda
Zaman aktı su misali
Can pak sevgi emsali
Her geçen an bir başka ışık
Yürekler birbirilerine aşık

Doğan sevda çocukları
Bir kız bir erkek
Hepsi de bize birer melek

Yaşanan dopdolu sevgiyle
Kucaklanan yaşam

Damlaya damlaya göl olur misali

Geçti 40 yıl...

Yılların ardından...

Zor günler,

Kahreden problemler

Baş başa geçirilen zor saatler

Can dostlar, sevgiler,

Sevgiyle yol gösterdiler...

Çocuklarımızla, dostlarımızla

Kardeşlerimizle mutluluk dolu saatler..

Ve şimdi biri sağımda biri solumda

Evlatlarım can bana

Yüreğimdeki sevdıyla...

En güzel sevda 40 yıl geçse de

Yaşamın doruğunda

Şelikamla,

Yaşadığım sevgi pınarında

Mutluluk dolu,

Yıllar geçse de, aşkın ebedi şahikasında

Güzelliğin yansımasında...

Geçen kırk yıla haykırdığım

Şeli'kaya, sevgili eşime teşekkür ederim.

Bana çocuklarımla beraber

Verdiğin pırıl pırıl

Yüreğine...

MEİR GAON

Burgazada, 24 Haziran 2016

Zeldikam ***(1927-2016)***

Şeli GAON

Sevgili annem Zelda Natan (Eskenazi) 1927 yılında İstanbul'da doğdu. Luna ve Nesim Eskenazi çiftinin üçüncü çocuğuydu.

Annesi Luna Eskenazi Bulgaristan, İskeçe'den Edime'ye gelmiş, Edime'deki Alliance Israélite Universelle Okulu'nda Fransızca öğretmenliği yapmış, akıllı, kültürlü ve o dönemde pek rastlanmayacak şekilde dört dil bilen bir kadındı. Babası Nesim Eskenazi ise zahire tüccarıydı.

En büyük ağabeyi Hayim Eskenazi, ablası Sara Kohen ve kardeşi Bensiyon İsak Eskenazi ile birlikte çok mutlu ve sıcak bir aile ortamında büyümüşlerdi.

Zelda Natan.

Çocukluğunda yaz kış Heybeliada'da, Bahriye Okulu'nun subay aileleriyle kardeş gibi yaşardı. Hatta annemin en samimi arkadaşlarından biri de; Deniz Kuvvetleri Komutanı, Deniz Harp Okulu mezunu Nejat Tümer'di.

Annem Zelda, ilkokulu aşığı olduğu Heybeliada'da okudu. Anneme okulda "Zümbül" diye seslenirlermiş. Okulda her zaman mükemmel bir Türkçesi ve kompozisyonu vardı. Edebiyat öğretmeni annemden bahsederken şöyle dermiş,

"Her şey güzeldir güven olunca,
İnsanın kalbinde sevgi olunca...
Zümbül'ü herkes tanır bu okulda
Gel Zümbül gel de;
O güzel sesin ve şîvenle
Şarkı söyler gibi dersi anlat....."

Annemlerin evi subay lojmanlarının yanında bir çayırın etrafındaymış. Bana her zaman çocukluk hatıralarını anlatır, ailesinin mükemmelliğinden bahsederdi.

Hatta hiç unutamadığı bir anısından bahsetmek isterim. Kışın adada kar yağdığı zaman babası onları çayırlara yollar, "Hepiniz karın üstüne yatın, boyunuzuölçeceğim" dermiş. Onlar da çok iyi anlaşan dört kardeş çayırdaki boylu boyunca uzanırlar, birbirlerine "uzun Hayim", "akıllı Sara", "sempatik Zelda" ve "yakışıklı Bensiyon" gibi lâkaplar takarlarmış. Küçükken bana bu anısını hep neşeli bir şekilde anlatırdı.

İlkokuldan sonra Zeldikam ailesiyle İstanbul'a taşınmış. Ortaokulu Beyoğlu Ortaokulu'nda bitirdikten sonra ailesi İsrail'e göç etmeye karar vermiş.

1940'lı yıllarda gidiş izni önce çocuklara ve gençlere çıktığı için ilk olarak anneme çıkmış.

Annem yalnız gitmek istememiş, fakat babası "biz de arkandan geleceğiz" diyerek onu göndermiş.

Annem 1941 yılında Ben Shemen Beyt Sefer Haklai okuluna başlamış.

Okulda; özellikle Polonya ve Macaristan'dan kaçmış yaşıtı olan Yahudi gençlerle arkadaşlık etmiş, İbraniceyi öğrenerek güzel arkadaşlıklar kurmuş.

Bir buçuk yıl sonra aniden, okula gelen birinden babasının genç yaşta hastalanarak öldüğünü öğrenmiş ve hızlıca İstanbul'a geri dönmek durumunda kalmış.

Geri döndüğünde ağabeyi Hayim'i, askerliğini bitirmiş çalışmaya başlamış olarak bulmuştu. Ablası Sara ise maddi imkânsızlıktan liseye gidemediği için çalışmaya başlamak zorunda kalmıştı.

Annem de, bir müddet annesine evde yardımcı olmuş ve daha sonra Bene Berith Musevi Okulu'nun idaresinde çalışmaya başlamış.

Şişhane Meydanı'nda bulunan Frej Han'da oturdukları için, okula gidip gelmek çok kolaymış. Frej Han'da yirmi Yahudi aile yaşar, herkes birbiriyle sıkı ve samimi dostluklar çerçevesinde, komşuluk ilişkilerini sürdürürlermiş.

Bu apartman heykelleri ve süslemeleriyle barok tarzda inşa edilmişti. Bir katta dört daire olmak üzere beş katta yirmi daire vardı. O dönem için lüks sayılabilecek apartmanda asansör ve kapıcıyı çağırmak için dahili telefon bulunurdu. Biz en üstte, beşinci katta Haliç manzaralı köşe dairede otururduk.

Yan dairemizde üç çocuklu Biçaçi'ler, Orbak ve Becer aileleri vardı.

Dördüncü katta büyük dayım Hayim Eskenazi, Mizrahi, Sasun ve Franko aileleri yaşardı. Rıfat Sasun ise apartmanda annemlerin en iyi arkadaşıydı.

Küçükken Madam Franko beni hep yanına çağırır, Fransızca hikâyeler anlatırdı.

Kızı soprano olan Leal ailesi, çocuk doktoru Duenyas (doktorun ilk hastası bendim) Mitraniler, Doktor Nasi, ismini hatırlayamadığım bir jinekolog doktor ve daha niceleri.....

Şişhane, Galata geçmişte özellikle Yahudilerin birlikte kardeş gibi yaşadıkları bir semtti. Burada yaşayan halkın %80'i Yahudi, kalanı da Müslüman, Rum ve Levanten'di. Birbirlerine gider, neşeli ve acılı olayları birlikte yaşarlar, birlikte güler birlikte ağlardı. Bu semtteki esnafların çoğunluğu Yahudi'ydi. Annem herkesle güzel dostluklar kurar, herkes tarafından sevilirdi. Esnafla da çok iyi geçinirdi.

Frej Han'dan Osmanbey'e taşındıktan sonra da komşularıyla güzel ilişkilerini devam ettirdi, onlarla her daim görüşmeye devam etti, özel günlerde her zaman birbirlerinin yanında olmaya devam ettiler.

Annem iyi kalpli, güler yüzlü ve sevgi doluydu. 30 Mart 1952 günü babamla Zülfaris Sinagogu'nda evlendiler. Ben de 17 Mayıs 1953 günü doğdum.

Kışları Frej Han'da yaşar, yazları ise Heybeliada'ya giderdik.

Evde annem bizimle Türkçe, babamla ve anneannemle Ladino konuşurdu.

Oturduğumuz yer sebebi ile bir çok tarihî olaya şahitlik ettim. Yıl 1960. 27 Mayıs ihtilâli sabahı kalktığımda, Şişhane meydanı tanklar ve askerlerle dolu, Kasımpaşa yokuşundan da babam kucağında yeni doğmuş kardeşim ve terliklerle hastaneden çıkarılan annem yavaş yavaş eve doğru geliyorlardı.

Bu görüntü hâlâ gözümün önündedir. Kardeşimin sünnet günü.....

Sokağa çıkma yasağı olduğu için, özel olarak alınan izinlerle, sünneti yapacak olan haham eve gelmiş ve Frej Han'daki komşularla sünneti yapılmıştı.

Kardeşim Semi Natan üç yaşında iken nefrit hastalığına yakalanmıştı. Tehlikeli bir böbrek rahatsızlığı olan bu hastalığı sürecinde, annem uzun yıllar oğluna krallar gibi bakmış, perhizine dikkat etmiş, hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak, bu berbat hastalığı iyileştirmeyi başarmıştı.

Zeldika mutfakta da çok becerikliydi. Cuma günleri tapada de berencena, sfongo, boyikos, gayina kon patatas al orno, kashkari-kas, armiko de tomat, köftikas de prasa a la Edirne (Edirne usulü) gibi annesinin de çok sevdiği Sefarad yemeklerini hazırlar, bunun yanında da sütlaç, çocukların sevdiği gato salam, halva de semola, gül sulu muhallebi ve meyvelerden reçeller yapardı.

Evimizde kalorifer yoktu bu yüzden gaz sobası ile ısınırdık. Anneciğim, gazı doldurur, yerleri temizler, kazanı boşaltır, bu işlerin hiçbirini de şikâyet etmeden yapardı. Odalar soba ile ısınır, ama mutfak ve banyo buz gibi olurdu. Annem leğen, leğen su ısıtır, bir maşrapayla da o suları başımızdan aşağı döker, kardeşimle beni yıkardı.

Bizim üstümüzde her daim emeği çoktu.

Bahar gelince, anneciğim adaya gitme hazırlıklarına başlar, hummalı bir çalışmadan sonra da, ev hayalete döner, her tarafı beyaz çarşafarla örtülü şekilde hazırlanırdı.

Ada döneminden önce eve terzi çağrılır, yazlık elbise, tayyör diktilirdi.

Asârı atika, elle çevrilen Singer dikiş makinesi büyük bir törenle ortaya çıkarılır, terzi Madam Beki gelir ve bir günde fazla parça çıkarmak için, teyzemin kayınvalidesi, dikiş bilen iki komşu,

anneannem yardıma gelirlerdi. Terzinin eve geldiği gün büyük bir hengâme idi.

Bir gün önceden o gün ikram edilecek yemeklerin menüsü hazırlanırdı, zira o gün bir ziyafet ve telaş günü idi.....

Madam Beki artık ailenin bir ferdi sayılırdı. Her mevsim ikişer gün gelir, anneme, anneanneme, elbiseler, bluzlar ve etekler dikerdi.

O gün eve gelenlerle bütün gün yemek yenir, çay ve kahveler içilir, annem de devamlı mutfakta bir şeyler hazırlar, kalanları toplar ve bulaşık yıkardı.

Mutfağının şefi olan bir kadındı, hazırlama sürecinde disiplin, temizlik ve sabır şarttı. Basit şeylerden leziz yemekler yapmak annemin ustalığıydı.

Aile bütçesi çok önemliydi. Hiçbir şeyi çöpe atmazdı. Karpuzu yedikten sonra, kabuklarından da reçel yapardı.

Ben de çocukken: "Anacığım, bırak da biraz atlar yesin " derdim.

O kadar tutumlu idi ki!.... Nurlar içinde yatsın....

Her ailede yükü taşıyan biri olur ya; o da benim biricik annemdi.

Anneciğim vizyonu geniş, okumayı seven, güncel olayları son gününe kadar takip eden akıllı bir kadındı.

Fevkalâde bir kız, bir eş, fedakâr bir anne ve sevgi dolu bir anneanne idi.

Ailesine bağlı, onlar için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, kendisini hiç düşünmeyen, hayat boyu hep etrafındakiler için yaşayan nesli tükenmiş bir kadındı.

Onun bir tek amacı vardı. Etrafını mutlu etmek...

Annem insanlarla çok çabuk kaynaşır, ortak bir ilgi alanı yaratarak sohbeti başarılı bir şekilde sürdürürdü.

Sinema, tiyatro, klasik müzik seven, kitap kurdu anacığım evde de her şeyi dört dörtlük yapardı. Vivaldi'nin Dört Mevsim'ini, Beethoven'ın Ay Işığı Sonatı'nı, Mozart'ın Senfoniler'ini dinlemeyi çok sever, dinlerken de mırıldanır ve tempo tutardı.

Eşim Meir Gaon'la da okuduğu kitapları tartışır, yorum yaparlardı.

Tüm zorluklara rağmen İsrail'de geçirdiği güzel günlerden özlemle bahsederdi. Herkese kucak açan ileri görüşlü olan Zeldika hayat boyu zorluklara göğüs germiş, hiçbir zaman şikâyet etmeyen bilge bir kişiydi.

Yeniliğe açık, çağa ayak uyduran, değişimleri kabullenen, hayatının son ânına kadar enerjik, pozitif, duygusal, her daim tüm ailesini toparlayan güçlü, idareci, yardımsever, sahiplenme arzusuyla her şeye kol kanat geren anneciğim Hanuka, Purim, Pesah vs. gibi bayramlarda çocuk ve torunlarına öğrettiği İbranice şarkıları, hep birlikte söyler, neşelenirdik.

Eğitime önem verir, çocuklarının iyi okullarda, dil öğrenmeleri için elinden geleni yapardı.

Evlenip çoluk çocuk sahibi olduğumda kaloriferli bir evde oturamıza rağmen, 1980 yıllarının mazot kıtlığında, her kış mevsiminde iki ay boyunca çocuklarla anneme taşınır, orada anneannem, kuzenim, dayım ve bizler dokuz kişi her gece birlikte yemek yer, sohbet eder, eğlenirdik. Bu kalabalığın yanında eşleri vefat eden halam ve amcam da bize eşlik ederlerdi.

Zeldacık hiç şikâyet etmeden ve bugünkü yardımcı kadın olanağı olmadan, bu kalabalığa hizmet eder, babama devamlı olarak liste hazırlar, evin eksiklerini aldırırdı. Nesim Natan, sevgili babacığım da, sessiz, olumlu ve çalışkan bir adamdı.

Oğlum İlker'in doğumu. Ataman Kliniği, 19 Eylül 1984.

Ailesine bağlı, çocuklarını seven ve onlara gereken her şeyi sağlayan bir kişiydi.

Annem ailenin 'Florence Nightingale'i idi. Hasta olana koşar, onu sağlığına kavuşturmadan geri dönmezdi. Çok vericiydi. Anne ve babasına, kardeşlerine, yeğenlerine, kuzenlerine herkesin derdine koşardı. Anneannem dört çocuğuna rağmen, hayat boyu anne ve babamla yaşamış, son gününe kadar da çok iyi bakılmıştı.

Anneannemin torunlarına emeği büyüktü.

Zümbül ana; tüm kimlikleri üstünde taşıyan bir kadındı.

Ailesine sofralar hazırlayan aşçı,

Çocuklarına ders anlatan öğretmen,

Yaşlı annesine, hasta ablasına bakan hemşire,

Yeğenini büyüten, ona sevgi veren bir el, bir umut olmuştu.

Zor durumlara dayanıklı, sezgi yeteneği güçlü, çok yönlü düşünebilme kapasitesi olan, mantıklı, hayatın olumsuzluklarına karşı umudunu yitirmeyen, akılcı yaklaşımlarla sorunların üzerine giderek, azimle sorunları çözmüş, pes etmemiş, becerikli, yoktan var eden, merhametli, mütevazî, özverili, neşeli ve pratik zekâlı bir kadındı.

Aktif bir yapıya sahip olan annem tiyatrolara gitmeyi çok severdi ve çok güzel rol yapardı. Gençken amatör ruhla çalışan tiyatro ekibi arkadaşları vardı. Dinsel temalı oyunlar başta olmak üzere, derneklerin yararı için oyunlar yaparlar ve tüm hasılatı gereken kurumlara dağıtırlardı. Beni de provalara götürür, hepsini izleme olanağı tanırdı.

Hatırladığım birkaç oyun: *Anne Frank*, *Yosef ve Rüyalari*, *Davit ve Batşeva*, *Dreyfûs*, *Los Maranos*, *Samson ve Dalilah* ve daha niceleri.....Rejisör Albert Levi, müzik ve efekt Hayim Eskenazi, senaryo yazarı Leon Senegör, oyuncular; Robert Susi, İzak Amon, Filon Kohen, Zeldi Natan, Luiz Filo, Nisim Natan, Davit Arditi, Bensiyon Eskenazi vs.

Haftanın üç dört gecesî Yıldırım Spor Gençlik ve Kültür Kulübü Derneği'nin Osmanbey'deki mekânında prova yaparlar, Tepebaşı Dram Tiyatrosu, Saray Sineması, Emek Sineması, vs. gibi salonlarda oyunlarını sergilerler ve ayakta alkışlanırlardı. Daha sonraları 1968 yılında kurulan Dostluk Yurdu Derneği'nde oynadılar ve 1975 li yıllara kadar devam ettiler. Annem için tiyatro bir tutkuydu.

Babamın son yılları hastalık ve ameliyatlara geçmiş olmasına rağmen, annem ona bir hemşire gibi bakmış, tüm gereksinimlerini sağlamış ve hiçbir zaman şikâyet etmemişti.

Hastane ile ev arasında mekik dokur, babamın sevdiği ve perhizine uygun yemekleri evde pişirir ona getirirdi.

*Torunu Enis Natan'ın Barmitsva töreni.
Mövenpick Oteli, 16 Mayıs 2009.*

Torunu Esra Gaon'un düğünü, 6 Ocak 2013.

Annemin ana dili Türkçe idi. Bunun yanında Ladino, Fransızca, İbranice ve de İngilizce bilir, bir başka özelliği de bu dillerde latifeler yapıp şarkılar söylemesiydi.

Yaşamının son saniyesine kadar aklı başında idi. Çok hafif bir kadındı ve gerçekten de ne çekti ne çektirdi. On beş gün gibi kısa bir sürede bir kuş gibi uçtu gitti.

O kadar sevilirdi ki; son günlerinde İsrail'de, Fransa'da ve Amerika'da yaşayan yeğenleri onu hastane odasında ziyarete geldiler. Onlarla kendi lisanlarında konuşarak memnuniyetini belirtti.

31 Aralık 2015 yılbaşı gecesi televizyonu izledi. Ertesi sabah her yıl televizyondan naklen verilen Viyana Filarmoni Orkestrası'nın yılbaşı konserini yatağında mırıldanarak izledi.

2015 yılının Ocak ayının başında karlı bir günde, etrafında onu sevenler eşliğinde son yolculuğuna çıktı.....

Ruhu şâd olsun.....

Annem ve babam 1975 yılında bir davette.

Büyükbabam Avram

Albert HABİP

Her ne kadar nüfus kayıtlarında 1902 İstanbul-Hasköy doğumlu Avram Üye olarak görünse de annemin babası Albert Levi'yi bastırttığı kartvizitte görüldüğü üzere ÖGE soyadı ile tanımamız icap eder.

Ben ailenin ikinci erkek evladı olduğum için adımlı geleneklere göre büyük babama istinaden her nasılsa Albert olarak koymuşlar. Ancak Sinagoga Mevlut için gidip her ne zaman ben Albert desem de görevli makbuza adımlı Avram, hatta soyadımlı Benhabib olarak yazmayı tercih eder. Ben de bundan böyle artık büyükbabamı Avram Öge olarak tanıtmayı uygun gördüm.

1902 dedik ama aile arasında doğumu 1900 yılı olarak bilinir. Yani 18. yüzyılın sonunda dünyaya gelmiş. Çocukluğuna ve gençliğine ait elimizde hiçbir bilgi yok dersek yanlış olmaz. Gerçi Hasköy'de doğduğunu biliyoruz ama söz konusu semtin Piri Paşa mahallesi muhtarına sorarsanız kayıtlarda Levi soyadlı kimse yer almıyor. Son yirmi seneden öncesine ait kayıtların bulundurulması zorunluluğu olmadığından resmî bilgiler Nüfus Müdürlüğü'nden elde edebildiğimiz kadarıyla kalıyor.

Geniş bir ailenin evladı olan büyükbabamın kardeşlerinin sayısı bize beş olarak ulaştı ancak evvelinde, küçük yaşta hayatını kaybetmiş ve varlığını duymadığımız başka kardeşinin olması da muhtemeldir.

Annesi Klara ve babası Yako'nun, büyükbabam dahil, Yasef, Liya, Viktorya, Raşel ve Bulisa adlarında altı çocuğunun olduğunu biliyoruz. Ancak resmî kayıtlarla günlük hayatta kullanılan isimlerdeki alışlagelmiş tezatlar paralelinde nüfus kayıtlarında bu isimler Mordohay, İlya, Bolisa, Rahel ve Vida olarak görünmektedir.

Okuma yazma bilmediğinden tahsil hayatının da olmadığı malûm olan büyükbabamın aile hayatına giriş yaparsak ilk ve tek evliliğini kendisinden beş yaş büyük Recina ile yapmış. Büyükannemin neden kendinden genç bir delikanlı ile evlendiğini sorarsanız önceki uygun adayların hepsini o yıllardaki kız arkadaşlarına kaptırmış olduğu gibi bir rivayet ile karşılaşsınız.

Büyük ebeveynlerim Albert ve Recina üç kız, üç erkek evlat dünyaya getirmişler. Ancak erkekler konusu büyük talihsizliklerle süregelen evlat acısı kapsamaktadır.

Büyükbabam bir bayram günü en büyük oğlu ve en büyük kızı ile lunaparkta uçak dekoru arkasında.

En uzun yaşayan erkek evlat Marko on üç yaşında kutlayacağı Bar-Mitzva'sından birkaç gün önce bir inşaattan düşüp başına isabet eden tuğla ile yaralanmış, akabinde kaldırıldığı hastanede kurtarılamayınca aileye ilk büyük acıyı yaşatmış. Daha sonra aile kızamık salgını sebebiyle daha da büyüyen felaketlerle karşı karşıya kaldı.

Bir buçuk ve altı yaşlarındaki Jako ve Salvator aynı haftanın Pazartesi ve Çarşamba günlerinde aynı hastalıkların pençesinden kurtulamayarak peş peşe hayatlarını kaybettiler.

Bu satırları yazmadan önce konumuzun baş karakteri büyükbabamı tanıyanları dinlememek olmazdı elbette. Kendisinin en yakınlarında

olan teyzem, yani ailenin küçük kızı Ester Üye ile başlamak gerekir. Eğer kendisine sorarsanız "o da kim?" diyecektir. Çünkü herkesin Eti diye tanıdığı teyzeme "Ester" diye seslenirseniz cevap alacağınız şüphelidir. Hele tüm kız kardeşler evlendikten sonra bile büyükbabamın nüfus kaydında görüldüğü şekli ile soyadına "Üye" dersiniz işler hepten karışır. Zaten amcam İzak Nifusi ile evlendikten sonra kendisine yazılan Nufusi'yi düzeltmek için mahkeme kararı gerekmiş. Aynı kayıta Diriman olması gereken büyük teyzemin soyadı Levi olarak görünür. Her halde daha fazla yanlışlık olmasın diye ortanca kız kardeş olan anneme hiç soyadı koymamışlar. Haklılar çünkü Levi, Üye, Öge veya son hali ile Habip (ki bir dönem Habib idi) arasından hangisini yazacaklarına karar verememişlerdir. O yıllardan gelen kayıtlarda böyle eğlenceli durumlar çok çıkıyor. Mesela sebebine daha sonra geleceğimiz nüfus memurlukları arasında yaptığım yoğun araştırmalar esnasında babamın gayri meşru olduğunu farz etmek durumunda kaldım. Bunu anneme söylediğimde haklı olarak isyan etti. Ancak yine talihsiz kayıtlara göre babamın annesi ile babasının nikâhı yok. Sonradan öğrendik ki o tarihlerde resmî nikâh kıymak henüz zorunlu hale gelmemişti.

Teyzem Eti ile yaptığımız sohbete dönersek kendisi babasının doğum yılını 1900 olarak bilmesi dışında kardeşlerini de Yasef, Liya, Bolisa, Raşel ve Viktorya olarak saydı. Büyükbabam askerliğini tamamlamak üzere ilk askere gidişinden önce altı sene saklanmış. Üç erkek evlada da bu dönemde sahip olmuş. Ancak onları kaybettiğini askerliğini tamamlayıp döndüğünde öğrendi. Daha sonra 22 Nisan 1941 tarihli Millî Müdafaa Vekâleti teklifi uyarınca yirmi kur'a ihtiyat askeri olarak 1896-1932 doğumlu gayrimüslimlerle tekrar askere alındı.

Ne yazık ki bu konuda kendi görüşlerini ve yaşadıklarını öğrenme imkânımız olmadı ancak okuduklarımıza göre kendilerine silah verilmemiş, üniforma olarak 1939 Erzincan depreminde Yunanistan'dan yardım olarak gönderilen çöpcü elbiseleri giydirilmiş, sivrisinek

kaynayan ve sıtma yayan bataklığın, rutubet, çamur ve aşırı sıcaklığın bunalttığı, su darlığı çekilen kamplara gönderilmişler. Tünel inşaatlarında, Ankara'da Gençlik Parkı'nın yapımında, yol inşaatı gibi ağır işlerde çalıştırılmışlar ve 'gâvur askerler' diye aşağılanmışlar.

Yirmi kur'a ihtiyat askerlerinin 1942 Temmuz'unda terhislerinin ardından Kasım 1942'de Meclis'te kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu'ndan büyükbabam da nasibini aldı. Perşembe Pazarı'ndaki atölyesinde soba borusu imalatı yapardı. Daha sonra küçük çapta bir fabrika açtı. Bir takım metal imalatlar yanında binaların elektrik kablolarının geçirildiği peşel denilen saç boruların imalatına başladı. Türkiye'de ilk defa yapılan bu boruları önce basit tezgâhlarda çekiç ile vura vura bükerdi. Daha sonra gerekli makineleri kurarak bu imalatı fabrikasyon hale getirdi ve de işlerini geliştirerek dönemin en başarılı soba borusu imalatçısı oldu. Bu arada kendisine tahakkuk eden Varlık Vergisi'ni ödedi. Miktarını bilmiyoruz ancak "15" rakamı telaffuz edildiğinden on beş bin TL olsa gerek. Fabrikadaki ortağı Hayim Hirş böyle bir vergiyi ödemek istemedi ve anneme göre Aşkale'ye gitti, teyzeme göre ise gitmedi. Bu dönemde sıkıntı içine giren ortağının ailesi dahil tüm yakınları mallarını yok pahasına kendisine satmak isteyince "üzerinde gözyaşı olan mal istemem" deyip hiçbirini kabul etmedi.

Büyükbabamın iş hayatı esnasında başından her halde pek çok olay geçmiştir. Bize yansıyan ve en kayda değer olanı fabrikasında bir işçinin gözünü kaybetmesi olmuştur. Bu işçinin elektrik kaynağı yaparken korunmak için gözlük kullanması gerekiyordu. Ancak bunu ihmal edince gözünü kaybetti ve büyükbabam sorumlu işveren olduğu için ceza aldı, Yalova'da iki ay hapis yattı. Bu süre boyunca evine gelen bir görevli her gün hazırlanan yemekleri alıyor, Yalova'ya giden vapurun çımacısına teslim ediyor, çımacı da bu yemekleri hapishaneden gelen bir görevliye veriyordu. Böylece büyük babama ve çevresindekilere her gün evde pişen yemekler ulaşıyordu. Cumartesi günleri de aile Yalova'ya ziyarete gittiğinde

sofralar kuruluyor, ziyafetler veriliyor, böylece sıkıntılı bir dönemin dahi keyfi çıkartılabiliyordu.

1948 yıllarında ailece İsrail'e göç etmeye karar verdiler. Birisi evli üç kızı ve bu göçe çok istekli olan büyük damadı ile orada hayatın daha iyi olacağını düşünerek tam da İsrail Devleti'nin kuruluşu esnasında zamanın ulaşım imkânları ile bir gemiye bindiler. Yeni bir hayat kurmaya yetecek birikim de var olunca ilk iş Holon'da bir ev satın almak oldu. Büyük babam orada bir de bakkal dükkânı açtı. Bu arada Türkiye'deki işleri ortağı ve kendilerine güvendiği çalışanları sayesinde devam ediyordu. İsrail'deki yaşama, iklim ve insanlara uyum sağlayamayınca, bunun yanında memleket hasreti de ağır basınca tüm aile Türkiye'ye döndü. İstanbul'daki işlerini takip eden ve "bu işin sahibi sensin" deyip anahtarları geri teslim eden çalışanlarını da ortak alarak iş hayatına devam etti.

Doktorlar vefatına kadar uzanan sağlık durumundaki bozulmayı önce sinirsel, sonra da sarılık olarak teşhis ettiler. Yaşadığı sıkıntı ve üzüntüler sonucu genç yaşında gelen hastalığın akciğer kanseri olduğu anlaşıldı. Zaten çok da sigara içerdi. Bir ara bırakmaya çalıştı ancak içmeyince o kadar sinirli oluyordu ki ailesi, hatta fabrikadaki işçileri tekrar sigaraya başlaması için yalvarmaya başlamışlardı. Hastalığı ilerleyince işlerinin tamamını ortaklarına devretti.

1961 yılına gelindiğinde, annemin yani ortanca kızı Raşel'in, doktor olma hevesini engellediği için pişmanlığını itiraf ettiği hasta yatağında amansız hastalığa teslim oldu. Kardeşimin de ifadesi ile çok ileri görüşlü, başarılı, becerikli, iyi bir eş, baba, dost, dede ve fakir babası olarak sevenlerinden ayrıldı.

Büyükbabamın vefatı üzerine anneannemin yalnız kalmaması için zaten çıkartılmak üzere olduğumuz Kuledibi'ndeki kiralık evden annem ve babamla Feriköy'deki eve taşındık. İşte elli yıldan fazla bir mazimin olduğu bu ev büyükbabamın maddi ve manevi en büyük mirası oldu. Bu evde ilkokula başladım, kız kardeşim doğdu,

Annem ve babamın 24 Ocak 1954 tarihinde gerçekleşen düğününün fotoğrafı.

Önde oturanlardan soldan itibaren büyükbabam Avram Öge, anneannem Recina, annem Raşel, babam Hayim Habip, babaannem Dudu, babamın babası Refael Habip, en önde ise bugün torun sahibi olan büyük kuzenlerim yer almaktalar.

üniversiteyi bitirdim, babamı kaybettim ve nihayet kentsel dönüşüm denilen macera ile bir dönemin sonuna geldik.

Büyükbabam yaşamının sonuna geldiğini anladığında aile dostu olan bir avukata vasiyetname yazdırma ihtiyacı hissetti. Fabrikasının yanında oturduğumuz Feriköy'deki evi eşi, kızları, o yıllarda dünyaya gelmiş olan dört torunu arasında pay etti. Gerçi daha sonra kız kardeşim ve küçük teyzemin bir kızı daha dünyaya geldi ancak onlar büyük babalarını tanıyamadı. Bu evin hissedarları arasına avukatın tavsiyesi ile büyükbabamın kardeşi de yüzde bir buçuk gibi sembolik bir hisse ile katıldı. Böylece dokuz ortaklı mütevazı bir dairede

önce anneannemle dört kişi, kız kardeşimin katılımı ile beş, anneannemin vefatı ile dört, kardeşimin evlenmesi ile üç, derken babamın vefatı üzerine annemle ikimiz elli yıla yakın bu evde yaşadık.

Büyükbabamdan kalan ve maddi olduğu kadar manevi değer taşıyan bu dairenin yer aldığı apartman günün birinde Kentsel Dönüşüm ile yenilenmek üzere yıkılma aşamasına geldi. Annem haklı olarak önce bu duruma şiddetle tepki gösterdi. Hem baba evine olan duygusal bağlar hem de bu yaşta evi boşaltmak ve tekrar geri taşınmak çok külfetli gelmişti. Zaman içinde başka çare olmadığı anlaşıncı güç belâ annemi ikna ettik. Büyükbabamın varislerinden, yani eşinden, çocuklarından, torunlarından, kardeşinin çocukları ve de torunlarından oluşan varislerin işlemlerini halletmekle uğraştığım uzun bir sürecin içine girdim. Büyükbabamdan eşine, eşinden kızlarına, büyük kızından torunlarına, büyükbabamın kardeşinden kızına ve torunlarına intikal eden tüm hisselerin veraset işlerini tamamladım.

Sayırsız kez gittiğim muhtelif noter, nüfus idaresi, belediye, tapu idaresi, adliye, avukatlık bürosu, hastane, vergi dairesi, kaymakamlık, konsolosluk, valilik, banka şubeleri arasında geçen yılların, tamamını ödediğim vekâletname, veraset işlemi, sağlık raporu, emlak vergisi, tapu harcı, alış vergisi, satış vergisi, haciz teminatları, havale, yol, kırtasiye vb. masrafların, içinde bir çok resmi, gayri resmi makam ile yaptığım yazışmanın, makbuzların, faturanın, tahakkuk fişinin, nüfus kaydının, vekâletname örneklerinin vs. vs. biriktiği dört büyük klasör evrakın ardından net altmış metrekarelik dairemizin tapu üzerindeki tüm pürüzler kalkmış ve inşaat başlamış oldu.

Bu hengamenin içinde zaten kalp hastalığı ile yıpranan annemin vefatı ile sarsıldık. Acısını yaşayamadan onun da veraset işlemlerine başlamak zorunda kaldık. Zira inşaat devam ediyor ve kat mülkiyetinin yapılabilmesi için annemden kalan hisselerin sahibinin bulunması lazımdı. Bu noktada büyükbabamın bir başka icraatı ile karşılaştım. Annemin benden evvel doğurduğu ancak iki buçuk

aylık iken hayatını kaybeden bir kardeşim varmış. Büyükbabam bu torunun cenaze işleri ile ilgilenmiş ve kendisini Feriköy mezarlığına defnettirmiş ancak nüfus kaydını sildirmemiş. Yıllarca askerlik şubesinden, belediyeden ve seçim kurullarından onun adına belgeler gelirdi. Gerçi birkaç defa sözlü beyan verdik ancak annemin bu vefatı kabullenemediğinden olsa gerek resmen bir teşebbüsümüz olmadı. Ancak bu sefer mecburen altmış küsur sene önce vefatın gerçekleştiği Etfal Hastanesi'nden gerekli kayıtları çıkartarak bu mevzuyu da kapattık.

Annemin vefatının hemen ardından akrabalarımız dede yadigârı evin satılmasını istemişti. O dönemde ortaya çıkan 15 Temmuz darbe girişimi sebebi ile satışa çıktıktan ancak altı ay sonra alıcı bulununca ev el değiştirdi. Böylece büyükbabam Avram'dan benim için hatıra olarak alet kutusu, taburesi ve bir iki el aleti dışında Kurtuluş'ta kiralık olarak yerleştiğim evde yazdığım ve okuduğunuz bu satırlar kaldı.

Aydınlatmada 53 Yıl

David KOEN

Mersin ve İlk Yıllarım

Meslek hayatımı anlatmaya başlamadan evvel kısaca özgeçmişim ile ilgili bilgi vermek gerekirse 1934 yılında Mersin'de dünyaya geldim. Annem, babam ile benden iki yaş büyük ablam ve benden üç buçuk yaş küçük erkek kardeşim ile birlikte yaşamımızı sürdürdüğümüz 1942 yılında babamızı kaybettik. Savaş yıllarında yokluk ve karaborsanın devam ettiği zor günlerde annemizin olağanüstü çabaları ile yaşamımızı sürdürdük. İlkokulu bitirdikten sonra benim kısa yoldan bir meslek edinmem düşüncesi ile meslek okulu olan Mersin Ticaret Lisesi'ne kaydım yapıldı. Okulumuz öğlene kadar idi. Bazen öğleden sonraları bulabildiğim işlerde çalışıyordum. Ancak gönlümde yatan ne Ticaret Lisesi, ne de muhasebecilik gibi bir meslek idi. Daha çok el sanatları ile ilgili işler ilgimi çekiyor kendimi hep bu tür bir iş yaparken hayal ediyordum. Netice olarak Ticaret Lisesi'nde okumaya devam ettim ve 1954 yılında okuldan mezun oldum.

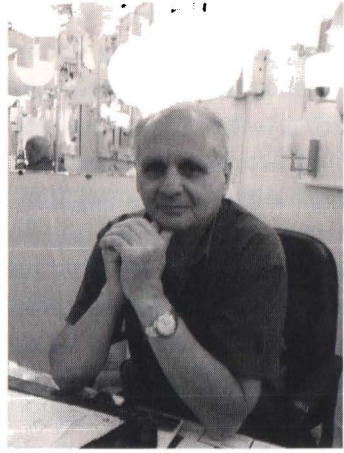
İstanbul'a Göç Ediyoruz

Mersin Ticaret Lisesi'nden mezun olduktan bir yıl sonra 1955 yılında İstanbul'a göçümüz ile birlikte çalışma hayatım başladı. Bir yıl kadar toptan baharat işi yapan bir müessesede çalıştıktan sonra yedek subay olarak askerliğimi yaptım. Daha sonra bildiğim tek iş tahsilini yapmış olduğum muhasebe idi. Pek de sevdiğim bir iş olmamakla birlikte iki yıl kadar bir muhasebe bürosunda çalışarak muhasebecilik yaptım. Bu arada bugünkü eşim Beti Elevi ile tanışıp evlenme kararı alınca kayınpederimin desteği ile ticari bir iş kurma kararı aldık. Ne iş olacağı konusunda araştırmalar yapmaya başladığımız zaman alım satım gibi bir ticari işten ziyade imalat ile ilgili bir iş düşünüyordum. Küçük yaşlarımda bir takım aletlerim var idi. Testere, çekiç, pense gibi şeyler. Marangozlarda atılmış bulunan küçük tahta parçalarını toplar bunlardan bir takım oyuncaklar yapar idim. Ayrıca resim yapmaya karşı da büyük hevesim vardı. Bütün bunlara bakarak yaradılıştan gönlümde hep imalatçılık olduğunu gördüm. Neticede bir gün kayınpederim Eliya Elevi bana "galiba senin aradığın gibi bir iş var ama gene de çok emin değilim istersen bir görüş" diye haber verdi. Bulmuş olduğu iş ise abisi Jozef Elevi'nin damadı Mayer'in avize aydınlatma imalatı yapmakta ve kendisine ortak aramakta olduğu iş idi. Vakit geçirmeden birlikte dükkân ve atölyenin bulunduğu yere gittik. Bulunduğu yer Büyük Hendek Caddesi'ndeki Apollon Apartmanı ve yanındaki sinagogun arkasında bulunan Okçu Musa Caddesi'ndeki İpek Çıkmazı denilen yerde idi. Mayer'in kendisini eşimle olan nişanımızda kalabalık ortamda bir defa görmüş olduğum için yüzünü pek hatırlayamamış idim. Görüşmeye gittiğimiz gün hatırladım ve görüşmelerimiz başladı. Benden yedi yaş büyük ve Galatasaray Lisesi mezunu idi. Firmayı 1955 yılında kurarak Ultramoderno Aydınlatma adını vermiş. Gittiğimiz dükkânın cephesi çıkmazın içerisinde olduğu halde Okçu Musa Caddesi'ne bakıyor idi. Atölye ise dükkânın yan tarafında olup içerden demir bir kapı açılarak giriliyordu. Atölyenin yanında ise Romilos isminde

bir ustanın tek başına araba tamiri yaptığı bir garaj vardı. Apollon Apartmanı ve sinagog ile birlikte bütün bu dükkânlar tek bir tapu olarak kayınpederlerimize ait idi. Görüşmelerimiz neticesinde anladığım kadarı ile benden evvel bir iki defa kısa süreli ortaklığı olmuş fakat her nedense yürümemiş ve ayrılmışlar. Genel olarak bakıldığında durum pek parlak görünmüyor idi. Atölyede çalışan tek bir eleman vardı ve dükkânda bulunan avize çeşidi de zayıf durumda görünüyordu. Ortaklık için gerekli sermaye konusuna gelince benim koyacağım nakit karşılığında elinde bulunan malzeme ne varsa onu koyacak idi. Teferruata fazla bakmadan ileriye dönük birlikte çalışarak işi düzeltebiliriz diye düşündüm ve 1962 yılının Şubat ayında kolektif şirket olarak ortaklığı kurduk. Başlangıçta ben muhasebenin tutulması, dükkânın idaresi ve malzeme alışları gibi işler ile uğraşacak ortağım Mayer de atölyeden sorumlu olarak işe başladık. O yıllarda avize işi çok yaygın bir iş değildi. Bütün İstanbul'da Bankalar Caddesi'nin dışında sayısı üç veya beşi geçmeyen birkaç büyük mağaza vardı. Onlar da malı kesin alış yapmazlar konsinye olarak alırlar yani sattıkları malın parasını öderler satılmayanı da iade ederler idi. Bunun dışında perakende satışlarda ise müşteri dükkândaki çeşitten eğer beğendiği olmaz ise elimizde bulunan Avrupa kataloglardan beğendiğini sipariş verir biz de en fazla bir hafta veya on gün içerisinde teslim ederdik. Çalışmalarımızın ilk günlerinde tabii ki işin henüz acemisi idim. Müşteri geldiğinde eğer yeni bir sipariş olayı var ise işin teknik yanları ve fiyatı konusunda ortağım Mayer'i çağırıyordum. Ortağım kötü bir insan değildi ancak müşteri ile temaslarında bazen kabalaşıyor idi, Tabii ki bu da beni çok rahatsız ediyordu. Bu nedenle biran önce işin tamamına vakıf olup müşteri ile teması benim üzerime almam gerektiğini düşündüm. Netice olarak kısa zamanda bu işi başardım. Perakende işlerin yanı sıra toptan Anadolu müşterilerinin de olması gerekiyor idi ancak bunlar da yok denecek kadar az idi. Bunların sayısını arttırmak için çeşidi düzeltmek ve biraz stok bulundurmak amacı ile işçi sayısını arttırdık. Çalışmalarımız bu şekilde sürüp gidiyordu, ben de dükkândaki işlerden vakit buldukça atölyeye giriyor matkapta delik delmek

veya montaj gibi işlerde yardımcı oluyordum. Bu işleri de çok severek yapıyordum.

Toptan müşteri durumuna gelince aklıma gelen bir hatıramı nakletmek istiyorum. Dükkânda ortağım ile birlikte olduğumuz bir gün kapıdan orta yaşlarda iyi giyimli bir kişinin girmesi ile birlikte ortağım hemen gelen kişiyi karşılayarak "Hoş geldin gel ortağımı tanıştırayım." der, bana da Ankaralı müşterimiz falanca olduğunu söyler. Ancak gelen kişinin suratı biraz asık durumda idi. "İyi kendine bir ortak da bulmuşsun" gibi bir laflar geveledi. Bu arada ortağım bizi baş başa bırakıp yandaki demir kapıdan atölyeye girdi ve bir daha da dışarı çıkmadı. Ben tabii ki ters giden bir şeyler olduğunu tahmin ettim ve "hayrola bir durum mu var hele bir çay içelim anlatın" diyerek dükkândaki çalışan çocuğa çay söylemesini istedim. Bu arada müşteri anlatmaya başladı. "Bak kardeşim ben buraya altı ay evvel geldim ve bir kısım siparişler yazdırdım. Tutarını da üç ay vadeli senet olarak peşinen verdim. Senedin vadesi geldi namus belasına protesto olmayım diye ödedim, hâlâ malın gelmesini bekliyorum". Ben ne diyeceğimi şaşırılmış vaziyette "herhalde bu işte bir yanlışlık vardır" diyerek bir dakika müsaade istedim ve atölyeye girdim. Ortağıma müşterinin anlattığını söyledim ve "Doğru mu bu?" diye sordum. "Doğrudur ama bir takım terslikler oldu ve gönderemedim" diye cevap verince "nerede yazılı bu siparişler" diye sordum "filanca çekmecedeki eski sipariş defterinde yazılıdır" dedi. Tekrar dükkâna dönüp müşterinin önünde defteri bularak açtım. Siparişlere baktığım zaman birçoğunun hazır olduğunu gördüm bir veya iki tanesi de kısa zamanda yapılabilecek şeyler idi. "Beyefendi ortağım adına sizden çok özür diliyorum kendisi tek başına olduğu

için bir takım işler de ters gitmiş şu anda iki kişiyiz ben size söz veriyorum önümüzdeki hafta malınız elinizde olacaktır" dedim. Müşteri yarı inanmış vaziyette "peki bakalım" diyerek vedalaştı ve dükkândan ayrıldı. Söz vermiş olduğum şekilde bir hafta sonra mal gönderildi faturası ile birlikte bir de özür mektubu yazarak yeni siparişlerini beklediğimizi bildirdim. Müşteri mektubuma teşekkür ile cevap verdi ve çok kısa bir zaman sonra da hiç ümidim olmadığı halde yeni siparişi geldi.

Anadolu müşterisi tabii ki bundan ibaret değildi kısa zamanda yeni bir takım müşteriler gelmeye başladı bunları mümkün olduğu kadar hoş tutmaya çalıştık. Ancak atölyemizi biraz daha geniş tutmamız gerekiyor idi bunun için de yan tarafımızda bulunan Romilos usta-dan kayınpederlerimiz vasıtası ile bir kısım yer vermesi için talepte bulunduk. Zira onun işgal etmiş olduğu garaj çok büyük idi ve tek başına yapmış olduğu işe göre de fazla geliyordu. Netice olarak yaptığımız görüşmeler sonunda talebimizi kabul etti ve atölyemizi biraz daha genişlettik. Zaten kısa bir zaman sonra da garajı tamamen bıraktığı için kalan yeri de atölyemize dahil ettik.

Taahhüt İşlerinin Başlaması

Ortağım Mayer genelde çalışkan bir insan idi, sabahları erkenden dükkânı açar ve atölyeye girer bütün gün hemen hemen hiç oradan çıkmazdı. Ticari konularda biraz farklı olmakla beraber teknik konularda becerili olduğu için gelen her türlü işi gözü kapalı olarak alıyor idik. Örnek vermek gerekirse BP petrol şirketinden istasyonlarında kullanılmak üzere büyük aydınlatma direkleri talebi gelince fazla düşünmeden "evet" dedik ve fiyat teklifi verdik. Yapılacak iş ise avize işlerinden oldukça farklı muhtelif ebatlarda kalın demir boruların iç içe kaynak yapıp beş veya altı metre gibi uzunluklarda üzerine de genişçe bir şapka ve aydınlatma elemanlarının yapımı idi. Netice olarak vermiş olduğumuz fiyat teklifi kabul edildi ve

hemen hazırlıklarını yaparak işe koyulduk. Atölyemizi genişletmiş olduğumuz için fazla zorlanmadık zira bu iş için büyükçe bir yere ihtiyaç var idi. Bu işe göre kaynakçı yeni bir eleman aldık ve başlangıçta biraz problemler yaşadysak da neticede işi bitirdik ve teslim ettik ödemeyi de peşin olarak aldık. Daha sonraları muhtelif zamanlarda aynı işi yeni siparişler alarak tekrarladık. Böylece ortaklığımızın birinci senesinin sonuna geldiğimizde bilançomuz hiç de kötü değildi. Bankada yeteri kadar paramız vardı ve işlerimiz de iyi gidiyor sayılır idi. Yapmakta olduğumuz avizelerde ham madde olarak genelde sarı boru ve sarı döküm kullanıyor idik. Ancak sarı dökümü yaptırdığımız yer Topçular semtindeki bir dökümcüler sitesi idi ki oraya gitmek ve bir takım siparişleri yerlerine teslim etmek gibi konularda vasıta açısından zorlanıyorduk. Bunun için bir servis arabasına ihtiyaç var idi. Neticede bir acenteden o zamanın parası ile yirmi iki bin lira ödeyerek bir Skoda steysin araba aldık. Her ikimizde de ehliyet olduğu için kullanma problemimiz olmadı. Dışarı işleri ile ben ilgilendiğim için daha çok benim kullanmam gerekiyor idi. Anadolu müşterilerinden ayrı İstanbul dâhilinde de birkaç müşteri edinmiş durumda idik. Bunların mal teslimini de araba ile ben yapıyor idim. Aralarında bir tanesi vardı ki bununla ilgili bir hatıramı anlatmadan geçemeyeceğim. Müşterimizin Fatih semtinde cadde üzeri büyükçe ve güzel bir mağazası vardı. Ödemelerini senetle yapıyor ve senetlerini de muntazam olarak öderdi. Günlerden bir gün dükkâna gelerek biraz utana sıkıla "Üç gün sonra ödemem gereken bir senediniz var biraz sıkışık durumdayım bunu bir ay kadar erteleyebilir miyiz?" diye sordu. Kendisi dürüst bir insandı hiç tereddüt etmeden kabul ettik ve neticede bu senedi de ödedi. Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra bu sefer değişik bir teklif ile geldi. "Benim Çekmece semtinin biraz ilerisinde epeyce büyük arsalarım var size çok ucuz bir fiyatla (hatırladığım kadar metresi bir lira) vereyim para istemiyorum yerine bana mal verirsiniz" der. Ortağımla biraz görüştükten sonra "olabilir" diye cevapladık. Bunun üzerine müşterimiz de "Bakırköy Tapu Dairesi'nden bir adam ayarlayıp gelirim burada işlemleri yaparız" diyerek dükkândan ayrıldı. Müşteri

ayrıldıktan sonra "peki olur dedik ama arsaların yerini bir kere görmemiz gerekmez mi?" diye düşünmeye başladım. Ortağıma konuyu açınca "o zaman atlayın arabaya gidin bir bak bakalım kararı sana bırakıyorum" der. Neticede müşteriye telefon edip bildiriyorum, o da "tamam gidelim" der ve arabaya binip gidiyoruz. Bakırköy ve Çekmece'yi geçiyoruz, git git bitmez, galiba Selimpaşa denen bir mevkie geliyoruz. "Tamam, burada" der ve arabadan ineriz. Daha sonra belirli bir yer gösterir ve "buradan filanca yere kadar" diye işaret eder. O tarihlerde tabii ki İstanbul bu kadar gelişmiş değildi bu yüzden bana sanki bir başka ülkeye gitmişiz gibi geldi. "Peki, bir ortak ile konuşalım gene" diyerek geri döndük. Ortağıma da "dünyanın öbür ucu ne yapacağız biz oradaki arsaları" deyince "aklın yatmadıysa o zaman boş ver" diyerek konuyu kapattık. Tabii daha sonraki senelerde düşündüğüm zaman büyük bir hata yapmış olduğumu hep hatırlarım. Bu şekilde işlerimiz sürüp gidiyor ve bazı küçük otel siparişleri de geliyor idi. 1964 yılına geldiğimizde Emekli Sandığı'nın Tarabya'da yaptırmakta olduğu Büyük Tarabya Oteli'nin aydınlatma işleri için mimarlar tarafından hazırlanmış bulunan bir dosya geldi. Bu işi yapabilecek durumda olan zaten dört veya beş firma vardı ve hepsine birer dosya gönderilmiş idi. Yapılacak iş değişik şekillerde birtakım avize, aplik ve armatürler idi. İki hafta kadar üzerinde çalışarak fiyatları belirledik ve fiyat teklifimizi yaptık. Netice olarak da iş bizim üzerimizde kaldı. Bu iş yaklaşık olarak bir yıl kadar sürdü. Yapmış olduklarımızı peyderpey teslim ediyor faturalarımız da en geç bir hafta zarfında ödeniyor idi. Bu yüzden para sıkıntısı çekmedik. Aydınlatma işlerinin bitmesine yakın otelin mutfak malzemeleri için aranmaya başlamışlar idi. Ellerinde mutfak malzemeleri ile ilgili Avrupa bir katalog olduğu halde ilgili kişi dükkânımıza geldi. "Aslında bunları ithal etmemiz gerekiyor ama bir kere de siz görün" diyerek katalogu elimize verdi. Ortak ile birlikte katalogu incelemeye başladık genelde istenen şeyler paslanmaz malzemedan büyük boylarda tepsiler, tavalar vs. gibi mutfak malzemeleri idi. O tarihte piyasada bu işleri yapan kimse yoktu, bugün ise Dolapdere semtinde çok sayıda firma vardır. "Neticede

biz bu katalogda bulunan ürünlerin yüzde doksanını yaparız" deyince adam çok sevindi ve hemen bir teklif hazırlamamızı istedi. Yapılacak olan iş bizim için yeni ve değişik bir iş olduğu için bir takım yeni kalıplar vs. gerekiyordu. Bunların maliyetini kesin olarak bilemediğimiz için zarar edebilme korkusu ile fiyatları biraz da yüksek tutmak zorunda kaldık. Netice olarak hazırladığımız fiyat teklifi başka rakibimiz olmadığı için aynen kabul edildi ve malzeme alımı ile işe başladık. Bütün bu işleri iki veya üç ay gibi bir zaman içerisinde yaparak teslim ettik.

Otel aydınlatma işleri tabii ki bu kadarla kalmadı büyük otellerin yanı sıra bazı küçük otel işleri de geldi. Avize işlerine gelince henüz avize camı gelişmiş olmadığı için yapılan camlar çok kaliteli değildi. Genelde üzerine boya atılıp fırınlanıyor idi. Ancak uzun müddet sonra boyaları solduğu için kalite düşüyordu. Biz de mümkün olduğu kadar camlı modellerden kaçıyor, mum ampullü kollu avizelere ağırlık veriyor idik.

Kristal avize işine gelince henüz Türkiye'de kristal taş imalatı yoktu, ancak bazı yerlerde daha önceden ithal edilmiş bir takım avizeler vardı. Kristal taş işine gelince bir takım gemiciler İtalya'dan kaçak taşlar getirmeye başladılar ancak biz bu işe bir müddet bulaşmadık. Ancak bir firma resmen taş ithal etmiş olduğunu ve faturalı olarak verebileceğini bildirince ilgilendik. Böylece kristal avize yapımına başlamış olduk. İthal edilmiş bulunan taşlar kısıtlı miktarda olduğu için iş pek fazla yaygınlaşmadı. Ancak kaçak gelen kristaller bir taraftan gelmeye devam ediyor bu da bizim işimizi zorlaştırıyordu. Mali polis bu işi kovalamaya başlamış idi, arada bir eş zamanlı baskınlar düzenliyor dükkânlarda bulmuş oldukları kristalleri faturalı veya faturasız olduğuna bakmadan toplayıp gümrük depolarına koyuyorlar idi.

Daha sonra faturalarını ibraz edip geri almamız ise uzun zaman alıyordu. Bu arada bir kısım mallar depoda açılıp saçıldığı için tamamını geri alamıyor idik. Netice olarak kaçak gelen mallar kısa bir

müddet sonra son buldu biz de bir müddet rahatlamış olduk. Bu arada İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan zamanında sokaklarda yaya geçitlerinde kullanılmak üzere üzeri pleksiglaslı yanıp sönen aydınlatma direkleri için ihale açılmış idi. Konuyu biraz inceledikten sonra katılmaya karar verdik. Netice olarak iş bizim üzerimizde kaldı. İş biraz zor olmakla beraber sonunda bitirdik, ancak ödemeleri almakta biraz zorlanıyor idik zira belediyenin ödemeleri genelde çok gecikiyor idi. Yapılan aydınlatma direklerini de pek uzun süre kullanamadılar, çünkü gerekli bakımı düzenli olarak yapılamıyor idi. Bu yüzden bizim vermiş olduğumuz teminat mektubu karşılığını bankadan çektiler. Konuyu avukata havale ettik ve mahkeme bizi haklı bulduğu için teminatın geri ödenmesine karar çıktı. Ancak o parayı da uzun süre sonra alabildik.

Yerli Kristal İmalatı

Taahhüt işleri tabii ki devamlı olmuyor idi bu yüzden avize işimizi biraz daha güçlendirmemiz gerektiğini düşünerek perakende için caddeye çıkmamız gerektiğini ortağım Mayer'e birkaç defa açtım ise de onun bu konuya fazla sıcak bakmadığını gördüm. Dükkânımız sokak içerisinde olmakla beraber caddeye de bakıyor idi ancak bir takım arabalar özellikle nakliyecilerin kamyonları sokağın içerisine park ediyor bu da dükkânın görünümünü tamamen kapatıyor idi. Bu arada kristal taş yapımı da başlamış bulunuyor idi. Balkan ülkelerinden göç eden bir takım göçmenler ki bunlar özellikle Beşyüzevler, Gaziosmanpaşa, Küçükköy gibi semtlerde oturuyorlar ve evlerinin alt katını atölye şekline çevirmişler idi. Paşabahçe'nin bir yan kuruluşu olan Teknik Cam Sanayii'nden çubuk halinde olan camları alıp işliyorlardı. Kristal camların yerli olarak yapımı ile birlikte avizecilerin sayısı artmaya başladı ve bütün piyasa kristal avize imalatçısı oldu. Aynı zamanlarda Neve Şalom Sinagogu'nun bulunduğu Büyük Hendek Caddesi'nde yeni yeni avizeciler açılmaya başladı ve bir müddet güzel iş yaptılar. Daha sonra Musevi Lisesi'nin bulunduğu

Mektep sokağında bulunan evlerin çoğunun sahibi Yahudi idi ve evlerini çok ucuz fiyatlar ile satarak İsrail'e göç etmeye başlamışlar idi. Satılan evlerin yerine yeni dükkânlar yapılıyordu. Neticede bütün o sokak tamamen avize piyasası haline geldi. Daha sonra Şişhane'den Unkapanı'na doğru inen Büyük İskender Caddesi'nde de avize dükkânları açıldı ve orası da iş yapmaya başlandı.

Ortaklığın Sonu

1962 yılında benim çok severek yapmaya başladığım iş, aynı yıllarda ticari bakımdan akıllı bir insanın pek de yapacağı bir iş değildi ancak 1970'lere geldiğimizde durum biraz değişmeye başladı. Fakat biz çıkmaz sokağın içerisinde olmaktan henüz kurtulamamış cadde üzerinde bir dükkân sahibi olamamış idik. Bu yüzden ortakla olan anlaşmazlığımız su yüzüne çıkmaya başlamış idi. Aynı yıllarda Yahudi cemaatinde İsrail'e göç dalgası da başlamış bulunuyor idi. Neticede ortağım Mayer de bu dalgaya kapılmış ve 1971 yılında göç etmeye karar vermiş idi. Bu karar karşısında benim yapabileceğim fazla bir şey yoktu. Şirketteki hissesini nasıl çekeceği konusunda anlaştık. Sermayemizin fazlası mala ve demirbaşa bağlanmış olduğu için bir yıl zarfında peyderpey nakit olarak çekecek buna rağmen bir miktar alacağı kalırsa bilahare ona bir şekilde ödeyecektim. Neticede anlaştığımız şekilde yaptık çok az bir miktar kaldı ise de sonradan seyahate gelen hanımına ödedim. Bu şekilde 1972 yılında ortağım Mayer ailece İsrail'e göç etmiş oldu. Ancak onun sermayesini ödeyebilmek için malzeme alışlarımızı kısıtlamış ve bankadaki paramız da yok denecek kadar azalmış idi. Benim için biraz zor geçecek bir dönem başladı. Şirketi kapatmış olduğumuz için "Ultramoderno Aydınlatma Davit Koen" adında şahsi firma olarak işe devam etmeye karar verdim. Ortak aramayı düşünmüyordum zaten ortalıkta bu işe hevesli bir kimse görünmüyordu. On sene süren ortaklığımız bitmiş ve benim ortaksız olarak tek başıma götüreceğim kırk üç yıllık bir dönem başlamış oldu.

Ortağımın olduğu dönemde atölye ile daha çok o ilgilendiği için benim ara sıra girerek yapmış olduğum işler kısıtlı idi. Yapmış olduğumuz işler çok değişik iş konularını bir arada barındırıyor idi. Şöyle ki torna tesviye, kalıp işleri, kaynakçılık, sıvama, caka kıvrırma ve pistole boya gibi çeşitli işler bir arada yapılıyordu. İşçi durumuna gelince benim ortaklığımdan evvel çalışan bir eleman ile son zamanlarda almış olduğumuz yeni birkaç işçi işe devam ediyorlar idi. Eski ve ustabaşı niteliğinde olan kişi biraz cahil ve değişik davranışları olan birisi idi. Nitekim ortağımın ayrılmasından sonra bir takım havalara girmeye başlayınca ilk işim tazminatını ödeyerek göndermek oldu. Daha sonra da ustabaşılık yapacak kapasitede birini aramaya koyuldum ve neticede Jirayir isminde biraz orta yaşlarda deneyimli biri ile anlaşarak işe aldım. Jirayir usta terbiyeli ve çalışkan bir insandı özellikle malzemeyi israf etmez, hurdalara varıncaya kadar kullanmaya çalışır çok gerekmedikçe yeni malzeme aldırılmaz idi. Ancak göndermiş olduğum elemanın davranışlarından sonra atölyeciliğe devam edebilmem için işin tamamına vakıf olmam gerektiğini de anlamış bulunuyordum. Dükkânda perakende işimiz sokak içinde olduğundan ötürü zayıf durumda idi. Vakit geçirmeden dükkâna güvenilir bir eleman bulup benim atölyeye girmem gerekiyordu. Çok geçmeden işe başladım. Atölyenin bulunduğu sokağın içerisinde o tarihlerde birkaç ev dışında çok az sayıda bir iki işyeri vardı. Atölye kapısının tam karşısına gelen yerde bulunan apartmanın alt katında Müfit isminde radyo arka kapakları ve buna benzer bir takım işler yapan biri ile de arkadaş olmuş idik. Kendisi çok iyi bir sanatkâr idi. Bir gün pistole boya işlerinde benim zorlandığımı görünce "gel sana bu işi öğreteyim" derdi ve ben ondan pistole ile boya yapmanın bütün inceliklerini öğrendim. Daha sonra da atölyede Jirayir usta ile birlikte çalışarak oksijen kaynağı, boru kıvrırma işleri vs. gibi bütün konulara vakıf oldum. Netice olarak atölye işlerine tamamen ısınmış olarak bu işten çok büyük zevk almaya başlamıştım. Ortağımın gidiş döneminde elimizdeki

taahhüt işleri de bitmiş durumda idi. 1973 yılına geldiğimizde yalnız çalışmaya başlamamın ilk taahhüt işi de gelmiş bulunmaktadır. Şöyle ki: Yeşilköy Havaalanı'ndaki iç ve dış hatlarda kullanılmak üzere iki metreye yakın bir uzunlukta ve paslanmaz yansıtıcısı olan değişik bir armatür işidir. Miktarı da yaklaşık iki bin adet kadardır. Armatürlerin temin işi ise binaları yapan müteahhide aittir. Ben ise taşeron olarak işi müteahhit firmadan almış bulunmaktayım.

Ancak işe başlamam için gerekli olan beş ton kadar saç ile paslanmaz malzeme vs. için yeterli param yoktur. Konuyu müteahhit firmaya açtığım zaman "merak etme hallederiz" dediler ve gerekli malzemeyi satın alarak kamyonla atölyenin kapısına indirdiler. Böylece vakit geçirmeden işe koyuldum. Yapılacak armatürler fırın boyalı olacağı için ilk olarak gerekli fırını yaptırmak oldu. Daha sonra saç kıvrırma vs. gibi işlerin yapımına başladık. Bu işler için eskiden tanıdığım ve bizden ayrılma bir elemanı tekrar işe aldım zira bu işler için Jirayır ustayı meşgul etmek istemiyordum.

Netice olarak armatürlerin yapımına başlandı, pistole boya yapacak eleman da vardı ancak bu elemanlar çok uzun süre kalmıyor ve yeni eleman bulununcaya kadar benim işe koyulmam gerekiyordu. Müteahhit firma ile her hafta belli bir miktar armatürün teslim edilmesi konusunda anlaşmış idik. İşin aksamaması için birçok cumartesi ve pazar dâhil olmak üzere yazlıktan inerek çalışıyordum. Ancak yapılan armatürlerin boya işinden sonra fırınlanmaları nedeni ile çıkan koku mahalleyi rahatsız etmeye başlayınca ne yapacağımı düşünmeye başladım. Boya işini yapabileceğim geçici bir yer ararken Güngören semtinde cam fabrikası olan bir arkadaşım imdadıma yetişti. "Fabrikanın üst katı boş olarak duruyor etrafında da rahatsız olacak kimse yok gel burada çalış" der. Bunun üzerine fırını ve kompresör ile birçok malzemeyi kamyonu yükleyerek Güngören semtine taşıdık. Boya yapacak yeni bir elemanı da bulmuş olduğum için hemen işe koyulduk. Ancak Güngören, Şişhane'ye epeyce uzaktı, günde bir ya da iki defa araba ile gidip gelmem gerekiyordu.

İstanbul trafiği bu günkü kadar kötü olmadığı için fazla zorlanmıyordum. Boyadan sonra montajın da orada yapılması ve hava alanına nakliyesinin de aynı yerden olması gerekiyordu. Bu şekilde armatürleri her hafta anlaşılmış olduğumuz şekilde teslim etmeye başladım. Bu iş yapılırken bir hatıramı daha burada nakletmek istiyorum şöyle ki bir gün Şişhane'de dükkânda bulunduğum bir sırada askeri bir araç gelir ve içerisinden çıkan üniformalı iki kişi içeri girerler. Beni ismen ararlar "Yeşilköy Havaalanı'ndaki kumandan sizi istiyor götürmeye geldik" derler. O tarihte pekiyi hatırlayamamakla birlikte galiba örfi idare gibi bir şey vardı. Gelen kişilere "peki siz gidin ben kendi arabamla gider gelirim" deyince biraz tereddüt ettilerse de "peki lütfen gecikmeyin" diyerek gittiler. Netice olarak arabama atlayarak hava alanına gittim, kumandanın yerini sorduğum zaman birisi tarif etti ancak dikkatli olmamı ve kızdırmamam gerektiğini de söylemeyi ihmal etmedi. Kumandan beni nazik bir şekilde karşıladı ve hemen bir çay söyledi. Ben ne konuşacağını merakla beklerken o bir taraftan anlatmaya başlar. Havaalanı inşaatının zamanında bitirilmesi işlerini takip etme konusunda kendisinin sorumlu olduğunu bildirir. Müteahhit firma işleri biraz geciktirmekte ve neden olarak da armatür işinin gecikmekte olduğunu söylemektedir. "Doğru olup olmadığını da sizden öğrenmek istedim" der. Ben ne diyeceğimi biraz şaşırılmış durumdayım zira iş almış olduğum müteahhit firmayı suçlayacak bir şekilde konuşmak istemiyorum. Ancak kendimi de kurtarmam gerekiyor onun için anlatmaya başladım. Pek kolay bir iş olmadığını buna rağmen tatil günleri de çalışarak anlaşılmış olduğumuz şekilde her hafta muntazaman teslimat yapmakta olduğumuzu anlattım. Kumandan biraz gülümseyerek "ben bunu tahmin etmiştim zaten müteahhit sizi bahane olarak gösteriyor bunu sizden duy-mak istedim" der. Neticede teşekkür ederek beni yolcu eder. Netice olarak bu işi üç veya dört ay gibi zaman içerisinde bitirerek teslim ettim ve Güngören'deki yeri de tahliye ederek malzemeleri atölyeme geri taşıdım. Bu işler aslında çok ucuz fiyatlar ile yapılacak işler değildi ancak işsiz kalma korkusu ile ucuz fiyatlar vererek işi alıyor idik. Bu da ancak geçinmemize yetiyordu. Bu arada ağırlıklı olarak

kristal olmak üzere avize işleri devam ediyordu. Bir başka iş olarak Sümerbank Yıldız Porselen Fabrikası'ndan fiyat teklifi vermemiz istendi. Yapılacak olan iş porselen masa lambaları ve bir takım sarkıt modeller için aksesuar yapımı idi. Verilen motiflere uygun şekilde sarı döküm malzemedan aksesuarların yapımı için birkaç gün inceleyerek fiyat verdim ve iş benim üzerimde kaldı. Fabrikanın müdürü o sırada şimdi ismini unutmuş olduğum bir hanım idi. Kendisi çok titiz bir insan idi en ufak bir kusuru bile kabul ettirmek mümkün değildi. Benim de işe çok titiz davrandığımı görünce anlaşılmamız hiç zor olmadı. Zaman zaman müdürler ve diğer elemanlar değiştiyse de yaklaşık otuz seneyi aşkın bir süre buraya iş yaptım. Artık kapıdaki görevliden müdüre kadar herkes beni tanımış idi. İşe başladığımız günlerin birinde müdire hanım "Bu aksesuarları altın kaplama yapabilir miyiz?" diye sordu. Ben de "fiyatın ne olacağını bilmiyorum bir araştırıp size bildireyim" diyerek fabrikadan ayrıldım. Ertesi günü elime bir tane numune aksesuar alarak kapalı çarşının yolunu tuttum. Çarşıya gelince "kaplama işini kim yapar?" diye sormaya başladığımda "Agop usta" diyerek yerini tarif ettiler. Sonradan öğrendiğime göre lakabı da Sarı Agop imiş. Kızıl renkte saçlarından ötürü olsa gerek. Numuneyi göstererek "bana uygun bir fiyat söyle iş devamlı olacak" diye bildirince "o zaman bırak numuneyi bir deneyelim öyle fiyat verelim" der. Neticede verilen fiyata göre ben de fabrikaya teklifimi bildirdim ve kabul edildi. Bu şekilde altın kaplamalı olarak aksesuarların yapımı devam etti. Tabii ki kaplamanın uzun süre dayanması için üzerine koruyucu vernik atıyorduk. Yapmış olduğumuz aksesuarlar titizlik gerektiren fakat çok da zor olmayan işlerdi. Ancak yeni bir iş olarak fabrikanın "saray vazo" diye adlandırdıkları büyük boyda bir vazoları vardı ve bunun altına ve de ağız kısmına gelecek şekilde aksesuar yapımı için teklif geldi. Bu iş hiç de kolay değildi zira altı adet parçanın yan yana kaynağının yapılarak yuvarlak şeklinin oluşması, kaynak yerlerinin hiçbir şekilde belli olmaması ve motiflerin bozulmaması gerekiyor idi. Ayrıca büyük ebatta ve ağır olduğu için polisajı da zor oluyordu. Bu işi de fiyat vererek aldım başlangıçta biraz zorlandıysak da sonra

elimiz alıştı. Daha sonraları bu iş için biraz daha ucuz fiyat vererek alan oldu ise de gerektiği şekilde yapamadıkları için reddolundu ve bize dönüş yaptılar.

Saray vazo aksesuarı teklifi konusunda aklıma gelen bir hatıramı da nakletmek istiyorum. Milli Selamet Partisi'nin koalisyonu ile yönetilen bir dönemde Yıldız Porselen Fabrikası'na bu partiden bir kişi müdür olarak atanmış idi. Müdürün işe başlaması ile birlikte o güne kadar fabrikanın el dekoru bölümünde yapılan çok güzel motifli ürünlerin yapımı durdurulmuş veya çok azaltılmış olup bir takım el yazması duvar tabakları üretilmeye başlamış idi. Ayrıca bu dönemde çeşitli bölümlerde çalışan elemanların birçoğu ya istifasını vererek, ya da emekliliğini isteyerek işten ayrılmışlar idi. Böyle bir zamanda saray vazo aksesuarına ihtiyaç duyulduğu için fiyat teklifi talebinde bulundular. Büyük boydaki saray vazolar bazen dışarıdan gelen devlet büyüklerine hediye olarak verildiği için herhalde Ankara'dan talep gelmiş olabilir diye düşündüm. Ben fiyat teklifimi verdim ancak benden başka iki firmadan daha teklif almışlar ki daha sonra kimler olduğunu öğrendim. Her ikisi de piyasadan tanıdığım hatta dost olduğum kişiler idi. Ancak bunların ellerinde bu işle ilgili döküm kalıpları olmadığı için yeniden kalıp yaptırmaları gerekiyordu. Bu da tekliflerinin benimkinden yüksek fiyat olacağını gösteriyor idi. Tekliflerin fabrikada açılmasından sonra en uygun olanın benim teklifim olduğunu gören fabrika müdürü "David Koen" isminden oldukça rahatsız olmuş. "Bu işi yapacak başka kimse yok mu?" diyerek telefona sarılmış ve diğer teklifleri veren firmaları arayarak "fiyatınızı indirin işi size verelim" der. Ancak her iki firma da kalıp masraflarından ötürü fiyatı indiremeyeceklerini ifade ederek teklifi reddederler. Durumu da daha sonra bana bildirirler. Tabii başkaca bu işi yapacak kişi olmadığı için mecburen iş bana verildi. Daha sonraları fabrikada yönetim değişti ise de otuz yıla yakın iş yapmış olduğum fabrika ile olan ilişkim yavaş yavaş kesildi.

Avizede Altın Kaplama Dönemi

Avize işine gelince. Yıldız Porselen Fabrikası'na yapılan altın kaplama işinden sonra "kristal avize kasalarında neden bu işi yapmıyoruz?" diye düşünmeye başladım. Zira o güne kadar Türkiye'de kristal avizelerde altın kaplama işi henüz başlamamış idi. Bu fikrimi evvela kaplamacı Agop ustaya açtım. O da "yaparız usta ancak bu iş için daha büyük banyolara ihtiyaç var benim şimdiki yerimde olmaz" diye cevap verdi. "O zaman sen oradaki yerini adamlarına devredip bu tarafa taşın ve banyonu kur hem bana hem de bütün piyasaya çalışırsın" diye cevap verince aklı yattı. Neticede Şişhane'de eski Yazıcı Sokak (şimdiki Serdar Ekrem Sokak) da banyosunu kurarak işe başladı. Böylece kristal avizelerde altın kaplama işini başlatmış olduk. Böylece başlatmış olduğum altın kaplamalı kristal avize modası kısa zamanda piyasaya yayıldı ve avize satıcıları ile birlikte alıcılar da çoğalmaya başladı. Cadde üzerinde artık dükkân bulma işi de epeyce zor oldu. Dükkânımızın sokak içerisinde oluşundan ötürü perakende satışlardan yeterince istifade edemedik.

1974 yılına gelindiğinde ben atölyedeki işlere iyice ısınmış olduğum halde yeni bir takım modeller çizmeye başlamış idim. Kristal avize modası bir müddet sonra biter daha sonra ne yaparım düşüncesinde idim. Ancak bu arada Taksim'de bulunan ve bazı bankaların da ortak olduğu Taksim Otelcilik şirketi tarafından inşa edilmekte olan Sheraton Otel'i inşaatı bitmiş, sıra otelin tefriş ve aydınlatma işlerine gelmiş idi. Otel inşaatının şantiye şefi ve diğer mimar ve mühendisleri 1965 yılında Büyük Tarabya Otel'i'ni de yapan kişiler idi. Oranın aydınlatma işlerini yapmış olduğumuzdan ötürü firmamızı tanıyorlardı. Neticede büyükçe bir dosya bize ve bizim gibi birkaç firmaya gönderilerek ihaleye çıkarıldı. Yapılacak iş epeyce büyük idi. Bütün odaların banyo tavan aydınlatma armatürleri ile muhtelif salonların aydınlatmaları, çeşitli avize ve aplikler vs. idi. İhale gününe kadar bütün bu işlerin fiyatlandırılması epeyce zamanımı aldı sonunda

teklif mektubunu hazırladım. Benim gibi diğer firmalar da ihale günü tekliflerimizi verdik. Neticede teklifler açıldıktan sonra ben-
den daha yüksek fiyatlar veren olduğu gibi daha düşük fiyat veren
bir firma daha vardı. Artırma eksiltme kanununa tabi olmadıkları
için işi istediklerine verebiliyorlar idi. Daha düşük fiyat veren firma
olmasına rağmen Tarabya Oteli işinden tanıdıkları için işi benim
firmaya verdiler. Diğer firmanın itirazları da pek bir işe yaramadı.
Bu iş için gerekli teminat mektubunu da bankadan aldıktan sonra
hemen işe koyuldum. İş sırasını da kontrol mühendisi ile birlikte
konuşarak tespit ettik. Banyolarda kullanılacak tavan aydınlatma-
ları işini öncelikle istiyorlar idi. Bu iş için benim uğraşmama gerek
olmadığını düşündüm zira aynı işi devamlı olarak yapan tanıdığım
güvenilir bir firma vardı. Oraya giderek görüştüm fiyatları da gayet
uygun idi. Hiç düşünmeden siparişini verdim. Bu şekilde sıradaki
benim yapacağım iş için vakit kazanmış oluyordum.

Yapılacak işlerin birçoğu yerinde ölçü alınarak yapılması gereki-
yor idi. Bunların büyük bir kısmı asma tavanların yan tarafların-
daki aydınlatmalar olduğundan yüksek merdivenlere inip çıkmam
gerekliyor daha sonra da atölyede numune şekiller hazırlayıp şan-
tiyeye getiriyordum. Kontrol mühendisinin onayını aldıktan sonra
atölyeye girip bu işler ile uğraşıyordum. Yardımcı bir iki elemanım
vardı ancak ağırlık benim üzerimde idi. Bu şekilde biten işleri teslim
ederek faturası kesiliyor, bir hafta zarfında da ödemesi yapılıyor idi.
Armatür işlerinin bitimi bir hayli zamanımı almış daha sonra sıra
salonlardaki büyük avizelere gelmiş idi. Bunlar genelde Paşabahçe
Cam'dan alınan çubuk şeklinde camlardan oluşan avizeler idi ve
yerinde montaj yapılması gerekiyordu. Şantiye tarafından kurul-
muş bulunan iskelelerin üzerinde günlerce çalışarak bu işleri de
bitirmiş olduk. Şantiyede çalışan çok sayıda mimar, mühendis ve
dekoratör elemanlar vardı. Zaman içerisinde bunların hepsi ile işim
olduğu için çok şeyler öğrenme fırsatım oldu. Netice olarak bu iş
bir yılı aşkın bir süre devam etti. Daha sonra otelde aydınlatma-
nın dışında başka işler de çıkmaya başladı. Bunlardan bir tanesi

mutfakta kullanılmak üzere tabak ve bardak yıkama basketleri işi idi. Yapılacak olan şey 50x50 cm ebadında paslanmaz çubuk telden tabak ve bardaklara göre ölçülendirilmiş bölmeleri bulunan sepetler idi. İşin yapımından sonra birbirlerini vurup kırılmasınlar diye plastik kaplama yapılıyordu. Büyük otellerde bulunan raylı bulaşık makinelerine yıkanacak olan bardak ve tabaklar konuluyor makinenin bir tarafından girip öbür tarafından çıkıyordu. Bu iş için Hilton Oteli'nden bir tane örnek alınmış ancak bunun tamamı plastik olup dışarıdan ithal edilmişti. Bizim yapacağımız iş ise henüz Türkiye'de başlanmamış idi. Neticede fiyat teklifi vererek işi aldım. Atölyede bunun için gerekli büyük boyda punta kaynak makinemiz vardı vakit geçirmeden paslanmaz tel alımını yaptım ve işe başladım. Ancak bu iş için yetişmiş elemanım yoktu mecburen kolları sıvadım. Puntanın başında çevire çevire bölmeleri birbirine kaynatma işi biraz yorucu oluyordu. Neticede iş bittikten sonra plastik kaplama yapan yerlerden birine götürerek kaplamasını yaptırdım. İş teslim ettikten sonra başta Hilton olmak üzere başka otellerden de sipariş gelmeye başlayınca kuş kafesi imal etmekte olan birisini buldum ve benim atölyede çalışmak koşulu ile parça başı anlaşarak basket yapımına devam ettim. Ancak bir müddet sonra kullanılan basketlerin plastik kaplamaları aşınıyor yerlere atılmaktan teller deformasyona uğruyor idi. Neticede Hilton'dan tamir işi istenmeye başladığı zaman bu işi yavaş yavaş terk ettim.

Ahşap Modellerin Başlaması

Sheraton Oteli'nin aydınlatma işi bittikten sonra yeni bir taahhüt işi gelmemiş idi. Kristal avizeden de artık bıkkınlık gelmeye başlamıştı. Yenilik olarak ne yapabilirim diye düşünmeye başladım. Elimde bazı Avrupa katalogları vardı. Onları karıştırmaya başladığım zaman ahşap modeller ilgimi çekti. Ancak bire bir Avrupa modeli taklit etmeyi düşünmüyordum. Sadece bunlardan esinlenerek yeni modeller çizmeye başladım. Birkaç model çizdikten sonra

ahşaplarını yaptırmak için ahşap tornacısına ihtiyaç vardı. Eminönü, Küçükpazar semtinde eskiden tanıdığım çok iyi bir tornacı vardı. Ancak oraya gittiğim zaman aynı semtte hiçbir tornacının kalmamış olduğunu gördüm. Daha sonra Fatih semtine doğru giderek sokağın birinde bir tornacı buldum ve bir miktar sipariş verdim. Yeni modeller çıkmaya başlamıştı ancak çeşidin biraz daha artması gerekiyor idi. Kristal avizeleri yavaş yavaş azaltarak ahşap çeşidini arttırmaya başladım. Dükkânım sokak içerisinde olmakla beraber az da olsa biraz perakende müşteri geliyor idi. Ahşap modeller ilgi çekmeye başlamıştı ve piyasada henüz bu işi yapan yoktu. Kısa bir müddet sonra inanılmaz bir şekilde bütün piyasanın ahşapçı olduğunu ve yeni yeni tornacıların kapımıza gelerek iş istediklerini gördüm.

Firmanın ismi Ultramoderno olduğundan ötürü her ne kadar modern çağrıştırıyor olsa da çizmiş olduğum modeller genelde klasik veya yarı klasik tarzda idi. Modernde de pek fazla çizecek şeyler bulamıyordum, klasikte ise çok fazla alternatif vardı ve bunları çizerken büyük zevk duyuyordum. Ahşap avizeler bu kadar yaygınlaşınca artık yeni bir şey düşünmeye başladım. Çizmekte olduğum modellere krom ya da altın kaplamadan ziyade bakır oksit ve sarı eskitme renklerin yakışacağını düşündüm ve bunu uygulamaya başladım. Yeni bir modelin ilk örneğini atölyede kendim yaparak bir zincire asıyor ve karşısında uzun müddet düşünüyordum. Tabii ki yapmış olduğum ham model olup henüz cila ve kaplaması yapılmış değildi. Bazen yapılan modeli hemen beğenip uygulamasına geçiyor bazen de bir şeyleri beni rahatsız ediyor, bir türlü karar veremiyordum. Atölyede çok sayıda çeşitli şekillerde döküm veya sıvama ve de torna parçaları malzeme vardı. Bir modele karar vermekte zorlandığım zaman bazı parçaları değiştiriyor veya bir takım basit uygulamalar ile görüntü tam benim beğeneceğim duruma geliyordu. Ancak sadece benim beğenmem değil müşterinin beğenmesi önemli idi. Yapılan modellerin hemen hepsi zamanı gelince müşterisini buluyordu. Fakat bazı modeller ilk etapta müşterinin ilgisini çekiyor ve uzun müddet aynı modeli tekrar tekrar yaparak sattığımız

oluyor bazıları ise uzunca bir zaman sonra ilgi çekmeye başlıyordu. Müşterinin zevki konusunda şu anda aklıma gelen bir hatıramı anlatmak istiyorum. Füme camlı avizelerin moda olduğu bir dönemde genç bir hanım müşteri gelir ve salon için bir model beğenerek satın alır. Modeli paketleyip verdiğimiz anda birden aklına gelir "buna uyacak bir de antre avizesi olsa iyi olurdu fakat burada göremiyorum" der. Ben de müşteriyi memnun etmek için "şu anda yok ama haftaya çıkabilir" deyince "tamam o zaman haftaya ben gene gelirim" diyerek çıkıp gider. Müşteri çıktıktan sonra düşünmeye başladım çünkü gerçekte programımızda çıkacak bir model yoktu. Müşteri gerçekten bir daha gelirse çok ayıp olur düşüncesi ile basit bir karkas modeli çizerek ölçülendirdim. Atölyeye girerek çalışan ustaya "şunlardan on tane kadar yap hemen kaplamaya verelim yanlarına da delik aç camları vidalarız" diyerek talimatı verdim. Neticede avizeler yapıldı yanlarına da birkaç füme cam yerleştirdik ve dükkânın bir yerine astık. Fakat yapılan model bana çok basit gelmiş bir türlü beni tatmin etmemiş idi. Müşterinin de beğeneceğini hiç zannetmiyorum ama gelirse "şimdilik çıkan bu diyerek durumu geçiştiririz" dedim. Bir hafta sonra gene cumartesi idi aynı hanım müşterinin geldiğini görünce ben biraz utana sıkıla çıkan modeli göstermiş idim ki müşteri birden "ah çok güzel olmuş ben bu kadarını beklemiyordum çok teşekkür ederim" der. Gerçekten çok şaşırmış idim ve çok da rahatlamış hissettim kendimi. Fiyatını sordu ancak ben fiyat çıkarmayı bile unutmuş idim yaklaşık bir fiyat verdim ve avizeyi alıp gitti. Yalnız benim şaşırmam devam etti çünkü o basit olan tekli avize o kadar çok ilgi çekmişti ki defalarca üretmek zorunda kaldık. Açıkçası hangi modelin tutunacağı ve ne zaman satılıp satılmayacağı belli olmayan bir iş idi yaptığımız. Kristal ve daha sonra ahşap avizelerden sonra yapmaya başladığımız bakır oksit rustik tarzda avizeler de tutunmaya başladı ancak her nedense piyasadaki avizeciler buna pek itibar etmediler ki fazla taklitçimiz olmadı. Bu yüzden uzunca bir müddet bu modelleri sattık.

İlhan, David Koen, Erol.

Bulunduğumuz Mülkün Satışı

Daha önce de bahsetmiş olduğum gibi dükkânımız çıkmaz sokağın içinde olmasından ötürü perakende satışımız yeteri kadar olmuyordu. Taahhüt işlerinden dolayı toptan ile de fazla meşgul olamamış idim. Bu arada dükkânda satış işlerine bakmak üzere bir arkadaşın tavsiyesi üzerine takma ismi Erol olan Karabet'i işe aldım. Erol hem çalışkan hem de müşteriye karşı nazik ve terbiyeli bir insandı. Bu yüzden uzun bir süre emekli oluncaya kadar çalıştı. Benim de toptan ile ilgilenmem gerekiyordu, ilk iş ürün kataloğu yaptırdım ve katalog ile birlikte Antalya, Manavgat ve Alanya gibi yerleri dolaşarak yeni birkaç müşteri buldum. Toptan satışlar oluyor ancak uzun vadeli çekler alıyordum başka türlü de avize satışı olmuyor idi. Atölye ve dükkânda çalışan elemanların ücretleri vs. ödemeler için nakit paraya ihtiyaç vardı, bu yüzden bazen bu çekleri kırdırmam

gerekiyordu. Bu arada bazı küçük otel işleri ile Yıldız Porselen'e ait bir takım işler de geliyordu. İşler bu şekilde sürüp giderken 1990 senelerine kadar gelmiş bulunuyordum. İşgal etmekte olduğum dükkân ve atölye ile beraber Apollon Apartmanı ve yanındaki sinagogun (daha sonra Yıldırım Spor'a kiralanmış idi) hissedarları vefat etmişler ve hisseler varisler arasında bölünmüş idi. Eşim Beti ile abisi Albert Elevi'nin de %10'ar kadar hisseleri vardı. Hissedarların ikisi yurt dışında, burada olanın yaşlanmış olması nedeni ile bu mülklerin problemleri ile uğraşacak benden başka kimse kalmamış idi. Mülkün kayda değer önemli bir geliri de olmadığı için satışını herkes istiyordu. Benim de cadde üzerinde bir dükkân hayalim devam ediyordu. Bu yüzden "belki buradan kurtulursam hayalimi gerçekleştirebilirim" diye düşündüm ve müşteri aramak üzere kol-ları sıvadım. Birkaç emlakçı ile temas ettikten sonra nihayet alıcı bir müşteri bulundu. Yerin ikinci derecede tarihi eser olması vs. sebeplerden ötürü gerçek değerinin biraz altında fiyat veriliyordu. Hissedarlar ile yaptığımız görüşmeler neticesinde satış gerçekleşti. Mülkün satışı sırasında alıcı ile yapmış olduğumuz anlaşmaya göre yıkım başlayınca kadar en fazla iki sene olmak üzere dükkânımda kira ödemedem oturabilecek idim. Bu yüzden fazla acele etmeden bir taraftan işime devam ediyor bir taraftan da nerede dükkân bulabili-rim düşüncesi ile yer aramaya devam ediyordum. Şişhane semtinde artık atölye için ruhsat verilmiyordu bu nedenle ben de Kasımpaşa Okmeydanı semtinde atölye aramaya başladım. Neticede önünde küçük bir meydanı bulunan arabanın rahat yaşayabileceği 200 metre karelik trifaze cereyanlı bir yer buldum. Kirası da çok uygun olduğu için hemen kiraladım.

Atölyede çalışan işçi meselesine gelince; daha önce işe almış olduğum Jirayır ismindeki eleman iki yıl kadar çalıştıktan sonra Fransa'ya yerleşmek üzere işten ayrılmış idi. Aynı tarihlerde ilko-kulu bitirdikten sonra okula gitmeyip sanat öğrenmek isteyen genç çocuklar oluyordu. Bunları işe alıp yetiştirmeye çalışıyorduk, bun-ların arasında eli işe yatkın ve öğrenmeye meraklı olanlar hemen

kendini gösteriyor idi. Bu şekilde yetiştirmiş olduğumuz elemanlar daha sonra askere gidip geldikten sonra da aynı yerde işe devam ediyor hatta bir müddet sonra da ayrılıp kendi işini kuranlar da vardı. Bunların arasında en belli başlı olanı çocukluğundan başlayıp atölyenin kapanışına kadar çalışan Sabahattin Bilen isminde olan elemanımdan daha sonra tekrar bahsedeceğim. Okmeydanı'ndaki kirala-
ladığım yeri tanzim ederek bir an önce taşınmak istiyordum. Bunun için elektrik tesisat vs. gibi işleri bitirdikten sonra atölyenin taşınma işlemini de gerçekleştirdim. Perakende dükkân kısmı eski yerinde devam etmekte idi. Ancak iki yıllık müddet dolmuş olup nerede ise yıkım işi başlamak üzere idi. O yıllarda caddede bulunan dükkânlar güzel iş yapıyor bu yüzden de kiralık dükkân bulmak çok zor oluyordu. Neticede Büyük Hendek Caddesi'nde sinagogun biraz ilerisinde küçük bir vitrini bulunan bodrum kat yerin kiralık olduğunu duydum. Büyük Hendek Caddesi o sıralarda artık avize piyasası olmaktan çıkmış ağırlıklı olarak elektrik malzemesine dönmüş idi. Her şeye rağmen "piyasanın içinde bir yerim bulunsun daha sonra aradığım gibi bir yer çıkarsa taşınırım" düşüncesi ile orayı kirala-
dım. Kirası ucuz idi ancak bodrum kat olması ve küçük bir vitrini ile perakendenin çok zayıf olacağı belli idi. Bu arada eski yerimizin yıkım işi henüz başlamamış olduğundan oradaki işime de devam ediyordum. Yıldız Porselen'in işlerini yaparken fabrikada işçi temsilcisi olarak çalışan bir eleman dükkâna gelerek oğlunun elektrik malzemesi satan bir yerde çalıştığını ancak yerinden memnun olmadığından benim yanımda çalışmasını istediğini söyler.

O sırada iki ayrı dükkân olduğu için bir elemana daha ihtiyaç olduğunu düşünerek "peki gelsin bir görelim" dedim. Neticede İlhan Yenici adındaki elemanı da işe aldım. İlhan elektrikten anlayan müşteri ile de iyi ilişki kurabilen bir eleman olarak Erol ile birlikte uzun müddet çalıştılar. Her ikisi de güvenilir elemanlar idi. Büyük Hendek'te bulunan yere Erol, İpek çıkmazındaki dükkâna da İlhan bakıyor idi. Ben de sabah evden gelirken evvela Okmeydanı'na atölyeye uğrar oradaki işleri ayarladıktan sonra Şişhane'ye geliyordum.

Toptan işlere ağırlık vermeme rağmen gene de işlerin çok iyi gittiğini söyleyemeyeceğim. Uzun vadeli çekler dolayısı ile nakit sıkıntısı çekiyordum.

1994 yılına geldiğimizde satmış olduğumuz mülkün yıkım işleri de başlamak üzere iken dükkânı da tamamen tahliye edecek ve İlhan'ı da atölyeye yardıma gönderecektim. Bu şekilde günler geçiyor ve 1996 ya kadar geliyoruz.

Caddede Dükkân Ümidi Gerçekleşiyor

Benim 1962 yılında işe başlamış olduğum İpek Çıkmazı'ndaki yerin tam karşısında Erim Zengin Apartmanı vardı apartmanın bir ucu caddeye bakıyor olup tam köşede beyaz eşya satan bir dükkân bulunuyordu. Yukarıları da ev idi. 1973 yılına gelindiğinde apartman satıldı. Satın alan inşaat işleri yapan Karadenizli Faruk Alkan idi. Apartmanı yıkarak yerine iş hanı olarak inşaata başlamış idi. Benim atölyenin önüne de küçük bir baraka yapmış şantiye olarak kullanıyordu. Kendisi ile henüz pek tanışmamış olduğumuz halde bir gün beton döküleceği bir zamanda dükkânın önünde sıkıntılı bir şekilde dolaşmaya başladığını görünce dayanamayıp sordum. "Hayrola komşu bir aksilik mi var?" deyince, "Var kardeşim yan taraftaki bir yerden beton dökümü için su vermelerini istedim ne kadar ise ödeyecektim vermediler" der. Ben de "bana niye söylemediniz?" diyerek su hortumunu atölyenin penceresinden uzatarak "istediğiniz kadar kullanın" dedim. O da teşekkür etti ve inşaatı bu şekilde bitirdi. Faruk Alkan ile tanışıklığımız bu şekilde başladı ve daha sonraki yıllarda da arkadaşlığımız devam etti. Kendisi benden üç yaş kadar büyük idi. Hanın en üst katındaki bir yeri kendisine ayırmış orada ihalelere girerek inşaat taahhüt işleri yapıyordu. Benim dükkânım yıkıldıktan sonra ara sıra yanıma uğruyor biraz sohbet ediyor hatta tavla oynuyorduk. Hanın caddeye bakan köşesinde ise hem caddeye hem de İpek Çıkmazı'na bakan geniş vitrinli bir

dükkân yapmış idi. Burayı da kendi hemşerilerinden birilerine kiralamış avize işi yapıyorlardı. Dükkân çok büyük olmamakla beraber iki taraflı geniş vitrinleri ile dikkat çeken bir yerdi. Dükkânı çalıştıran iki kardeşten biri genç yaşta vefat eder. Diğeri de akademiden seramikçi olup bir takım benim modellere benzer bakır oksitli şeyler yaparak işe devam eder.

Günün birinde Faruk Alkan'a uğradığım zaman aşağıdaki avizecinin dört ay sonra dükkânı bırakacağını ve bu konuda anlaşmış olduklarını söyler. "Peki, ne yapacaksın dükkânı" diye sorduğumda "belki büfe yapar kendim çalıştırırım" diye cevap verir. Benim senelerdir hayalini kurmuş olduğum caddede dükkân tutma düşüncesi ile "senin işin mi büfecilik, bana kiraya ver ne kadarsa kiranı veririm" diye cevapladım. Biraz düşündükten sonra "tamam sana veririm, kirası bu kadar" diye şimdi hatırlayamadığım bir rakam söyler. "Depozit ister misin?" diye sorunca "evet versen iyi olur" diye cevaplar. Faruk Bey sözüne güvenilir mert bir insandı ben gene de her ihtimale karşı işi sağlama almak için istediği depozitoyu götürüp peşin olarak verdim. Ancak dükkâna girebilmek için dört ay kadar beklemem gerekiyor idi. Netice olarak dört aylık zaman da gelip geçti ve dükkân boşaltılmış idi. Dükkânın altında bir o kadar büyüklükte bir de bodrum vardı. Benden evvelki kiracı dekora pek önem vermemiş hatta dışarıdan bakınca biraz karanlık şekilde görünüyordu. İlk işim dükkânın dekoru ile birlikte boya badana işlerini yapmak ve de dükkânın karanlık görünümünü değiştirmek üzere çepçevre ışıklandırmak oldu. Altta bulunan bodrum katına da malı depolamak açısından çok ihtiyacım vardı bu yüzden oraya da demir raflar yaptırdım. Daha sonra da mevcut avize çeşitlerimizi dükkâna yerleştirmeye başladık. Dükkânın açılışını yaptığımız gün civarımızda bulunan çok kişi şaşırmış "burada daha önce dükkân olduğunun bile çok farkında değildik" diyenler olmuştur. Dükkânımız Okçu Musa Caddesi'nin en güzel köşesi olup iki tarafa açılan geniş vitrinleri ile çok ilgi çekmeye başlamış idi. Ancak modeller konusunda en fazla neyin aranacağını denemek istiyordum ona göre

modellere ağırlık vereceğimi düşündüm. Birinci ay henüz müşteri açısından tam olarak oturmamış olmakla beraber satışıımız dükkân kirası ve personel masrafını çıkarmış idi. Dükkânımız fazla büyük olmadığından büyük boy avizeler yerine daha orta boylarda modern çeşide ağırlık vermem gerektiğini düşündüm zira gelen müşteriler çoğunlukla genç yeni evli çiftler idi. Bu durumda Büyük Hendek Caddesi'nde bulunan dükkânı bırakmam gerekiyordu orası hem iş yapmıyor hem de orada durmakta olan Erol'a burada ihtiyaç vardı. Neticede orayı devredecek birini buldum bıraktım. Erol'u da yeni mağazaya aldım zira burada en az iki kişi gerekiyor idi. Atölyeye gelince Okmeydanı'na taşındıktan sonra benim orada bilfiil çalışmam gerekmiyordu, sadece sabahları uğrayarak gerekli işleri söylüyor malzeme ihtiyaçlarını tespit ediyordum. Atölyede artık ustabaşı durumuna gelmiş bulunan Sabahattin, güvenilir ve son derecede becerikli bir eleman idi. Gerekli olan bir şeyi bazen telefon ile anlatırken fazla izahata gerek kalmadan anlar ve gereğini yapardı. Yeni açılan dükkânımıza gelince iki, üç ay geçtikten sonra müşteri kapasitemiz giderek artmaya başlamış idi. Özellikle cumartesi günleri çok yoğun oluyor üç kişi birden müşteriye hizmet veriyorduk. Erol ve İlhan aralarında çok iyi anlaştıkları gibi müşteriye karşı da davranışları çok iyi idi ki bunu bizzat müşterilerin ifade etmekte olduklarını gördüm. Toptan müşterilerinden siparişler gelmeye devam ediyor arada bunları da hazırlayıp gönderiyorduk. Ne var ki artık çek kırdırma işim bitmişti. Gelen çekleri cam fabrikalarına ciro ediyordum. Bu şekilde perakende satışlardan gelen nakitle birikim yapma imkânı bulmuştum. Malzeme alışlarında en fazla parayı tutan camlar oluyordu zira modern avizelerde karkastan ziyade camların görünümü ön plana çıkıyordu. Cam üretimi eskiden olduğu gibi değildi, artık son derece kaliteli opal camlar yapılmaya başlanmış idi. İşlerin devam etmesi ile birlikte enflasyon da son sürat ilerliyor yaklaşık üç ayda bir etiketleri yenilemek zorunda kalıyorduk. Bazen elemanlar itiraz edecek oluyor, "usta daha değiştirmeyelim satamayız sonra" dedikleri olsa da ben pek dinlemiyordum, zira daha önceleri enflasyona yenik düşmüş olduğumu unutmamıştım. Neticede haklı

olduğumu onlar da gördüler. Nakit girişi olunca malzeme alışlarını da peşin olarak ödemeye başlamıştım bu yüzden büyük indirimler alma imkânı bulmuştum. Cam fabrikasından gelen camları alt kat-taki depomuza istif ediyorduk ancak koliler biraz havaleli olduğun-dan depolama konusunda biraz sıkıntı çekmeye başlamıştık. Bunun için üst katlardan depo olarak kullanılmak üzere bir oda kiralamak zorunda kaldım. Genel olarak işlerimiz iyi gidiyor idi. Uzun seneler bazen iyi, çoğu zaman da sıkıntılı geçen günlerin geride kaldığını düşünerek 1998 yılına geldik. Bir gün akşam üzeri üst katta yazıha-nesi bulunan mal sahibi Faruk Alkan evine gitmek üzere iken bana uğrar ve "haberim olsun burasını satışa çıkardım eğer imkânın varsa sen al" der. Birden bire neye uğradığımı şaşırılmış vaziyette "peki yarın olsun konuşalım" diye cevapladım. Ancak fena halde midem bulanmıştı çünkü dükkânın yeri çok güzel olduğu için çok ilgilenen vardı ve hemen satılabilecek durumda idi. Rakamı henüz bildirme-miş olsa da az çok tahmin ediyordum. Bu durumda herhalde ben alamayacaktım. Bütün gece "ne yapabilirim ve nereye gidebilirim" düşüncesi ile gözüme uyku girmede. Ertesi gün Faruk beyin ofisine çıktım ve konuşmaya başladık. "Bu satış meselesi nereden çıktı neden satıyorsun?" diye sorunca "bankalara biraz borcum var öde-mek zorundayım yoksa satmazdım" diye cevap verir. Dolar bazında da istediği rakamı söyler. Söylediği rakam ise benim tahmin ettiğim-den de biraz fazla idi. Biraz dolar birikimi yapmış idim ancak bunu karşılayacak durumda değildim. Ne diyeceğimi bilmiyordum ancak biraz vakit kazanmak için "bana yarına kadar müsaade et bakalım bir şey yapabilir miyim" diyerek oradan ayrıldım. Bütün geceyi düşünerek geçirdikten sonra aklıma bir fikir gelmiş idi ancak kabul ettirebilir miyim diye düşündüm ve ertesi günü gene yanına çıktım. İsteddiği paranın ancak yarısını toparlayabiliyordum bunu göz önüne alarak teklifimi yaptım. Şöyle ki "Faruk Ağabey senin bankaya acil olarak ne kadar ödemen lazım bilmiyorum, istediğin paranın yarısı senin işini görürse dükkânın da yarı hissesini bana satar mısın? Diğer yarıyı da en fazla altı ay veya bir yıl içinde alabilirim" dedim. Bunu söyledikten sonra o da bir müddet düşündükten sonra bunun

tamamını hemen ödeyecek bir müşteri hazır olduğu halde "Senin teklifini kabul ediyorum neden biliyor musun?" diye sorar ve benim cevabımı beklemeden devam eder. "Kaç sene önce inşaatı yaparken başkalarının vermek istemediği suyu sen hiç düşünmeden vermiş-tin, bu iyiliğini unutmadım" der. Neticede el sıkışırız, bütün işlemler hazırlanır ve dükkânın yarı hissesini satın almış olurum. Yarım hisseli tapuyu aldıktan sonra tabi ki çok rahatlamış durumda idim. İşlerimiz aynı durumda devam ediyor dükkânımız özellikle cumartesi günleri dolup taşıyordu. Diğer yarım hisse için birikim yapmaya başlamış idim. Netice olarak bir yıla yakın bir süre dolmuş ve ikinci yarıyı satın almak üzere hazırlanmış idim. Tekrar görüşerek tapu dairesine gittik ve tapu işlemini de orada bitirdik.

Dükkânın cadde üzerinde ve köşe olması nedeni ile yeni bir takım müşteriler geliyor ve bir takım özel siparişler de alıyorduk. Bunlar için bazı günler günümü atölyede geçirmem gerekiyor idi. Ustabaşı durumunda olan eski elemanım Sabahattin çok iyi yetişmiş idi, bundan dolayı eskisi kadar atölyede bilfiil çalışmam gerekmiyordu. İşleri ayarladıktan sonra dükkâna dönüş yapıyordum. Arada yeni yeni modeller çizmeye devam ediyordum. İşlerimiz bu şekilde devam ederken 2001 yılına kadar geldik.

Ekonomik Krizin Başlangıcı

Piyasada 2001 yılında oluşan genel kriz bir veya iki yıl kadar bizi fazla etkilememiş olmakla beraber ciromuz yavaş yavaş düşmeye başlamış idi. Bunu takip eden yıllarda her sene biraz daha azalmaya devam ediyordu. Bu arada ucuz Çin malları piyasayı sarmaya başlamış olduğu gibi perakende işleri bünyesinde toplayan yeni yeni alışveriş merkezleri de açılmaya başlamıştı. Çin mallarının çoğalması ile evvela var olan birkaç toptan müşteriyi kaybettik. Çok ucuz gelen kalitesi düşük Çin malı ile rekabet edebilmemiz mümkün değildi. Atölyecilerin bir kısmı atölyelerini kapatmış Çin'e giderek

mal getirmeye başlamışlardı. Bu arada avize işi ile hayatında hiç ilgisi olmayan kişiler dahi bu işi yapmaya başladı. Benim ise atölyeyi kapatmak gibi bir düşünce aklımın köşesinden bile geçmedi. Aksine atölyeler azalınca benim işim daha artacak düşüncesine kapılmıştım. Ancak yanıldığımı daha sonra anladım. Tabii ki gelen kriz sadece bizi etkiliyor değildi. Daha önceleri kiralık dükkân bulnamayan pahalı semtlerde dükkânlar birer birer kapanmaya veya iş değiştirmeye (özelikle yiyecek işi) başlamış idi. Perakendenin yoğun olduğu eski cumartesi günlerinin artık bir anlamı kalmamıştı. Satışların azalması ile elimizdeki stok malları eritemediğimiz için atölyeye verecek iş bulmakta zorlanıyordum. Bu şekilde 2009 senelerine kadar geldik. Doğtaş Mobilya firmasından Türkiye'deki bütün bayilerine dağıtmak üzere aplık ve lampader için fiyat vermemiz istendi. Modeller tespit edildikten sonra fiyatımı verdim ve işi aldım. Ancak ödemeler her ayın sonunda iki ay vadeli çekler ile yapılacak idi. Bu şekilde işe başladık, başlangıçta bütün bayilere gönderileceği için siparişler yüklü miktarda geliyordu. Daha sonraları ise ancak satılanların yerine mal istedikleri için miktarlar azalmış idi. Çekler muntazaman geliyor ben de bunları bankaya tahsile veriyor, zaman zaman da çek karşılığı kredi olarak nakit çekme mecburiyeti doğuyordu. Zira perakendenin azalması nedeni ile nakit sıkışıklığı da başlamıştı. Bu firma ile çalışmamız 2014 yılına kadar devam etti. Daha sonra sipariş miktarları çok azalmış olduğu için atölyeyi kapamakta olduğumu bildirerek işi bitirdim.

Atölyenin Kapatılması

2014 yılına gelindiğinde zorluklar iyice doruğa çıkmıştı. Atölye ve dükkânda çalışan elemanların ücretleri vs. ödemeler ciromuzun çok azalmış olması nedeni ile gittikçe daha zor olmuş idi. Bu şekilde çok sevdiğim ve uğruna çok emek vermiş olduğum atölyenin şimdi yük haline gelmiş olması beni çok üzüyordu. Başka çıkar yol bulamadığım için evvela atölyeyi kapatmaya karar verdim. Avize konusunda

henüz çalışmakta olan atölyeler vardı ancak genelde bunlar üç veya dört kardeş ortak birlikte çalışarak bazı dış ülkelere ihracat yapıyorlar idi. Benim ise tek başıma olmam ve yaşımın ilerlemesi nedeni ile böyle bir atılım yapma imkânım yoktu. Neticede işçilerimi karşıma alarak durumu anlattım, durumu zaten onlar da görüyorlar idi. Kıdem tazminatlarını ödeyerek işi bitirdim. Ancak özellikle çıralığından beri başka hiçbir yerde çalışmamış bulunan ustabaşım Sabahattin için durum biraz farklı idi. Benim yanıma gelerek "usta ben bu güne kadar başka hiçbir yerde çalışmadım kimsenin huyunu suyunu bilmem, nerede çalışacağım" deyince "acele etme bir yolunu buluruz" diye cevapladım.

Dükkânın Satışı ile İşin Sonu

Atölyemizin bulunduğu yerin çok yakınında daha önce bahsetmiş olduğum gibi üç veya dört kardeşin birlikte çalışarak yürüttüğü dışarı ihracat yapan ve bizi de tanıyan bir firma vardı. "Oraya müracaatını yap gerekirse hakkında referans verebilirim" dedim. Neticede müracaatını yaptı, referansa bile gerek duymadan hemen işe aldılar. Zira tam onların aradıkları bir eleman idi. Atölyeyi bu şekilde kapadıktan sonra dükkânda sadece elemanlarım ve ben kalmış idik. Şimdi satacağımız malı temin etme işi kalıyordu. Tanıdığım birkaç küçük atölye vardı "bunlara sipariş vererek gerektiği kadar yaptırırız" düşüncesi ile işe başladık. Tabii ki istediğim gibi iş yaptırabilmek ve zamanında işi almak gibi konular beni çok düşündürüyor idi. Ancak başkaca çaremiz olmadığından bunu uygulamaya devam ettik. Dükkânın alt kısmında bulunan ve depo olarak kullandığımız yeri de biraz tanzim ederek ufak tefek montaj işlerini yapacak duruma getirdik. Atölyeyi bıraktıktan sonra oranın getirdiği mali yükten kurtulmuş olmamdan ötürü biraz rahatlamış olmakla beraber ciromuzun her geçen gün biraz daha azalması ile zorluklar devam ediyordu. Dükkân kiramız olmaması ve caddenin en güzel köşesinde olmamıza rağmen para kazanamıyorsak bu iş bitmiştir diye

düşündüm. İşlerin bu kadar kötüleşmesine rağmen mülk olarak yerimiz her gün değer kazanıyor idi. 2015 yılının ortalarına kadar direnmeye çalıştım ancak çalışarak para kaybetmeye devam ediyorduk. Bundan bir an evvel kurtulmak için dükkânı kiraya vermek veya satmak konusu gündeme geldi. Bu konuda etraftan da kira veya satış konusunda çok teklifler gelmeye başlamıştı. Kiraya verme konusu başlangıçta bana yakın gelmeye başlamış idi fakat daha sonraları düşünmeye başladığım zaman kiracıların devamlılığı ve kiranın zamanında tahsili gibi daha birçok konulardan ötürü doğabilecek problemler aklıma gelince satışın benim için daha uygun düşeceğine karar verdim. Netice olarak çok fazla aramama gerek kalmadan ödemeyi sağlam bir şekilde yapacak bir alıcı bulundu ve dükkânı üç ay sonra teslim etme koşulu ile satış gerçekleşti. Bu üç ay zarfında elimizde bulunan malı revize fiyatlar ile toptan veya perakende olarak eritmek gerekiyordu. Evvela toptan birkaç müşteriye telefon açarak durumu bildirdim. İki müşterimden müspet cevap gelince elimizde ne var ne yoksa ambalajlayarak gönderdik. Bu arada perakende olarak da çok ucuz fiyatlar ile kalan malları bitirdik. Eleman ile ilgili kıdem tazminatı işini de bitirdikten sonra mutabık kaldığımız şekilde dükkânı teslim ettim.

Dükkânı teslim etmeme rağmen firmayı henüz kapamamış idim. Bazı ufak tefek işleri tek başıma halledebilirim düşüncesi ile üst katların birinde ofis olarak kullanmak üzere bir oda kiraladım. Bir müddet bu şekilde idare ettikten sonra 1 Ocak 2017 tarihinde Maliye'ye kapanış bildirerek işi bitirmiş oldum.

Geriye dönüp baktığım zaman 53 yıllık bir iş hayatımı tabii ki bu satırlara sığdırmam mümkün değildi. Daha yazılacak pek çok şey olmasına rağmen özetle şunları söyleyebilirim:

Bu kadar çok çalışmamın karşılığında belki gerektiği kadar çok para kazanamadım.

İyi yapmış olduğum işlerin yanı sıra ticari açıdan belki bir takım hatalar da yapmış olabilirim.

Mesleğimde iyi ve güzel anılarımdan daha fazla belki çok sıkıntılı günlerim oldu.

Alacaklarımı tahsil edemediğim günler oldu ancak her şeye rağmen kimseye borçlu kalmadığım gibi ödenecek senet veya çeklerimin bir tanesinin bile arkasına karşılığı yoktur diye yazılmadı.

Mesleğimi o kadar çok severek yaptım ki işi bırakmış olduğum halde rüyalarımda bile kendimi hep atölyede çalışır vaziyette buldum.

Eğer dünyaya bir daha gelmek mümkün olsa idi hiç düşünmeden aynı işi severek tekrar yapardım.

İstanbullu Bir Beyefendi: Nesim Niego

Dora NİYEGO

Sevgili babam, bunları yazdığım tarihte (yani Mayıs 2017) doksan yedi yaşında. Hatta, iki ay önce doksan sekizden gün aldı. Canım annem bir buçuk yıl önce bizi terk etti, Hakk'ın rahmetine kavuştu. Annemi kaybettikten sonra, anne ve babanın değerini daha çok anladım. Şimdi sadece babam var. Tabii babam artık eski babam değil. Devamlı uyuyor, her şeyi unutuyor, bir şeyi birkaç kere soruyor, zaman zaman aklı gidiyor ve birçok kere de bizi sağlığı hususunda telaşlandırıyor. O kadar her şeyi unutuyor ki, geçen gün ona bakan kadına 'Ben kiminle evliydim?' diye sordu. En acıklısı da, babacığım artık yaşamak istemiyor.

Nesim Niego.

Bizimle ne kadar kalacağı belli değil. Ama hiçbir şeyden şikâyet etmiyor. En çok kullandığı kelime de 'Allah'a Şükür'. Kardeşim de, ben de babamla ilgileniyoruz. Ama kardeşim bekâr olduğu için onunla daha çok ilgilenabiliyor. Belki de, babam ve annemle benden daha çok birlikte yaşadığı ve benden daha çok onlarla beraber olduğu için, babama benden daha yakın, daha bağlı. Ben annemin kızıyım. Babam bir gün eşime, "Dora her şeyini annesine anlatır" demişti. Babamı her zaman çok sevdim, ama otoriter olduğu için, çocukluğumda ve gençlik günlerimde onunla daha mesafeliydim.

Cuma akşamları ailece babamın evinde toplanıyoruz. Çok mutlu oluyor o zaman. Hele, küçük oğlumun iki yaşındaki oğlunu ve bütün aileyi etrafında görmek onu çok mutlu ediyor.

Geçen ay, kuvvetli bir grip geçirdi babam. Doktorun verdiği antibiyotik ters etki yaptı, saçmalamaya, bağırmaya, çağırmaya başladı. Or-Ahayim Özel Balat Hastanesi'ne götürdük onu. Çabuk toparladı, bir iki günde akıllı yerine geldi. Babamın bir özelliği de hep bu olmuştur. Çok hastalanır, ama çabuk iyileşir. Bütün rahatsızlıklarını atlatmıştır hep.

Babam seksen altı yaşında iken, ona hayatını anlattırdım. O anlatırken, ben de not tuttum. Onunla yaptığım bu mülakat Ladino dilinde oldu. Bu lisanı İstanbul'daki Osmanlı-Türk Sefarad Kültürü Araştırma Merkezi'nde hazırladığımız bir proje için yapmıştım. Son nesil Ladino lisanını konuşan yaşlılarla, arşivlemek üzere, mülakatlar yapmıştık. Bu yazıyı hazırlarken, babam hakkında bildiklerim, hatırladıklarım, hissettiklerim ve o mülakatta verdiği yanıtlardan da faydalanarak onu ölümsüzleştirmek istedim. Keşke sevgili annemi de ölümsüzleştirseydim ama artık çok geç. Burada babamı anlatırken, zaman zaman annemi de anacağım. Belki o zaman, annemi de ölümsüzleştirebildiğim için biraz rahatlarım. İnsan annesini veya/babasını kaybettikten sonra, onlarla yaptığı veya yapmadığı ne çok şeyden pişmanlık duyuyor.

Babam Nesim Niego, 1920 doğumlu, üç çocuklu bir ailenin en küçüğü. İki kız evlattan sonra doğmuş. Tabii erkek evlat gelince ailenin sevincini düşünün. Dedem Moiz Niego, Hasköy kökenli, camcılık ile uğraşan bir ailenin oğlu idi. Bana ismini veren babaannem Doreta (kısaltılmışı Dora) ise, kültürlü bir aile olan Bakırköylü Alfandari ailesinin dört kızından biri idi. Dile kolay, dört kızı evlendirmek, her birine drahoma vermek, her babayığidin harcı değil.

Baba Alfandari, arabulucunun getirdiği delikanlıların her birine kızlarını tek tek vermiş. Tabii o zamanlar, kızların fikri sorulmazmış bile. Görücü usulü ile evlenirlermiş hepsi. Ama her teklif edilene de kız vermezmiş babalar. Her şeyden önce, kızını vereceği delikanlının eli iş tutmalıymış. Yoksa nasıl geçindirecek kızını. İyi aileden olması da önemli bir etkenmiş. Kızlarda aranan özellikler ise, eli yüzü düzgün olması, ev işi ve yemek yapmayı bilmeleri imiş. Gençler, nişanlanmadan önce, bir iki kere birbirlerini görürlermiş. Tabii, o da ikisi yalnız iken değil, yanlarında aileden biri olmalıymış hep. Bazen de, bir topluluk içinde birbirlerini görürlermiş. Hepsi o kadar. Huyları uyuşuyor mu, birbirlerine uyuyorlar mı? Kim bakardı böyle şeylere? 'Evlendikten sonra anlaşırsınız' dermiş büyükler.

Babaannemin anlattığına göre, böyle olmuş onun ve kardeşlerinin evlilikleri de. Her bir kız kısmetini almış. En büyük kız, varlıklı ve kültürlü bir aile olan Papo ailesine girmiş. İkinci kız da soylu ve kültürlü bir aile olan Geron ailesine girmiş. Babaannemden sonra gelen küçük kız ise Menase ailesinden bir gençle evlenmiş.

Dedem Moiz Niego'nun babasının Hasköy'de beş evi varmış, ama Hasköy'de çıkan yangında, Niego ailesinin bütün evleri yanmış kül olmuş. O zamanlar itfaiye yokmuş. Herkes kendi olanakları ile yangınlarla mücadele edermiş. Mal mülk elden gidince, elde para da kalmayınca, aile Şişhane'de kiralık bir eve taşınmışlar. Dedem ailesine bağlı, ekmek parasını camcılık yaparak çıkartmaya çalışan esnaf bir gençmiş. Fazla bir tahsili yokmuş. Küçük yaşta iş hayatına atılmış. Babaannem ise, diğer kız kardeşleri gibi, Alliance okulunda

okuduğundan, dedemden daha eğitimli idi. Çok kibar, asil görünüşlü bir kadındı babaannem. Tam bir hanımefendi idi. Ben dördüncü sınıfa gelene kadar bizimle yaşadı. Sonra da onu kaybettik. Niego dedemi ise hayal meyal hatırlıyorum. Ben çok ufakken vefat etmiş.

Babamdan önce, dört kız çocuğu olmuş babaannemin, ama iki tanesi yaşamamış. "Küçük Esterika, büyük Esterika" derdi babaannem. Geçim zorluğu yüzünden, babaannem bütün çocuklarına doğru dürüst bakamamış. En büyük kızları olan büyük halam Beki'nin, ufak kardeşleri ile ilgilenmesi gerekirmiş. "Ben de küçüktüm o zamanlar. Karda kışta kardeşlerimi alıp sokakta ip atlamaya giderdim. Bebekleri bir kenara koyup, arkadaşlarımla ip atlardım. Bazen de oyuna dalar, onları orada unutturdum. Bakımsızlıktan iki kız kardeşim öldü" diye anlattı bana bir keresinde.

Babam Nesim Niego, Şişhane'de doğmuş. Niego ailesindeki bütün erkekler camcı imiş. İlkokulu bitirdikten sonra, geçim sıkıntısı çeken ailesine destek olmak için, çalışmak zorunda kalmış babam. Nitekim, ablaları da ilkokuldan sonra çalışmaya başlamışlar. Camcı Niego'ların mesleğini yapmak istememiş babam. O zamanlar, "ben tuhafiyeye işine gireceğim" dermiş hep.

Papo ailesine giren babaannemin büyük ablası, eşi ile Paris'te yaşıyormuş o dönem. Kuledibi'nde de, Papo Han onlarınmış. Abla Papo, kız kardeşine 'Gelin, Papo Han'ın bir dairesinde oturun' demiş. Nitekim, ben beş yaşına gelene kadar, babaannem ve dedem ile, ailece Papo Han'da yaşadık.

Babam otuz yaşında evlenmiş. O dönemde erkekler 22-23 yaşında evlenirlermiş. Babam, o dönemin evlenme yaşına göre, evlenmek için epey geç kalmış. Halalarım da evlenip evden gidince, babam annesi ve babası ile yaşamış ve onlara bakmak zorunda kalmış. Dedem ağır bir depresyon geçirdikten sonra, yıllarca çalışmamış. Babam, annesine ve babasına, onlar vefat edene kadar bakmış.

Annem ve babam bir gece davetinde, 1960'lar.

Babam gençliğinde yakışıklı imiş. Kız ve erkek arkadaşları ile çıkar, gezer eğlenirmiş. Ayrıca, cemaatte birçok faaliyete katılan aktif bir delikanlı imiş. Önce Makabi ve Bar Kohba spor kulüplerine¹ üye olmuş. Sonraları, gençlerin devam ettiği bir kulüp olan Fraternel² kulübüne girmiş. Babam tahsilli olmamasına rağmen, hep tahsilli gençlerle arkadaşlık edermiş. Konuşma kabiliyeti ve zekâsı sayesinde, kültürlü gençlerin devam ettiği ortamlara girmekten çekinmezmiş. Bu atılganlığı sayesinde, tahsilli gençlerin devam ettiği Amikal kulübüne³ hiç tereddüt etmeden girmiş ve orada güzel bir muhit edinmiş. Yıllar sonra, gençlik arkadaşları ile karşılaştığımızda, onları bana tanıstırırdı. "Sana gençlik arkadaşlarım, Doktor Abraham Maks'ı, Doktor Manuel Mitrani'yi tanıstırayım" demişti. Ben hep hayret ederdim babamın bu özelliğine. Babam hep kültürlü

1 İstanbullu Musevi gençlerin kurdukları spor kulüpleri.

2 Fransızca bir kelime. "Kardeşlik" anlamını taşır.

3 Fransızca "amical" kelimesinin Türkçe fonetiğe uygun yazılışı. Musevi gençlerin üye oldukları bir kültür derneği. Daha sonra adını "Arkadaşlık Yurdu" olarak değiştirdi.

insanlarla arkadaşlık etmeyi severdi. Belki okumuş değildi ama dünyada olup biten her şeyi takip eder, siyaseti bilir, çok mantıklı konuşur ve mantıklı kararlar verirdi. Çok efendi ve asil bir görünüşü vardı. Karşısındakinde saygı uyandırır. Güler yüzlü idi. İlerlemiş yaşına rağmen hâlâ da öyledir. Sosyal bir kişiliği vardı babamın. Bütün arkadaşlarımla sohbet eder, onlara çok iyi davranırdı. Tabii, bütün arkadaşlarım da çok hoşlanırlardı ondan.

Babam gençliğinde çok kızla flört etmiş ama evlenmek için, hayatındaki kızı bulamıyormuş bir türlü. Ayrıca, evlenebilmesi için, iş sahibi olması gerektiğini düşünüyormuş. Hem anne babaya bakmanın, hem de kendi kuracağı aileyi geçindirmenin pek kolay olmayacağını düşünüyormuş.

Önce bir tuhafiyeye mağazasında yardımcı olarak çalışmaya başlamış. Sonra, "kendi işimi kuracağım" demiş. Küçük bir tuhafiyeye mağazası açmış. Ama maalesef yürütememiş. Dükkânını kapatmış ve bir süre işsiz kalmış.

Bir gün, büyük ablasının eşi, rahmetli Mordo Civre, Beyoğlu'nda yürürken, bir ayakkabı dükkânında tecrübeli bir eleman aradıklarını görmüş. Hemen babama haber vermiş. Babamın ayakkabı işinde hiç tecrübesi yokmuş. Ama atik ve becerikli bir genç olduğundan, "Ben bu işi kısa sürede nasılsa öğrenirim" demiş ve ayakkabıcıya müracaat etmiş. Kısa bir hasbihalden sonra, dükkânın sahipleri babamı beğenmiş ama "bir aylık bir deneme süresinden sonra, senden memnun kalırsak, seni temelli işe alacağız" demişler. Bir ayın sonunda, babamdan memnun kaldıklarını söylemişler ve babam orada çalışmaya devam etmiş. Dört yıl o dükkânda çalışmış. Çok büyük bir dükkânmış ve altı eleman çalışıyormuş orada.

İkinci Dünya Savaşı başladığında, babam işi bırakıp askere gitmek zorunda kalmış. Savaş yılları olduğundan, dört yıl askerlik yapmış. Askerden döndüğünde, birçok ayakkabı dükkânından, dükkân yöneticisi olması için teklifler gelmeye başlamış. Bir süre

dükkân yöneticiliği yapmış. Ancak, bu arada, evlenmek istiyormuş. Evlenebilmek için, iş sahibi olması gerektiğini düşünüyormuş. "Bir yerde çalışmaya devam ettiğim sürece, elime geçen para ile evlenip, çocuk sahibi olamam. Ayrıca, beni bir gün işten çıkarırlarsa, ailemi nasıl geçindiririm" diye düşünüyormuş. Fakat iş açmayı becerememiş bir türlü. Yine bir dükkânın yöneticisi olmuş. Bu arada, annemi tanımış.

Annem Lüsi Lago, evlendiğinde yirmi bir yaşında, babam ise otuz yaşında imiş. Annem, Edirne'de yaşayan Lago ailesinin küçük kızı idi. Ağabeyi, Mevorah Lago, İstanbul'da hukuk eğitimi görüyormuş o aralar. Ablası Neama ise, Edirne'li bir genç olan Salamon Adato ile evli imiş. Edirne'de deri ve peynircilik işi yapan dedem, teyzem evlendikten sonra, damadı ile beraber çalışmaya başlamış.

Annem, ortaokulu bitirdikten sonra eğitimine devam etmemiş. Çok hastalanırmış annem. Zaten o zamanlar kızları okutmak için aileler pek uğraşmazmış. Tek amaçları kızlarını evlendirmekmiş. Annemi, Edirne'de birçok genç istemesine rağmen, onun tek emeli, İstanbullu bir genç ile evlenip, İstanbul'a yerleşmek imiş. Annem, uzun boylu, zayıf, güzel bir kızdı. En önemli özelliği ise güler yüzlü oluşuydu. Çok iyi kalpli bir kadındı annem. Hiç kötülük geçmezdi aklından. Kötü niyetli insanların olabileceğini düşünmezdi hiç. Arkadaşları arasında çok sevilirdi. Onlara fıkralar anlatır, onları güldürürdü. Galiba bu, Lago ailesinin bir özelliği idi. Dayım da çok hoşsohbet, esprili bir adamdı. Bu özellik, kardeşime, bana ve benim çocuklarıma da geçti.

Babamın annemle tanışması bir aracı vasıtası ile olmuş. Ancak, babam daha önce annemi görmüş ve beğenmiş. Bir Pazar günü, annem kuzeni Doktor Manuel Mitrani ile Amikal kulübüne gitmiş. Doktor Manuel Mitrani aynı zamanda babamın da arkadaşı imiş. Babam annemi görünce beğenmiş. Babamın daha önce hep şişman ve kısa boylu flörtleri olmuş. Annem uzun boylu ve zayıfmış. Evdekilere "Ben bu kızla evlenmek istiyorum" demiş. O dönem,

küçük halamın, çok samimi bir arkadaşı varmış, Klara Levi. Tesadüf bu ya, Klara'nın, aynı zamanda, annemin kuzeninin eşi olduğunu öğrenmişler. Halam ile kuzin Klara, annem ile babamı tanıştırmaya karar vermişler. Kuzin Klara, annemi, babamın çalıştığı dükkâna götürecek ve annem de orada ayakkabı deneyecekmiş. Nitekim de öyle olmuş. Bu arada, babama da haber vermişler. Ayakkabı denerken, annem ile babam birbirlerini süzmüşler. Birbirlerinden hoşlanınca da, birkaç kere beraber çıkmışlar. Babamın bize anlattığına göre, annemin uzun boylu ve zayıf oluşu çok hoşuna gitmiş. Annem oldukça uzundu, hatta boyu babamın boyunu da biraz geçerci. Bunu pek önemsememiş babam.

Annemle nişanlanmaya karar vermeden önce, on beş gün çıkmışlar. Annem, bu arada, kuzininin evinde kalıyormuş. Ailesi Edirne'de olduğu için, nişanlandıktan sonra da kuzininin evinde kalmaya devam etmiş. Bu arada, zaman zaman da, Edirne'ye annesini babasını görmeye gidiyormuş.

Babam annemle evlenince, geleneklerimize göre, dedemden drahoma alacakmış. Aldığı drahoma beş yüz lira imiş. "Bu para iş açmaya yetmez" diye düşünmüş babam. Bir süre daha ayakkabıcıda çalışmaya devam etmiş. Ama bu arada, daha evlenmemeye kararlıymış. Bir süre daha nişanlı kalmayı düşünüyormuş.

Bir gün, yolda yaşlı bir tanıdığına rastlamış. Adam babama, ne iş yaptığını sormuş. Babam, "bir dükkânda çalışıyorum" deyince, adam "Kapalıçarşı'da perakende satış yaptığım bir ayakkabı dükkânım var. Benimle ortak olmak ister misin? Ben daha ilerde bu işi bırakacağım, toptancılık yapacağım" demiş.

Babam dükkânı görmeye gitmiş. Dükkân pislik içinde imiş. İçindeki bütün eşyalar çok eski imiş. Babam "İlerde bu dükkânda yalnız çalışacağıma göre, kabul edeyim" diye düşünmüş. Dükkânı temizletmiş, tüm eşyaları değiştirmiş, yılbaşı geldiğinde de, Beyoğlu'nda çalıştığı mağazanın vitrini gibi, pamuktan kar taneleri yaparak güzel

bir vitrin hazırlamış. Komşuları vitrini görünce "Burası Beyoğlu değil" derlermiş hep.

Bir gün, babaannemin küçük ablasının oğlu, İsrail Geron ile karşılaşmış. Kuzeni "Benimle, toptan ayakkabı işinde ortak olmak ister misin?" demiş. Babam bir süre düşündükten sonra, kuzeninin teklifini kabul etmiş. Fakat, bu arada, Kapalıçarşı'daki dükkânı da kapatmak istemiyormuş. En samimi arkadaşı Jak Behar'a "Gel, Kapalıçarşı'daki dükkâna sen bak" demiş. Babam, bu dükkânın gelirinden bir yüzde, kuzeni ile idare ettiği dükkândan da bir yüzde almaya başlamış. "Artık evlenebilirim" diye düşünmüş.

1950 yılında, annemle babam, Karaköy'deki Zülfaris Sinagogu'nda evlenmişler. Düğünden sonra Yalova'ya gitmişler. Orada, bir termal otelinde balayılarını geçirmişler. Birkaç gün otelde kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüşler.

İstanbul'a döndükten sonra, büyük halamın eşi, Mordo Civre, bir gece annemin bütün akrabalarını evine davet etmiş ve hep beraber düğünü kutlamışlar.

Evlendikten sonra Papo Han'da yaşamaya devam etmişler. İki yıl sonra da ben doğmuşum. Papo Han'ın yüksek duvarları, büyük odaları, aydınlığa bakan mutfığı hâlâ gözümün önündedir. O zamanlar Papo Han'ın bütün kiracıları Yahudi idi. Hatta, bir kat altımızda oturan Madam Sara'nın, akşam yemeğinden sonra, bulaşık yıkarken söylediği "j'attendrai" şarkısı⁴, aydınlıktan bizim eve kadar gelirdi. Şarkı başlarken, ben ağlamaya başlamışım.

Evimizden deniz görünürdü. Annem ev işini yaparken, ben babaannemle oturur, pencereden dışarısını seyrederdik. Camdan İtalyan Okulu görünürdü. Babaannem "Biraz büyü, İtalyan Okulu'na gideceksin" derdi bana. Babaannemin ayağı aksak olduğu için, ev işi

4 1938 yılında Rina Ketty tarafından kaydedilen popüler bir Fransız şarkısı. II. Dünya Savaşı sırasında çok ünlü oldu.

yapamazdı. Yolda düşmüş, ayak kemiğini kırmış. Tabii, o zaman bugün gibi değil. Kemik çabuk kaynamış, ama babaannemin ayağı aksak kalmış. Bu sebeple, sadece yemek yaparken anneme yardım edebilirdi.

Ben dört yaşına gelince, kardeşim Moiz Niego doğdu. Babam bebeğin erkek olduğunu görünce, sevincinden, annemin yanında duran anneannemi kucağına kaldırmış. Bu olayı, anneannem sağken bize hep anlatırdı. Tabii ihtişamlı bir sünnet töreni yapılmış. Babam parası olduğu zaman, hiç düşünmeden bol bol harcardı. Güzel giyinir, biraz da hava basmayı severdi. Giyimi, duruşu, davranış şekliyle, etrafında olan herkeste saygı uyandırır. Kendinden çok emindi babam. 'Yok canım, bu böyle olmalı' dedi mi, akan sular durur, herkes onu dinlerdi.

Ben beş yaşına geldiğimde, babam Türkçe lisanını düzgün konuşmam için beni bir Türk okuluna yazdırmak istedi. O sırada, durumu iyi olan aileler, Şişli'ye taşınıyorlardı. Annem ve babam Şişli'de, Perihan Sokak'ta bir ev kiraladılar ve babaannemi de alarak, oraya taşındılar. Ertesi yıl da, beni Ondokuz Mayıs İlkokulu'na yazdırdılar. Bu arada, kardeşim doğmadan önce dedem vefat etmişti. Dedemi hayal meyal hatırlarım. Kuledibi'nde yaşadığımız yıllarda ve Şişli'ye taşındıktan sonra da, yazlığa hep Erenköy'e giderdik. Dedem eline bir sepet alır, benim elime de küçük bir sepet verir, birlikte Erenköy pazarına giderdik. Her aldığı meyveden bir tanesini benim sepetime koyardı. Dedemden hatırladığım tek şey budur.

O dönemde, babamın işleri iyi gidiyordu. Annemin Edirne'den iki arkadaşı ve eşleri ile bir grup kurmuşlardı. Hafta sonları, biz çocukları da yanlarına alıp, Boğaz'a yemeğe giderlerdi. Babaannemin ayağı aksak olduğu için eve bir de yardımcı almıştık. Annem babam, hafta arası da çıkarlardı. Bizi, babaannem ve yardımcımız ile bırakırlardı. Ya sinemaya, ya da bir arkadaşın evine oturmaya giderlerdi.

*Büyük oğlumun bar mitzvası, 1991.
Babam, kız kardeşim ve ben.*

Babam iyi yaşamayı seven bir adam olmuştur hep. Gençliğinde "Ben ileride araba sahibi olacağım" diye düşündüğünden, direksiyon dersi almış, ehliyetini de, çok yıl önceden cebine koymuştu.

Nitekim, 1960 yılında, daha İstanbul'da araba sahibi olanlar hiç denecek kadar az iken, babam araba almaya karar verdi. Ben o ara sekiz yaşında, kardeşim de dört yaşında idi. Biz çocukları ve ayağı aksak olan annesini gezmeye götürmek, çok zor oluyordu babam için. İstanbul'daki arabaların çoğu eski idi. Babam "Yeni araba alırsam, masrafı olmaz" diye düşündü ve bir araba şirketine avans olarak bir miktar para verdi. Araba elimize ancak bir yıl sonra geçecekti. Aradan bir yıl geçti, babama isterse bir Volkswagen vereceklerini söylediler. Babam "Annem yaşlı ve ayağı aksak, bu küçük arabaya

binemez" diye düşündü, "Ben biraz daha beklerim, bir Opel station vagon istiyorum" dedi.

Hafta sonları, annem ve babamın arkadaşları ile arabaya biner, gezmeye giderdik. Araba altı kişi alıyordu. Anne babalar önde, biz küçük çocuklar arabanın arkasına doluşurduk.

Ben dördüncü sınıfta iken, babam kardeşimi Işık Lisesi İlkokulu'na kaydetti. Artık, özel okul aidatını ödeyecek duruma gelmişti. Hep çok dürüst bir tüccar olmuştur babam. Becerikliliği ve çalışkanlığı sayesinde, işinde çabuk yükseldi. Bu arada, perakende işini bırakmış, en yakın arkadaşı Jak Behar ile toptan ayakkabı işinde ortak olmuştu. Çoğu zaman, Anadolu'ya gider, birkaç gün kalır, ayakkabı satmak için şehir şehir dolaşırdı.

Dördüncü sınıfa geldiğimde, babaannem çok hastalandı. Bizim evimizde, odasında yatıyordu. Doktor sık sık onu görmeye geliyordu. Babaannem kızlarının evinde kalmayı pek sevmezdi. Zaman zaman, kızları onu evlerine aldıkları zaman, "Beni evime götürün" derdi. Annem zaten çok iyi bir insandı. Babaannem de, hiçbir zaman annemi üzecek bir şey söylemezdi. Annemi çok severdi. Bir gün dahi, kayınvalide-gelin arasında tartışma olduğunu hatırlamam. Babaannemin hastalanması beni çok üzmüştü. Babaannem yakın arkadaşımıydı. *Nous Deux, Intimité, Confidences* mecmualarındaki hikâyeleri okur, sonra bana hepsini tek tek anlatırdı. Ladino lisanını da ondan öğrendim. Bana biraz da Fransızca öğretirdi.

Doktor babaannemin bağırsağında kanser olduğunu ve çok yaşamayacağını söyledi. Halalarım her gün bize geliyorlardı. Babam da işinden erken dönüyor, babaannemle ilgileniyordu. Son dakikasına kadar, annesine baktı. Babam hep iyi bir oğul, iyi bir eş ve iyi bir baba oldu. Bir gün, halalarım beni babaannemin odasına aldılar, "Bu kim?" diye sordular ona. Babaannem de "Dooraa" dedi zayıf bir sesle. O gün, babaannemi son görüşüm oldu.

Babaannem torunları içinde en çok beni severdi. Her zaman benim için, "benim ismimi taşıyor" derdi. Doktor, "birkaç günlük ömrü kaldı" deyince, beni ve kardeşimi evden çıkarmayı düşündüler. Bizi komşuya yolladılar. Zaten komşumuz annemin yakın bir arkadaşı idi. Kendisinden, kardeşimi ve beni birkaç gün evinde tutmasını rica ettiler. Birkaç gün sonra, babam komşunun evine geldi. Yüzü çok kötüydü. Hemen babaannemin vefat ettiğini anladım. Babam annesini çok severdi, ona çok bağlıydı. Tabii ki ölümü onu çok sarsmıştı. "Artık eve gelebilirsiniz çocuklar" dedi. Dün gibi hatırlıyorum. Zaten, bu gibi durumlar, insanın hayatında unutamayacağı anlardır. "Babaannem nasıl?" diye sordum korka korka. 'Babaanneni kaybettik' dedi babam. Tepkimi pek hatırlamıyorum, ama ondan sonraki günler kendimi çok kötü hissettiğimi çok iyi anımsıyorum. Şimdi düşünüyorum da, depresyona girmiştim ben. Tabii o zamanlar depresyon nedir bilinmezdi. Neyse ki, okul hayatı, dersler, arkadaşlar derken, çabuk toparladım.

İlkokulu bitirdikten sonra, Sainte Pulchérie Fransız Ortaokulu'na yazdılar beni. Bu arada, babam ev satın almak istiyordu. Dediğim gibi, babam her şeyin en iyisini severdi. "Ben Nişantaşı'nda ev alacağım" diyordu. Nitekim de öyle oldu. Nişantaşı Güzelbahçe Sokak'ta, yeni yapılan bir apartmanın ikinci katında bir daire satın aldı. Bir süre sonra da oraya taşındık.

Buraya kadar hep babamın iyi yönlerini anlattım. Hiç olumsuz tarafı yok muydu babamın? Tabii ki vardı. Babam çok otoriter ve çok çabuk parlayan bir insandı. Onu hep güler yüzlü, sevecen tavırları ile gören arkadaşlarım, bu özelliğini söylediğim zaman bana inanmazlardı. Bizi azarladığı zaman, yeri göğü inletirdi babam. Kardeşimden çok, beni azarlardı. Aslında haksız da sayılmazdı. Ben ona hep zıt giderdim. Bazen ona kafa tutardım. Babamı sinirlendirdiğim için, annem de "Kardeşin senden daha iyi. Sen kötüsün" derdi bana. Annemin bu sözü beni çok üzerdi.

Babam sinirlendiği zaman migreni tutardı. Yatardı o zaman ve saatlerce uyurdu. Uyumak iyi gelirdi ona. Kalktığına da, migreni geçmiş olurdu.

Bir keresinde hiç unutmam, babamı deliye döndürmüştüm. On iki, on üç yaşlarındaydım o zaman. Ergenlik dönemi tabii. Annem babam ve kardeşimle, hafta sonu Bebek Gazinosu'na Kâmuran Akkor'u dinlemeye gitmiştik. Ben, o gazinoya gitmek istemiyordum. Babam ise "Sen karar veremezsin nereye gidileceğine. Annen baban nereye istiyorsa, oraya gidilir" demişti. Birdenbire, annemi babamı kardeşimi orada bırakarak kaçtım. Beni bulmak için çok uğraştılar. Tabii eve döndüğümüzde, babamın çok kuvvetli migren ağrısı tuttu, migreni saatlerce sürdü. Babam ağrıya karşı hiç dayanıklı değildi. 'Ooh ooh!' diye bağıırırdı ağrısı olduğunda. Annem, çok üzülürdü bu duruma ve onu iyileştirmek için etrafında fır döner, ne yapacağını bilemezdi. Aslında, annem onun çok üstüne gittiği için, babam daha da naz yapardı bence. Kardeşim de, ben de, bunu anneme kaç kere söylediysek de, annem bizi dinlemedi. Ufak çocukmuş gibi, hayatı boyunca, babamın üstüne düştü. Onun bir dediğini iki etmedi. Belki de eski kadınlar böyleydi, bilemem. Annem zaten çok yumuşak, sevecen, hoşgörölü bir kadındı. Babam kızdığı zaman sesini çıkarmazdı. Karşı gelmediği için kızardım ona. "Ben evlendiğim zaman senin gibi olmayacağım" derdim hep. Annemin dediği olmaz mıydı? Tam tersine, hep annemin dediği olurdu. Ama o hep sükûnetle, bağırıp çağırmadan, istediğini yaptırırdı babama.

Babam hiçbir zaman bize elini kaldırmadı. Fakat çok azarlardı bizi. Çok kere, "Keşke dövse de, böyle azarlamasa bizi" diye düşündüğümü anımsıyorum. "Hatasız kul yoktur" sözünü ispatlarcasına, o kadar iyi yönlerinin yanında, bu yönü için, yıllar sonra "O kadar olacak" diyebiliyorum.

Nişantaşı'na taşındıktan sonra, halalarım, dayımlar, hepsi Nişantaşı'nda ev aramaya başladılar. Bir süre sonra da, hepsi Nişantaşı'na taşındı. O zamanlar, akrabalar çok görüşürlerdi. Birbirlerine gider,

hatta gezmelere bile beraber giderlerdi. Bayramları hep beraber kutlardık. Bayram akşamları akrabalarla bir evde toplanır, dua eder, yemek yer, neşeli saatler geçirirdik. Babam dindar değildi ama dinî bayramlarımıza bakardı. Bayram günleri Sinagoga gider, vecibelerini yerine getirirdi.

Zaman zaman, dedemler, teyzemler ve iki kızı Lina ve Donna, Edirne'den gelir, bizde kalırlardı. Babam dedeme kuruş harcatmazdı. Onları gezdirir, Boğaz'a yemeğe götürürdü. Teyzemin büyük kızı Lina'yı, teyzemler Sainte Pulchérie Ortaokulu'na yatılı vermişlerdi o aralar. Lina, her hafta sonu bize gelir, bizde kalırdı. Babam onu öz kızından ayırt etmez, üstüne düşerdi. Bu sebeple, Lina babamı hep çok sevmiştir.

Tatillerde, annem kardeşimi ve beni alıp Edirne'ye babasının evine götürürdü. Çok güzel günlerdi onlar. Kuzinlerimle eğlenirdik, annem de anne baba özlemini giderirdi. Birkaç gün sonra babam gelip bizi alır, İstanbul'a dönerdik. Edirne'ye gittiğimiz zaman pek memnun olmazdı babam, bizi özlerdi ve bir an önce dönmemizi isterdi.

Büyük halamın eşi Mordo Civre'yi 1960 yılında kaybettik. Siros hastalığına yakalanmıştı. O acı günleri hatırlıyorum. Halamın kızı Alegra Civre, 15 yaşlarında idi o yıl. Babasının ölümü onu çok etkilemişti. Fransız Ortaokulu'nun son sınıfındaydı. Ortaokulu bitirdi ve daha fazla okumak istemedi. Babam kuzinime yıllarca babalık etti. Halamı da hep kolladı. Babamın bu kadar fedakâr olması yapısından mıdır, yoksa bunu görevi olarak gördüğünden mi yapardı, bilmiyorum. Ailede bir şey olsa babama sorulur, "Nesim ne yapılacağını bilir" derlerdi.

Fransız Ortaokulu'nu bitirdikten sonra, Robert Kolej'in çok zor olan sınavını kazandım. Bu sınava hazırlanmak gerekiyordu. Her Pazar sabahı babam beni Şirinyan adındaki bir test öğretmenine yollardı. O zamanlar her baba yapmazdı bunu. Babalar "Fransız Lisesi'ne devam etsin" veya "Lise okumasına gerek yok. Bir eş bulalım ona,

evlensin" derlerdi. Babam ise eğitime çok önem verirdi. Çocuklarının en iyi okullarda okumaları için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı.

Ancak, benim lise yıllarım pek iç açıcı geçmedi. Ayakkabı işi artık kazanç getirmiyordu. Bu arada, babam bir de yatırım yapmış, ilerde çok para edeceğini düşündüğü bir yerde bir dükkân almıştı. Her ay dükkânın taksitleri için, yüksek bir meblağ ödemesi gerekiyordu. Bir taraftan, kardeşim ve ben büyüyor, masraflarımız artıyordu, diğer taraftan da ev masrafı ve dükkânın taksitleri. Babam için zor yıllardı onlar. Tabii bu zor dönemden, biz de nasibimizi alıyorduk. Annem, çok idare etti hepimizi. Kardeşim liseyi bitirince, üniversitenin akşam bölümüne girdi, gündüzleri de çalışmaya başladı. Ben de, özel ders vermeye başladım. En azından kendi masraflarımızı çıkartabilirsek, o da iyiydi.

Bir süre sonra, babam ve ortağı iş değiştirdiler. Bir ahababın aracılığıyla, kimyevi yağ işine girdiler. Babam geçimimizi karşılıyordu. Ama artık durumumuz eskisi gibi değildi. Tutumlu olmak, masrafları kısmak zorunda idik.

Benim evlenmem biraz dert oldu babama. O zamanlar, her kız 18 yaşlarında evlenirdi. Benim için öyle olmadı. Fransız okulunun ve kolejin hazırlık sınıfları derken, liseyi herkes gibi 18 yaşında bitirmedim. Bir de üniversiteye devam etmek isteyince, babam bayağı sinirleniyordu bu duruma. Zaten evin masraflarını karşılamak için zorlanıyordu. Bir de, benim için vermesi gereken drahomayı düşündükçe, uykusu kaçıyordu. "Artık bu kız evlense de, ben ne yapacağımı bilsem" diye düşünüyordu. Üniversiteye girmek için bayağı mücadele etmem gerekti babamla. Boğaziçi Üniversitesi de paralı idi o yıllar. "Ne? Bir de para mı vereceğim üniversiteye?" diyordu. Haksız da sayılmazdı aslında. Ama ben de kendi yönümden haklıydım. İngilizce öğretmeni olmak istiyordum. Sonunda, "Ders vereceğim, okul ücretini ben karşılayacağım" dedim. Nitekim ilk yıl öyle oldu. Babam dayanamadı, ikinci yıl okul ücretimi ödemeye başladı. Birkaç yıl sonra, ben mezun olduktan sonra da, "Benim kızım öğretmen" diye övünürdü dostları ile konuşurken.

Üniversite üçüncü sınıfta iken evlendim. Büyük bir tesadüf eseri eşimin soyadı da Niyego idi. Fakat eşim Kadıköy'lü Niyego'lardandı. Eşim İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Kimya Mühendisliğinden mezun olduktan sonra İngiltere'de tekstil teknolojisi masterı yapmış ve o dönem Vakko'nun fabrikasında çalışıyordu. Ailelerimiz, aynı yapıda ailelerdi. Kısa sürede birbirimizi sevdik, anlaştık. Babamın rüyalarını kaçıran drahome sorunu da çok kolay çözüldü. Eşim, o konuda hiçbir problem çıkarmadı.

Ben üniversitenin dördüncü sınıfında iken, büyük oğlum Melih dünyaya geldi. Hem okumak, hem de çocuk büyütme kolay olmadı tabii. Ama fedakâr annem babam bana çok yardım ettiler bu konuda. Üniversiteyi bitirince de, Beyoğlu Musevi Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yapmam için cemaat yetkilileri çok ısrar ettiler. O zamanlar, özellikle Yahudi kızlar pek üniversite okumazlardı. Genellikle babalar kızlarının iyi bir eş bulması için, bir Fransız lisesinde okuturlardı. Bizim toplumda üniversiteyi bitiren kızlar çok azdı. Cemaat yetkilileri bana iyi bir maaş vereceklerine dair söz verdiler. Böylece çalışmaya başladım. Tabii annem ve babam en büyük yardımcılarımdı. Büyük oğlum dört yaşında iken, küçük oğlum Nedim doğdu. Ona, geleneklerimizde olduğu gibi, babamın ismini verdik. İlk oğluma kayınpederimin ismini vermiştik. Küçük oğlumun sünnetinde, çocuğu çıkartmak babama düşmüştü. Babamın gururunu görecektiniz. Kendi ismi dünyaya geldi ve onu babam çıkaracaktı. Bir anne ve baba için güzel şeylerdi bunlar. İki çocuğumu da hem annem, hem babam çok sevdiler. Onları büyütürken bize çok destek oldular. Her iki oğlumun da doğum günlerinde, babam onlara birer altın hediye ederdi. Eşimi de çok severdi babam. Bugün çok yaşlanmasına rağmen, halen eşimi çok sever. "Anriko" diye çağırır onu.

Ben, her şeyi kendi yönümden anlattım, buraya kadar. Babam kardeşime de her konuda çok destek oldu. Her zaman kardeşimle iki arkadaş gibi oldular. Halen de iki arkadaş gibiler. Ama kardeşim de, babama ekonomik yönden çok destek oldu. 1978 yılında, babamın

mide ameliyatı olması gerektiğinde, babamın durumu o zamanlar iyi olmadığı için, tüm masrafları kardeşim karşıladı. Dediğim gibi, birbirine bağlı bir aile idik biz. Her aile gibi, zaman zaman tartışmalarımız olsa bile, çok çabuk unutulur, her zamanki gibi birbirimize destek olmaya devam ederdik. Anneannemin, her zaman bize söylediği bir söz vardı: "Herkesle darılırim, ama ailemle darılmam". İşte biz bunu ilke edinmiştik. Halalarım, teyzemler, dayım, hepsi ile iyi geçinirdik. Hiçbir zaman kavga etmedik, darılmadık. Aksine her zaman yardımlaştık.

Babamın sık sık hastalanmasından bahsetmiştim. Babamın migren ağrıları dışında, bir de mide sorunu vardı. Ülser hastasıydı babam. Annem onun rejimini sıkı sıkı takip ederdi, ama babam yine de rahatsızlanırdı. Kaç kere mide kanaması geçirdi, her defasında da ölümden döndü. Yazdığım gibi, hastalanır ama çabuk iyileşirdi babam. Geçenlerde, aldığı antibiyotiğin tesiri ile bayağı rahatsızlandı yine. Onu hastaneye kaldırdığımızda, ne olacağını bilmiyorduk. Küçük oğlum "Bunu da atlatır dedem" dedi. Nitekim öyle de oldu. Birkaç gün sonra, hiçbir şeyi kalmamıştı babamın.

İki oğlum da çok severler babamı. Ama küçük oğlum bir başka sever onu. Küçük oğlumun büyüme çağında, cumartesi günleri babam onu çok gezdirirdi. Küçük oğlum tarih meraklısı olduğu için, babamdan ona müzeleri gezdirmesini isterdi. Babam da hiç itiraz etmez, onun her dediğini yapardı. Bu sebeple aralarında ayrı bir yakınlık oluştu. Babam rahatsızlandığında, onu hastaneye ilk götüren küçük oğlum oldu. Sonra, biz de hastaneye gidince, "Hadi evine git, eşin, çocuğun bekliyor" dedik. "Hayır, dedemin düzeldiğini görmeden gitmem" dedi.

Büyük oğlumun da hakkını yememek lazım. Birkaç yıl önce babam düştüğünde, hemen koştu ambulans çağırırdı, dedesini hastaneye ilk o yetiştirdi. Geçen ay, babam rahatsızlandığında da, Bodrum'da seyahatte olmasına rağmen, hemen uçak biletini değiştirdi, koşa koşa hastaneye geldi.

Yazdığım gibi, birbirine bağlı bir aile olduk biz hep. Oğullarım da aileye bağlı. Zaten çocuklar evde gördüklerini yaparlar. Nasihatler boşunadır, onlar ailede gördüklerini benimser, aynı şekilde hareket ederler.

Babam ortağı ile kimyevi madde işine yıllarca devam ettiler. Bu işin de sonu gelince, ambalaj işine başladı. Yanına bir yardımcı alarak, büyük bir ambalaj fabrikasının dağıtımcılığını yapmaya başladı. Bu işe de yıllarca devam etti. Seksen altı yaşına gelinceye kadar çalıştı babam. Belki de iş hayatına bu kadar yıl devam etmesi, onun dinç kalmasını sağladı. Seksen altı yaşında, işten elini ayağını çekince boşlukta kaldı babam. Bu sefer de, cemaatten çok kişi tanıdığımı bildiği için, bana 'Bir dermekte bir iş bul bana' demeye başladı. "Para istemiyorum, sadece sabah evden çıkayım, akşam gireyim yeter" diyordu. Annemin anlattığına göre, dükkân dükkân dolaşıp "Eleman arıyor musunuz?" diye soruyormuş. Annem, haftanın belli günleri, arkadaşları ile buluşmaya gidince, evde yalnız kalıyordu babam. Zavallı annem erken dönüyor, onu çok saat yalnız bırakmamaya çalışıyordu. Ama babam, bazı günler, "Ben tek başıma otobüse binip, Sarıyer'e giderim" diyordu. Öyle de yapıyordu çoğu zaman. Orada deniz kenarında bir bankta oturuyor, yanında oturan yaşlılarla sohbet ediyordu. "Arkadaşlarımdın hepsi öldü, ancak böyle vakit geçirebilirim" diyordu. Her şey güzel de, hepimizi tek tek merak eden annem, babam biraz geç kalsa deliye dönüyordu. Kardeşime ve bana "Babanıza söyleyin, tek başına çıkmasın artık. Ya başına bir şey gelirse?" diyordu. Hep babam için endişelendi annem. Amansız hastalıkla mücadele ettiği günlerde bile, doktoruna bir keresinde, "Hayatta kalıp, kocama bakmalıyım" demişti. Doktor anneme çok hayret etmişti. Bizi geçen yıl terk eden anneciğim, bu derece düşküdü babama. Toprağı bol olsun.

Keşke birkaç yıl önce olsaydı da, babacığım bu yazıyı okusaydı. Kim bilir ne kadar gururlanacaktı. Annem ve o, kardeşimi ve beni o kadar iyi yetiştirdiler, o kadar iyi eğittiler ki, onların çocukları

olduğumuz için çok şanslıyız. Anneciğimi geçen yıl kaybettik, acısını içimden atamadım hâlâ. Daha da uzun yıllar sürecektir herhalde. Şimdi bir tek babamız kaldı. Onunla elimizden geldiğince ilgileniyoruz. İnşallah, sağlıklı daha uzun yıllar bizimle kalır.

Göç Yolları

Albert SABANOĞLU

İnsan, yerini yurdunu bırakıp neden uzak ülkelere göç eder? Bu soru, 20. yüzyılın başlarında Türkiye'de doğan bir Musevi için sorulduğunda akla ilk gelen cevap, "ekonomik güçlüklerden veya kimliğiyle ilgili baskılardan dolayı" olacaktır mutlaka. Ama gerçek hiçbir zaman ilk bakışta görüldüğü kadar basit olmuyor. O zamanlarda bile gitme kararının ardında insandan insana değişen daha karmaşık nedenler yatabiliyordu. Babam Eli Saban'ın ailesinden birkaç örnekle göstermeye çalışacağım.

Bir önceki kitapta sözünü ettiğim gibi¹, Tire'li Saban'lar on bir kardeştiler. Eli Saban, doğum sırasıyla bunların onuncusuydu. Babaları İzak Saban'ın Tire'de bir manifaturacı dükkânı vardı. Karısı Rebeka öldüğünde eski bir Musevi geleneğine dayanarak onun bekâr kızkardeşi Recina ile evlenmişti. Kardeşlerin ilk yedisi Rebeka'dan, sonraki dördü de Recina'dandır.

1 Rıfat N. Bali (derl.), *Meçhul Yahudiler Ansiklopedisi*, Libra Kitap, İstanbul, 2016, s.337-346.

Kardeşlerin Tire'deki yaşamlarıyla ilgili anıları genelde olumludur. Ekonomik durumları fena sayılmazdı. Ailenin Tire yakınlarında tarlaları bile vardı. Tire döneminde antisemitizm, ayrımcılık gibi sorunlardan da pek bahsettiklerini duymadım. Museviler ve Müslümanlar yan yana, huzur içinde ama birbirleriyle pek de ilişkileri olmadan yaşayıp gidiyorlardı. Rumlar savaşıla birlikte gitmişler, onlardan geriye Tire'nin günlük yaşamında referans noktaları olan Kalamatos lokantası gibi yerler kalmıştı.

Bütün bunlara rağmen kardeşler 1920'lerin sonlarından itibaren teker teker İzmir'e yerleşmeye başladılar. 1950'lere gelindiğinde artık hepsi ya İzmir'de, ya da yurt dışındaydılar. Bu ilk göçün temelinde öncelikle dünyaya açık büyük bir şehrin sunduğu daha geniş olanaklardan yararlanma ve sonraki nesillere daha iyi bir eğitim verebilme istekleri olmuş olsa gerek. Her ne kadar ailenin ekonomik durumu göreceli olarak iyi olsa da, Tire'de onbir boğazı doyurmak kolay değildi herhalde.

Kardeşlerin üçü, Salomon, Lusi ve Jozef, bir sonraki aşamada yurt dışına yerleştiler. Bu yazımda onların hikâyelerine odaklanacağım.

1896 doğumlu Salomon, onbir kardeşin en büyüğüydü. Hayatı seven, seyahat etmekten hoşlanan, maceracı, karizmatik bir insan, iyi bir tüccardı. Babasının göz bebeği idi. İzmir'de kardeşi Alber'le birlikte şehrin en kalburüstü giyim butiklerinden *Paradis des Dames*'a ortak oldu. İşleri iyi gitti. Keçeciler semtinde Ali Efendi Sokak'ta muhteşem bir evde oturur, orada verdiği büyük balolarla tanınırdı. Ayrıca aynı evde toplanan bir kültür derneğinin de başkanıydı. Çok geniş bir dost grubu vardı. Daha sonra dünya çapında ünlü bir şarkıcı olan Dario Moreno sık sık babam ve başka arkadaşlarıyla birlikte o evin önündeki merdivenlerde oturur, şarkı söylemeye başladığında Salomon sussun diye yukarıdan üzerine su dökermiş.

Kısacası Salomon'un İzmir'de keyfî yerindeydi. Fakat nasıl olduysa oturduğu evin sahibinin Brezilya'ya yerleşen damadının İzmir'e

İzmir Gol Gazinosu, 1963.

*Soldan ikinci, bir önceki yazının konusu Cako Bonomo
(Türkiye'yi ender ziyaretlerinden birinde), sağdan ikinci Eli Saban.*

*Cako'nun diğer arkadaşları Jak Abuaf en sol başta,
Jozef Uziyel sağdan dördüncü.*

geldiğinde anlattığı El Dorado masallarına inanarak (babam Ladino dilinde "kafasını çeldi" anlamındaki *lo inficizo* lafını kullanır) 1935'te pılıyı pıltıyı topladı ve Brezilya yolunu tuttu. İnsanın karakteri kaderini belirler derler. Verdiği kararda Salomon'un maceracı kişiliğinin rol oynadığı şüphesiz.

O yıllarda servet peşinde Latin Amerika'ya gidenler genelde ailelerini arkalarında bırakıyorlardı ve birçoğu gittikleri yerlerde ikinci bir evlilik yapıyorlardı. Salomon buna istisna oldu: yanında karısını ve çocuklarını götürdüğü gibi alt kattaki komşusunu da kendisiyle birlikte gitmeye ikna etti.

İşler ta başından beklediği gibi yürümedi. Oralarda Türk halılarının çok iyi fiyata satıldığını duyduğundan yanında paradan ziyade halı götürmüştü. Halılar Santos'ta gümrükte takılınca parasız kaldı. Brezilya'da yasal oturma izni bile yoktu. Bir Brezilyalı'yla

giriştiği ortaklık başarısız oldu. Üstüne üstlük ülkenin iklimi de ona yaramadı; sağlığı bozuldu. Copacabana'da kötü bir yıl geçirdiler. Salomon, Türkiye'ye dönmeyi düşünüyor ama bir yandan da bunu yapmayı kendine yediremiyordu. "Başardığını" gösteremeden kendi ülkesine dönmek istemeyen tipik göçmen psikolojisi içindeydi. Bu arada Türkiye'de yaşıyorken İtalya'ya yaptığı seyahatler sırasında tanışıp arkadaş olduğu Yerusalmi adında bir İtalyan Yahudisi ona Türkiye'ye kesin dönmemesini, şansını Montevideo'da denemesini, o şehrin İzmir'e çok benzediğini söyledi. Salomon onun sözünü dinleyerek ailesiyle Montevideo'ya taşındı. Hikâyenin bir başka anlatışına göre ise en başından, henüz İzmir'deyken Salomon'un "kanına giren" bu İtalyan'dır. Üçüncü bir kaynak (*Rashomon* örneği!), Montevideo'ya gitme kararında tam o sıralarda oraya yerleşen Bonomo'ların büyük abisinin etkisi olduğunu iddia eder.

Montevideo'da halılarını satabildi ve o parayla bir ortaklığa girip İtalya'dan ithalat yapmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı arifesinde ekonomik ufukları hiç parlak olmayan Avrupa'dan çok ucuza aldığı mallar savaş patladığında değerlenince kısa sürede zengin oldu ve 58 yaşında kalp krizinden ölünceye dek hayatının geri kalanını rahat fakat Türkiye nostaljisi içinde yaşadı. Ölümünden sonra oğlu paralarının çoğunu batırdı. Türkiye'de oturlarken güzellikleriyle tanınan iki kızı halen Montevideo'da yaşamlarını sürdürüyorlar.

* * *

Ailenin yurt dışına göç eden ikinci ferdi Lusi ise doğrudan Varlık Vergisi'nin gazabına uğradığı için gitmek zorunda kalmıştır.

Lusi'nin kocası Nesim Duenyas (sonradan Büberoğlu) Tire'de peynircilikten ve daha sonratütün işinden çok zengin olmuştu. 1930'ların başlarında bir ara Tire dışında eşkiya tarafından kaçırılmış, bir hafta boyunca İzmir Valisi dahil bütün Emniyet seferber olup dağda bayırda onu aramalarına rağmen kendisinden haber alınamamıştı. Kaçıranlar onu tam öldürecekleri sırada silahları tutukluk yapmış,

şans eseri oradan geçen bir köylü Emniyet'e haber verince kurtarılmış ve büyük bir kortej eşliğinde merasimle Tire'ye dönmüştü.

Eşkiyanın başaramadığını Varlık Vergisi büyük ölçüde başardı. Nesim Duenyas'tan ödeyemeyeceği kadar büyük bir miktar istendi. Borcunun altından kalkamayınca da bütün mallarına el kondu ve İzmir'de Kemeraltı Karakolu'nun tecrit kısmında birkaç gün tutuldu. Babam, tutuklu kaldığı süre boyunca her gün ona yemek götürdüğünü anlatır. Daha sonra, kendisi gibi vergiyi ödeyemeyen başkalarıyla birlikte ibret olsun diye üzerlerine çuvala benzer kaba kumaştan yapılmış kışla elbiseleri geçirilerek şehrin ana caddelelerinde yürütüldüler ve Aşkale'ye yollandılar.

Aradan yetmiş beş yıl geçmesine rağmen babam hâlâ kimden ne kadar vergi istendiğini kuruşu kuruşuna hatırlar: "Bonomolar'dan 500 lira...Alber (Saban) ve Sadya (Kanyas)'dan 7500 lira... Fakir bir seyyar satıcıdan 500 lira istediler...Benim şirkette aylık maaşım o zamanlar 1 Lira'ydı". Kendisinden istenilen vergiyi ödeyebilecek durumda olan çok zengin bir tanıdık ise mal ve paralarını bir arkadaşının evinde saklayıp Aşkale dönüşü geri alabilmiş.

Nesim Duenyas Aşkale'den hasta ve bitkin İzmir'e döndüğünde ilk yaptığı iş çocuklarını İsrail'e giden bir gemiye koymak oldu. Babam o sahneyi de net bir şekilde hatırlar: "Gemiler biraz açıkta demirlediğinden onlara kıyıda botlarla gidiliyordu. Nesim, küçük oğlunu kendi eliyle bota atarken: 'Arkana bakma, bir daha buraya dönme' dedi."

İki sene sonra Lusi ve Nesim de bir yolunu bulup İsrail'e gidebildiler.

Onların ve çocuklarının İsrail'deki hayatı hakkında fazla bilgim yok. Biri kız beş çocukları vardı. Kızlarının, Nesim'in o gün İzmir limanında verdiği öğüdü tutmayıp hayatının büyük kısmını İsrail ile Türkiye arasında geçirdiğini biliyorum. İzmir'deki bazı akrabalarıyla yakın ilişkisi var. Oğullarından birinin –büyük bir ihtimalle babasının kendi eliyle bota attığı

en küçük çocuğun– İsrail Ordusu'nda generalliğe kadar yükseldiği söylenir. Anlatılana göre Türkiye'ye sadece bir veya iki kere gelmiş, ziyaretleri sırasında aile fertlerinin İsrail'de tam olarak ne iş yaptığı yolundaki sorularını hep cevapsız bırakmış ve böylece etrafındaki esrar perdesini kalınlaşmasına katkıda bulunmuştur.

* * *

Jozef Saban'ın Türkiye'den gidişi bambaşka nedenlerdendir. 1921 doğumlu sekiz numaralı kardeş Jozef erken yaşta keskin ticarî zekâsıyla sivrilmişti. Aslında lisedeyken başta edebiyat olmak üzere birçok derste parlamıştı ama Saban'ların küçük kardeşlerine sıra geldiğinde artık Tire'deki değirmenin suyu bitmiş olduğundan, onlara erken yaşta iş hayatına atılmaktan başka seçenek kalmamıştı. Jozef, İkinci Dünya Savaşı yıllarına denk geldiği için dört yıl süren askerliğine Trakya sınırında Hadımköy'de hendek kazarak başladı, Gelibolu'da bitirdi. İzmir'e döndüğünde Alber Beresit'in ithalat firmasına girdi ve kısa zamanda yükseldi.

Kişilik olarak abisi Salomon'a çok benzerdi. Aralarındaki büyük yaş farkına rağmen, Salomon Jozef'in hayat boyu örnek aldığı insan olmuştur. Fakat tanıdığım kadarıyla Jozef için işi her şeyden önde gelir, onun maceracılığı, seyahat düşkünlüğü, sosyallığı vs... ancak işlerinin mantığıyla çelişmemek şartıyla ortaya çıkarlardı. Bunu çok iyi özetleyen bir anekdotu bizzat ondan dinledim. Paris'te buluşmuş, yemek yiyorduk. Birden bana: "1948'de tam İsrail Bağımsızlık Savaşı sırasında Filistin'deydim" dedi. Şaşırdım. Yıllar boyunca epey görüşmemize rağmen bundan bana hiç söz etmemişti. Ben heyecanla savaş, kahramanlık vs... hikâyeleri beklerken, gayet sakin: "Etrafıma şöyle bir bakındım, iyi bir iş olanağı görmeyince Türkiye'ye döndüm" dedi.

Bay Beresit işlerden çok asıl tutkusu olan dansa vakit ayırdığından firmayı pratikte Jozef yürütüyordu ve genişlemesinde büyük payı oldu. Oradan ayrıldıktan sonra Varon'larla birlikte kendi şirketini kurdu ve orada da başarılı oldu. 1950'lerin başlarında Jozef'in İzmir'den ayrılmak gibi bir niyeti yoktu. Fakat kader karşısına Mısır'da Kral Faruk'un tahttan indirilmesiyle oradan Türkiye'ye kaçan kralın finans danışmanı Mösyö Baruh, karısı ve dört kızını çıkardı. Kızlardan Beatrice'le aşk yaşadı ve 1955'te evlendiler. Ne var ki, Mısır'da ana dilleri neredeyse Fransızca olan, hayatları hep Frankofon çevrelerde geçen Baruh'lar için Türkiye, Mösyö Baruh'un burada akrabaları olduğu için (annesi babası aslen Urla'lıydı) geçici olarak demir attıkları bir ara duraktı sadece. Onların asıl hedefi Fransa'ydı. Nitekim birkaç sene sonra Mösyö ve Madam Baruh ve diğer üç kızları Fransa'ya yerleştiler. Jozef ve Beatrice ise bir süre Türkiye ile Fransa arasında mekik dokudular. Bu arada Jozef'in bir iş teklifini değerlendirmesiyle birkaç yıl İstanbul'da yaşadılar. Ama bana kendisinin de anlattığı gibi, Beatrice'in planları çoktan Fransa üzerine kurulmuş, hatta o yüzden iki çocuğunu da Paris'te doğurmuştu. Sonunda 1965 yılında Paris'e taşındılar.

İleri sayılabilecek bir yaşta göç etmesine rağmen Jozef Paris'teyken yedi cedit *Parisien*'miş izlenimini verirdi. Şehrin, kendisinin çok sevdiği bir deyimle en "maruf" semtlerinden birinde gökyüzünün ve civar binaların gri tonlarıyla uyum gösteren temiz pak yazıhanesinde son derece ciddi ve düzenli çalışır; etraftaki komşulara, sekreterlere, kapıcılara arada hep belirli bir mesafeyi koruyarak ilgi gösterir, onlarla düzgün ve temiz bir Fransızcayla şakalaşır, hatırlarını sorar; öğlenleri hep aynı saatte aşağıda aynı *bistro*'ya iner, *apéritif*'ini alır, yemeğini yer, bir *digestif*'le bitirir; geri geldiğinde akşam gazetelerine göz atar, Cumhurbaşkanı'ndan her Fransız gibi kendisine de her gün hesap vermesi gereken bir tanıdığı gibi söz eder (bir ara Cumhurbaşkanı'nın kendi git-tiği lokantadan öğle yemeği ısmarladığını anlatarak övünürdü);

La République'in ne yönde ilerlediğini sorgular; gittiği her yere mutlaka üzerinde takım elbiseyle giderdi.

Bir yandan da Türkiye'yi, özellikle İstanbul'u çok özler, sık sık iş seyahati nedeniyle veya bahanesiyle Türkiye'ye gelirdi. Buraya indiğinde hızla oryantalleşir, Boğaz kenarında uzun rakıli yemeklerde iş ve eğlenceyi karıştırır, yazıya dökmeden sadece sözlü anlaşmalar yapar ve bunun doğal sonucu olarak sık sık dolandırılır, ağdalı bir dille karşısındakilere abartılı övgüler düzerdi. Türkçesi de Fransızcası gibi temiz ve düzgündü ama artık hiç kullanılmayan bazı kelimeler kullanırdı: taht-el-bahir, refikanız, tayyare....

Fransa'ya döndüğünde tekrar Fransız kimliğine bürünür, etrafındakilerle arasına tekrar belirli bir mesafe koyar, taksi şöförüyle veya trafik polisiyle kavga ettiğinde bile "*vous*" ("siz") hitabını elden bırakmazdı. Hararetli bir tartışma sırasında kullandığı "*Monsieur vous êtes un idiot*" ("Bayım siz aptalın birisiniz") cümlesi unutulmazdır.

Jozef Saban'ın ticaretin bir tür deli dahisi olduğu söylenirdi. Kimsenin aklından hayalinden geçmeyen işler yaratır, geliştirir, fakat ayrıntılara gelindiğinde sıkılır, bu yüzden de bazen her şeyi yüzüne gözüne bulaştırır, bazen de büyük paralar kazanırdı. Bu dahiyane işlerden bazıları sisler arasından çocukluğuma yansımıştır. Yılan hikâyesine dönen bir Trieste meselesi vardı örneğin. Sanırım Jozef'in aklına Trieste limanının özel statüsünden faydalanarak daha ucuz ve süratli ihracat yapabilmenin zekice bir yolu gelmiş, ama olaylar beklenildiği gibi gelişmemiş ve operasyon uzadıkça uzamıştı. Başka bir sefer, yanılmıyorsam Almanya üzerinden Türk Silahlı Kuvvetleri'ne tank satmaya kalkışmıştı. Bir defasında da babamla birlikte San Sebastian'da bir iş peşinde koşarlarken İspanyol polisi onları ETA üyesi zannetmiş ve bulundukları otel odasını basmıştı. Karakolda bir süre kaldıktan sonra bırakılmışlardı.

İzmir, 1960
Albert Sabanoğlu

1960 İzmir Gol Gazinosu.

Sağ başta Jozef Saban, onun yanında kardeşi Eli Saban.

Sol başta Jozef Uziyel, ortadaki Jak Abuaf.

Muhteşem bir hikâyeciydi. Ondan dinlediğiniz hikâyeleri sonradan başkalarına anlatmaya kalktığınızda gazlarının kaçtığını görürdünüz. Sırrı, anlatış şeklindeydi.

Ondan öğrendiğim birçok şeyden aklımın bir köşesinden hiç çıkmayan bir tanesi, yüz yüze görüşmeden doğru dürüst iş yapılamayacağıdır. Fax veya telefonla görünürde rahatça halledebileceği işler için bir günlüğüne, hatta birkaç saatliğine başka ülkelere gidip geldiği olurdu. O zamanlar –1960'lardan, 70'lerden söz ediyoruz– çok kişi böyle davrandığı için deli gözüyle bakardı kendisine. Günümüzde, elimizdeki çok daha geniş iletişim olanaklarına rağmen bu tür kısa seyahatler iş hayatının vazgeçilmez parçaları haline geldiler.

Jozef'in kaderini değiştiren olaylar zincirinin bir ucu da babama dokundu. 1965'te Jozef Paris'e gitmeye hazırlanırken babam İzmir'de bazı aile fertleriyle birlikte yürüttüğü manifaturacı dükkânında ortaklarıyla ihtilafa düşmüştü ve yapacak başka bir şey arıyordu. Jozef'in İstanbul'da geride bıraktığı ithalat şirketini devraldı. Böylece kardeşim ve ben de, büyük bir ihtimalle biz yaşlardaki İzmir doğumlu akranlarımız ve akrabalarımızın çoğu gibi hâlâ İzmir'de yaşıyor olacakken kendimizi İstanbul'da bulduk, sonradan ben daha da uzaklara sürüklendim. Ama kim bilir, belki babam gitmese de sonuç aynı olacaktı...

Doktor Mösyö Simanto Kanetenni

Rivka Bihar WALDMAN

Ailemizin büyükleri konuşmayı sevmez ama bilmezler ki konuşmadıkları ve anlatmadıkları zaman nesiller arası kopukluk yaratır, neden-sonuç ilişkisini zorlaştırırlar. Dile getirilmezse yaşanan kötü olayların bir daha tekrarlanmayacağına olan bu inanç, benim ailemde herkesin sırrını mezarına götürmesiyle sonlanmıştı. Ancak bir insanı var edenler kadar onun izini taşıyacakların da hikâyeyi bilme ve böylelikle tamamlama hakları vardır. Ben, kendi çekirdek ailemin sırlarına vakıf olamadım zira ne dedelerim hayattayken sorularımı yanıtladılar ne de ebeveynlerim dedelerimin ölümlerinin ardından onları anlatmaya yanaştı.

Askerlik hatırası.

Küçüklüğümden hatırımda kalan bir tonton dede var; hani masallarda veya çizgi filmlerde gördüklerinize benzeyen. Benim değil ama kuzenimin anne tarafından dedesiydi. Her ne kadar başka şehirde yaşadığı için kuzenimi sık sık ziyaret etmese de benim görüp de aklımda kalacak kadar yer etmiş işte. Sakin, yavaş, yumuşak sesli, güler yüzlü, mütevazı, ak saçlı, hafif kilolu, Doktor Mösyö Simanto. Aile bireylerimizin hayat hikâyeleri ve kimlikleri tek tek elimden kayıp giderken yengem Raşel (Kanetenni) Bihar babasının hayatını anlatmayı kabul etti. İlginç ya da değil, sıradan ya da değil, bu, benim de dolaylı olarak hayatıma değmiş Mösyö Simanto Kanetenni'nin hikâyesi.

Simanto'nun doğumu kayıtlara hicri takvime göre 1336 (1918) Edirne olarak geçmiş. 1934 yılında yürürlüğe giren Soyadı Kanunu ile beraber pek çok Türkiyeli Yahudi gibi soyadının memur tarafından gerek anlaşılmamasından gerekse hoşuna gitmemesinden Simanto'nun ailesi de nasibini almış ve Kaneti olarak bilinen soyadları kayıt altına alınırken Kanetenni olarak değiştirilmiş. Babasının ikinci evliliği olmasından dolayı pek çok üvey kardeşi olan Simanto'nun aynı anneden tek bir öz kardeşi varmış: Fortüne. Babası, Simanto doğduğunda artık çok yaşlı olduğundan Simanto'nun gençlik yıllarında vefat etmiş ancak annesinin torunlarını görecektir ve yetiştirecek kadar uzun bir ömrü olmuş. Şekerci Kaneti olarak Edirne'de ün salan babası herkesin bilip tanıdığı bir esnafmış ve varlıklı bir ailedenmiş; ta ki Varlık Vergisi ile servetinin çoğunu kaybeden kadar. Anne tarafınınsa Osmanlı Sarayı ile bağlantısı olduğu ailede bilinirmiş. Anne tarafından bir aile mensubu kültürlü ve eğitilmiş olduğu için saraya alınmış ve daha sonra da anneden ötürü tüm aile sarayda deneyimlenen terbiye ve dönemin gerek siyasi gerek ekonomik şartları elverdiğince yüksek yaşam standardı ile yetiştirilmiş.

Eğitim önceliğinin ailedeki erkeklere verildiği dönemler olduğundan Simanto okula kaydettirilmiş ve okul hemen karşı binada olduğu için Simanto rahat bir öğrencilik hayatı yaşamış. Annesinin

Batı eğitimi ve dillerine verdiği önem neticesinde ilkokul yıllarından itibaren beş sene boyunca her gün okul sonrası özel Fransızca dersleri almış ve dolayısıyla Fransızca'yı neredeyse ana dil seviyesinde küçük yaşta öğrenmiş. O dönemlerin herkesin okula gitme imkânı olmadığı, gitse bile mezun olabildiği dönemler olmadığını unutmamak gerekir. Buna rağmen Yahudi ailelerinin büyük çoğunluğu için erkek çocuklarına iyi bir eğitim vermek ve böylece meslek edinmelerini sağlamak amacıyla okula göndermek bir öncelik meselesiymiş. Simanto'nun ilkokuldan başlayarak üniversiteyi beraber bitirdiği sıra arkadaşlarından bazıları bu durumu kanıtlar niteliktedir: Neve Şalom Sinagogu'na 6 Eylül 1986 yılında yapılan ilk saldırıda hayatını kaybeden çocuk doktoru Dr. Moiz Şaul ve ciğerci olarak ün salmış Dr. Avram Duenyas.

Simanto, okulun eve olan yakınlığı nedeniyle rahat bir öğrencilik geçirmiş hatta ders başlama zili çaldığında evinden çıkar ve okula gidirmiş. Lise yıllarının ardından rahat ve geniş kişiliğine rağmen başarıyla bitirdiği Edirne Devlet Lisesi'nden mezun olarak üniversite sınavlarına girmeye hak kazanmış. O dönemlerde her fakültenin ayrı üniversite giriş sınavları varmış. Simanto hukuk okumaya karar vermiş ama kabul etmemiz gerekir ki her insanın karakteri, hayatının yönünü belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Simanto o kadar geniş ve rahat bir gençmiş ki hukuk fakültesi sınavlarını bir gün arayla kaçırmış ve sınava girmek için üniversiteye gittiği gün tıp sınavlarına denk gelmiş. 'Madem buraya kadar geldim bari tıp sınavına gireyim' düşüncesiyle sınava girmiş ve üst sıralardan doktorluğu kazanmış. Kızı Raşel'e anlattığı üniversite anılarından birine değinecek olursak, genelde çok okuyan ve çok bilgili bir gençmiş ancak kendini göstermeyi pek sevmezmiş. Bu yüzden bir final sözlüsünde öğretmenin sorduğu kolay bir soruya "bunu da sormuş olamaz," diye düşündüğünden cevap vermemiş ve cevap alamayan öğretmen Simanto'yu o dersten bırakmış. Baba mesleğine devam etmemesinin en temel nedeni ise saraylı annesinin eğitilmiş çocuklar yetiştirmek istemesi ve kendi öz oğlunun hayatına halktan basit bir

esnaf olarak devam etmesini istemeyişiymiş. Böylelikle Simanto, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne kayıt olmuş ve İstanbul macerası başlamış.

İstanbul'da kimde kaldığını veya nerede yaşadığını kızı Raşel tam olarak bilemiyor fakat babasının çok büyük maddi imkânsızlıklar içinde okuduğunu anlattığını hatırlıyor. Varlık Vergisi (1942) nedeniyle maddi durumları iyice zora giren Kanetenni ailesi, İstanbul'daki oğluna pek destek olamamış ve Simanto o yılları kızına "bir simitle tüm bir günü geçirdiğim olurdu," şeklinde aktarmış. Çocuk doktorluğu alanında uzmanlık yaptığı sıralarda doktor sıfatı nedeniyle pek çok Yahudi kız babasının damat adayı olarak hoşuna giden Simanto, aralarında on üç yaş fark olmasına rağmen Kırklarelili Estreya (Yıldız) Magriso ile tanıştırılmış ve kısa zaman sonra düğünleri Kırklareli'de gerçekleşmiş. Estreya'nın babası İsrail Nesim Magriso, Kırklareli'nin sayılı zenginlerinden varlıklı bir manifaturacıymış ve aynı zamanda ürettiği kaşar peynirinin ünü tüm Trakya'ya yayılmış bir de mandırası varmış. Tüm masrafları İsrail Nesim Magriso tarafından karşılanmak üzere Simanto ve Estreya, Simanto'nun üniversite eğitimini tamamlaması için İstanbul Feriköy'de bir eve yerleşmişler. Simanto, İstanbul Şişli Etfal Hastanesi'nde kayınpederinin maddi desteğiyle çocuk doktorluğu ihtisasını tamamlamış.

İhtisasını gerçekleştirdiği yıllarda ilk çocuğu Nesim Sadi Kanetenni 1957 yılında İstanbul Ömür Kliniği'nde çok zor bir sezaryen doğumla dünyaya gelmiş. Hamileliği ve doğum esnasında yaşadığı sağlık problemlerine bağlı olarak bir takım zorluklarla karşılaştığından Estreya, Kırklareli'ye ailesinin yanına dönmek istemiş ve Simanto da kabul etmiş. Böylece, mezuniyetin ardından Kırklareli'ye yerleşmişler. Beş sene sonra, 1962 yılında doktorların Estreya'yı özellikle ikinci bir çocuk yapmama konusunda defalarca uyarmalarına rağmen, Nesim'in bu hayatta yalnız kalmaması için ikinci bir çocuk daha doğurma kararı veren Estreya ve Simanto'nun ikinci çocukları Raşel, Kırklareli'de yine sezaryen ameliyatıyla büyük zorluklarla

Anne Raşel, baba Nesim ve kız kardeşi Fortüne.

dünyaya gelmiş. Estreya doğum esnasında bağırsak düğümlenmesi yaşamış ve o zamanki tıbbın el verdiği kadarıyla doktorlar onu kurtarmaya çalışmış. Öldü gözüyle bakılırken Estreya, iyileşmeye başlamış ancak aynı sıkıntıyla yan odada yatan başka bir hasta adam daha varmış ve o kurtarılamamış. Seneler sonra aile büyükleri Raşel'e bu olayın üzerine "doktorun karısını kurtarırlar tabii" diye dedikodu yayıldığını anlatmışlar.

Estreya'nın annesi Raşel Magriso, Alliance Okulları'nda Fransızca öğretmeniymiş ve çok otoriter bir kadıymış. Öğretmen olarak çok korkulan bir kadın olan Raşel, kızı Estreya'yı da katı kurallarla yetiştirmiş. O zamanlar kızların gittikleri kız el işi veya dikiş gibi kurslara yazdırmış ve Estreya sıkıcı bir hayat yaşıyormuş. Simanto ile tanıştırılınca dilediği ve özlemini çektiği daha serbest ve sosyal bir yaşama kavuşmuş. Gün içinde tiyatrolar, sinemalar, gezmelere giden Estreya ve Simanto, Kırklareli'de hep Estreya'nın akrabalarıyla görüşürlermiş. Simanto biraz daha evcil karakteri nedeniyle bu durumdan pek hoşnut olmasa ve ara ara tartışmalar da zaman içerisinde bir denge bulmuşlar. Raşel, ailede herkesin görevini üstlendiğini hatırlıyor; Estreya, evdeki yardımcılarla beraber yemek ve ev işleriyle uğraşır, Simanto da doktorluk mesleğini icra ederek evin geçimini sağlamış. İğnelerin ısıtıldığı arka odadaki ufak pencereden sinema perdesinin görüldüğünü keşfeden Raşel ise arada bir taburenin üzerine çıkarak oradan yeni gelen filmleri seyrettiğini hatırlıyor.

Trakya Olayları (1934) sırasında henüz on altı yaşındaki Simanto Edirne'de yaşıyormuş. Kızı Raşel o olayların aile arasında "yağmalama" olarak adlandırıldığını ama büyüklerin bu konuyu hiçbir zaman açıkça konuşmadıklarını söylüyor. Hatta Raşel'in bu konuyu öğrenmesi bir tesadüf neticesinde olmuş. Ne büyükanneleri, ne de babası yağmalama olaylarının ayrıntılarını asla paylaşmamış ama hem yaşadıkları büyük korku hem de 1928 yılında başlayan ama

30lu yıllarda iyice ivme kazanan "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası nedeniyle küçük bir cemaat olan Kırklareli Yahudi cemaati, bu iki olay sonucunda bir sonraki nesillere Ladino öğretmemeyi tercih etmiş. Raşel, Kırklareli'deki Yahudi hiçbir komşusunun ladino bildiğini veya konuştuğunu hatırlamıyor. Ebeveynleri ise sadece çocuklarının duymalarını istemedikleri gizli konuları kendi aralarında ladino dilinde konuşmuş. Kızı Raşel, yağmalama olaylarını bir mandolin sayesinde tesadüf eseri öğrenmiş. Kırklarelili ünlü şarkıcı Candan Erçetin'in babası Abdullah Erçetin o dönemlerde Kırklareli'de müzik öğretmenliği yaparken aynı zamanda kütüphane müdürlüğüne atanmış. Estreya'nın annesi Raşel'in eviyle kütüphane de karşı karşıyaymış. Abdullah Erçetin kütüphanede isteyen herkese ücretsiz mandolin dersleri başlatmış ve küçük Raşel de bir mandolin satın alarak derslere katılmaya karar vermiş. Bir gün, ders sonrası elinde mandolinle anneannesi Raşel'i ziyarete gittiğinde, anneannesi mandolini elinden kaparak çalmaya başlamış. Torunu Raşel'in şaşkınlığı karşısında konusu açılınca anneanne Raşel yağmalamada mandolininin gittiğini anlatmış ve on yaşındaki Raşel ilk defa "yağmalama" olayını üstü kapalı olarak bu vesileyle duymuş: "Bir gün geldiler ve bütün eşyalarımızı kırdılar, aldılar, çaldılar." Konuyu zaman içerisinde farklı akrabalarına soran Raşel, teyzesi Berta Magriso'ya "Madem bu kadar çirkin ve korkutucu bir olay geldi başınıza neden burada kalmaya devam ettiniz?" diye sorduğundaysa; "Pek çokları başka ülkelere ve şehirlere gitti. Tam biz de gitmek üzere tren garında bekliyorduk ki aile dostumuz olan Kırklareli Savcısı geldi ve 'lütfen hiçbir yere gitmeyin, hepiniz koruma altındasınız. Büyük yerden emir geldi, kimseye hiçbir şey olmayacak söz veriyoruz,' diyerek bizi ikna etti," cevabını almış. Berta Magriso ve ailesi o geceyi savcının evinde kapıda asker korumasıyla geçirdiğini ve ertesi gün de evlerine geri döndüklerini anlatmış Raşel'e. Berta Magriso'nun Raşel'e anlattıklarına göre eşyalarını ertesi gün kırık dökük bir şekilde etrafa saçılmış olarak bulmuşlar. Bazı eşyalarını da dereden kurtarmak durumunda kalmışlar.

Simanto'nun öz kardeşi Fortüne'ye tüm bu zaman boyunca Edirne'de kalmış. Erkeklerin tabi tutulduğu eğitimi kızlardan sakınan zihniyet çerçevesinde Fortüne, Simanto'ya verilen eğitimden mahrum kalmış olsa da kendi kendini yetiştirmiş. Sürekli kitaplar okurmuş. Edirne'de bir Müslüman'a gönlünü kaptıran Fortüne, bu imkânsız ilişkiye büyükleri tarafından izin verilmeyince yaklaşık kırk yaşına kadar başka kimseyi istememiş ve evlenmeyerek annesiyle birlikte yaşama kararı almış. Simanto, kardeşi Fortüne'ye çok düşkünmüş ve yıllar boyunca iki kadına da hem maddi hem manevi destek olmuş. Raşel, küçüklüğünde Edirne'ye hala ziyaretine gittiğini hatırlıyor. Halası ile büyükannesinin yaşadığı evin iki katlı ahşap bir bina ve tahta kapıdan içeri girildiğinde taşlık bir avludan oluştuğunu hatırlıyor. Ev, kendilerine aitmiş ve Fortüne artık kırkıktan sonra kendine yeni bir hayat kurmak için İsrail'e gitmeye karar verinceye kadar orada annesiyle beraber yaşamış. Fortüne İsrail'e gidince, annesi de Kırklareli'ne Simanto'nun yanına taşınmış. Simanto'nun annesi Raşel ve Estreya çok iyi geçinirlermiş. O kadar ki kayınvalide Raşel artık hastalandığı zaman gelini Estreya'ya "bu senin hakkındır," diyerek parmağındaki elmas yüzüğü vermiş. Bu yüzük, Estreya'dan Raşel'e geçmiş ve günü geldiğinde Raşel de kızı Rebi'ye vererek aile geleneğini devam ettirmeyi düşünüyormuş.

Kırklareli'de güzel bir çocukluk ve ergenlik dönemi geçiren Raşel, eğitimine devam etmemesinin nedenini biraz o dönemlerde kızların okutulmamasında biraz da 1980ler Türkiye'sinin siyasi şartlarında yattığını söylüyor. O dönemler siyasi olarak o kadar çalkantılıymış ki üniversite kazanan kızların babaları bile kızlarını üniversiteye göndermekten çekinmiş. Kırklarelili Yahudiler dindar sayılmasalar da bayramları kutlamaya ve gelenekleri korumaya özen gösterirlermiş. Dolayısıyla Simanto sinagoga giden, şabat ve kaşerut kurallarına uyan veya bunları çocuklarına aktaran bir adam olmasa da evde Kipur ve Pesah bayramları büyük bir özenle kutlanırmış. Raşel ve ağabeyi Nesim laik bir eğitimden geçtikleri için mükemmel bir Türkçe ve Türk milliyetçi duygularla Atatürkçü okullarda

yetiştirilmişler. Hatta Raşel, Atatürkçü kimliğiyle tanınan Kırklareli Atatürk Lisesi Okul Müdürü Nermin Tan tarafından bir Cumhuriyet Bayramı'nda okul flamasını taşıması için özel olarak seçildiğini gururla hatırlıyor. Her ne kadar yağmalama dönemindeki korkularla çocuklarına Türklük aşılamaı uygun görmüşlerse de Raşel evde siyaset konuşmaya çalıştığı zaman babasının "Sen bu işlere çok karışma. Biz burada misafiriz," dediğini ve ilk kez o dönemde kafasında "Acaba ben diğer arkadaşlarımdan farklı mıyım?" sorusunun doğduğunu çok net hatırlıyor. Şimdilerde bu soruyu derinlemesine düşündüğünde o dönemlerde farkına varmasa da okulda bazen antisemit söylemlerin veya davranışların olduğunu ama bunların çok üstü kapalı olarak bazı öğretmenler tarafından yapıldığını fark ettiğini hatırlıyor. Örnek vermek gerekirse, Raşel'in gittiği lise-deki ahlak dersi öğretmeni aynı zamanda din dersi öğretmeniymiş ve Raşel din derslerinden muaf tutularak çıktığında "Yahudiler kan emer" gibi şeyler söylediğini arkadaşları kendisine anlatıyormuş çünkü sınıfa döndüğünde herkesin ona bir tuhaf baktığını görüp ne olduğunu soruyormuş. Ayrıca aynı öğretmen tarafından haksızlığa uğradığını hatırlıyor ve şimdi geriye dönüp bakınca nedenini anlıyor. Özellikle ahlak dersi sınavına her ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun, onluk bir kâğıt vermiş olsa dahi diğerleri kadar yüksek not alamamış.

Kırklareli'nde sadece üst sınıf erkeklerin gittiği Şehir Kulübü'ne giden Simanto, orada iş çıkışı diğer doktor ve avukat gibi mesleklerden arkadaşlarıyla tavla oynayıp çay içip evine dönermiş. Dönemin Kırklareli Hahamı Vitali Çiprut da o kulübe üyeymiş ve Simanto ile beraber tavla oynarlarmış. Estreya ve Simanto'nun Raşel büyürkenki endişelerinden bir diğeri de evlilik meselesiymiş. Raşel büyüyüp güzelleştikçe talipleri artıyormuş ancak Kırklareli'nde pek Yahudi aile kalmamasından dolayı talipler genellikle geniş toplum çevresinden oluyormuş. Raşel ergenliğinde Kırklareli'nde yaşayan yaklaşık on Yahudi aile hatırlıyor. Simanto her ne kadar dindar bir insan olmasa da Raşel'in Yahudi bir erkekle evlenmesini

şart koşmuş. Edirne'deki ya da İstanbul'daki akrabalar Raşel'i kendi oğullarına veya tanışlarına istiyorlarmış. Raşel'in düşüncesi ve hissiyatına göre Simanto onu bir an önce elden çıkartmak istiyormuş. "En kötü Yahudi, en iyi Müslüman'a yeğdir" cümlesi Raşel'in babasından hatırladığı cümlelerden bir diğeri. İdealist ve cumhuriyetçi bir eğitim sisteminde büyüyen Raşel ise ya öğretmen ya da ülkenin en ücra köşelerinde savcı olmak istediğini hatırlıyor. Ancak bu ideallere karşın "Yahudileri memur yapmazlar," Simanto'nun söylediği bir diğer cümleymiş.

Simanto, Raşel daha on altı-on yedi yaşındayken ona İstanbul'da Yahudi bir taliple bir "entrevista" (görüşme) ayarlamış. Estreya'nın konuyla ilgili "Görüş, beğenmezsen bir daha buluşmak zorunda değilsin," şeklindeki rahat yaklaşımı nedeniyle Raşel bu görüşmeyi kabul etmiş ancak Beto ile yaşadığı bu ilk görüşme çok başarılı geçmemiş. Farklı geçmiş ve sosyal çevrelerden gelen İstanbullu Beto, Kırklarelili Raşel'i taşralı bulmuş; Raşel ise Beto'yu şehrili bir çapkın şeklinde değerlendirmiş. Bu ve başka nedenlerden dolayı yollarını ayırmaya karar vererek Raşel, Kırklareli'ne dönmüş. Oradan da Edirne'ye üniversite sınavlarına girmek için gitmiş ve Beto ile görüşmesinin üzerinden epey zaman geçtiği için de bu olayı unutmuş. Nasıl olsa annesi Estreya'nın sunduğu rahatlıkla kendini bir karar almak zorunda hissetmiyormuş. Fakat Beto'dan gelen ısrarlı mektuplar nedeniyle ilişki tekrar başlamış ve gel zaman git zaman Simanto'nun ısrarları sonucu bu ilişkinin evlilikle sonlanmasına karar verilmiş. Ancak Simanto'nun tek bir şartı varmış; Raşel'i eğitimi ve meslek sahibi Yahudi bir kocaya vermek. Beto o zamanlar henüz üniversitede öğrenciymiş ve Simanto, "Mezun olmadan bu kızı sana vermeyeceğim" demiş. Sonunda Raşel, Beto ile evlenmiş ve İstanbul'a gelin gitmiş. Simanto, kızına üniversite mezunu ve meslek sahibi bir Yahudi erkekle güzel bir evlilik yaptırmış olmanın rahatlığıyla Raşel'in evliliğinin ilk yıllarında hatta torunları doğduğunda bile kızını çok sık ziyaret edememiş.

Evlilik cüzdanı.

Raşel, babasını evine bağlı bir koca ve çocuklarına bağlı bir baba olarak hatırlıyor. Simanto çocuklarına bisikletle araba kullanmayı ve tavla oynamayı öğretmiş. Raşel, Simanto'yu çok çalışkan biri olarak tanımlıyor zira Simanto Kırklareli'de devlet hastanesi, sigorta hastanesi ve de ayrıca kendi muayenehanesinde çalışıyormuş. Bunun yanı sıra Kırklareli'deki tek çocuk doktoru olduğu için ayda bir belediyeden gelen ciple civar köyleri gezer çocukların aşılarını yapar ve hastalıklarını tedavi edermiş. Tanınan, sayılan ve sevilen bir kişiymiş. O dönemlerde, aileler çocuklarını şimdiki gibi çocuk öksürüp hapşırdığında değil, neredeyse hastalıktan ölmek üzereyken doktora götürüyorlarmış. Bu ağır hastalıkları tedavi edebilen Simanto'ya da minnet ve teşekkürlerini sunmak için köylüler tavuk, hindi, sepet sepet yumurta, hatta kuzu bile getirirlermiş. Simanto'nun bir başka özelliği ise her ne kadar önce Edirne ve sonrasında Kırklareli'de kendine bir hayat kurmuş olsa da deniz manzarasına hayranlık duymasıymış. İstanbul'da geçirdiği gerek öğrencilik gerek yaşlılık yıllarında tüm gün sahilde bir banka oturup manzara seyrettiği olurmuş.

Hayatı aceleyle yaşamayan, yavaş ve sakin bir kişiymiş. Öyle ki, hâlâ vapurla seyahat edildiği dönemlerde bir aylığına İsrail'e kız kardeşi Fortüne'yi ziyaret etmeye gitmiş. Dönüşte tüm aile Simanto'yu limanda özlemle ve dört gözle bekliyormuş. Ancak tüm yolcuların vapurdan inmesine rağmen Simanto bir türlü görünürlerde yokmuş. Meğerse manzarayı seyre dalmış ve bu nedenle gemiden en son o çıkmış.

Aradan geçen yıllar ve 1996 yılında Estreya'nın ölümü nedeniyle Simanto ve oğlu Nesim İstanbul'a taşınmaya karar vermişler. İstanbul'da Kurtuluş'a yerleşen Simanto ve Nesim daha sakin bir düzen kurmuşlar ama bu geçiş dönemi pek de kolay olmamış zira hayatlarının büyük bir bölümünü mesleki ve sosyal çevrelerini idame ettirdikleri Kırklareli'de geçirdikten sonra hele ki ilerleyen yaşlarında pek de tanıdık veya arkadaşlarının olmadığı İstanbul'da yaşamak biraz zor olmuş. Raşel, annesinin yokluğunda baba ve ağabeyine elinden geldiğince İstanbul'daki hayatlarına alışmaları için yardımcı olmaya çalışmış ancak çalışan ve iki çocuk annesi bir kadın olarak iki eve birden destek vermek zorlaşınca bir yardımcı ayarlamış. Simanto, çalışkan kişiliği çerçevesinde İstanbul'da doktorluk hayatına devam etmiş. İstanbul'a geldiğinde yaşı geçkin olmasına rağmen diploması geçerli olduğundan Esenler'deki bir sağlık ocağında çocuk doktorluğu yapmaya başlamış. Orası kapınca da başka bir sağlık kuruluşuyla anlaşmış ancak yaşı gereği çok aktif olarak görev yapmasa da genç doktorlar gelen hastaların durumlarını ona danışırlarmış.

Simanto, İstanbul'da yaşadığı yıllarda pek arkadaş çevresi yapmamış; sadece kendinden birkaç yaş ufak yeğeni Niso Kaneti adında bir akrabası varmış. Amca ve yeğen arasındaki soyadı daha önce de bahsi geçen Soyadı Kanunu esnasındaki memurun niyet ve kararı doğrultusunda farklılık gösterse de pek çok Yahudi aile gibi aile ağacı ve akrabalıklar bilinir ve bu konunun üzerinde durulmazmış. Niso'nun babası yani Simanto'nun üvey kardeşlerinden Moiz

Kaneti, Niso henüz doğmadan Edirne'den İstanbul'a taşınmış ve aile mesleğini devam ettirerek kulenin karşısında kendi şekerçi dükkânı açmış. Moiz ve Simanto'nun kuzeni Menahem Kaneti'nin de yine İstanbul'da bir şekerçi dükkânı varmış. Simanto genelde Cumartesi günleri Niso-Suzi Kaneti çiftini ziyaret eder beraber kart veya tavla oynarlar, dışarı çıkarlar, bir kahveye oturup uzun uzun sohbet ederlermiş. İstanbul'da olduğu sıralarda oğlu Nesim'in yakalandığı hastalık biraz daha ağırlaşmış. Uzun bir süre hastane hastane dolaşarak tedavi süreciyle geçmiş ancak 2003 yılında oğlu Nesim vefat etmiş. İsrail'de yaşayan teyzesi Fortüne'yi bir aylığına ziyaret etmeye giden yeğeni Niso ve eşi Suzi ile beraber oğlunun vefatının ardından manevi destek bulmak amacıyla Simanto da kardeşinin yanına gitmiş ve Kaneti ailesi olarak bir hafta beraber vakit geçirmişler. Suzi, bu bir haftayı çok güzel sohbetlerle ve anılarla geçirdiklerini hatırlıyor. Oğlu Nesim'in vefatından sonra babasının yalnız kalmasını istemeyen Raşel, Simanto'nun kendisiyle birlikte aynı evde yaşamını sürdürmesini istemiş. Kurtuluş'taki yokuşlardan yorulan Simanto, Tarabya tarafında oturmaya başlayınca hem mesafe hem de artık ilerlemiş yaşından dolayı hafta sonları Caddebostan'da oturan yeğeni Niso'yu eskisi kadar sık ziyaret edememeye başlamış.

Torunları Rebi ve Ezer, dedelerinin onlarla yaşadıkları yıllara ait pek anıya sahip olmadıklarını üzülen söyleyor ve geç ergenlik yıllarına denk gelen senelerde kendi dertlerine dalarak dedelerine ve onu tanımaya pek zaman ayırmadıklarını pişmanlıkla dile getiriyorlar. Dedelerinin onları en güldüren yanı eski Türkçe kullanması ve zaten aralarında az olan iletişimin dil nedeniyle daha da zorlaşmasıymış. Rebi'nin bu konuyla ilgili aklında kalan bir anısı var. Bir sabah uyandıklarında evde Simanto'nun yazdığı kısa bir not bulmuşlar. Notta "Beto, Kırklareli'ne gitmek lüzumu hâsıl oldu, Granpapa" yazıyormuş. Rebi'nin en çok dikkatini çeken notun kızı Raşel'e değil de aile reisi Beto'ya hitaben yazılmış olmasıymış. Aile, her ne kadar bu notun üzerine ona cep telefonu ile ulaşmaya çalışıp panik yaşasa da Simanto ertesi gün eve her zamanki dinginliği içerisinde dönmüş.

Eski Türkçe kullanmasıyla ilgili ailenin aklında kalan bir diğer anıysa Simanto'nun kendini iyi hissetmeyerek hastaneye gitmesiyle başlıyor. Doktor hanıma kendisinin de doktor olduğunu söylemeye 'Neyiniz var amca?' diye soran doktora sürekli 'Muvazenem bozuldu, muvazenem bozuldu' (dengemi kaybettim) diye tekrarlamış. Bu keliimenin ne anlama geldiğini bilmeyen doktor hanımsa sorunu çözene kadar epey sıkıntı çekmiş. Bu da Simanto'nun kullandığı eski Türkçe ile ilgili ailenin gülümseyerek hatırladığı bir başka anı olarak kalmış.

Erkek torunu Ezer, Rebi'ye kıyasla dedesiyle biraz daha uzun vakit geçirirmiş. Hatta öldüğü gecenin (Aralık 2005) akşam saatlerinde Simanto ve Ezer çoğu günler yaptıkları gibi beraber oturup dizi seyretmişler. Simanto o gün ne bir sağlık şikâyetinden yakınmış ne de diğer günlerden farklı davranmış. Gecenin ilerleyen saatlerinde fenalaşan Simanto'nun bu halini, kendisi daha önce de felç geçirdiği ve fizik tedavi gördüğü için aile sakinleri yeni bir krize yorumuşlar. Ancak Simanto ambulans gelinceye kadar olan süre içerisinde aniden kız torunu Rebi'nin kollarında vefat etmiş. Ölümü tüm aileyi yasa boğarken özellikle Ezer'i derinden etkilemiş. Eve gelen ambulans hemşiresi Simato'nun vefat ettiğini anlayınca ölüm raporunu doldurmak için kimliğini istemiş. Hemşire kimlikte Simanto Kanetenni yazdığını görünce çok şaşırılmış. Meğerse hemşire, seneler önce hemşirelik stajyerliğini Kırklareli'de Simanto'nun yanında çalışarak tamamlamış ve o yıllarda hastalanan kızını da pek çok kereler çok güzel anılarla hatırladığı Simanto'ya kontrole götürmüş.

İyi bir koca, iyi bir baba, iyi bir dede ve iyi bir doktor olarak hatırlanan Simanto ölümünün ardından aradan geçen onca yıla rağmen her sene 14 Mart'ta kutlanan Tıp Bayramı nedeniyle Kırklarelili pek çok kişi Doktor Simanto'yu unutmuyarak, Facebook'ta onun hakkında iyi hatıralarını paylaşmış. Babasının unutulmadığını ve hâlâ güzel anılarla yâd edildiğini gören Raşel o günü çok kıymetli bir anı olarak hatırlıyor ve babasını gururla anıyor. Birkaç sene önce

Sağ başta, doktor önlüğüyle.

Raşel'e, Simanto'nun diplomasının kaldığı İstanbul Esenler'deki sağlık ocağından bir telefon gelmiş. Telefon eden İranlı doktor "Baban çok iyi bir adamdı, diploması burada kaldı. Kıymetlidir bu diploma, gel al kızım," demiş ancak Raşel Esenler'e gidip diploma alana kadar o İranlı doktor da vefat etmiş. Bir de üzerine sağlık ocağı da kapanınca diploma orada kalmış. Diplomanın fotokopisi ve Kırklareli'deki muayenehanenin tabelasının da aralarında olduğu Simanto'dan kalan pek çok eşya, evrak ve fotoğrafla beraber evde bir çantada bulunuyor.

Ben Simanto'yu, "Mösyö Simanto" olarak tanıdım ve bu yazıda her "Simanto" yazdığımda bir tuhaf hissettim. Sanki lakabı onun ayrılmaz bir parçasıymış gibi. Doktor olduğunu bilirdim ama kimsenin onu "Doktor Simanto" olarak çağırdığını duymamıştım. Ne kadar mütevazı bir kişiliği olduğunu ilerleyen yaşlarımda bu şekilde anladım. O, unvanıyla değil kişiliğiyle hafızalara kazınmıştı. Ailemizde her bahsi geçtiğinde hâlâ herkes "rahmetli Mösyö Simanto" der ve

onu "çok efendi, çok kibar bir insandı" sözleri eşliğinde büyük bir saygıyla anar. Bu yazıyı hazırlarken Mösyö Simanto'nun hayatı ve fikirleri çerçevesinde yengem Raşel ile yaptığımız uzun sohbetlerimiz sırasında aileme dair bilmediğim ve bana anlatılmayan pek çok ayrıntı öğrendim. Öğrendiklerimden ders çıkarmam, iyi yanlarına sıkı sıkı tutunurken beğenmediklerimi tekrarlamamak üzere hayatımdan çıkararak bir sonraki nesle aktarmak boynumun borcudur. Aile büyüklerimizi ve başlarından geçen iyi – kötü olayları hatırlamak, onları anmak ve anlatmaktan geçer. Eminim ki herkesin ailesinde sevgiyle, saygıyla ve büyük bir özlemle andığı biri mevcuttur çünkü bir kişinin hayatı ona değen herkesi etkiler ve değiştirir. Bu, ölümden kurtardığı hastalarının, sağlığına kavuşturduğu çocukların ailelerinin, arkadaşlarının, meslektaşlarının, kardeşi Fortüne'nin, karısı Estreya'nın, oğlu Nesim'in, kızı Raşel'in, yeğeni Niso'nun, torunları Rebi ile Ezer'in ve buraya alamadığımız daha nicelerinin hayatına dokunmuş ve onları güzelleştirmiş Mösyö Doktor Simanto Kanetennni'nin hikâyesidir.

***Ankara-İstanbul Yollarının Kesiştiği
Bir Aşk Öyküsü:
Çela ve Baruh***

Reneta Sibel YOLAK

Babam Baruh Faruk Seloni Yolak, ailesi (annesi ve babası) her ne kadar İstanbullu da olsa Ankara 'da doğup orada büyüyen birisi. Küçüklük yıllarında oldukça haşarı ve yaramaz olan küçük Baruh'un hayatını ve kaderini değiştirecek olay teyzem Ester Mizrahi Tokatlı Suriyon'un İstanbul'da evlenerek Ankara'ya gelin gitmesi... Teyzemin kocasının işi dolayısıyla Ankara'ya taşınmasıyla babaannem Beki Yolak'la tanıştılar. Beki Yolak'ı evine davet eden Teyzem, babaannemin annemin fotoğrafını teyzemin evinde görüp çok beğenerek alıp evine götürmesiyle bu hikâye başladı. Babaannem Beki Yolak oldukça sevecen bir o kadar da inatçı bir yapıya sahipti. Fotoğrafi eve getirdikten sonra oğluna:

- "Baruhaçi bak bana gelin olacak kızı buldum" diyerek fotoğrafı göstermesiyle genç Baruh'un fotoğrafı görmesiyle gönlünü kaptırması bir oldu. O günden sonra her hafta (ki o zaman Ankara- İstanbul yolları otobüsle sekiz hatta on saat sürüyordu) İstanbul yollarına düşen

Çela ve Baruh Seloni.

genç yakışıklı Baruh'un "Çelikam" dediği annemin peşinden koşma serüveni başladı. Babam oldukça sevecen bir o kadar da yapışkan bir adamdı. Bir şeyi kafasına bir koysun kimse kolay kolay onu yolundan döndüremezdi. Bu huyumu her halde ondan almış oldum.

Yaz tatilinde ablası Ester'i görmeye gelen dünyalar güzeli Çelem Mizrahi Tokatlı Ankara tatilinde Baruh Yolak ile tanışırılır. Çelem İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi üçüncü sınıf öğrencisidir ve o zamanlar üniversitede eğitim gören kadın sayısı çok azdır. Okuyup adaletli ve ateşli bir hukukçu olmak istiyordur. İlk başlarda bu yapışkan adamdan hoşlanmayan Çelem birkaç ay sonra nişanlanacağı adamın Baruh olacağını hayal bile etmez. Çünkü İstanbul'da başka kismetleri vardır. Ayrıca ailesine oldukça düşkün olan Çelem'in Ankara'ya taşınmaya hiç niyeti yoktur. "Gurbet" kavramı bile onu hasta eden bir sözcüktür. Genç kızlığında oldukça açık sözlü ve bir o kadar sosyal ve özgür olan Çelem Ankara'yı sadece ablasının gelin gittiği bir şehir olarak görür ve birkaç gün kalıp İstanbul' a ailesinin

yanına döner. Akbank'ta çalışmakta ve iş arkadaşları tarafından çok sevilmektedir. O kadar ki arkadaşları ona geleceğin müdürü gözüyle bakmaktadır. Halbuki birkaç ay sonra evlenip işi bırakıp Ankara 'ya gelin gideceğini kimse kestirememiştir.

Neyse derken gençlik yıllarında çiçeği burnunda delikanlı Baruh, askerliğini bitirmiş kendi işini kurmuştur. Artık her hafta Çelika'sını görmeye gelir. Annem babamı pek kaale almaz. Onunla evlenmeye niyeti yoktur. Hatta bir sefer çalıştığı Akbank şubesine gelen Baruh'u çalışma arkadaşlarına nasıl ve hangi sıfatla tanıştıracacağını bile bilemez. Baruh her seferinde Çelika'sına çikolatalar, kolyeler ve hediyeler getirmektedir. Ayrıca ev adresini de ablası Ester'den alıp evlerine gelip gitmeye başlar. Anneannem ve dayılarım bu sevimli ve sevecen adamı sevmeye başlarlar. Baruh İstanbul'a gelmediği her gün de Çelika'sına mektuplar yollamaktadır. Ama ne mektuplar... Aşk mektupları... "Yavrum, canım Çelikam, hayatım seni çok özledim" sözleriyle başlayan bu mektupları bir gün evin en yüksek dolabında bulduğumda bu aşk hikâyesini daha iyi anladım.

Baruh, Çelika'nın ona ilgisi olmadığını fark eder ve hatta annemin ona "Sizinle birbirimize uygun değiliz", annemin anneanneme "Anne bu adam artık evimizden gitsin" sözlerini de duyar ama nafiye...

Baruh mektuplarını yazmaya devam eder. Her hafta İstanbul'a gelmeye de. Dayılarım ve anneannem babamı o kadar severler ki, anneme onunla evlenmesi için çok baskı yaparlar. Hatta kavgalar ederler. Bu arada anneme başka kısmetler de çıkmıştır. Baruh ailenin sevgisini kazandığı için bir adım öndedir. Onu reddeden Çelika'ya yapışmıştır. Sürekli telefon eder, mektuplar yazar ve evlerine gelir. Hatta davetli olmadan...

Nihayet 24 Aralık yani bir Noel günü arifesinde yüzükleri takılarak nişanlanırlar.

İnsan kısmetinden kaçamaz demişler ya doğru... İşte annem önce-leri pek hoşlanmadığı bu adamla 27 Mayıs 1965 tarihinde evlenir ve Ankara'ya taşınan teyzem annemin kaderini değiştirir.

Evlenmek istemeyen ve ailesi tarafından evlenmeye zorlanan annem istemeye istemeye Ankara'ya gider. En başlarda oldukça çok ağlar ve Ankara'ya ısınamaz. Ilıman iklimi ve denizi olan İstanbul'dan sonra kışlar dondurucu ayazları ve buz gibi havasıyla Ankara, üstelik tüm ailesi İstanbul'dayken annemi derinden yaralar. Gurbete gidip annesi ve kardeşlerini göremeyen Çelem o zamanlar evde telefon da olmadığı için başlarda oldukça zorluk çeker.

Halam o zamanlar evlenerek İsrail 'e taşınmıştır. Tatillerde anneme hediyeler getirir. Ona "Çellacığım" diye sarılır. Babaannem "Çelikacığım" diye seslenir ve annem de ona artık "mami" yani "anne" demeye başlar. Dedem ve babaannem ayrı evleri olmasına rağmen babamın evinden çıkamaz. Hatta yatıya kalırlar. İstanbul'da doğan Çelika onlara çeşitli yemekler yapıp hünelerini konuşturur.

Babamın ailesinin tümü halam hariç Ankara'da yaşamaktadır. Düğüne gelen Ankaralılar İstanbul'dan Ankara'ya gelin gelen bu kızın güzelliğini konuşmaktadırlar. Derken Çelika dünyalar güzeli, çok akıllı, maviş gözlü, sarı kafa ablam Betina'yı dünyaya getirir. Hem de bir Mayıs günü anneler gününe denk gelen günde... Hem de İstanbul'da. O zamanların sosyetesinin yaşadığı Suadiye'de dünyaya gelir. Çünkü anneannem burada oturmaktadır. Adını babaannemin adı olan Beki Refika'dan alan Betina anneme anneler günü hediyesidir. Bu sarı saçlı mavi gözlü bebek doğunca eve fotoğrafçı çağrılır ve fotoğrafları çekilir. Daha sonra kışları hep Ankara'da geçiren ailem her yaz en az iki ay İstanbul'da zaman geçirmektedir. Gurbet duygusu ve hasret Çelika'yı hep ağlatır. Betina'yla biraz avunur ama aklı hep İstanbul'dadır.

Derken Betina'dan bir yıl altı ay sonra tatlı mı tatlı dünyalar tatlısı tombul ve çekik gözlü bir bebek hem de Yom Kipur¹ ve Rosh Aşana² bayramlarının tam ortasında 5 Tişri'de, Ekim ayında ama bu sefer Ankara'da üstelik doğma zamanını bekleyemeden 8 aylık dünyaya gelir. Bu bebek doğunca dünyalar anneannemin olur. Anneannemin adını almış olmamın, yani Reyna Reneta isminin, buna etkisi var mı bilinmez ama bu bebek o kadar çok sevilir ki kucaklardan inmez... Herkes minicik burnumu sıkıştırmaktadır. Ablam benim kadar ısı- rık yememiştir herhalde... Tüm akrabalar bu bebeği gören herkes kucağına alıp sıkarak dişlerinin izlerini tombul kollarım ellerim ve yanaklarımda bırakmaktadırlar maalesef. Ailenin anne tarafından dördüncü torunu baba tarafından üçüncü torunu olan Reneta onu gören herkes tarafından öyle tezahürata uğrar ki annem nazar bon- cuklar ve üstümde taşıdığım mezuzaları³ çifte çıkarır.

Her yıl ailecek yazları İstanbul'da kışları Ankara'da geçiren biz yıl- lar boyunca Ankara-İstanbul arasında mekik dokuduk. İşte teyzemin evine babaannem gelip annemin fotoğrafını alıp götürmeseymiş babam da annemin peşinde böyle koşmasaymış bu hikâye yaşan- mazdı. Ankara-İstanbul yollarını kesiştiren Baruh ve Çelika'nın aşkını fazla kişi bilmez... Ama ben yıllarca Ankara- İstanbul yolla- rını arşınladığımdan çok iyi biliyorum...

-
- 1 Yom Kipur yani kefaret günü. Yahudiler için yılın en kutsal ve dini ağırlığa sahip günü olup, Yahudiler genel olarak bu günü 25 saatlik bir oruç ve yoğun af ve kefa- ret dualarıyla geçirirler.
 - 2 Rosh Aşana: Yahudi takvimine göre yılbaşısıdır. Dünya'nın her yerindeki Museviler tarafından iki gün boyunca ailece yemek yeme ve ballı elma veya elma reçeli yeme adetleri ile kutlanır. Yeni yıl iyi geçsin diye dualarla geçirilir.
 - 3 Mezua: Genelde Musevi'lerin evinin giriş kapısının sağ pervazına yerleştirdiği ve içinde Tevrat'tan metinler bulunan kutucuk.

Tokat'ın En Güzel Kızı: Bir Aşk Öyküsü

Reneta Sibel YOLAK

Herkes evlenir ama diğer yarısını bulmak herkese nasib olmaz. Aşağıda sadakat ve sevgiyle birbirlerine bağlanan iki kişinin aşk öyküsünü okuyacaksınız.

İspanya'dan kovulan Yahudiler Osmanlı İmparatorluğu'na geldiler ve muhtelif şehirlere yerleştiler. Bir kısmı ise Kudüs'e yerleşti. İşte Mizrahi ailesinin büyük dedeleri Kudüs'te ikamet etmekteydi. Yıllar sonra Mizrahi ailesinin babaları Samsun'a taşınmaya karar verdi. O zamanlar Samsun'da küçük bir Yahudi topluluğu yaşamaktaydı. Mizrahi ailesi oldukça dindar ve geleneklerine bağlıydılar. Ailenin erkekleri o zamanın erkekleri gibi fës giyerlerdi. Hanımları ise o zamanın kadınları gibi yerlere kadar uzanan eteklikler ve elbiseler giyinirlerdi. Saçları oldukça uzundu ve eski Osmanlıca ve Arapça konuşurlardı. Okullarda ise Fransızca eğitimi almak çok modaydı. Damarlarında İspanyol kanı taşıyan ve gittikleri her yere "Ladino" adı verilen Yahudi İspanyolcasını götüren Yahudiler kendi geleneklerini sürdürmenin yanı sıra yaşadıkları ülkenin yani Osmanlı İmparatorluğu'nun da geleneklerine, yaşayışlarına ve giyimlerine

de ayak uyduruyorlardı. Din eğitimi çok önemliydi. Kudüs'teki Yeşivalarda¹ eğitim gören özel din adamları tarafından eğitilen din âlimleri, hem Tora², hem de İbranice dersi vererek bu küçük Yahudi topluluğunun ayakta kalmasına yardımcı oluyorlardı. O zamanlarda müstakil evlerde oturan bu küçük topluluk her Cumartesi Şabat³ günleri ve her bayramda bir araya geliyorlar, dini namelerin ve ezgilerin eşliğinde ibadet ediyorlardı. Tüm Yahudiler birbirlerini tanıyor ve yardımlaşıyorlardı. Hemen herkesin bahçesinde üzüm bağları vardı. Elma ağaçları ise meşhurdu. İnsanların elma yemekten midir, havasından mıdır yanakları kırmızıydı. Bir zaman sonra Samsun Yahudileri Samsun'u terk etmeye başladılar. Kimi daha büyük kentlere göç edip ekmek parası kazanmak için, kimi şansını başka yerde denemek için. Zaten oldukça küçük olan Samsun Yahudi cemaati küçüldükçe, bir kısım Yahudi de o zamanlar onlara en yakın olan Tokat'a yerleşmeye başladı. Çünkü Tokat Yahudi cemaati oldukça büyüktü. Onların özel sinagogları, Mahazike Tora⁴ları ve din âlimleri vardı. İşte Mizrahi ailesinin bir kısmı Tokat'a taşınmaya karar verdiler. Çünkü oğulları büyüyordu ve evlenme çağına geliyordu. Ailenin bir kısmı Kudüs'te ikamet etmekteydi. Kudüs'teki amcalar ve akrabaların büyük bir bölümü yeşivalarda yetişmiş din âlimleriydi. Bohor Meir Mizrahi de bir kızı ve altı oğluyla birlikte Tokat'a taşınmıştı. Bohor Meir'in en büyük oğlu Nesim de yıllar önce Samsun'da doğmuştu. Ailesinin en büyüğü olduğundan mıdır, babasına benzediğinden midir, sorumluluk duygusu olan bir çocuktü. Nesim 12 yaşına bastığı zaman, kader bu ya, babasını kaybetti. Artık küçük omuzlarında büyük bir yük taşımaktaydı. Babasının renkli kumaşlar, züccaciye eşyaları ve hırdavat eşyaları sattığı kocaman bir dükkânı vardı. Küçük Nesim çocukluğunu tam yaşayamadan eve ekmek getirmek için canla başla çalışmaya başladı. Tüm evi

1 Yeşiva. İbranice ve din eğitimi veren kurum

2 Tora: Tanah ve Eski Ahit'in ilk beş kitabına verilen isim.

3 Şabat: Yahudilerin çalışmadığı Cuma akşamı başlayıp Cumartesi akşamına kadar süren kutsal gün.

4 Mahazike Tora: Tevrat eğitimi verilen yer.

geçindirmek ve annesi ve kardeşlerine bakmakla da yükümlüydü. Günler günleri kovalarken kardeşlerini okutmak için gece geç saatlere kadar çalışıyordu. Kısa zamanda efendiliği ve çalışkanlığıyla herkesin sevgisini kazanmakla kalmamış, ailesine kol kanat gerdiği için de herkesin hayranlığını kazanmıştı.

Nesim on altı yaşına geldiğinde hem ekmek parası kazanıyor, hem ailesini geçindiriyordu. Nesim'in 16 yaşına bastığı sene Tokat cemaatinde Haham İzahar ve Sara'nın ilk bebeği Reyna dünyaya gözlerini açtı. Reyna ailenin ilk çocuğu olduğu için tüm akrabalar onu özenle ve sevgiyle bağırllarına bastılar. Haham İzahar'ın durumu müsait olduğu için evlerinde çalışanlar ve bir sürü yardımcıları vardı. Bu kırmızı yanaklı ve yeşil gözlü elmacık kemikleri çıkık bebek doğunca bereketi de onunla birlikte gelmişti. Haham İzahar kocaman bir dükkân açmıştı. İçinde tatlılar lokumlar, satıyordu. Karısı Sara ise tam bir ev hanımıydı. Özenle ve ihtimamla yaptığı yemekleri ailesi, tüm akrabaları ve cemaat ile paylaşırdı. Saatlerce mutfaktan çıkmazdı. Çok hamarat bir kadındı. Çocuklarına ve özellikle Reyna'ya da çok iyi bir eğitim vermişlerdi. Fransızca, İbranice, İspanyolca ve Arapça eğitiminin yanı sıra ev işleri, yemek, ev düzeni gibi dersler alan Reyna, evin el üstünde tutulan çocuğu idi. Ayrıca din dersler, örgü ve uzun saçlarını taramak için yardımcısı vardı. Saçları daha parlak olsun diye saçlarına tereyağı sürülürdü. Küçük Reyna elma ağaçlarına tırmanır istediği kadar elma yerdı. Kimse ona karışamazdı. Yaşadıkları konakta salça gibi yiyecekler evde hazırlanırdı. Oldukça büyük ve kalabalık bir ailede doğan ve büyüyen Reyna, çok iyi yemek pişirmeyi ve konuk ağırlamayı annesinden öğrenmişti. Kapıları herkese açıktı. Haham İzahar kimi bulsa Şabat günleri eve misafir diye getirirdi. Karısı Sara ise bunu hiç yadırgamazdı. Tüm misafirlere yetecek yemek ve ilgi vardı. Tokat'ta Hz. Avraam'ın konukseverliği insanların içine işlemişti. Ev akrabalar ve cemaatin üyeleri tarafından dolup taşar, dualar okunurdu. Bahçelerinde üzüm bağları ve elma ağaçları vardı. İstanbul'dan kızlarına özel ipekliler getiren Haham İzahar kızlarına bu ipeklerden

renkli çarşaf lar diktirirdi. O sokaktaki Müslümanlar ile Yahudi kadınları çarşaf larından ayırt ederdiniz. Rengârenk çarşaf lar içindeki Yahudi kadınları çok dikkat çek erdi. Haham'ın karısı Sara yerlere kadar uzun elbiseler giyinirdi. Haremlik ve selamlık o zamanın Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Tokat Yahudilerinde de yaygın bir görüştü. Evlilikler genelde görücü usulüyle yapılır, herkes birbirini tanırdı.

Küçük Reyna günden güne serpilip güzelleşmeye başladı. Hatta Tokat'ın en güzel kızı oldu. Bir bakan bir daha bakıyordu. Bir gün yardımcısı ile babasının dükkânına gittiğinde Tokat'ta yaşayan Ömer adı verilen bir Müslüman genç Reyna'yı görüp ona meftun oldu. Henüz 14 yaşında olan Reyna eflatun renkli çarşafıyla ve uzun boyu ve ince beliyle bundan habersizdi. O gece içip içip kapılarına dayanan Ömer naralar atarak Reyna'nın ismini sayıklıyordu. Bundan oldukça çok rahatsız olan Haham İzahar, kızını bir an önce evlendirmek için akıllı ve çalışkan bir damat arayışına girdi. Akrabaları da ona Mizrahi ailesinden Nesim'i tavsiye ettiler. Reyna'dan 16 yaş büyük olmasına rağmen uzun boyu ve yakışıklılığı bir yana, yardımseverliği, efendiliği ve ela gözleriyle Nesim oldukça iyi bir damat adayıydı. Reyna, yani Tokat'ın en güzel kızı, çarçabuk 14 yaşında Nesim ile nişanlandırıldı. Reyna'nın nişanlanmasının haftasında Ömer de bir mektup bırakarak intihar etti. Reyna on beş yaşına geldiğinde Nesim ile evlendirildi. On altı yaşında ise ilk çocuğu Robert'i Tokat'ta doğurdu. Daha sonra azalan cemaat üyeleri ve koşullar yüzünden İstanbul'a taşınan anneannem Reyna ve dedem Nesim, diğer çocuklarını burada doğurarak büyüttüler. Her zaman birbirlerine sadakat ve sevgiyle bağlı oldular. Hem çok iyi bir baba ve anne olmakla kalmayıp, evlatlarına iyi eğitim verdiler.

İşte dedemin ve anneannemin evlilik hikâyesi. Boş zamanlarında birlikte fasıl yapan Reyna ile Nesim şarkı söylerlerdi. Nesim cüm-büşünü eline alır, Reyna ise ut çalardı. O zamanlar televizyon olmadığı için tek eğlenceleri buydu. Tokat'ın en güzel kızı anneannem

Reyna, dedemi o kadar çok sevdi ki, onun kardeşlerine anneleri ölünce bir nevi annelik yaptı. Dedem anneannemi o kadar sevdi ki, onu alabilmek ve çocuklarına iyi bir gelecek vermek için çok çalıştı ve fedakârlıklar yaptı. İşte günümüzde fazla şahit olmadığımız mutluluk fedakârlık ve sadakatle bezenmiş bir evlilik örneği Tokat'ta başladı ve İstanbul'da bitti. Nurlar içinde yatsınlar.

DİZİN

1934 Trakya olayları, 123, 186,
300-302.
1939 Erzincan depremi, 226.
6-7 Eylül 1955 Olayları, 40, 44,
179.

A

Abulafya, Sara, 143.
Abulafya, Yosef, 134.
Ada, Roza, 192.
Adalar, 35, 46, 54, 55.
Adalı Dergisi, 55.
Adato, Salamon, 271.
Adıvar, Halide Edip, 21.
Adlı, Rüçhan, 26.
Adut, Elia, 101.
Aelyon, Sami, 87.
Akgönül, Daryo Arditi, 36.
Akgün Apartmanı, 125, 126.
Akkor, Kâmuran, 278.
Aktar, Baki, 36.
Aktel, Lazar, 103, 104, 106.
Albukrek, Hayim, 31.

Albukrek, Dr. Marko-Ovadya, 31.
Albukrek, Nenet, 32, 41.
Alem Kolektif Şirketi, 44, 49.
Alfandari ailesi, 267.
Alfandari, Robert, 191.
Alfandari, Sonya, 192.
Algamiz, Coya, 76.
Aliyah, 178, 179.
Alkan, Faruk, 256, 257.
Alliance bkz. Alliance Israélite
Universelle:
Alliance Israélite Universelle, 112,
121, 132, 134, 141, 145, 155,
211, 267, 300.
Alsancak, 146.
Alyon, Moiz, 39.
Amar, Jo, 145.
Amerika, 7, 38, 41, 61, 76, 79, 154,
221, 287.
Amicale bkz. Amikal Kulübü.
Amikal Kulübü, 195, 269, 271.
Amon, İzak, 219.
Amon, Leon, 44.

Amram, Suzan, 192.
 Anadolu Kulübü, 64.
 Angelo Kalfa, 51.
 Anjel, Recina, 187.
 Ankara Palas, 63.
Ankara Yahudi Mahallesi Hermana, 55.
 Ankara, 22, 23, 31, 38, 141, 227, 247, 311, 312, 314, 315.
 Anter, Nisim, 60, 62.
 Apollon Apartmanı, 234, 254.
 Arcak, Enver, 54.
 Arditi, Davit, 219.
 Arditti ailesi, 76.
 Arıkan, Neşecan, 189.
 Arifpaşa, 187.
 Arkadaşlık Yurdu, 195, 269.
 Arnavutköy Amerikan Kız Koleji, 123.
 Arnavutköy, 125, 128.
 Artzieli, 56.
 Aseo, Moiz, 31.
 Aseo, Rayina, 31.
 Asseo, David, 136, 141.
 Aşkale, 22, 62, 187, 227, 289.
 Atatürk, 21, 128, 154.
Ateşten Gömlek, 21.
 Auschwitz, 139.
 Amram, Suzan, 192.
 Ayla, Safiye, 154.
 Aznavour, Charles, 197.

B

Bağdat, 60, 62, 153-156, 158, 159, 164.
 Bahar, Nesim, 31.

Bahçekapı, 88.
 Bahçeoğlu, Arsin, 29.
 Bakırköy, 238, 267.
 Balat, 20, 177.
 Bankalar Caddesi, 59, 60, 111, 112, 235.
 Bar Kohba Spor Kulübü, 269.
 Baradan, Hüseyin, 26.
 Barkey, Jak, 87-89, 91.
 Barki, Alice, 140.
 Barki, Rafael, 140.
 Baron, Eliyezer (Behar), 95, 96.
 Baron, Fani Luna, 99.
 Baron, İzak, 94, 96.
 Baron, Jak (Yako), 94.
 Baron, Liezer, 94, 98, 100.
 Baron, Menahem, 94, 95, 99.
 Baron, Roza, 96.
 Baron, Yako (Jak), 97.
 Baruh, Salamon, 88.
 Baruh, Selim, 59-63, 64.
 Barzilay, Marius, 48.
 Barzilay, Silven, 48, 49, 53.
 Basan, Albert, 195.
 Bastıyalı, Erdal, 49.
 Bebek Gazinosu, 278.
 Behar, Haham Nesim, 20.
 Behar, İzak, 19, 20, 23, 27.
 Behar, Jak, 273, 276.
 Behar, Salvator, 37.
 Benardete, Sabetay, 159.
 Bene Berith Musevi Okulu, 213.
 Benmayor, Mari, 120.
 Benmayor, Maryo, 39.
 Beraha, Nazima, 59-61, 63, 64.

Beresit, Alber, 290.
 Beşyüzevler, 241.
 Bet Israel Sinagogu, 134, 142.
 Bevinuta, 169-177, 179, 180, 182.
 Beyoğlu, 24, 28, 32, 42, 52, 112, 180, 212, 270, 272, 281.
 Bihar, Raşel (Kanetenni), 296.
 Bildirici, 61, 65.
 Bilen, Vitali Benrubi, 37.
Bir Müzisyen Gözünden Bizim Adalar, 54.
Bir Zamanlar Büyükkada, 54.
 Birinci Dünya Savaşı, 20, 59, 95, 133, 138.
 Birmizrahi, Rifat, 49, 52.
 Boğaziçi Üniversitesi, 45, 65, 280.
 Bonfil, Rafael, 151.
 Bonfil, Raşel, 143.
 Bonne Volonté Derneği, 142.
 Bonomo, 288.
 Boritzer, Fredi, 38.
 Botton, Gabriel, 136.
 Botton, Ribi Gabriel de, 134.
 Bovetes, Zahariya, 88.
 Brezilya, 76, 286, 287.
 Bridgestone Lastikleri, 160, 161.
 Bulgaristan, 96, 135, 211.
 Burgazada Sinagogu, 202.
 Burgazada, 203, 205.
 Bursa, 24, 41, 52, 144, 184.
 Büyük Hendek Caddesi, 234, 241, 255, 258.
 Büyük Tarabya Oteli, 239, 248.
 Büyükkada, 32, 35, 41, 51, 54, 56, 59, 63, 109, 111, 121, 122, 127, 128, 144, 159, 190, 194.

C

Camcı Niego, 268.
 Camhi, Naile, 111.
 Cercle d'Orient, 64.
 Cerrahpaşa Hastanesi, 107.
 Cihangir, 36.
 Civre, Alegra, 279.
 Civre, Mordo, 270, 273, 279.
Confidences, 113, 276.
 Cumalı, Necati, 73.
Cumhuriyet, 126, 127.

Ç

Çanakkale, 111, 140, 171, 187, 192, 198.
 Çankaya Oteli, 63.
 Çavlı, Sünbül, 192.
 Çekmece, 238.
 Çeşme, 81, 140.
 Çikurel, Avner, 144.
 Çile, 30.
 Çin, 260.
 Çiprut, Dr. Harun, 157-159.
 Çiprut, Vitali, 303.
 Çolak, Yorgi, 92.

D

Danon, İvet, 188.
 Danon, Süzan, 188.
 Dayan, Moşe, 144, 148.
 Derkazes, İnci, 192.
 Dersaadet Anonim Su Şirketi, 31.
 Dersaadet Apartmanı, 55.
 Devrim, Serdar, 209.
 Doğtaş Mobilya, 261.

Doktor Nasi, 214.
 Dostluk Yurdu Derneği, 219.
 Dram Tiyatrosu, 219.
 Doktor Duenyas, 214.
 Duenyas, Avram, 297.
 Duenyas, Nesim, 288, 289.

E

Edirne, 47, 96, 119-123, 125, 204, 211, 215, 271, 272, 274, 279, 296, 297, 300, 302, 304, 305, 307.
 Edmons, William, 56.
 El Dorado, 287.
 Elazığ, 106.
 Elevi, Albert, 254.
 Elevi, Beti, 234, 254.
 Elevi, Eliya, 234.
 Elevi, Jozef, 234.
Elle, 113.
 Elrom, Efraim, 148.
 Eltek Oto Elektrik Aksamı Fabrikası, 47.
 Emek Sineması, 219.
 Eminönü, 37, 94, 251.
 Ender, Fani, 192, 194.
 Ensari, Şekip, 56.
 Erbil, Sadettin, 26.
 Erçetin, Abdullah, 301.
 Erçetin, Candan, 301.
 Erenköy, 274.
 Ertuğrul, Muhsin, 20.
 Eskenazi, Bensiyon (İsak), 189, 211, 219.
 Eskenazi, Rav Eliya, 56.

Eskenazi, Hayim, 211, 213, 219.
 Eskenazi, Luna, 211.
 Eskenazi, Nesim, 211.
 Eskenazi, Salvator, 76.
 Eskinazi ailesi, 76.
 Etiler, 41, 49.

F

Farhi, David, 44, 48, 49.
 Kral Faysal, 156.
 Fenerbahçe, 35.
 Fikri Kardeş Teknik Okulu, 37.
 Filiba, Silva, 195.
 Filistin, 104, 140, 143, 150, 156, 290.
 Filo, Luiz, 219.
 Finanser, Isaac Benezra, 111.
 Fins, Lüset Kohen, 192.
 Florya, 106.
 Franko ailesi, 213, 214.
 Fransa, 104, 160, 161, 221, 254, 291, 292.
 Fransız Pasteur Hastanesi, 34.
 Fraterne Kulübü, 269.
 Frayman, Beno, 48.
 Frayman, Maryo, 48.
 Frej Han, 31, 213-215.

G

Gabay, Beti (Taranto), 143, 144, 148, 151.
 Gabay, İda, 148.
 Galatasaray Lisesi, 64, 234.
 Gaon, Ester, 198.
 Gaon, İlker, 200, 201.

Gaon, İzak, 198.
 Gaon, Meir, 12, 197, 198, 206, 217.
 Gaon, Yehoram, 144.
 Gaziantep, 61.
 Gaziosmanpaşa, 241.
 Gelibolu, 168-173, 180, 185, 290.
 Germany Han, 88.
 Geron, İsrail, 273.
 Gide, André, 63.
 Goldschmidt Alman Musevi Okulu, 20.
 Gomez, Caterina, 54.
 Gordon Milne, 201.
 Guakil, Mois, 159.
 Güler yüz, Naim, 100.
 Gültekin, Engin, 89, 91.
 Gündoğan, David, 41.
 Güngören, 244.

H
 Habib, Saim, 189, 196.
 Habif, İshak, 74, 75.
 Habif, Kamran, 73.
 Habif, Luna Algamız, 67.
 Habif, Luna, 69.
 Habif, Raşel, 67, 69, 72, 75, 86.
 Habip, Hayim, 229.
 Habip, Refael, 229.
 Habip, Sami, 44.
 Hacı İshak, 74, 76.
 Hadımköy, 290.
 Haham İzahar, 319, 320.
 Haim, Abraham, 153.
 Halep, 61, 143.
 Haleva, İzak, 47.
 Halfon, Rafael, 120, 123, 130.

Halfon, Röne, 192.
 Halfon, Salomon, 119-121, 123.
 Haliç Apartmanı, 59-61, 64.
 Hananya, Liza, 192.
 Hanesyan, Harutyun, 56.
 Hanuka, 217.
 Harbiye, 196.
 Hasköy, 20, 91, 103, 223, 224, 267.
 Hason, Nesim, 202.
 Hayat, Abut, 62, 64.
 Hayat, Nazlı Erbeş, 65.
 Hayim, Bohor, 168-173.
 Hazar, Nedim, 54.
 Hazinses, Sami, 26.
 Hazreti Muhammed, 155.
 Hemdat İsrail Sinagogu, 180.
 Hesed Leavraam Sinagogu, 56.
 Heybeliada, 212, 214.
 Hilton Oteli, 250.
 Hırş, Hayim, 227.
 Hitler, Adolf, 136, 156.
 Hodara, Fani, 192, 194.
 Hodara, Sami, 192.
 Holokost, 104, 140, 157.
Hrisantos – İstanbul Kan Ağlarken,
 23.
 Hugo, Victor, 113.
 Hüdaverdi, Maksut, 45.
 Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar
 Locası, 201.
 Hz. Avraam, 319.

I-İ
 Irak, 28, 155-159, 162.
 İbrahimzadeh, İshak, 206.

İdil Sineması, 29.

Iglesias, Julio, 198.

İleri Metal Anonim Şirketi, 48, 53.

İnce Memed, 127.

İnce, Celal, 151.

İnönü, İsmet, 62.

İpek Çıkmazı, 234, 256.

İstanbul, 23, 28, 31, 35, 37, 38, 41, 43, 44, 49, 50, 59, 61-63, 89, 93, 94, 96, 97, 99, 111, 116, 121, 123-125, 133, 135, 136, 140, 144, 148, 150, 154, 157-159, 162, 164, 168, 171, 187, 198, 207, 209, 211-213, 223, 228, 234, 238, 241, 245, 266, 271, 273, 275, 279, 285, 291, 292, 294, 304-306, 309, 311, 313-315, 319-321.

İstanbul Teknik Üniversitesi, 63, 121, 199, 281.

İstanbul Üniversitesi, 65, 199, 298, 312.

İstiklal Caddesi, 34.

İşcan, Haşim, 241.

İzmir, 41, 42, 73, 75-77, 82, 83, 94, 98, 132-136, 139-142, 144, 145, 148-152, 199, 286, 288, 289, 291, 294.

İzmir Enternasyonal Fuarı, 146.

İzmir Kültür Derneği, 149.

J

Jameison, Diana, 56.

Jirayir Usta, 243.

Jours de France, 113.

K

Kadıköy Bonmarşesi, 179.

Kadıköy, 31, 174, 178, 281.

Kadoori, 28.

Kalabak, 81, 82.

Kalvo, Nesim, 48.

Kampeyas, Anet, 192.

Kandiyoti, Beki, 192.

Kanetenni, Nesim Sadi, 298.

Kanetenni, Simanto, 295-298, 300, 302-309.

Kaneti, Lina, 192.

Kaneti, Menahem, 307.

Kaneti, Moiz, 307.

Kaneti, Niso, 306.

Kaneti, Suzi, 307.

Kapalıçarşı, 272, 273.

Kaptan, Atıf, 26.

Karaköy, 23, 35, 171, 273.

Karataş Musevi İlkokulu, 141, 143, 145, 146.

Kario ailesi, 177-180, 182, 186.

Katalan, Şlomo, 198.

Kavafyan, Arşam, 56.

Kaya, Jessie, 85.

Kayseri, 174.

Keban Barajı, 106.

Keçeciler Musevi Okulu, 141.

Kemahlı, Selim, 54.

Kemal Film, 21-24, 26, 29, 30.

Kentmen, Hulusi, 26.

Keşişyan Apartmanı, 123, 124.

Kılınç Bağları, 74.

Kılınç, Tankut, 55.

Kırklareli Atatürk Lisesi, 303.

Kırklareli, 111, 171, 298, 300-302, 304-309.

Koç, Vehbi, 46.

Koen, David, 247.

Kohen, Beti, 192.

Kohen, İvet, 192.

Kohen, Klara, 151.

Kohen, Mirka, 192.

Kohen, Sara, 211.

Kohen, More Şemoel, 131-141, 143.

Kohen, Yeşua, 61.

Konuk, Musani Musafir, 142.

Konyalı Lokantası, 113.

Kore Savaşı, 38, 61.

Körfez Savaşı, 28.

Kral Faruk, 291.

Kudüs, 116, 147, 199, 317.

Kuledibi, 60, 171, 228, 268, 274.

Kulin, Ayşe, 54.

Kurt, Kenan, 23, 30.

Kurtuluş, 231, 306, 307.

Kurtuluş, Cevat, 26.

Küçükköy, 241.

Kültürpark, 83, 146.

L

Ladino, 90, 97, 104, 133, 162, 214, 221, 266, 276, 287, 301, 317.

Lago, Lüsi, 271.

Lago, Mevorah, 271.

Lamartin Caddesi, 125.

Layıktez, Celil, 41.

Lea, Lusi (Luçika), 19, 21, 27-30.

Leibovitz, Lea, 143.

Levi, Albert, 219, 223.

Levi, Daniel, 134, 139, 142, 148, 151.

Levi, İbrahim bkz. Udi İbrahim Efendi.

Levi, Klara, 272.

Levi, Mati, 192.

Levi, Moris, 207.

Levi, Roza, 59, 60.

Levi, Selim, 59.

Levi, Tilda, 192.

Libya, 111, 135.

Liga bkz. İzmir Kültür Derneği.

Londra Üniversitesi, 155.

Lütter, Sabine, 56.

M

Macias, Enrico, 198.

Magriso, Berta, 301.

Magriso, Estreya (Yıldız), 298.

Magriso, İsrail Nesim, 298.

Magriso, Raşel, 300.

Mahazike Tora, 142, 318.

Mahir Teknik Endüstri ve Ticaret Malzemeleri A.Ş., 199.

Makabi Spor Kulübü, 269.

Maks, Abraham, 269.

Maraşlı, Gülşah Nezaket, 23, 30.

Mardirosyan, Berç, 56.

Margosyan, Yetvart, 56.

Marx, Karl, 63.

Mayer, 234, 237, 241, 242.

Mazon, Cako, 101.

Meir, Golda, 144, 148.

Menase ailesi, 267.

Menase Han, 31.

Menase, Nesim, 87.
Menderes, Adnan, 39, 61.
Menekşe Plajı, 106.
Mersin Ticaret Lisesi, 233.
Mersin, 61, 234.
Mısır Çarşısı, 94, 95.
Milli Korunma Kanunu, 40.
Mitroni, Manuel, 269, 271.
Mitsui Şirketi, 157, 160.
Mizrahi ailesi, 213, 317, 320.
Mizrahi, Avram, 73.
Mizrahi, Bohor Meir, 318.
Mizrahi, Ester, 311.
Mizrahi, Fortüne, 192.
Mizrahi, Murat, 192.
Mizrahi, Nika, 192.
Moderno Mobilya Fabrikası, 36.
Molho, Lea, 104.
Montevideo, 53, 288.
More, Sara, 27.
Moreno, Dario, 286.
Moreno, Rozita Levi, 193.
Musevî Birinci Karma Okulu, 63.
Musevi Yetim Mektebi, 133, 145.
Mussolini, 136.
Müren, Zeki, 144.

N

Nahum, Bernard, 46.
Nahum, Nisim, 37.
Natan, Nisim, 219.
Natan, Semi, 200, 215.
Natan, Zelda, 204, 211, 219.
Neve Şalom Sinagogu, 51, 150, 241, 297.

Niego, Moiz, 267, 274.
Niego, Nesim, 265, 267, 268.
Nifusi, İzak, 226.
Nişantaşı, 27, 130, 277, 278.
Notre Dame de Sion Lisesi, 50, 63.

O

Oerlikon Kaynak Elektrodları ve Sanayi A.Ş., 41.
Okçu Musa Caddesi, 234, 257.
Ondokuz Mayıs İlkokulu, 112, 274.
Or-Ahayim Özel Balat Hastanesi, 90, 266.
Ortaköy, 176, 198.
Osmanbey, 214, 219.
Osmanlı İmparatorluğu, 96, 317, 320.
Osmanlı-Türk Sefarad Kültürü Araştırma Merkezi, 266.
Ototürk Şirketi, 37, 38, 40.
Ovadya, Silvyo, 54.

Ö

Öge, Avram, 224, 229.
Özder, Osman, 41.
Özel Kültür Orta Okulu, 145.
Özer, İhsan, 56.
Özsüer, Cemil, 49.
Özsüer, İlyas, 49.

P

Pacifici, Emanuele, 137.
Pacifici, Rabbi Ricardo, 137.
Pansiyon Hayat, 60-65.
Papo ailesi, 267, 268.
Papo Han, 268, 273.

Paradis des Dames, 286.
 Pardo, Jak, 42.
Paris Match, 113.
 Paris, 31, 106, 123, 141, 268, 290, 291, 294.
 Pars, Kenan, 26.
 Pasaport İskelesi, 143.
 Paşabahçe, 241, 249.
 Perahya, Aldo, 188.
 Perahya, Elvira, 187.
 Perahya, Jery, 188.
 Perahya, Jozef, 187.
 Perahya, Rıfat, 37, 187.
 Perahya, Viktor, 187.
 Perpinyal, Rav Şemuel, 132.
 Pesah, 217, 302.
 Piaf, Edith, 57.
 Pinto, Eti, 192.
 Portekiz Sinagogu, 132.
 Portekiz Yahudileri, 54.
 Purim, 142, 217.

R
 Rami, 89.
 Rebul Eczanesi, 112.
 Renault Otomobil Fabrikası, 52.
 Robert Kolej, 8, 279.
 Rodos, 134-139, 149, 151.
 Romano, Ester-Momo, 192.
 Rumlar, 73, 286.

S

Saban, Alber, 289.
 Saban, Doli, 192.
 Saban, Eli, 285.

Saban, Jozef, 290, 292.
 Sabancı ailesi, 160.
 Sabanoğlu, Raşel, 132, 139, 140.
 Sabuncu Han, 93-95, 97.
 Sadak, Muhiddin, 56.
 Sadaka, Beki, 187.
 Sadaka, Nesim, 187.
 Sadaka, Viktorya, 187.
 Sadya (Kanyas), 289.
 Safi, İbrahim, 55, 125.
 Saint Joseph Lisesi, 63.
 Saint-Benoit Fransız Lisesi, 198.
 Sainte Pulchérie Fransız Ortaokulu, 111, 277, 279.
 Salti Kardeşler, 44.
 Samsun, 317.
 San Sebastian, 292.
 San, Freddie, 207.
 Santral Dikiş Fabrikası, 189.
 Saray Sineması, 42, 219.
 Sarfati, Anjel, 123.
 Sasun, Rıfat, 213.
Satranç Oyuncusu, 127.
 Saül, Esti, 192.
 Savaş, Perihan, 30.
 Sayın, Prof. Dr. Ertuğrul, 108.
 SCI-Impreglio İnşaat Şirketi, 106.
 Seden, Kemal, 20, 27, 29, 30.
 Seden, Osman Fahir, 22, 23, 26, 28, 30.
 Seden, Şakir, 20-22.
 Selimpaşa, 239.
 Senegör, Leon, 219.
 Sevig, Nimet Habip, 42.
 Sezerler, Kaan, 56.

- Shamash Okulu, 155.
 Sheraton Oteli, 248, 250.
 Sirman, Neşet, 47.
 Sisa, Rifat, 41.
 Solel Boneh Şirketi, 106.
 Sosa, Mercedes, 145.
 Soyadı Kanunu, 296, 306.
 Sullam, Beti-Jojo, 192.
 Sultanhamam, 88, 98.
 Surp Agop Hastanesi, 92.
 Susi, Robert, 219.
- Ş
- Şallier, Orhan, 56.
 Şavuot, 156.
 Şekerci Kaneti, 296.
 Şen, Ali, 26.
 Şişhane, 31, 60, 61, 89, 92, 213, 214, 242, 244, 248, 254, 255, 267, 268.
 Şoray, Türkân, 26.
- T
- Tahtakale, 94, 95, 98, 184.
 Talmud Tora, 132-134, 136, 145.
 Tan, Nermin, 303.
 Tarabya Oteli, 249.
 Taragano, Tuna-Moşe, 192.
 Taranto, Eliezer, 143.
 Taranto, Lora, 143.
 Targan, Şerif Muhittin, 154.
 Taş, Erol, 26.
 Tatlıses, İbrahim, 30.
 Tekçe, Ahmet Tarık, 26.
 Tekin Kimya Koll. Şti., 89.
 Teknik Cam Sanayii, 241.
 Tenekeci Ahmet Usta, 76.
 Tenuat Hanoar, 143.
 Tepebaşı, 112, 219.
 Terkos Su Şirketi, 31.
 Terziyan, Nubar, 26.
The Final Hour, 54.
 Tire, 144, 285, 286, 288, 290.
 Tokat, 318, 319, 320.
 Tokatlı Suriyon, 311.
 Tokatlı, Çelem Mizrahi, 312.
 Toledo, Gracia de, 119, 120, 128.
 Toledo, Salomon de, 121, 128, 130.
 Tophane, 106.
 Topkapı, 89.
 Tosun, Necdet, 26.
 Toyo Lastikleri, 161.
 Trablusgarp, 111.
 Trakya, 123, 169, 186, 290, 298, 300.
 Transilvania, 35.
 Troyat, Henri, 63.
 Tugay, Emine Çiğdem, 54.
 Tümer, Nejat, 212.
 Türk Silahlı Kuvvetleri, 292.
 Türk Willys Overland Tuzla Jeep Montaj Fabrikası, 38, 39.
- U
- Udî İbrahim Efendi, 59.
 Uganda, 106.
 Ultramoderno Aydınlatma, 234, 242.
 Umm Kulthum (Ümmü Gülsüm), 163.

Unkapanı, 106, 242.
 Urla, 73, 74, 76, 77, 81, 140, 291.

Ü
 Ülkümen, Selahattin, 139.
 Ünsal, İhsan, 160.
 Üsküdar Amerikan Kız Lisesi, 188.
 Üye, Avram, 223.

V
 Vakko, 281.
 Varlık Vergisi Kanunu, 22, 62, 140, 186, 187, 227, 288, 289, 296, 298.
 Varon, 168, 169, 172, 174, 175, 177, 179, 182, 185, 186, 291.
 Varon, İsak, 172.
 "Vatandaş Türkçe Konuş", 301.
 Ventura, Elyo, 51.
 Verdi Limited Şirketi, 39.
 Viktor Bali ve Ortağı Koll. Şti., 36.

W
 Weber, Elda, 125.

Y
 Yahudi Ajansı, 104.
 Yassıada Mahkemeleri, 61.
 Yaşar Kemal, 127.
 Yeldeğirmeni, 31, 32, 51, 171, 172, 175, 179, 180, 186.
 Yenici, İlhan, 25, 256, 258.
 Yerasimos, Kosta, 41.
 Yeshayahu, Yisrael, 147.
 Yeşildirek, 98.

Yeşilköy Havaalanı, 244, 245.
 Yeşiva, 120, 134, 135.
 Yıldırım Spor Gençlik ve Kültür Kulübü Derneği, 219, 254.
 Yıldız Porselen Fabrikası, 246-248, 254, 255.
 Yirmi kur'a ihtiyat askerliği, 173, 186, 226, 227.
 Yolak, Baruh Faruk Seloni, 311-313, 315.
 Yolak, Beki, 311.
 Yüksek, Sevim, 74.

Z
 Zara, Albert, 37.
 Zara, Yusuf, 37.
 Zülfaris Sinagogu, 23, 214, 273.
 Zweig, Stefan, 127.

Bu kitapta yirmi üç hayat hikâyesi yer almakta. Bu insanlardan bir kısmı artık hayatta değiller ve yakınlarının gözlemleriyle anlatıldılar. Bir diğer kısmı hayatta olup ya kendileri hayatlarını kaleme aldılar veya yakınları onları anlattı. Hepsi Yahudi. Her biri sadece yakın çevresinde iz bırakmış insanlar. Ancak “ ünlü ” değiller. Yani sokakta her gün rastlayabileceğimiz sıradan, başka bir tabirle “ meçhul ” insanlar.

Bu derlemede anlatılan her bir hayat Türk Yahudi toplumuna açılan küçük birer pencere. Bu pencereler sıradan Türk Yahudisi’nin gündelik hayatı hakkında ilginç ve değerli bilgiler içermekte. Sosyal bilimcilerin, tarihçilerin ve azınlıkların hayatları ve tarihleriyle ilgilenen herkes için okumaya değer bir derleme.

ISBN 978-605-2380-12-3

